Νεοελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Ελένη Κατσαρού,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Αναστασία Μαγγανά**, *Γλωσσολόγος* **Αικατερίνη Σκιά**, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης* **Βασιλική Τσέλιου**, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Ευαγγελία Θωμαδάκη**, *Επίκουρη Καθηγήτρια του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης* **Αριστείδης Δουλαβέρας**, *Σχολικός Σύμβουλος* **Βιολέττα Λέκκα**, *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	**Αντώνιος Νικολόπουλος**, *Εικονογράφος-Σκιτσογράφος*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Φωτεινή Κουκούτση**, *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	**Χριστίνα Αργυροπούλου**, *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Αχιλλέας Δρούγκας**, *Ζωγράφος*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ».

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΣΠΑ 2007-2013

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ελένη Κατσαρού **Αναστασία Μαγγανά**
Αικατερίνη Σκιά **Βασιλική Τσέλιου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Η συγγραφή και η επιστημονική επιμέλεια του βιβλίου πραγματοποιήθηκε
υπό την αιγίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Νεοελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 7

1η ΕΝΟΤΗΤΑ **Η Ελλάδα στον κόσμο** 9
Α. Εισαγωγικά κείμενα 10
Β. Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων 12
Β1. Οι διάφοροι τρόποι σύνδεσης των προτάσεων . . 12
Β2. Οι επιλογές στις συνδέσεις των προτάσεων και οι συνέπειές τους στον λόγο 17
Β3. Οι συνδέσεις των προτάσεων στον προφορικό λόγο 20
Γ. Σύνθεση ερευνητικών εργασιών 21
Δ. Λεξιλόγιο - Η επιλογή της λέξης 23
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 25
Διαθεματική εργασία 27
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 28

2η ΕΝΟΤΗΤΑ **Γλώσσα - Γλώσσες και πολιτισμοί του κόσμου** 29
Α. Εισαγωγικά κείμενα 30
Β. Είδη δευτερευουσών προτάσεων 32
Β1. Ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις 32
Β2. Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Ειδικές 34
Β3. Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Βουλητικές 35
Β4. Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Ενδοιαστικές 36
Γ. Λεξιλόγιο - Πολυσημία της λέξης 37
Δ. Διατύπωση αιτιολογημένων κρίσεων 41
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 43
Διαθεματική εργασία 44
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 44

3η ΕΝΟΤΗΤΑ **Είμαστε όλοι ίδιοι. Είμαστε όλοι διαφορετικοί** 45
Α. Εισαγωγικά κείμενα 46
Β. Ερωτηματικές προτάσεις - Ευθύς και πλάγιος λόγος 49
Β1. Ερωτηματικές προτάσεις 49
Β2. Οι ερωτήσεις στον πλάγιο λόγο 51
Β3. Από τον ευθύ στον πλάγιο λόγο και αντίστροφα 52
Γ. Λεξιλόγιο 56
Γ1. Ρήματα και εκφράσεις για τον πλάγιο λόγο . . . 56
Γ2. Λέξεις για την ισότητα και τη διαφορά 56
Δ. Σχήματα λόγου. Κυριολεξία και μεταφορά 57
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 60
Διαθεματική εργασία 61
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 62

4η ΕΝΟΤΗΤΑ **Ενωμένη Ευρώπη και Ευρωπαίοι πολίτες** 63
Α. Εισαγωγικά κείμενα 64
Β. Αναφορικές προτάσεις 67
Β1. Επιθετικές αναφορικές προτάσεις 67
Β2. Ελεύθερες αναφορικές προτάσεις 69
Β3. Γένος, αριθμός και πτώση της αναφορικής αντωνυμίας *ο οποίος* 72
Β4. Το *που* και οι προθετικές φράσεις 75
Γ. Ελληνικά σε ξένες γλώσσες 77
Δ. Συνώνυμα - Αντίθετα 81
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 84
Διαθεματική εργασία 85
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 86

5η ΕΝΟΤΗΤΑ **Ειρήνη - Πόλεμος** 87
Α. Εισαγωγικά κείμενα 88
Β. Τελικές και αιτιολογικές προτάσεις 92
Β1. Τελικές προτάσεις 92
Β2. Αιτιολογικές προτάσεις 94
Γ. Αναλύοντας το κείμενο στα συστατικά του . . . 97
Δ. Λεξιλόγιο - Ομόηχες και παρώνυμες λέξεις . . 100
Ε. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 102
Διαθεματική εργασία 103
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 104

6η ΕΝΟΤΗΤΑ **Ενεργοί πολίτες για την υπεράσπιση οικουμενικών αξιών** 105
Α. Εισαγωγικά κείμενα 106
Β. Χρονικές και υποθετικές προτάσεις 109
Β1. Χρονικές προτάσεις 109
Β2. Υποθετικές προτάσεις 112
Γ. Υπώνυμα - Ορισμός 115
Γ1. Υπώνυμα 115
Γ2. Ορισμός 115
Δ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 118
Διαθεματική εργασία 120
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 120

7η ΕΝΟΤΗΤΑ **Τέχνη: Μια γλώσσα για όλους, σε όλες τις εποχές** 121
Α. Εισαγωγικά κείμενα 122
Β. Αποτελεσματικές και εναντιωματικές προτάσεις 124
Β1. Αποτελεσματικές προτάσεις 124
Β2. Εναντιωματικές προτάσεις 125
Γ. Μετωνυμία 127
Δ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 129
Διαθεματική εργασία 131
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 132

8η ΕΝΟΤΗΤΑ **Μπροστά στο μέλλον** 133
Α. Εισαγωγικά κείμενα 134
Β. Μόρια 138
Γ. Στίξη 140
Δ. Σχήματα λόγου 142
Ε. Περίληψη 145
ΣΤ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου 148
Διαθεματική εργασία 150
Ανακεφαλαιωτικός πίνακας 150

ΓΛΩΣΣΑΡΙ 151

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ 153

Πρόλογος

Αγαπητοί μας μαθητές και μαθήτριες,

Καθώς μεγαλώνετε και πλησιάζετε στην ολοκλήρωση του πρώτου κύκλου των σπουδών σας –αυτόν της υποχρεωτικής εκπαίδευσης– ασφαλώς θα διαπιστώνετε όλο και περισσότερο πόσο πολύμορφος, περίπλοκος και απαιτητικός είναι ο κόσμος στον οποίο ζούμε. Χιλιάδες «πληροφορίες» μας βομβαρδίζουν καθημερινά κι ένα απέραντο και πολυεπίπεδο δίκτυο σχέσεων συνδέει τον καθένα από μας με άλλα άτομα, ομάδες και οργανισμούς. Για να κατανοούμε τον κόσμο που μας περιβάλλει αλλά και για να επικοινωνούμε και να συνεργαζόμαστε με τους άλλους ανθρώπους και για να συμμετέχουμε σ' όλες τις μορφές της κοινωνικής ζωής με τρόπο δημιουργικό κι ωφέλιμο για τον εαυτό μας και για τους άλλους, το πρώτο πράγμα που χρειαζόμαστε είναι ο λόγος, προφορικός και γραπτός.

Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας έχει φτιαχτεί με σκοπό να δώσει την ευκαιρία σε όλους εσάς τους μαθητές και τις μαθήτριες να έρθετε σε επαφή και –με τη βοήθεια των καθηγητών σας– να μελετήσετε τη ζωντανή μας γλώσσα, όπως μιλιέται και γράφεται καθημερινά γύρω μας για να εξυπηρετήσει διάφορους σκοπούς. Σε καθεμιά από τις οκτώ ενότητες αυτού του βιβλίου υπάρχει ένας θεματικός άξονας και έχουν περιληφθεί πολλών ειδών κείμενα (δημοσιογραφικά, επιστημονικά, λογοτεχνικά αλλά και σκίτσα, φωτογραφίες κ.λπ.). Όλα όμως αναφέρονται στο ίδιο θέμα. Διαβάζοντας, λοιπόν, τα κείμενα που περιλαμβάνονται στο βιβλίο σας θα αναζητήσετε και θα συζητήσετε πρώτα απ' όλα τα νοήματα που περιέχονται σ' αυτά. Επιπλέον, όμως, με τη βοήθεια των καθηγητών σας θα μελετήσετε και τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις χρησιμοποιούμενες γλωσσικές μορφές και τα περιεχόμενα νοήματα. Τα θέματα των ενοτήτων του βιβλίου σας δε σας είναι, βέβαια, ούτε άγνωστα ούτε «ξένα». Αντίθετα, είναι θέματα που συζητιούνται έντονα στη σύγχρονη εποχή και είναι πολύ πιθανόν να έχουν ήδη απασχολήσει κι εσάς, επειδή αφορούν και επηρεάζουν τη ζωή μας ή θα την επηρεάσουν στο μέλλον. Η επιλογή αυτή έχει σκοπό να σας δώσει ένα έναυσμα για να σκεφτείτε, να μιλήσετε και να γράψετε τα δικά σας κείμενα σχετικά με τα θέματα αυτά μέσα στην τάξη αλλά και έξω από αυτήν (π.χ. να συζητήσετε με συνομηλίκους, να επικοινωνήσετε με οργανισμούς, να απευθυνθείτε στη διοίκηση κ.λπ.).

Για να κατακτήσετε τη δεξιότητα να χρησιμοποιείτε τον γραπτό και τον προφορικό λόγο με τρόπο αποτελεσματικό και τέτοιον που να ανταποκρίνεται στις σημερινές και στις μελλοντικές σας ανάγκες ως πολιτών, χρειάζεται, βέβαια, να καταβάλλετε διαρκή συνειδητή προσπάθεια. Σ' αυτή σας την προσπάθεια άμεσοι και πολύτιμοι συνεργάτες θα είναι οι καθηγητές αλλά και οι συμμαθητές σας. Επιθυμία και φιλοδοξία των συντακτών αυτού του βιβλίου και του αντίστοιχου Τετραδίου Εργασιών ήταν να φτιάξουμε ένα χρήσιμο «εργαλείο» που να διευκολύνει και να υποστηρίζει σ' αυτή την προσπάθεια εσάς και τους καθηγητές σας.

Με θερμούς χαιρετισμούς και τις ευχές μας για καλή πρόοδο
Η συγγραφική ομάδα

1η ενότητα

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Σ' αυτή την ενότητα:

- Θα μάθουμε να διακρίνουμε την **παρατακτική** από την **υποτακτική** σύνδεση των προτάσεων.
- Θα διαπιστώσουμε τις διαφορές που προκύπτουν στον λόγο ανάλογα με το **είδος σύνδεσης** που χρησιμοποιούμε.
- Θα μάθουμε πώς να σχεδιάζουμε και να γράφουμε **ερευνητικές** εργασίες.
- Θα συνειδητοποιήσουμε τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε λέξεις με συγγενική σημασία, ώστε να μπορούμε να επιλέγουμε την **κατάλληλη λέξη** ανάλογα με το **είδος** και το **ύφος του κειμένου**.
- Θα σκεφτούμε σχετικά με τις πολλές και συχνά αντιφατικές **όψεις της Ελλάδας** και τη **θέση** της στον **σύγχρονο κόσμο**.

Διαβάστε προσεκτικά τα τέσσερα εισαγωγικά κείμενα και συγκρίνετέ τα. Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν μεταξύ τους ως προς:
- το θέμα στο οποίο αναφέρονται
- την άποψη που παρουσιάζουν για την Ελλάδα
- το ύφος τους
- το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκουν.

Κείμενο 1 [Η συνεισφορά των Ελλήνων]*

Η πραγματική ιστορία της Ελλάδας [...] δεν είναι ούτε τα πολιτικά της ούτε οι πόλεμοι. Είναι ο πολιτισμός της. Είναι τα λαμπρά έργα της στην τέχνη, την αρχιτεκτονική, την ποίηση, το δράμα, τη φιλοσοφία και την επιστήμη. Οι Έλληνες ήταν μεγάλοι στοχαστές, μεγάλοι δημιουργοί, εραστές της ομορφιάς και των έργων του πνεύματος. [...] Εάν κοιτάξετε τις εικόνες των ελληνικών ναών και τα αγάλματά τους, θα δείτε και μόνοι σας πόσο λεπτή και γεμάτη αληθινή ομορφιά ήταν η τέχνη των Ελλήνων. [...]

Οι Έλληνες έκαναν μεγάλη πρόοδο στην επιστήμη. Η σημερινή επιστήμη χρωστά πάρα πολλά στις διαπιστώσεις, στις ανακαλύψεις και στις επιστημονικές θεωρίες των Ελλήνων. Επίσης οι ανακαλύψεις τους στα μαθηματικά, στην αστρονομία και την ιατρική είχαν ανυπολόγιστη αξία για την ανθρωπότητα.

Οι Έλληνες δεν έγιναν ποτέ μεγάλη δύναμη, όπως οι Αιγύπτιοι, οι Ασσύριοι και οι Πέρσες. [...] Εκεί που πέτυχαν πάρα πολλά ήταν στο βασίλειο του πνεύματος, στην περιοχή του νου. Εκεί έβαλαν γερά θεμέλια κι εκεί στηρίζεται σήμερα ολόκληρη η ανθρώπινη σκέψη και ολόκληρο το πολιτιστικό οικοδόμημα.

F.C. Happold, *Παγκόσμια Ιστορία*, μτφρ. Μπάμπης Γραμμένος, εκδ. Άγκυρα, 1996

Κείμενο 2 Η Alfa Romeo

Θαύμασα τον Παρθενώνα
και στην κάθε του κολώνα
βρήκα τον χρυσό κανόνα.

Όμως σήμερα το λέω
βρίσκω το καλό κι ωραίο
σε μια σπορ ALFA ROMEO.

Καλοκαίρια και χειμώνες
νάναι γύρω μου ελαιώνες
πίσω μου όλ' οι αιώνες.

Κι' όπου μπρος μου ο δρόμος βγάζει
και σε πειρασμό με βάζει
δόστου να πατάω το γκάζι.

Με τη δύναμη του λιόντα
και με του πουλιού τα φόντα
πιάνω τα εκατόν ογδόντα.

Γεια σας θάλασσες και όρη.
Γεια σας κι έχω βάλει πλώρη
για της Αστραπής την κόρη.

Οδυσσέας Ελύτης,
Τα ρω του έρωτα,
εκδ. Ύψιλον, 1986

* Οι τίτλοι σε αγκύλη είναι επιλογή της συγγραφικής ομάδας.

Κείμενο 3 [Η ελληνική κοινωνία αλλάζει]

Πριν από μία δεκαετία περίπου η Ελλάδα έδινε την εντύπωση ενός ενιαίου, ομοιογενούς έθνους, όπου η παρουσία των διαφορετικών (ως προς το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την κουλτούρα) ήταν σποραδική ή περιχαρακωμένη σε απομακρυσμένες, συνοριακές περιοχές. Ακόμα και σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο, όπως η Αθήνα, οι περισσότεροι ξένοι έμοιαζαν να είναι οι τουρίστες που κάθε καλοκαίρι προτιμούσαν τον ήλιο και τη θάλασσα της Μεσογείου για τις διακοπές τους.

Ταυτόχρονα οι Έλληνες ήταν ένας λαός μεταναστών. Σε όλο τον 20ό αιώνα η μετανάστευση προς τη Δύση αποτελούσε βασικό στοιχείο της ελληνικής δημογραφικής κίνησης.

Οι ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια τις τελευταίες δύο δεκαετίες έκαναν την Ελλάδα χώρα υποδοχής μαζικού ρεύματος μεταναστών.

Η ενεργή παρουσία των μειονοτήτων στην ελληνική κοινωνία διατάραξε λοιπόν τα τελευταία χρόνια την ως τότε κυρίαρχη εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας και έθεσε επιτακτικά πλέον το ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων.

Τα παιδιά στο σχολείο καλούνται να μάθουν να ξεχωρίζουν τα κοινά στοιχεία που έχουν μεταξύ τους κουλτούρες που στην πρώτη ματιά μοιάζουν διαφορετικές, να εκτιμούν την αξία άλλων πολιτισμών εκτός από τον δικό τους, να αναγνωρίζουν την ετερογένεια, και όχι την ομοιογένεια, ως βασικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών.

Χριστίνα Κουλούρη, «Η ισχύς της πλειονότητας και τα δικαιώματα των "ολίγων"»,
εφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 1998 (διασκευή)

Κείμενο 4 [GREECE]

Ηλίας Μακρής, περ. «Κ», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2002

Ερωτήσεις κατανόησης

1 **ΚΕΙΜΕΝΟ 1:** Σε ποιους τομείς του παγκόσμιου πολιτισμού πρόσφερε η Ελλάδα κατά τον συγγραφέα;

2 **ΚΕΙΜΕΝΟ 2:** Ποιες όψεις της ελληνικής πραγματικότητας αναγνωρίζετε στο κείμενο; • Ποια στοιχεία είναι παλιά, ποια είναι σύγχρονα και ποια διαχρονικά;

3 **ΚΕΙΜΕΝΟ 3:** Σε τι άλλαξε η Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες και για ποιους λόγους; • Ποιο ρόλο μπορεί να παίξει το σχολείο στις σύγχρονες συνθήκες;

4 **ΚΕΙΜΕΝΟ 4:** Ποια εικόνα της Ελλάδας προβάλλει το σκίτσο; • Νομίζετε ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα; • Τι κάνει το σκίτσο αυτό αστείο; • Εκτός από γέλιο, ποια άλλα αισθήματα σας προκαλεί;

B1 Οι διάφοροι τρόποι **σύνδεσης των προτάσεων**

Τι πρέπει να γνωρίζω

Σε κάθε περίσταση που μιλάμε ή γράφουμε:

- δημιουργούμε ένα μικρό ή μεγάλο **σύνολο προτάσεων** που είναι σχετικές μεταξύ τους ως προς το νόημα και
- οργανώνουμε το σύνολο αυτό με κάποιον τρόπο που να φανερώνει το **νόημα** και να δείχνει τις σχέσεις που τις συνδέουν.

Παράδειγμα: (από το κείμενο 3)

Ακόμα και σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο, όπως η Αθήνα, οι περισσότεροι ξένοι έμοιαζαν /
/ να είναι οι τουρίστες /
/ που κάθε καλοκαίρι προτιμούσαν τον ήλιο και τη θάλασσα της Μεσογείου για τις διακοπές τους.

Ακούω και μιλώ

1. Ένα τέτοιο σύνολο προτάσεων είναι φυσικά και το κείμενο 1 αυτής της ενότητας. Στο κείμενο αυτό, η πρώτη παράγραφος αποτελείται από επτά προτάσεις. • Μπορείτε να βρείτε πού αρχίζει και πού τελειώνει η καθεμιά από αυτές;
2. Υπάρχει κάποια λέξη που να ενώνει τις πρώτες τέσσερις προτάσεις της παραγράφου αυτής; • Τις τρεις τελευταίες; • Ποια διαφορά παρατηρείτε;
3. Ας πάμε τώρα στο κείμενο 2. Μπορείτε στις δύο πρώτες στροφές του ποιήματος να βρείτε
   α. δύο προτάσεις που να συνδέονται με μια λέξη;
   β. δύο προτάσεις που απλώς η μία να ακολουθεί την άλλη; • Σε αυτή την περίπτωση, μπορείτε να σκεφτείτε μια λέξη που θα ταίριαζε για να συνδέσει τις δύο προτάσεις;
4. Βρείτε τώρα τις προτάσεις από τις οποίες αποτελείται η τελευταία παράγραφος του κειμένου 3.
5. Αν συγκρίνουμε τις προτάσεις που βρήκαμε στις παραπάνω ασκήσεις, ποιες συνδέονται μεταξύ τους με πιο περίπλοκο τρόπο;

Διαβάζω και γράφω

Χωριστείτε σε ομάδες. • Οι μισές ομάδες να ετοιμάσουν μια περιγραφή του κειμένου 4, χρησιμοποιώντας προτάσεις που θα συνδέονται με τρόπο απλό, όπως για παράδειγμα γίνεται στα κείμενα 1 και 2. • Οι υπόλοιπες ομάδες να ετοιμάσουν μια περιγραφή του ίδιου κειμένου, με πιο περίπλοκες συνδέσεις προτάσεων, όπως για παράδειγμα αυτές του κειμένου 3.

Κείμενο 5 [Ελλάδα, σταυροδρόμι των λαών]

Ο ελληνικός χώρος στις γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές του δομές αποτέλεσε πάντα σ' ολόκληρη την ιστορία του έναν οριακό χώρο ανάμεσα σε δύο ξεχωριστούς κόσμους -ανατολικό και δυτικό– που δεν έμειναν ποτέ στεγανά κλειστοί. Και στην επικοινωνία ανάμεσα στους δύο αυτούς κόσμους ο ρόλος του ελληνισμού ήταν πρωταρχικός. Γιατί, όχι μόνο οι Έλληνες, από την αυγή της ιστορίας τους, απλώθηκαν ακτινωτά σ' ολόκληρο το μεσογειακό χώρο και πέραν αυτού με τις αρχαίες αποικίες, τις νεότερες παροικίες και την κατά καιρούς επεκτατική πολιτική των διαφόρων πολιτικών σχηματισμών του ελληνισμού,

αλλά και οι διάφοροι λαοί της Δύσης και της Ανατολής κατέκλυσαν κατά καιρούς πρόσκαιρα ή μονιμότερα τον ελληνικό χώρο. Έτσι, ο χώρος αυτός δίκαια μπορεί να χαρακτηριστεί σταυροδρόμι των λαών.

Μ' άλλα λόγια, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ιστορίας μας είναι και παραμένει ο οριακός της χαρακτήρας. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι το κύριο και πάντα ζωντανό στοιχείο της ελληνικής παράδοσης.

Νίκος Γ. Σβορώνος, «Παράδοση και ελληνική ταυτότητα»,
Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας, εκδ. Θεμέλιο, 1987

Κείμενο 6 [Μελετώντας τον χάρτη της Ελλάδας]

Στο μάθημα αυτό θα προσπαθήσουμε, μελετώντας τη χώρα μας, να προσδιορίσουμε τον πλούτο των πληροφοριών που μπορεί να δώσει ένας χάρτης σε όποιον τον χειρίζεται με σωστό τρόπο.

4.1 *Χάρτης Ελλάδας με την Εγνατία οδό.*

4.2

4.3

4.4

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας

Μελετώντας τους χάρτες **4.2, 4.3** και **4.4** παρατηρούμε ότι η Ελλάδα:

- Είναι μία ευρωπαϊκή χώρα και γεωγραφικά ανήκει στη νότια Ευρώπη.
- Καταλαμβάνει το νότιο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου.
- Συνορεύει βόρεια με τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας και με τη Βουλγαρία, βορειοδυτικά με την Αλβανία και βορειοανατολικά με την Τουρκία. Δυτικά, ανατολικά και νότια βρέχεται από τη Μεσόγειο θάλασσα.
- Ανήκει γεωγραφικά, όπως δείχνει η θέση της και στη μεγάλη ομάδα των μεσογειακών χωρών, δηλαδή εκείνων που βρέχονται από τη Μεσόγειο θάλασσα. Στην ομάδα αυτή ανήκουν χώρες τόσο της Ευρώπης όσο και της Ασίας και της Αφρικής.
- Συνδέει γεωγραφικά την Ευρώπη με την Ασία και την Αφρική. Τη σημασία της από αυτή την άποψη δείχνει και ο νέος μεγάλος δρόμος της Εγνατίας, χάρτης **4.1**, που ξεκινάει από την Ηγουμενίτσα και καταλήγει στα σύνορα με την Τουρκία. Ο δρόμος αυτός διασχίζει ολόκληρη τη βόρεια Ελλάδα και ενώνει τη δυτική Ευρώπη με την Ασία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1η

α) Σημείωσε τις χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο και ταξινόμησέ τες ως προς την ήπειρο στην οποία ανήκουν.

β) Παρατήρησε το χάρτη της Ελλάδας και σημείωσε όλα τα σημεία εξόδου και εισόδου προς και από τις χώρες με τις οποίες έχει χερσαία σύνορα.

Γεωγραφία Α΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2003

Κείμενο 7 [Τα ελληνικά... μυστήρια]

Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξονα ταξιδευτή να καταλάβει πώς μία χώρα που μοιάζει ποτισμένη ως το μεδούλι από τη βυζαντινή παράδοση της ορθοδοξίας, παράδοση καταφανέστατη στις εκκλησίες και των μικρότερων χωριών ή στα μοναστήρια που στεφανώνουν τις πιο απόμερες βουνοπλαγιές, μπορεί να αφήνεται με τέτοια εγκατάλειψη στις γήινες απολαύσεις, στο φαΐ, στο κρασί, στα παιχνίδια του έρωτα που φουντώνουν μόλις οι Έλληνες ξεκλέψουν λίγο χρόνο από τις δύσκολες υποχρεώσεις της καθημερινότητάς τους. Μία εξήγηση είναι ότι ο κόσμος εξοφλά το χρέος του προς την Εκκλησία τελώντας τα μυστήρια της βάπτισης, του γάμου και της κηδείας, και η Εκκλησία, απαιτητική στις τελετουργίες, χαλαρή στην εξομολόγηση και τη θρησκευτική ηθικολογία, αντιμετωπίζει με μεγαλύτερη επιείκεια την προσωπική αμαρτία απ' ό,τι οι περισσότερες θρησκείες. Άλλωστε με τις πολυάριθμες γιορτές της η Εκκλησία δοξάζει απροκάλυπτα τα πλούσια ελέη του Κυρίου, ιδίως το Πάσχα, μια εποχή που η κνίσα των σουβλιστών αρνιών μοσχοβολάει στην ύπαιθρο και τα κατάλευκα τραπέζια βουλιάζουν από τις παραδοσιακές λιχουδιές.

Έντμουντ Κήλυ, *Αναπλάθοντας τον παράδεισο, Το ελληνικό ταξίδι 1937-1947*, μτφρ. Χρύσα Τσαλικίδου, εκδ. Εξάντας, 1999

Ακούω και μιλώ

1. Διαβάζοντας τα κείμενα 5, 6 και 7 σκεφτείτε:
   - Για ποιο κείμενο καταβάλατε μεγαλύτερη διανοητική προσπάθεια να το κατανοήσετε;
   - Για ποιο κείμενο χρειάστηκε η μικρότερη διανοητική προσπάθεια;
   - Τελικά, ποιο είναι το δυσκολότερο και ποιο το ευκολότερο κείμενο για σας;
2. Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες νομίζετε ότι δημιουργούν τη διαφορά δυσκολίας; Βάλτε ✔ όπου νομίζετε.
   - Οι λέξεις που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς ❑
   - Το θέμα του κάθε κειμένου ❑
   - Το μάκρος των περιόδων ❑
   - Ο τρόπος της οργάνωσης του κάθε κειμένου ❑
   - Η οπτική μορφή ❑
   - Το είδος του κειμένου ❑
   - Το μέγεθος του κειμένου ❑
3. Συζητήστε με τους συμμαθητές σας ποιοι από τους παραπάνω παράγοντες σας φαίνονται πιο σημαντικοί. • Τεκμηριώστε τη γνώμη σας με συγκεκριμένες αναφορές στα κείμενα.

Κείμενο 8 [Ο Χατζιδάκις μιλάει για τον Γιώργο Σεφέρη]

Στο Γιώργο Σεφέρη

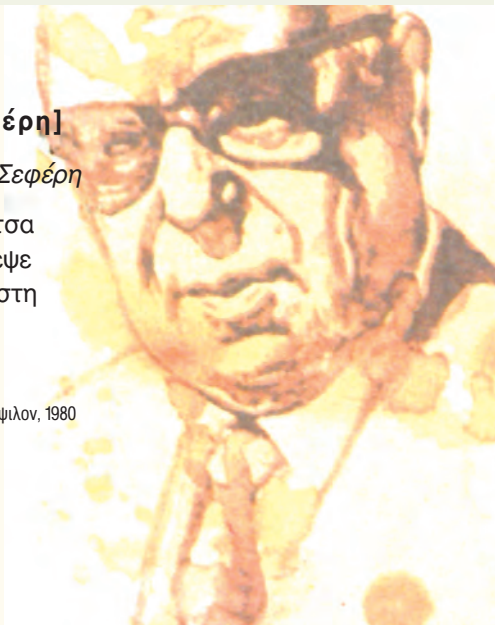

Από τη Μικρασία μετά την καταστροφή, ένας αστός ξεκίνησε με μια βαλίτσα αναμνήσεων στο χέρι, γύρισε χώρες μακρινές και πολιτείες άγνωστες, μάζεψε ακριβό υλικό και συνταγές, μέτρα, ρυθμούς και χρώματα, και τέλος γύρισε στη χώρα του, έχτισε με τα χέρια του σπίτι σημερινό κι ελληνικό, εμπήκε μέσα, κλείδωσε και από τότε πια κανείς δεν τον συνάντησε στην αγορά.

Μάνος Χατζιδάκις, *Μυθολογία*, εκδ. Ύψιλον, 1980

Ας μελετήσουμε τους διάφορους τρόπους με τους οποίους μπορούν να συσχετίζονται μεταξύ τους οι προτάσεις, παίρνοντας μερικά παραδείγματα από τα κείμενα που προηγήθηκαν.

ΟΜΑΔΑ Α	**1.** «ένας αστός ξεκίνησε με μια βαλίτσα αναμνήσεων στο χέρι, γύρισε χώρες μακρινές και πολιτείες άγνωστες, μάζεψε ακριβό υλικό και συνταγές»	(Κείμενο 8)
ΟΜΑΔΑ Β	**2.** «Θαύμασα τον Παρθενώνα και στην κάθε του κολώνα βρήκα τον χρυσό κανόνα»	 (Κείμενο 2)
	3. «Η ενεργή παρουσία των μειονοτήτων στην ελληνική κοινωνία διατάραξε λοιπόν τα τελευταία χρόνια την ως τότε κυρίαρχη εικόνα της αρμονικής εθνικής ομοιογένειας και έθεσε επιτακτικά πλέον το ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών εθνοπολιτισμικών ομάδων»	(Κείμενο 3)
	4. «Γιατί, όχι μόνο οι Έλληνες, από την αυγή της ιστορίας τους, απλώθηκαν ακτινωτά σ' ολόκληρο τον μεσογειακό χώρο και πέραν αυτού με τις αρχαίες αποικίες, τις νεότερες παροικίες και την κατά καιρούς επεκτατική πολιτική των διαφόρων πολιτικών σχηματισμών του ελληνισμού, αλλά και οι διάφοροι λαοί της Δύσης και της Ανατολής κατέκλυσαν κατά καιρούς πρόσκαιρα ή μονιμότερα τον ελληνικό χώρο»	 (Κείμενο 5)
ΟΜΑΔΑ Γ	**5.** «Εάν κοιτάξετε τις εικόνες των ελληνικών ναών και τα αγάλματά τους, θα δείτε και μόνοι σας πόσο λεπτή και γεμάτη αληθινή ομορφιά ήταν η τέχνη των Ελλήνων»	 (Κείμενο 1)
	6. «Ο ελληνικός χώρος στις γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και πνευματικές του δομές αποτέλεσε πάντα σ' ολόκληρη την ιστορία του έναν οριακό χώρο ανάμεσα σε δύο ξεχωριστούς κόσμους –ανατολικό και δυτικό– που δεν έμειναν ποτέ στεγανά κλειστοί»	 (Κείμενο 5)
	7. «Είναι συχνά δύσκολο για τον Αγγλοσάξονα ταξιδευτή να καταλάβει πώς μία χώρα που μοιάζει ποτισμένη ως το μεδούλι από τη βυζαντινή παράδοση της ορθοδοξίας, παράδοση καταφανέστατη στις εκκλησίες και των μικρότερων χωριών ή στα μοναστήρια που στεφανώνουν τις πιο απόμερες βουνοπλαγιές, μπορεί να αφήνεται με τέτοια εγκατάλειψη στις γήινες απολαύσεις»	 (Κείμενο 7)

Ακούω και μιλώ

1. Διαβάστε προσεκτικά τις τρεις προηγούμενες ομάδες παραδειγμάτων και συζητήστε:

α. Σε ποια ομάδα παραδειγμάτων οι σχέσεις ανάμεσα στις προτάσεις σάς φαίνονται πιο απλές και σε ποια πιο σύνθετες;

β. Σε ποιες ομάδες παραδειγμάτων χρησιμοποιούνται ειδικές λέξεις για τη σύνδεση των προτάσεων και σε ποια ομάδα δε χρησιμοποιούνται;

2. Ας επιχειρήσουμε μερικές παρομοιώσεις: (Συμπληρώστε τα αποσιωπητικά προσθέτοντας τον αριθμό της ομάδας που ταιριάζει.)

Οι προτάσεις της ομάδας ... συνδέονται μεταξύ τους όπως οι κρίκοι μιας αλυσίδας.

Οι προτάσεις της ομάδας ... συσχετίζονται μεταξύ τους όπως τα λουλούδια σε ένα βάζο.

Οι προτάσεις της ομάδας ... συνδέονται μεταξύ τους όπως τα κλειδιά σε μια αρμαθιά.

3. Το παράδειγμα 2 περιλαμβάνει δύο προτάσεις. Σας φαίνονται να έχουν διαφορετική βαρύτητα η μία από την άλλη ή να είναι ισότιμες;

4. Εξετάστε το ίδιο στα παραδείγματα 3 και 4.

5. Οι προτάσεις του παραδείγματος 5 είναι μεταξύ τους ισότιμες;

6. Στο παράδειγμα 6 ποια πρόταση φαίνεται να είναι τμήμα της άλλης πρότασης; • Ποια είναι η λειτουργία της;

7. Εξετάστε τα ερωτήματα των δραστηριοτήτων 3, 5 και 6 στο παράδειγμα 7.

Τι πρέπει να γνωρίζω

- Ένα σύνολο από προτάσεις, που είναι σχετικές μεταξύ τους ως προς το νόημα, μπορούν:
  - Είτε να **παρατίθενται** απλώς η μια κοντά στην άλλη χωρίς συνδετικές λέξεις
    → τότε έχουμε σχήμα **ασύνδετο** (παράδ. 1).
  - Είτε να **παρατάσσονται** η μια μετά την άλλη ως ισότιμα στοιχεία του λόγου και να συνδέονται με τους παρατακτικούς συνδέσμους
    → τότε έχουμε **παρατακτική σύνδεση** (παραδ. 2, 3, 4)
  - Είτε να **πλέκονται αξεδιάλυτα μεταξύ τους**, έτσι ώστε κάποιες προτάσεις να μεταβάλλονται σε μέρη μιας άλλης πρότασης και να συνδέονται με αυτήν με διάφορες συνδετικές λέξεις (π.χ. με τους υποτακτικούς συνδέσμους αλλά και με αναφορικές λέξεις, ερωτηματικές αντωνυμίες και μόρια)
    → τότε έχουμε **υποτακτική σύνδεση** (παραδ. 5, 6, 7)
- Η υποτακτική σύνδεση μπορεί να είναι η πιο κατάλληλη για να εκφράσει σύνθετες λογικές συσχετίσεις και, συνήθως, δίνει την εντύπωση ότι πρόκειται για λόγο περισσότερο οργανωμένο και επεξεργασμένο.

Διαβάζω και γράφω

1. Αναζητήστε στο βιβλίο της Γραμματικής τους παρατακτικούς και τους υποτακτικούς συνδέσμους και αντιγράψτε τους στο τετράδιό σας.

2. Διαβάστε στο κείμενο 6, στην τελευταία παράγραφο, την περίοδο «Τη σημασία της... με την Τουρκία».
α. Προσπαθήστε να καταλάβετε τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένες οι προτάσεις σ' αυτή την περίοδο.
β. Τι είδους είναι οι δύο προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά;
γ. Με ποια άλλη πρόταση συνδέονται και οι δύο; • Με τι είδους σύνδεση;
δ. Ποια είναι η κύρια πρόταση σ' αυτή την περίοδο και ποιες οι δευτερεύουσες;

3. Στο παράδειγμα 6 (ομάδα Γ) έχουμε μία δευτερεύουσα πρόταση. Εντοπίστε την. • Σε ποια κύρια πρόταση φαίνεται να ανήκει; • Με ποια λέξη της κύριας πρότασης συνδέεται η δευτερεύουσα;

4. Στο παράδειγμα 5 (ομάδα Γ) έχουμε δύο δευτερεύουσες προτάσεις που φαίνεται να αποτελούν κομμάτια της κύριας πρότασης. Εντοπίστε τις προτάσεις. • Με ποια λέξη της κύριας πρότασης συνδέονται οι δευτερεύουσες;

5. Τι διαφορετικό συμβαίνει στο παράδειγμα 7 (ομάδα Γ); • Προσπαθήστε να καταλάβετε τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένες οι προτάσεις σ' αυτή την περίοδο.

Μαθαίνω ότι:

- **Παρατακτικά** μπορούν να συνδέονται μεταξύ τους:
  - είτε **κύριες** προτάσεις με άλλες **κύριες** προτάσεις
  - είτε **δευτερεύουσες** προτάσεις με άλλες **δευτερεύουσες** προτάσεις.
- Με **υποτακτική σύνδεση** μπορούν να συνδέονται:
  - μία ή περισσότερες **δευτερεύουσες** προτάσεις με μία **κύρια** πρόταση
  - μία ή περισσότερες **δευτερεύουσες** προτάσεις με μία άλλη **δευτερεύουσα** πρόταση.

Β2 Οι **επιλογές** στις **συνδέσεις** των προτάσεων και οι **συνέπειές** τους στον **λόγο**

Κείμενο 9 [Βαριέμαι...]

Κατερίνα Βαμβασάκη, περ. «9», εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, 2001

Ακούω και μιλώ

1. Πόσα διαφορετικά νοήματα διατυπώνονται στα τέσσερα πρώτα σκίτσα του κειμένου 9; • Με ποιον τρόπο διαφοροποιείται το νόημα, ενώ οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται είναι οι ίδιες;
2. Μπορείτε να συνεχίσετε τη «φιλοσοφία» της ηρωίδας στο ίδιο πνεύμα; • Αν θέλετε, εργαστείτε σε ομάδες των δύο ατόμων και βρείτε διαφορετικές συνδετικές λέξεις, για να κάνετε κι άλλες ανάλογες «φιλοσοφικές τοποθετήσεις».

Διαβάζω και γράφω

Ξαναγράψτε το κείμενο 8 συνδέοντας τις προτάσεις μεταξύ τους με συνδέσμους. • Μπορείτε να δοκιμάσετε τις λέξεις: *για να* ή *να, αφού, όπου, όταν* ή *αφότου* ή άλλες που θα επιλέξετε εσείς. • Συγκρίνετε τα κείμενά σας μεταξύ τους και με το αρχικό.

Μαθαίνω ότι:

- Η **συνδετική λέξη** που επιλέγει ένας ομιλητής για τη σύνδεση δύο προτάσεων φανερώνει το είδος της σχέσης που έχουν οι προτάσεις αυτές στη σκέψη του ομιλητή.

Αν, αντίθετα, ένας ομιλητής (ή ένας συγγραφέας) **επιλέγει να αποφύγει τη χρήση συνδετικών λέξεων** ανάμεσα στις προτάσεις, αυτό μπορεί να σημαίνει:

- ότι η σχέση είναι ολοφάνερη και δε χρειάζεται να τη δηλώσει με μια λέξη
- ή ότι προτιμά να αφήσει τον ακροατή (ή τον αναγνώστη) να ανακαλύψει τη σχέση/να δώσει τη δική του ερμηνεία
- ή ότι η σχέση τού διαφεύγει, δεν μπορεί να τη δηλώσει με ακρίβεια, δεν είναι σίγουρος, πιθανόν να είναι αμήχανος
- ή ότι έχει βρει άλλους τρόπους (μη λεκτικούς), για να φανερώσει τη σχέση
- ή (τι άλλο;).....

Διαβάστε τα κείμενα 10 και 11 που ακολουθούν, παρατηρήστε την απουσία συνδετικών λέξεων και σκεφτείτε για ποιους λόγους μπορεί να συμβαίνει αυτό.

Κείμενο 10 Ρωμιοσύνη (απόσπασμα)

Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται με λιγότερο ουρανό,
αυτές οι πέτρες δε βολεύονται κάτου απ' τα ξένα βήματα,
αυτά τα πρόσωπα δε βολεύονται παρά μόνο στον ήλιο,
αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο στο δίκιο.

Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές ελιές του και τ' αμπέλια του,
σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει νερό. Μονάχα φως.
Ο δρόμος χάνεται στο φως κι ο ίσκιος της μάντρας είναι σίδερο.
Μαρμάρωσαν τα δέντρα, τα ποτάμια κ' οι φωνές μες στον ασβέστη του ήλιου.

Η ρίζα σκοντάφτει στο μάρμαρο. Τα σκονισμένα σκοίνα.
Το μουλάρι κι ο βράχος. Λαχανιάζουν. Δεν υπάρχει νερό.
Όλοι διψάνε. Χρόνια τώρα. Όλοι μασάνε μια μπουκιά ουρανό πάνου απ' την πίκρα τους.

Γιάννης Ρίτσος, «Ρωμιοσύνη», *Ποιήματα 1930-1960*, εκδ. Κέδρος, 1973

Κείμενο ΙΙ [Χίος]

Διαφημιστική αφίσα Νομαρχίας Χίου, 2002

Ακούω και μιλώ

1. Τι είδους προτάσεις υπάρχουν στα κείμενα 10 και 11; Χρησιμοποιούνται συνδετικές λέξεις, για να συνδεθούν οι προτάσεις μεταξύ τους;
2. Αν επιχειρήσετε να συνδέσετε τις προτάσεις μεταξύ τους στο κείμενο 10, τι επίδραση θα έχει αυτό στον ρυθμό του ποιήματος; • Τι επίδραση θα έχει στο νόημα;
3. Συνδέστε παρατακτικά μεταξύ τους τις προτάσεις του κειμένου 11. • Προσπαθήστε στη συνέχεια να τις συνδέσετε και υποτακτικά. Αν δεν τα καταφέρνετε, συζητήστε στην τάξη το γιατί.
4. Γιατί νομίζετε ότι ορισμένες λέξεις του κειμένου 11 είναι μέσα σε κόκκινο πλαίσιο;

Διαβάζω και γράφω

1. Βρείτε μικρά διαφημιστικά κείμενα από τον Τύπο, κόψτε τα και κολλήστε τα στο τετράδιό σας. • Τι σύνδεση προτάσεων κυριαρχεί στα διαφημιστικά κείμενα; • Για ποιους λόγους;
2. Βρείτε στα βιβλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας δύο ή τρία μικρά ποιήματα σύγχρονων ποιητών και αντιγράψτε τα στο τετράδιό σας. • Τι είδους προτάσεις κυριαρχούν στα ποιήματα που βρήκατε; • Χρησιμοποιούνται συνδετικές λέξεις; • Προσπαθήστε να ερμηνεύσετε αυτές τις επιλογές των ποιητών.

B3 Οι συνδέσεις των προτάσεων στον **προφορικό λόγο**

Καθίσαμε σ' ένα καφενείο και στήσαμε αυτί στις κουβέντες γύρω μας. Πιάσαμε μερικές φράσεις και σας τις μεταφέρουμε εδώ γραμμένες:

Ακούω και μιλώ

1. Διαβάστε τις παραπάνω φράσεις μια φορά από μέσα σας και μια φορά μεγαλόφωνα. • Προσπαθήστε να τις κάνετε να ακουστούν με φυσικότητα.
2. Αν χρειάζεται, διαβάστε τες άλλη μια φορά και συνοδέψτε την εκφώνηση με τις εκφράσεις του προσώπου και τις κινήσεις του σώματος και των χεριών, που νομίζετε ότι ταιριάζουν.
3. Σε ποιες από τις παραπάνω φράσεις υπάρχουν συνδετικές λέξεις;
4. Προσπαθήστε να ανακαλύψετε τις εσωτερικές (λογικές/συντακτικές) σχέσεις που υπάρχουν ανάμεσα στις προτάσεις του κάθε εκφωνήματος.
5. Ποια από τις δύο αναγνώσεις (η σιωπηρή ή η μεγαλόφωνη) σας βοηθάει περισσότερο να καταλάβετε τις σχέσεις των προτάσεων;
6. Μελετήστε τον ρόλο που παίζουν οι παύσεις και ο τόνος της φωνής.
7. Ξαναπείτε τις φράσεις προσθέτοντας κάποιες συνδετικές λέξεις, οι οποίες να δηλώνουν τη σχέση που βρήκατε.
8. Γράψτε τις νέες εκδοχές στο τετράδιό σας, δίπλα στις αρχικές. • Μήπως μπορείτε να προτείνετε κι άλλες εκδοχές;
9. Όλες αυτές οι φράσεις (οι αρχικές και οι νέες) είναι ίδιες ή διαφέρουν μεταξύ τους; (Συγκρίνετέ τες ως προς τη σημασία αλλά και ως προς το ύφος.)
10. Ποια από τις εκδοχές θα διαλέγατε:
    - αν λέγατε αυτές τις φράσεις σε μια συζήτηση με φίλους;
    - αν τις στέλνατε σ' έναν συμμαθητή σας ως γραπτό μήνυμα στο κινητό;
11. Εξηγήστε την επιλογή σας.
12. Διατυπώστε κάποια γενικά συμπεράσματα από τη δραστηριότητα που προηγήθηκε.

Τα συμπεράσματά μου:

Συμπληρώστε τις προτάσεις:

- Στον καθημερινό προφορικό λόγο συχνά οι **συνδετικές λέξεις** .....
- Η έλλειψη συνδετικών λέξεων κάνει το ύφος του λόγου περισσότερο .....
- Η προσθήκη συνδετικών λέξεων κάνει το ύφος του λόγου περισσότερο .....
- Στον προφορικό λόγο, όπου και όταν παραλείπονται οι συνδετικές λέξεις, υπάρχουν άλλα στοιχεία που μας βοηθούν στην κατανόηση του νοήματος, όπως .....

Κείμενο 12 Γραικός, Γραικοί και Έλληνες

Γραικός σημαίνει Έλληνας, ενώ Γραικύλος (υποκοριστικό του Γραικός) ο Έλληνας που είναι ανάξιος του ονόματος αυτού. Επίσης, με τον όρο Γραικοί είναι γνωστοί οι Έλληνες στη λατινική γραμματεία (Graeci στους ποιητές και Grai) και έτσι τους ονομάζουν έως τώρα όλοι οι ευρωπαϊκοί λαοί. Όπως και το όνομα Έλλην, έτσι και αυτό προέρχεται από την πρώτη κοιτίδα των Ελλήνων στην Ήπειρο, την Ελλοπία, κοντά στη Δωδώνη. Για πρώτη φορά αναφέρεται το όνομα αυτό από τον Αριστοτέλη που προσπαθούσε να προσδιορίσει πού έγινε ο καταυλισμός του Δευκαλίωνος και βρήκε πως πρέπει να έγινε: «περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ περὶ Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελῶον· οὗτος γὰρ πολλαχοῦ τὸ ρεῦμα μεταβέβληκεν· ᾤκουν γὰρ οἱ Σελλοὶ ἐνταῦθα καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοὶ» (Αριστοτέλη Μετεωρ. 1, 14). Πολύ αργότερα ο Απολλόδωρος μας πληροφορεί ότι: «αὐτὸς (Ἕλλην) μὲν οὖν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς καλουμένους Γραικοὺς προσηγόρευσεν Ἕλληνας» (Απολλοδ. 1,7,3, 2ος αιώνας). Το ίδιο βεβαιώνεται από το *Πάριο Χρονικό*: «Καὶ Ἕλληνες ὠνομάσθησαν τὸ πρότερον Γραικοὶ καλούμενοι».

Έχουμε, λοιπόν, να κάνουμε μ' ένα μικρό μέρος κοντά στην περιοχή της Δωδώνης, όπου οι κάτοικοί της Σελλοί (= Ελλοί > Έλληνες), γνωστοί για τον τίτλο ως υποφήτες (= ιερείς του μαντείου) του Δωδωναίου Διός, ονομάζονταν και Γραικοί. Όμως, οι ιστορικοί δεν μπόρεσαν να ερμηνεύσουν πώς η ονομασία ενός μικρού λαού μιας περιοχής της Ηπείρου έγινε εθνολογικό όνομα όλων των Ελλήνων και της Ελλάδας, όταν την παρέλαβαν οι Λατίνοι. Άλλοι υποστηρίζουν ότι το Grai και το Graeci – Γραικοί προήλθε «ἀπὸ μικράς τινος ὁμάδος Ἑλλήνων Γραίων καὶ Γραικῶν καλουμένων, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Τανάγρας ἀπῴκησαν πάλαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγνωρίσθησαν πρῶτοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ἰταλοὺς» (Γ. Χατζιδάκη, *Ελλάς και Έλληνες*, Ημερολόγιον Μεγάλης Ελλάδος, 1925).

Στους βυζαντινούς χρόνους ο όρος «Γραικοί» δεν μπόρεσε να εκτοπίσει το όνομα «Ρωμαίοι» και αργότερα καλύφθηκε απ' αυτό, ίσως επειδή το «Ρωμαίοι» κάλυπτε το σύνολο των υπηκόων του Βυζαντίου, ενώ το «Γραικοί» ξεχώριζε τους καθαυτό Έλληνες. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Βούλγαρος τσάρος Συμεών (αρχές 10ου αιώνα) πήρε τον τίτλο «τσάρος των Βουλγάρων και των Γραικών». Μετά το σχίσμα (1054 μ.Χ.) χρησιμοποιείται εντατικότερα ο όρος Γραικός, γιατί σημαίνει τον ορθόδοξο, αντίθετα με τον όρο Λατίνος που σήμαινε καθολικός. Επί Τουρκοκρατίας πολλοί λόγιοι χρησιμοποιούν τον όρο Γραικοί και βλέπουμε ότι ο όρος αυτός παίρνει εθνολογικό περιεχόμενο. Από την Επανάσταση του 1821 όμως εκτοπίζεται το όνομα αυτό από το όνομα Έλληνες.

Μάρκος Αυγητίδης, μαθητικό περ. «Πυρφόρος» της Βαρβακείου Σχολής, τεύχ. 3, 1998

Ακούω και μιλώ

1. Το παραπάνω κείμενο είναι μια μικρή ερευνητική εργασία, που δημοσιεύτηκε σε μαθητικό περιοδικό. Ποιο είναι το ζήτημα που εξετάζει;
2. Οποιαδήποτε ερευνητική εργασία πρέπει να προσδιορίσει τον επιστημονικό χώρο, από τον οποίο θα αντλήσει τα στοιχεία της. Το ίδιο θέμα θα μπορούσε να το εξετάσει κανείς από την ιστορική του σκοπιά, τη λογοτεχνική, τη λαογραφική, την καλλιτεχνική κ.λπ. Από ποια σκοπιά εξετάζει το θέμα του ο συγγραφέας της παραπάνω εργασίας;

3. Από ποιες πηγές άντλησε ο μαθητής-ερευνητής τις πληροφορίες του και πώς τις παραθέτει στο κείμενο;
4. Για ποια θέματα δεν παραπέμπει σε πηγές; • Ποιοι προβληματισμοί δημιουργούνται από την έλλειψη αυτή;
5. Σε ποιο ερώτημα δίνουν απαντήσεις οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν στην πρώτη παράγραφο του κειμένου;
6. Ποια θέματα για περαιτέρω έρευνα μπορείτε να εντοπίσετε στην παραπάνω εργασία;

Τι πρέπει να ξέρω για να κάνω μια ερευνητική εργασία

Φάση Α	Πίσω από κάθε έρευνα υπάρχει ένα πρόβλημα.	• Ξεκινώ από έναν προβληματισμό για ένα θέμα που με ενδιαφέρει. • Διατυπώνω τον προβληματισμό μου ως ερώτημα. • Προσδιορίζω ποιες παράμετροι του θέματος με ενδιαφέρουν περισσότερο.
Φάση Β	Πριν από κάθε σύνθεση υπάρχει ψάξιμο.	• Αναζητώ τις βασικές πληροφορίες για το θέμα σε εγκυκλοπαίδειες και γενικά βιβλία. • Βρίσκω περισσότερες πληροφορίες σε ειδικά βιβλία και στο Διαδίκτυο σχετικά με το θέμα. • Κρατάω σημειώσεις για καθετί που μου φαίνεται χρήσιμο για την εργασία μου. • Σημειώνω την προέλευση των σημειώσεών μου. • Κάνω επιλογές πληροφοριών σ' όλη τη διάρκεια της φάσης.
Φάση Γ	Όταν γράφω την ερευνητική εργασία, είμαι δημιουργός. Συνθέτω το δικό μου κείμενο.	• Κατηγοριοποιώ τα στοιχεία που έχω συγκεντρώσει. • Συνεχίζω να επιλέγω. • Συγκρίνω, ανακαλύπτω σχέσεις, επισημαίνω αντιφάσεις. • Επιχειρηματολογώ. • Γράφω το δικό μου κείμενο παραπέμποντας ταυτόχρονα στις πηγές μου. • Αντιγράφω από τις πηγές μου, μόνο όταν θέλω να παραθέσω αυτολεξεί κάτι και τότε το βάζω σε εισαγωγικά.
Φάση Δ	Καταλήγω σε συμπεράσματα που μπορεί να απαντούν στο αρχικό μου πρόβλημα.	• Παίρνω θέση. • Επιχειρηματολογώ. • Κάνω προτάσεις.
Φάση Ε	Δημιουργός ναι, αλλά όχι και παντογνώστης...	• Παραθέτω τον κατάλογο με τις πηγές μου. • Δείχνω τον δρόμο, για να τις βρουν και οι άλλοι.

• *Στο τέλος της εργασίας παραθέτω με αλφαβητική σειρά τον κατάλογο με τις πηγές μου, δηλαδή τη βιβλιογραφία μου.*

Διαβάζω και γράφω

Βρείτε ερευνητικές εργασίες που υπάρχουν στο σχολείο σας και έχουν γίνει είτε στο πλαίσιο κάποιου μαθήματος είτε κάποιου προαιρετικού προγράμματος (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αγωγή Υγείας κ.λπ.). Αξιολογήστε τες με κριτήριο το πόσο ακολουθούν τις φάσεις εκπόνησης ερευνητικής εργασίας, όπως περιγράφονται στον παραπάνω πίνακα.

Παρακάτω δίνονται ενδεικτικά κριτήρια αξιολόγησης:

α. Η ερευνητική υπόθεση είναι διατυπωμένη με σαφήνεια.

β. Υπάρχουν αναφορές σε προηγούμενες έρευνες ή άλλες σχετικές εργασίες.

γ. Η επιλογή και κατηγοριοποίηση των διάφορων στοιχείων είναι πετυχημένες (σχετική με το θέμα, λογική, σαφής).

δ. Η επιχειρηματολογία είναι πειστική. Δεν υπάρχουν «κενά» ή «αδύνατα σημεία».

ε. Ο ερευνητής παίρνει θέση απέναντι στο πρόβλημα. • Καταλήγει σε λογικά συμπεράσματα, τα οποία είναι και σχετικά με την αρχική ερώτηση. • Κάνει συγκεκριμένες προτάσεις. • Προτείνει λύσεις.

στ. Υπάρχουν παραπομπές στις πηγές και η σχετική βιβλιογραφία στο τέλος της εργασίας.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ Δ

Η επιλογή της λέξης

Διαβάζω και γράφω

1. Τα κείμενα που παρατέθηκαν μέχρι τώρα σ' αυτή την ενότητα αναφέρονται στη χώρα μας, στο ιστορικό της παρελθόν και στους κατοίκους της, χρησιμοποιώντας για τον σκοπό αυτό πολλές διαφορετικές λέξεις. Αναζητήστε τες και κατατάξτε τες στο τετράδιό σας σε τρεις ομάδες:

Το ιστορικό παρελθόν	Ο τόπος	Οι άνθρωποι
Παρθενώνας, ...	Ελλάδα, ...	ομοιογενές έθνος, ...

2. Με ποια σημασία χρησιμοποιείται η λέξη *Ελλάδα* στο κείμενο 1 και με ποια στο κείμενο 3;

3. Η σημασία της λέξης *Έλληνες* στο κείμενο 1 και στο κείμενο 7 είναι ίδια;

4. Η λέξη *Ελλάδα* στο κείμενο 6 και η έκφραση *ελληνικός χώρος* στο κείμενο 5 σε τι νομίζετε ότι συμπίπτουν και σε τι διαφέρουν;

Ακούω και μιλώ

1. Πληροφορηθείτε για τη σημασία που έχει στα αγγλικά η φράση: «it's Greek to me!». • Πώς εξηγείτε αυτή τη σημασία; • Ποια αντίστοιχη έκφραση χρησιμοποιούμε στα ελληνικά;

2. Ξανακοιτάξτε τις ομάδες των λέξεων που φτιάξατε στη δραστηριότητα *Διαβάζω και γράφω* 1. Σ' αυτές περιλαμβάνεται η λέξη *Ρωμιοσύνη* και τουλάχιστον άλλη μία συνώνυμη. • Βρείτε τη συνώνυμη της λέξης *Ρωμιοσύνη*.

3. Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος έδωσε τη λέξη *Ρωμιοσύνη* ως τίτλο στο ποίημά του. Αν δεν υπήρχε άλλη λέξη με παρόμοια σημασία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ποιητής χρησιμοποίησε τη λέξη αναγκαστικά. Αφού όμως υπάρχει τουλάχιστον άλλη μία λέξη, αυτό σημαίνει ότι ο ποιητής διάλεξε αυτή τη λέξη αφήνοντας κατά μέρος μιαν άλλη. Ονόμασε σκόπιμα το ποίημά του *Ρωμιοσύνη* και όχι *Ελληνισμός*. • Μπορείτε να δώσετε μια ερμηνεία στην επιλογή του;

Μαθαίνω ότι:

- Η **σημασία** της κάθε λέξης δεν είναι δεδομένη και αναλλοίωτη.
- Για να την καταλάβω σωστά, πρέπει να λάβω υπόψη μου **ποιος** τη λέει, σε **ποιον** την απευθύνει, **πού** και **πότε** τη χρησιμοποιεί, **σε τι είδους κείμενο** περιλαμβάνεται αλλά και **το πολιτισμικό πλαίσιο** μέσα στο οποίο χρησιμοποιείται.

Διαβάζω και γράφω

1. Καθεμιά από τις λέξεις *Ρωμιοσύνη, Ελληνισμός* μας φέρνει στον νου κάποιες ιδέες. Ποιες από τις παρακάτω ιδέες σάς φέρνει στον νου καθεμιά από τις δύο αυτές λέξεις:
   αρχαιότητα, Τουρκοκρατία, Βαλκάνια, κλασικά γράμματα, ανθρωπισμός, Ευρώπη, η ανακάλυψη της δημοκρατίας, το πνεύμα της αντίστασης, η ελευθερία, η σοφία, ο καημός, ο νους, η ψυχή, ο Παρθενώνας, η Αγια-Σοφιά, οι βουνοκορφές, το ανοιχτό πέλαγος, Βυζάντιο.
   - Φτιάξτε έναν πίνακα στο τετράδιό σας σαν αυτόν που ακολουθεί και τοποθετήστε τις παραπάνω λέξεις/φράσεις σε όποια στήλη νομίζετε ότι ταιριάζουν:

Ρωμιοσύνη	Ελληνισμός
.....	.....
.....	.....

2. Θυμηθείτε και γράψτε στο τετράδιό σας άλλες λέξεις που γνωρίζετε και τελειώνουν σε *-οσύνη*, όπως *Ρωμιοσύνη*, και σε *-ισμός*, όπως *Ελληνισμός*. Τι είδους έννοιες δηλώνουν συνήθως τα ονόματα που τελειώνουν σε *-οσύνη* και τι τα ονόματα που τελειώνουν σε *-ισμός*;

Κείμενο 13 Ξένος, εύπορος, ψάχνει σπίτι στην Ελλάδα

Όλο και περισσότεροι Ευρωπαίοι πραγματοποιούν το όνειρο «μιας ζωής στον ήλιο», αγοράζοντας εξοχικά σπίτια στη χώρα μας. Βίλες, διαμερίσματα και παλιά αρχοντικά προσφέρονται σε (όχι πάντοτε) προνομιακή τιμή και το «προξενιό» γίνεται συνήθως μέσω Internet.

«Αν ποτέ ονειρευτήκατε "μια ζωή στον ήλιο", η Ελλάδα είναι το μέρος όπου το όνειρό σας μπορεί να γίνει πραγματικότητα».

Δεν είναι διαφήμιση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού. Ανήκει στο εισαγωγικό κείμενο ιστοσελίδας ξένου μεσιτικού γραφείου, που πουλάει όλων των ειδών

τις ελληνικές ιδιοκτησίες σε ξένους πελάτες. Την ώρα που οι περισσότεροι Έλληνες συνωστίζονται αναζητώντας αγωνιωδώς μια «θέση στον ήλιο» των πιο κοσμοπολίτικων και μοδάτων περιοχών της χώρας, ξένοι – κυρίως Βρετανοί– επιδιώκουν να κάνουν το όνειρο «μιας ζωής στον ήλιο» πραγματικότητα, αγοράζοντας κάθε είδους ιδιοκτησίες, όχι μόνο σε κοσμοπολίτικα μέρη, αλλά και σε πιο παραδοσιακές, γνήσιες, ανέγγιχτες από τον τουρισμό και γι' αυτό συχνά απομονωμένες γωνιές της πατρίδας μας.

Μανίνα Ντάνου, περ. «Κ», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2003

Ακούω και μιλώ

1. Το παραπάνω κείμενο προέρχεται από μια εφημερίδα και αποτελεί την εισαγωγή ενός ρεπορτάζ γύρω από κάποιο θέμα. Ποιο; • Ποιος άλλος τίτλος θα του ταίριαζε;
2. Στο κείμενο 13 γίνεται λόγος για *ξένους*. Για *ξένους* γίνεται λόγος επίσης στο κείμενο 3. Πόσο διαφορετικοί μεταξύ τους είναι οι *ξένοι* για τους οποίους γίνεται λόγος στα δύο κείμενα; • Πώς επηρεάζουν τα συμφραζόμενα στο κάθε κείμενο τη σημασία της λέξης *ξένος*;
3. Ο τουρισμός είναι πολύ σημαντικός τομέας οικονομικής δραστηριότητας για την ελληνική κοινωνία. Αν αναλαμβάνατε να κάνετε μια εργασία σχετικά με το θέμα της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής σας:
   α. να σκεφτείτε, να συζητήσετε στην τάξη και να αποφασίσετε ποιες βασικές πτυχές του θέματος θα επιλέγατε να μελετήσετε
   β. να επισημάνετε ορισμένες πηγές αναφοράς για την κάθε πτυχή του θέματος.

Διαβάζω και γράφω

1. Αντλώντας στοιχεία από το κείμενο 13 παρουσιάστε σε 3-4 γραμμές μία όσο το δυνατόν πιο λεπτομερή περιγραφή του προφίλ των ξένων που αγοράζουν σπίτια στην Ελλάδα.
2. Φτιάξτε έναν κατάλογο με όλες τις λέξεις των κειμένων 3 και 13 που έχουν σημασία συγγενική προς τη λέξη *ξένος*. • Συμπληρώστε, αν μπορείτε, τον κατάλογό σας και με άλλες λέξεις που γνωρίζετε ή που μπορείτε να βρείτε. • Σκεφτείτε και συζητήστε στην τάξη τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις λέξεις του καταλόγου ως προς τη σημασία και ως προς την αξία τους.

Ακούω και μιλώ

1. Συζητήστε στην τάξη το μήνυμα του κειμένου 4.
2. Δείτε την εικόνα που ακολουθεί. Κάποιος μπορεί να σκεφτεί ότι το θέμα του καλλιτέχνη που έφτιαξε αυτό το κολάζ είναι η Ελλάδα. • Κατά τη γνώμη σας μπορεί να είναι βάσιμη η εντύπωση αυτή; • Για ποιους λόγους;

Από το εξώφυλλο του βιβλίου Άλκηστις, *Μουσεία και Σχολεία, Δεινόσαυροι και Αγγεία*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1995

3. Παίξτε στην τάξη σας δύο παιχνίδια ρόλων.

Στο πρώτο: Ένας μαθητής να υποδυθεί τον πλούσιο ξένο που θέλει να αγοράσει μια ιδιοκτησία στον τόπο σας. Ένας άλλος τον μεσίτη που συζητά με τον ξένο. Ο ξένος τού εκδηλώνει την επιθυμία του και αυτός προσπαθεί να την ενισχύσει.

Στο δεύτερο: Ο ίδιος μεσίτης βρίσκει έναν υποψήφιο πωλητή και προσπαθεί να τον πείσει να πουλήσει την ιδιοκτησία του στον ξένο. Ένας τρίτος μαθητής να υποδυθεί τον υποψήφιο πωλητή που συνομιλεί με τον μεσίτη, αλλά έχει επιφυλάξεις να πουλήσει την ιδιοκτησία του σε ξένο.

4. Συζητήστε για τις διαφορετικές όψεις της Ελλάδας, όπως παρουσιάζονται σε όλα τα κείμενα της ενότητας αυτής. • Ποιες νομίζετε ότι υπερισχύουν στον δικό σας τόπο και ποιες είναι λιγότερο εμφανείς; • Αναφέρετε και άλλες όψεις της Ελλάδας, που ίσως έχετε εσείς επισημάνει.

Διαβάζω και γράφω

1. Κάντε ένα κολάζ, στο οποίο να αναπαριστάνεται η δική σας ιδέα/αντίληψη για το τι είναι Ελλάδα.
2. Γράψτε το κείμενο μιας ραδιοφωνικής διαφήμισης για την Ελλάδα, που θα μεταδοθεί από έναν σταθμό κάποιας χώρας της Ευρώπης. • Προσέξτε το σλόγκαν που θα φτιάξετε. • Ποια σύνδεση προτάσεων προτιμήσατε στο διαφημιστικό κείμενο; • Για ποιους λόγους;
3. Επιλέξτε έναν επιστημονικό κλάδο από αυτούς που διδάσκεστε στο σχολείο και στον οποίο η συμβολή των Ελλήνων υπήρξε σημαντική. • Αναζητήστε πληροφορίες και γράψτε μια μικρή ερευνητική εργασία, για να την ανακοινώσετε στην τάξη σας.
4. Παίρνοντας στοιχεία από όλα τα κείμενα της ενότητας και αφού επιλέξετε ένα κειμενικό είδος (άρθρο ή χρονογράφημα για νεανικό περιοδικό ή διαφήμιση ή ενημερωτικό έντυπο ή όποιο άλλο είδος κειμένου προτιμάτε), φτιάξτε ένα δικό σας κείμενο, που να αποτυπώνει τις πολλές και συχνά αντιφατικές όψεις της Ελλάδας.
5. Το σχολείο σας συμπράττει με ένα ξένο σχολείο στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος συνεργασίας σχολείων. Οι Ευρωπαίοι μαθητές είναι πιθανό να γνωρίζουν τον Παρθενώνα και τον Σωκράτη, αλλά μάλλον αγνοούν την εικόνα της σύγχρονης Ελλάδας. Γράψτε τους μια επιστολή, με την οποία να τους βοηθάτε να διευρύνουν την εικόνα τους για τη χώρα μας. Η ίδια επιστολή μπορεί να αποσταλεί μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στην περίπτωση αυτή ίσως το κείμενο να χρειαστεί κάποια μικρή προσαρμογή.

   Στη συνέχεια αξιολογήστε το κείμενό σας, ελέγχοντας αν:
   α. ως προς το περιεχόμενο το κείμενο δίνει μια όσο το δυνατόν πιο σφαιρική εικόνα της Ελλάδας,
   β. τα στοιχεία που παρουσιάζονται είναι σωστά οργανωμένα σε παραγράφους,
   γ. οι συνδέσεις των προτάσεων αναδεικνύουν τις σχέσεις των νοημάτων που είχατε στον νου σας,
   δ. το λεξιλόγιο που χρησιμοποιήθηκε είναι σαφές, ακριβές και κατάλληλο για ένα γράμμα μαθητών προς μαθητές άλλου σχολείου.

Διαθεματική εργασία

- Ετοιμάστε διάφορους έντυπους τουριστικούς οδηγούς ή ιστοσελίδες για την περιοχή σας. Προσδιορίστε σε ποιους θέλετε να απευθύνονται αυτοί οι οδηγοί. Για παράδειγμα, μπορεί να απευθύνονται σε Ευρωπαίους τουρίστες, σε τουρίστες από άλλες ηπείρους (Αμερική, Ασία, Αφρική, Αυστραλία), σε Έλληνες επισκέπτες ή σε σχολεία που θα ήθελαν να οργανώσουν εκδρομές.
- Χωριστείτε σε ομάδες. Η κάθε ομάδα μπορεί να αναλάβει έναν τομέα της περιοχής (φυσικό τοπίο, μνημεία, ιστορία, εξέχουσες προσωπικότητες, παραδόσεις, κουζίνα, ψυχαγωγία - αναψυχή - διασκέδαση, αγορές κ.λπ.). Χρησιμοποιήστε υλικό από βιβλία Γεωγραφίας, Ιστορίας, Λογοτεχνίας, τους υπάρχοντες τουριστικούς οδηγούς, διαφημίσεις ή ενημερωτικά φυλλάδια για χώρους αναψυχής, ψυχαγωγίας κ.λπ.
- Αν το σχολείο σας έχει αναπτύξει συνεργασίες με σχολεία του εξωτερικού, μεταφράστε, με τη βοήθεια των καθηγητών σας των ξένων γλωσσών, και στείλτε τους αυτούς τους οδηγούς. Αν όχι, αναζητήστε σχολεία από το Διαδίκτυο, για να αναπτύξετε συνεργασίες και ανταλλαγές και στείλτε τους οδηγούς σας, για να τους βοηθήσετε να πάρουν μια ιδέα για την περιοχή σας και να τους πείσετε να την επισκεφτούν.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

- Οι προτάσεις βρίσκονται στον λόγο είτε σε ..... σχήμα είτε συνδεδεμένες μεταξύ τους.
- Όταν συνδέονται μεταξύ τους, η σύνδεση μπορεί να είναι είτε ..... είτε .....
- Σύνδεσμοι που χρησιμοποιούνται για την παρατακτική σύνδεση των προτάσεων είναι: .....
- Σύνδεσμοι που χρησιμοποιούνται για την υποτακτική σύνδεση των προτάσεων είναι: .....
- Κάθε ομιλητής/συγγραφέας επιλέγει τον τρόπο που θα συνδέσει τις προτάσεις του, ανάλογα με .....

- Μια ερευνητική εργασία ξεκινά από .....
- Όταν γράφω μια ερευνητική εργασία, δεν αντιγράφω, αλλά .....
- Στο τέλος της ερευνητικής εργασίας παραθέτω .....

- Για να καταλάβω ακριβώς τι σημαίνει μια λέξη μέσα σε ένα κείμενο, πρέπει να λάβω υπόψη μου .....
.....

2η ενότητα

ΓΛΩΣΣΑ – ΓΛΩΣΣΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Σ' αυτή την ενότητα:

- Θα μάθουμε να αναγνωρίζουμε τον συντακτικό ρόλο των δευτερευουσών προτάσεων και να διακρίνουμε τις **ονοματικές** από τις **επιρρηματικές** δευτερεύουσες προτάσεις.
- Θα μάθουμε τον ρόλο και τη σημασία των **βουλητικών**, **ειδικών** και **ενδοιαστικών** προτάσεων και θα ασκηθούμε στη χρήση τους στον προφορικό και τον γραπτό λόγο.
- Θα αντιληφθούμε ότι η **ίδια λέξη** μπορεί να έχει **διαφορετική σημασία** ανάλογα με το κείμενο και τις περιστάσεις της επικοινωνίας στις οποίες χρησιμοποιείται.
- Θα ασκηθούμε στη διατύπωση **κριτικού** λόγου.
- Θα αναπτύξουμε τη σκέψη και τον προβληματισμό μας σχετικά με την αξία της **γλώσσας** για την **επικοινωνία** και την **έκφραση** των ανθρώπων.

Βρείτε το κοινό θέμα των παρακάτω εισαγωγικών κειμένων. • Γιατί νομίζετε ότι το κείμενο 4 συμπεριλήφθηκε σε αυτή την επιλογή κειμένων; • Ποια σχέση έχει με τα άλλα;

Κείμενο Ι [Γλώσσες που χάνονται]

Οι γλώσσες που μιλούν οι άνθρωποι σε όλη την υφήλιο είναι σήμερα γύρω στις 6.000. Και σύμφωνα με τους ειδικούς, σε έναν αιώνα οι μισές από αυτές θα έχουν χαθεί. Αυτό σημαίνει ότι, κατά μέσο όρο, κάθε δύο βδομάδες μια γλώσσα πεθαίνει.

Ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε στο αγγλικό περιοδικό *Prospect* αφηγείται την περίπτωση του Μπρους Κόνελ, ενός γλωσσολόγου που έκανε έρευνες στο Καμερούν. Ο Κόνελ συνάντησε εκεί έναν άνθρωπο που ονομαζόταν Μπαγκόν, ο οποίος ήταν ο τελευταίος άνθρωπος στον κόσμο που μπορούσε να μιλήσει τη γλώσσα Καμπάζε. Καθώς ήταν παραφορτωμένος με άλλες υποχρεώσεις, ο γλωσσολόγος αποφάσισε να ξαναπάει την επόμενη χρονιά στο Καμερούν, για να μελετήσει σε βάθος τη γλώσσα Καμπάζε. Αλλά όταν έφτασε στο Καμερούν, στα μέσα Νοεμβρίου του 1995, έμαθε ότι ο Μπαγκόν είχε πεθάνει στις 5 Νοεμβρίου. «Στις 4 Νοεμβρίου 1995 η γλώσσα Καμπάζε υπήρχε ακόμη ως μια από τις ομιλούμενες γλώσσες στον κόσμο. Στις 6 Νοεμβρίου ήταν μια νεκρή γλώσσα». [...]

Δύο πληθυσμοί που μιλούν την ίδια γλώσσα, αν εγκατασταθούν σε διαφορετικούς τόπους και δεν επικοινωνούν συχνά μεταξύ τους, σιγά σιγά διαφοροποιούν την κοινή τους γλώσσα, η οποία διαιρείται σε δύο διαλέκτους. Και έπειτα οι δύο διάλεκτοι διαφοροποιούνται ακόμα περισσότερο, ώσπου γίνονται δύο ξεχωριστές γλώσσες, που δεν μπορούν να κατανοήσουν η μια την άλλη.

Η αναγκαία προϋπόθεση ώστε να γεννηθεί και να διατηρηθεί μια διαφορετική γλώσσα είναι επομένως ο φυσικός διαχωρισμός και η σχετική απομόνωση των πληθυσμών.

Ενώ στο μακρινό παρελθόν οι άνθρωποι έβλεπαν τη διαφορετικότητα των γλωσσών και την ασυνεννοησία που πήγαζε από αυτήν ως μια θεϊκή κατάρα (όπως δηλώνει και ο μύθος του πύργου της Βαβέλ), σήμερα η πληθώρα των διαφορετικών γλωσσών μάς φαίνεται ως ένα επιθυμητό αγαθό, ως μια πολύτιμη κληρονομιά που πρέπει να διασωθεί. Σήμερα γνωρίζουμε ότι, όταν πεθαίνει μια γλώσσα, χάνεται μαζί της και μια «κοσμοαντίληψη», μια ορισμένη αναπαράσταση του κόσμου, διαφορετική από όλες τις άλλες. Το ερώτημα είναι βέβαια πώς μπορεί να διατηρηθεί αυτή η γλωσσική διαφορετικότητα. Αν ο αναγκαίος όρος για να γεννηθεί και να διατηρηθεί μια διαφορετική γλώσσα είναι η σχετική απομόνωσή της, τότε η επανάσταση της επικοινωνίας διακόπτει το «φυσικό» κύκλο γέννησης των γλωσσών. Είναι βέβαιο ότι γλώσσες πέθαιναν πάντοτε στην πορεία της ιστορίας, αλλά στο μεταξύ γεννιούνταν άλλες. Ενώ αντίθετα, με τα σύγχρονα συστήματα μαζικής επικοινωνίας και μεταφορών, αυτή η γέννηση νέων γλωσσών παρεμποδίζεται. Και εδώ, όπως και στη βιολογία, η εξαφάνιση των ειδών δεν οφείλεται μόνο στους θανάτους αλλά κυρίως στη μείωση των γεννήσεων. Δεν υπάρχουν επομένως εύκολες λύσεις στο πρόβλημα. Απομένει έτσι εκείνος ο κόμπος στο λαιμό κάθε φορά που μαθαίνουμε πως μια γλώσσα χάθηκε και ένας κόκκος ανθρώπινης σκέψης διαλύθηκε μέσα στη σιωπή του σύμπαντος.

«Ο θάνατος των γλωσσών», ένθετο «Βιβλιοθήκη», εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, 2000

Ερώτηση κατανόησης

Πώς «πεθαίνουν» οι γλώσσες; • Γιατί δε γεννιούνται σήμερα νέες γλώσσες; • Ποια είναι η αληθινή απώλεια, όταν χάνεται μια γλώσσα;

Κείμενο 2 [Η δύναμη της γλώσσας]

(*Τα σάνγκο είναι μια γλώσσα που μιλιέται από φυλές της Κεντροαφρικανικής Δημοκρατίας. Επειδή η χώρα ήταν παλιά αποικία της Γαλλίας, επίσημη γλώσσα της χώρας, γλώσσα της διοίκησης και της εκπαίδευσης είναι ακόμα τα γαλλικά. Στο απόσπασμα που ακολουθεί συζητούν δύο συγγραφείς, ένας Αφρικανός και ένας Έλληνας.*)

– Οι περισσότεροι ξένοι συγγραφείς παρουσιάζουν την Αφρική σαν ένα φυσικό πάρκο. Ενδιαφέρονται πρωτίστως για τη χλωρίδα και την πανίδα της. [...]

– Πολλοί τουρίστες βλέπουν την Ελλάδα αποκλειστικά σαν αρχαιολογικό χώρο. Τους ξαφνιάζει που είναι κατοικημένη.

– Έχω συχνά την εντύπωση ότι βρισκόμαστε ακόμη υπό αποικιακό καθεστώς. Αποδεχόμαστε σιωπηλά τις αυθαιρεσίες της εξουσίας, της αστυνομίας, του στρατού. Κατοικούμε μια άνομη γη. Κανείς δε διαμαρτυρόταν παλιά όταν ένας Γάλλος στρατιωτικός έκλεινε την τηλεόραση του καφενείου, επειδή τον ενοχλούσε. Το ίδιο θα μπορούσε να κάνει και σήμερα ένας μπάτσος χωρίς να προκαλέσει περισσότερες αντιδράσεις. Είμαστε ένας λαός χωρίς φωνή.

- Κι όμως, έχετε μια γλώσσα βροντερή, ικανή να επιβάλει τη φωνή της.

- Έτσι είναι. Έχουμε τη μουσική, αλλά δε βρήκαμε ακόμη τα λόγια. Τα σάνγκο είναι ίσως το τελευταίο μας όπλο. Οι λαοί που έχασαν τη γλώσσα τους είναι ανίκανοι να προστατέψουν τον εαυτό τους. [...] Αλλά μπορεί κανείς στην ηλικία μου να γράψει σε άλλη γλώσσα από αυτή που έχει συνηθίσει;

- Οι λέξεις θα σου θυμίσουν την ηλικία που είχες, όταν τις έμαθες.

- Όταν μιλάω με τη γυναίκα μου, ξεχνάω ότι είμαι μεγαλύτερός της. Νομίζω ότι έχω την ίδια ηλικία με τα εγγόνια μου όταν παίζω μαζί τους. Έχω δηλαδή όλες τις ηλικίες ταυτόχρονα και γι' αυτό ξαφνιάζομαι όταν βλέπω στον καθρέφτη πάντα τον ίδιο γέρο.

Βασίλης Αλεξάκης, *Οι ξένες λέξεις*, εκδ. Εξάντας, 2003

Ερωτήσεις κατανόησης

1 Προσπαθήστε να ξεχωρίσετε ποια λόγια ανήκουν στον Αφρικανό και ποια στον Έλληνα συγγραφέα. Μπροστά από κάθε παύλα σημειώστε αντίστοιχα ένα Α ή ένα Ε.

2 Πώς μπορεί να αισθάνεται, κατά τη γνώμη σας, ένας άνθρωπος του οποίου η μητρική γλώσσα είναι τα σάνγκο, και όμως το σχολείο, οι δημόσιες υπηρεσίες, τα βιβλία και οι εφημερίδες της χώρας του μιλούν γαλλικά;

Κείμενο 3 [Ο εφιάλτης της Νέας Ομιλίας]

(*Το παρακάτω απόσπασμα προέρχεται από ένα μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας και αναφέρεται σε μια φανταστική μελλοντική κοινωνία με ολοκληρωτικό καθεστώς. Ένα από τα μέσα ελέγχου των πολιτών είναι η γλώσσα, η οποία ονομάζεται Νέα Ομιλία.*)

[Στον αυτοματισμό και στην αχρήστευση της σκέψης] βοηθούσε και το γεγονός ότι υπήρχε πολύ μικρή εκλογή στις λέξεις. Το λεξιλόγιο της Νέας Ομιλίας, σε σύγκριση με το δικό μας, ήταν πολύ μικρό, και αναζητούσαν διαρκώς καινούριους τρόπους να το λιγοστέψουν πιο πολύ. Η Νέα Ομιλία διέφερε πραγματικά από όλες τις άλλες γλώσσες σε τούτο: κάθε χρόνο γινόταν πιο φτωχή, αντί να εμπλουτίζεται. Κάθε αφαίρεση που της έκαναν ήταν κέρδος, γιατί όσο λιγότερη ευχέρεια έχει κανείς να διαλέξει ανάμεσα σε λέξεις, τόσο μικρότερος είναι ο πειρασμός να σκεφτεί. Έλπιζαν να δημιουργήσουν τελικά μια ομιλία που θα έβγαινε από το λαρύγγι χωρίς καμιά συμμετοχή του εγκεφάλου.

Τζωρτζ Όργουελ, *1984, Ο μεγάλος αδελφός*, μτφρ. Ν. Μπάρτη, εκδ. Κάκτος, 1999

A ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ερώτηση κατανόησης

Ποιο είναι το κύριο χαρακτηριστικό της *Νέας Ομιλίας*; • Ποιος θα μπορούσε να είναι ο αληθινός σκοπός των εμπνευστών της *Νέας Ομιλίας*;

Κείμενο 4 [Παπαφίγκος]

Διαφημιστικό φυλλάδιο

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι είδους κείμενο είναι αυτό; • Για ποιο σκοπό έχει δημιουργηθεί;
2. Από πόσες και ποιες γλώσσες προέρχονται οι λέξεις του κειμένου; (Χρησιμοποιήστε, αν χρειάζεται, ετυμολογικά και ξενόγλωσσα λεξικά.)
3. Εντοπίστε τις σύνθετες ελληνικές λέξεις και χωρίστε τες στα συστατικά τους. • Είναι όλα ελληνικά;
4. Ποιες από τις ξένες λέξεις που εντοπίσατε κλίνονται σύμφωνα με το ελληνικό κλιτικό σύστημα και ποιες όχι;

B ΕΙΔΗ ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

B1 Ονοματικές και επιρρηματικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. *Το κείμενο που ακολουθεί είναι μια διασκευή της 1ης παραγράφου του κειμένου 1.*

«Οι ομιλούμενες γλώσσες σε όλη την υφήλιο σήμερα είναι γύρω στις 6.000 και σύμφωνα με τους ειδικούς σε έναν αιώνα οι μισές από αυτές θα έχουν χαθεί. Αυτό σημαίνει κατά μέσο όρο τον θάνατο μιας γλώσσας κάθε δύο βδομάδες».

α. Τι έχει αλλάξει σε σύγκριση με το αρχικό κείμενο; • Τι έχει αντικατασταθεί με τις υπογραμμισμένες λέξεις;
β. Ποιος είναι ο συντακτικός ρόλος των υπογραμμισμένων λέξεων;
γ. Τα κομμάτια που λείπουν είναι ισοδύναμα με τις λέξεις που χρησιμοποιούνται εδώ;

2. Κάντε παρόμοιους μετασχηματισμούς και σε άλλες φράσεις του ίδιου κειμένου.

«όταν έφτασε στο Καμερούν, έμαθε ότι ο Μπαγκόν είχε πεθάνει»	
«Η αναγκαία προϋπόθεση ώστε να γεννηθεί και να διατηρηθεί μια διαφορετική γλώσσα»	

3. Κάντε τώρα το αντίστροφο, δηλαδή αντικαταστήστε την υπογραμμισμένη λέξη με ολόκληρη πρόταση.

«Στις 6 Νοεμβρίου ήταν μια νεκρή γλώσσα»	

Τι πρέπει να γνωρίζω

- Υπάρχουν κάποιες **δευτερεύουσες προτάσεις** που είναι **ισοδύναμες με ονόματα** (ουσιαστικά, επίθετα) ή **αντωνυμίες**.
- Οι προτάσεις αυτές εξαρτώνται από μια άλλη πρόταση (κύρια ή δευτερεύουσα) και χρησιμοποιούνται στον λόγο στη θέση ονομάτων και αντωνυμιών. Δηλαδή, μπορούν να είναι το **υποκείμενο ή το αντικείμενο του ρήματος ή προσδιορισμός** κάποιου ονοματικού όρου της πρότασης από την οποία εξαρτώνται.
- Οι προτάσεις αυτές λέγονται δευτερεύουσες **ονοματικές προτάσεις**.

Διαβάζω και γράφω

1. **α.** «Καθώς ήταν παραφορτωμένος με άλλες υποχρεώσεις, ο γλωσσολόγος αποφάσισε να ξαναπάει την επόμενη χρονιά στο Καμερούν, για να μελετήσει σε βάθος τη γλώσσα Καμπάζε» (κείμενο 1).

Από το απόσπασμα παίρνουμε την πληροφορία ότι ο γλωσσολόγος αποφάσισε να πάει την επόμενη χρονιά στο Καμερούν. Ποια σημεία του κειμένου μάς λένε:

την αιτία της καθυστέρησης

τον σκοπό της επίσκεψης

β. «όταν πεθαίνει μια γλώσσα, χάνεται μαζί της και μια "κοσμοαντίληψη"» (κείμενο 1). • Ποιο σημείο του αποσπάσματος δηλώνει:

τον χρόνο (χρονική στιγμή) της απώλειας

(Γράψτε τα σημεία αυτά μέσα στα πλαίσια.)

Παρατηρούμε ότι στα παραπάνω παραδείγματα οι πληροφορίες που αφορούν *την αιτία, τον σκοπό* και *τον χρόνο* δίνονται με ολόκληρες προτάσεις.

Τι πρέπει να γνωρίζω

- Υπάρχουν κάποιες δευτερεύουσες προτάσεις ο ρόλος των οποίων στον λόγο είναι να δίνουν πληροφορίες σχετικά ***με τον τόπο, τον χρόνο, την αιτία, τον σκοπό, την αναφορά (σχέση), τις προϋποθέσεις ή τα αποτελέσματα της ενέργειας*** που δηλώνει το ρήμα μιας άλλης πρότασης από την οποία εξαρτώνται. Δηλαδή, έχουν θέση επιρρηματικού προσδιορισμού.
- Οι προτάσεις αυτές λέγονται δευτερεύουσες **επιρρηματικές προτάσεις**.

2. «– Όταν μιλάω με τη γυναίκα μου, ξεχνάω ότι είμαι μεγαλύτερός της. Νομίζω ότι έχω την ίδια ηλικία με τα εγγόνια μου, όταν παίζω μαζί τους» (κείμενο 2).

α. Χωρίστε το απόσπασμα σε προτάσεις.
β. Βρείτε τις δευτερεύουσες προτάσεις που περιλαμβάνονται σ' αυτό.
γ. Ξεχωρίστε τις ονοματικές από τις επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις.
δ. Μετατρέψτε όσες δευτερεύουσες προτάσεις μπορείτε σε κύριες.
ε. Τελικά, ποιες δευτερεύουσες προτάσεις μπορούν να μετατραπούν σε κύριες και ποιες όχι;

B2 Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Ειδικές

Ακούω και μιλώ

Βρείτε στα αποσπάσματα που ακολουθούν:

α. τις λέξεις από τις οποίες εξαρτάται κάθε υπογραμμισμένη πρόταση,
β. τον συντακτικό ρόλο κάθε υπογραμμισμένης πρότασης.

- «Τους ξαφνιάζει <u>που είναι κατοικημένη</u>» (κείμενο 2).
- «στην αχρήστευση της σκέψης βοηθούσε και το γεγονός <u>ότι υπήρχε πολύ μικρή εκλογή στις λέξεις</u>» (κείμενο 3).
- «Είναι βέβαιο <u>ότι γλώσσες πέθαιναν πάντοτε στην πορεία της ιστορίας</u>» (κείμενο 1).

Μαθαίνω για τις ειδικές προτάσεις

- Ειδικές προτάσεις λέγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που εξαρτώνται συνήθως από τα ρήματα ***λέω, δείχνω, δηλώνω, αντιλαμβάνομαι, διαπιστώνω, γνωρίζω, αγνοώ, νομίζω, υποθέτω*** και πολλά άλλα με παρόμοια σημασία, καθώς και από ονόματα με ανάλογη σημασία (***είδηση, γεγονός***). Εισάγονται με έναν από τους ειδικούς συνδέσμους ***ότι, πως, που***.
- Χρησιμοποιούνται συνήθως ως **αντικείμενο** του ρήματος, αλλά μερικές φορές και ως **υποκείμενο** (απρόσωπων ρημάτων) ή ως **επεξήγηση** ενός ουσιαστικού που έχει σημασία ανάλογη με τα ρήματα που προαναφέραμε, καθώς και ως επεξήγηση δεικτικών ή αόριστων αντωνυμιών ουδέτερου γένους.
- Οι **ειδικές** προτάσεις είναι δευτερεύουσες **ονοματικές** προτάσεις.

Διαβάζω και γράφω

1. Βρείτε ρήματα και ουσιαστικά που θέλουν για συμπλήρωμά τους ειδικές προτάσεις και χρησιμοποιήστε τα μέσα σε μικρά κείμενα. Υπογραμμίστε τις ειδικές προτάσεις που φτιάξατε.

Ορθογραφία

- Οι ειδικοί σύνδεσμοι *ότι, πως* και *που* μοιάζουν με την αναφορική αντωνυμία *ό,τι* και με τα ερωτηματικά επιρρήματα *πώς* και *πού*.
- Για να γράψουμε σωστά τις λέξεις, πρέπει να σκεφτούμε ποια σημασία θέλουμε να τους δώσουμε στον λόγο μας.

2. Συμπληρώστε τις παρακάτω φράσεις με τις λέξεις που λείπουν. Προσέξτε την ορθογραφία.

α. Θυμάσαι, όταν ήμασταν μικροί, ...φοβόμασταν το σκοτάδι;
β. ..... έχεις βάλει το βιβλίο μου; Δεν το βρίσκω.
γ. Σ' αυτό το μαγαζί βρίσκεις .....μπορείς να φανταστείς.
δ. Με ρώτησε ..... λέγεται το κουτί στα αγγλικά.
ε. Έμαθα.....πήρες προαγωγή.
στ. Η είδηση.....ο καιρός πρόκειται να χαλάσει τον ανάγκασε να αλλάξει τα σχέδιά του.

B3 Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Βουλητικές

Ακούω και μιλώ

Βρείτε στα αποσπάσματα που ακολουθούν:

α. από ποιες λέξεις εξαρτώνται οι υπογραμμισμένες προτάσεις,
β. με ποια λέξη εισάγονται οι υπογραμμισμένες προτάσεις.

- «Έλπιζαν <u>να δημιουργήσουν τελικά μια ομιλία</u> που θα έβγαινε από το λαρύγγι χωρίς καμιά συμμετοχή του εγκεφάλου» (κείμενο 3)
- «ήταν ο τελευταίος άνθρωπος στον κόσμο που μπορούσε <u>να μιλήσει τη γλώσσα Καμπάζε</u>» (κείμενο 1)
- «Οι λαοί που έχασαν τη γλώσσα τους είναι ανίκανοι <u>να προστατέψουν τον εαυτό τους</u>» (κείμενο 2)

Μαθαίνω για τις βουλητικές προτάσεις

- **Βουλητικές** λέγονται οι προτάσεις που εισάγονται με το ***να*** και χρησιμεύουν συνήθως για τη συμπλήρωση της έννοιας ενός ρήματος (και μερικές φορές ενός ονόματος).
- Τα πιο συνηθισμένα ρήματα που χρειάζονται για συμπλήρωμα μια βουλητική πρόταση είναι: ***πρέπει, θέλω, ζητώ, οφείλω, μπορώ*** και πολλά άλλα με παρόμοια σημασία. Επίσης, ονόματα (ουσιαστικά, επίθετα) που σημαίνουν καθήκον, δυνατότητα, αξίωση κ.λπ. δέχονται για συμπλήρωμα βουλητικές προτάσεις.
- Οι βουλητικές προτάσεις μπορούν να είναι το **αντικείμενο** ή το **υποκείμενο** του ρήματος από το οποίο εξαρτώνται ή να λειτουργούν ως **επεξήγηση** του ονόματος από το οποίο εξαρτώνται, καθώς και ως επεξήγηση δεικτικών ή αόριστων αντωνυμιών ουδέτερου γένους.
- Επομένως οι **βουλητικές** είναι δευτερεύουσες **ονοματικές** προτάσεις.

Διαβάζω και γράφω

1. Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τις λέξεις από τις οποίες εξαρτώνται οι δευτερεύουσες προτάσεις της προηγούμενης δραστηριότητας με άλλες, χωρίς να αλλάξει η δομή της φράσης.
2. Συγκεντρώστε σε έναν κατάλογο όλα τα ρήματα που προτείνατε. • Φτιάξτε και έναν κατάλογο ονομάτων με αντίστοιχη σημασία.
3. Χρησιμοποιήστε ρήματα και ονόματα από τους καταλόγους που φτιάξατε, για να γράψετε δικά σας παραδείγματα. • Υπογραμμίστε στη συνέχεια τις βουλητικές προτάσεις που γράψατε.

B4 Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις: Ενδοιαστικές

Ακούω και μιλώ

Διαβάστε το κείμενο που ακολουθεί και σκεφτείτε:

α. Τι εκφράζουν οι υπογραμμισμένες προτάσεις;
β. Τι δηλώνουν τα ρήματα ή οι φράσεις από τις οποίες εξαρτώνται;
γ. Ποιοι σύνδεσμοι εισάγουν τις υπογραμμισμένες προτάσεις;

Κείμενο 5 [Η ελληνική γλώσσα και το Διαδίκτυο]

[...] Έτσι, ο ελληνόφωνος χρήστης επιλέγει όλο και πιο συχνά τους αγγλόφωνους κόμβους για την ενημέρωσή του, από τα γνωστά yahoo, cnn, abn, nbc κ.λπ. [...] χωρίς να ξεχνάμε τις αγγλόφωνες εφημερίδες και τα περιοδικά, κυρίως τα ειδικά, στα οποία ανατρέχουν όλοι οι ενδιαφερόμενοι. Η ανησυχία που εκφράζεται είναι μήπως η αναγκαστική αυτή προσκόλληση στην αγγλική γλώσσα εγκυμονεί κινδύνους για τη νέα ελληνική· μήπως δηλαδή η συνεχής χρήση της αγγλικής μπορεί να αλλοιώσει το γλωσσικό αισθητήριο των Ελλήνων χρηστών και συνακόλουθα την ίδια τη γλώσσα.

Το πρόβλημα αυτό έρχεται να προστεθεί στο γενικότερο και διάχυτο προβληματισμό για τους κινδύνους που διατρέχει η ελληνική, λόγω του εκτεταμένου δανεισμού της από την αγγλική στους τομείς της πληροφορικής και των δικτύων – αλλά και γενικότερα, δεδομένης της παγκοσμιοποίησης. Είναι γνωστή η διακήρυξη των σαράντα μελών της Ακαδημίας, που ανησυχούν μην αντικατασταθεί το ελληνικό αλφάβητο από το λατινικό, σε «κείμενα παραγόμενα από ηλεκτρονικούς υπολογιστές», αναφερόμενοι προφανώς και στα γνωστά τοις πάσι greeklish.

Τιτίκα Δημητρούλια, «Τι κομίζει η κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας - Don't worry για την Ελληνική», εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, 2002 (αφιέρωμα στο Διαδίκτυο, διασκευή)

Διαβάζω και γράφω

1. Καταγράψτε τα ρήματα και τα ουσιαστικά από τα οποία εξαρτώνται οι υπογραμμισμένες προτάσεις.
2. Συνεχίστε τον κατάλογό σας, γράφοντας όσο περισσότερα συνώνυμα ρήματα ή φράσεις μπορείτε να σκεφτείτε.
3. Γράψτε δύο δικές σας φράσεις, χρησιμοποιώντας ρήματα ή φράσεις από τον κατάλογο που φτιάξατε.

Μαθαίνω για τις ενδοιαστικές προτάσεις

- **Ενδοιαστικές** λέγονται οι προτάσεις που εισάγονται με τους διστακτικούς ή ενδοιαστικούς συνδέσμους ***μη*** (και ***να μη***), ***μήπως*** και που εκφράζουν κάποιον ενδοιασμό (= δισταγμό) ή φόβο για κάποιο δυσάρεστο ενδεχόμενο.
- Συνήθως εξαρτώνται από ρήματα που σημαίνουν ***φοβάμαι, ανησυχώ, φυλάγομαι, υποπτεύομαι*** ή από λέξεις/φράσεις με ανάλογη σημασία.
- Παίζουν τον ρόλο του **αντικειμένου** του ρήματος από το οποίο εξαρτώνται ή του **υποκειμένου** στην περίπτωση που το ρήμα είναι απρόσωπο ή, αν εξαρτώνται είτε από όνομα, είτε από δεικτικές και αόριστες αντωνυμίες ουδέτερου γένους, τον ρόλο της επεξήγησης.
- Δηλαδή οι **ενδοιαστικές** είναι δευτερεύουσες **ονοματικές** προτάσεις.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ Γ

Πολυσημία της λέξης

Κείμενο 6 [Μια λέξη, πολλές σημασίες]

Μια γλώσσα δεν ξεχωρίζει μόνο κατά τους τόπους που τη μιλούν, με τις ιδιωματικές της παραλλαγές και ποικιλίες, με τα ιδιώματά της και τις διαλέκτους της. Και μέσα στον ίδιο τόπο παρουσιάζει κανονικά μικροδιαφορές λεξιλογικές, προπάντων κατά τα κοινωνικά στρώματα και τους επαγγελματικούς κύκλους που τη μεταχειρίζονται. Συνανήκουν αυτές στην κοινή γλώσσα και αντιστοιχούν στην κοινωνική και επαγγελματική κατανομή και ειδίκευση της κοινωνίας. Μια λέξη, το *φύλλο* λ.χ., έχει άλλη σημασία κύρια, που πρωτοέρχεται στο νου για ένα βοτανικό, έναν έμπορο χαρτιού, άλλη για ένα ζαχαροπλάστη, ένα χαρτοπαίκτη, για ένα μαραγκό, για έναν εκδότη εφημερίδας. Η ποικιλία αυτή της σημασίας δε μας εμποδίζει βέβαια να καταλαβαινόμαστε στην καθημερινή ζωή, επειδή από το είδος και το θέμα της ομιλίας ή και από τα γύρω περιστατικά πάει ο νους του ακροατή σ' εκείνο που εννοεί ο συνομιλητής του: «Θα πάρει ο αέρας από το τραπέζι το *φύλλο* με τις σημειώσεις μου».

Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Επιλογή από το έργο του, επιμέλεια Ξ. Α. Κοκόλης, ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1982

Διαβάζω και γράφω

Σύμφωνα με τα παραπάνω και η λέξη «ουρά» μπορεί να έχει ποικίλες σημασίες σε διάφορες περιστάσεις. Επινοήστε περιστάσεις και γράψτε προτάσεις –όσο περισσότερες μπορείτε– στις οποίες να φαίνονται οι διαφορετικές σημασίες της λέξης «ουρά». • Εργαστείτε σε μικρές ομάδες. Διαγωνιστείτε ποια ομάδα θα βρει τα περισσότερα παραδείγματα.

Μαθαίνω για την πολυσημία των λέξεων

- Το φαινόμενο κατά το οποίο η ίδια λέξη έχει δύο ή περισσότερες σημασίες, που όμως έχουν κάποια σχέση μεταξύ τους, έτσι ώστε το ένα νόημα να μπορεί να θεωρηθεί επέκταση του άλλου, λέγεται **πολυσημία**.
- Η πολυσημία των λέξεων μπορεί να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις και γι' αυτό αξιοποιείται πολύ από τους ευθυμογράφους (θέατρο, κινηματογράφος, γελοιογραφία), που δημιουργούν έτσι χιουμοριστικές καταστάσεις.

Διαβάστε μόνο τον τίτλο του κειμένου 7. • Τι περιμένετε από το κείμενο που ακολουθεί; • Τι απορίες σάς δημιουργεί αυτός ο τίτλος;

Κείμενο 7 Δύο γλώσσες σ' ένα μυαλό

Όσο εγώ συγκεντρωνόμουν την ώρα των αγγλικών, για να καταλάβω τι λέει η δασκάλα μας και να συνδέσω τις λέξεις με τα πράγματα, η συμμαθήτριά μου η Μαίρη χασμουριόταν. Η Μαίρη φώναζε τον μπαμπά της «ντάντι» και είχε ξεκαθαρίσει από πολύν καιρό πριν τη διαφορά μεταξύ «κατ» και «χατ», χωρίς καν να χρειάζεται να τα μεταφράσει πρώτα στα ελληνικά. Με πατέρα Άγγλο και μητέρα Ελληνίδα, μιλούσε αγγλικά και ελληνικά με την ίδια άνεση!

Η διαφορά μας ήταν πως στο τμήμα εκείνο του εγκεφάλου μου με την πινακίδα «κέντρο του λόγου» είχε θρονιαστεί η «μητρική γλώσσα», τα ελληνικά, με τους ήχους, τις λέξεις, τη γραμματική και το συντακτικό τους, ενώ στο μυαλό της Μαίρης χωρούσαν μια χαρά, χωρίς να στριμώχνονται, δύο γλώσσες με τα όλα τους. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι η Μαίρη έχει περισσότερο μυαλό! Απλώς, στον αντίστοιχο χώρο του εγκεφάλου της, όλα είναι διπλά: οι ήχοι, οι λέξεις, η γραμματική και το συντακτικό. Κάθε φορά, ανάλογα με το αν μιλάει στη μητέρα ή τον πατέρα της, ψαρεύει τις λέξεις από τη δεξαμενή των ελληνικών ή των αγγλικών, χωρίς να μεταφράζει από τη μια γλώσσα στην άλλη.

Είναι θαυμάσιο, αλλά δεν πρόκειται για θαύμα! Λίγο πολύ ο καθένας μας στη γλώσσα του, ανάλογα σε ποιον μιλάει, αντλεί τις εκφράσεις του από διαφορετική δεξαμενή. Ακόμα και στην ίδια γλώσσα υπάρχουν χίλιοι δυο τρόποι, για να πούμε το ίδιο πράγμα. Ανάμεσα στο «Παρακαλώ, ησυχία!», στο «Σωπάστε», στο «Σσσς!» και στο «Σκασμός», αν και πρόκειται πάντα για το ίδιο μήνυμα στα ελληνικά, τίποτα δεν είναι ίδιο: οι λέξεις, η γραμματική, το ύφος. Οι δίγλωσσοι άνθρωποι δεν κάνουν κάτι πολύ διαφορετικό, όταν περνούν από τη μια γλώσσα στην άλλη. Μόνο που η Μαίρη άρχισε από πολύ μικρή να γεμίζει τη δεξαμενή των αγγλικών της!

Περ. «Ερευνητές», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2002

Διαβάζω και γράφω

1. «την ώρα των αγγλικών»: Στο κείμενο 7 η φράση αυτή αναφέρεται στο μάθημα του σχολικού προγράμματος. Δείτε τι γίνεται με τη σημασία της λέξης *αγγλικά* στα σκίτσα που ακολουθούν.

2. Οι υπόλοιπες υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου 7 μπορούν και αυτές να χρησιμοποιηθούν με πολλές σημασίες. Γράψτε δύο τουλάχιστον προτάσεις με την καθεμιά, όπου σε κάθε πρόταση να φαίνεται μια διαφορετική σημασία κάθε υπογραμμισμένης λέξης.
3. Μπορείτε να σκεφτείτε και να καταγράψετε λέξεις που έχουν την ίδια ιδιότητα με τις υπογραμμισμένες λέξεις του κειμένου; • Πόσες σημασίες μπορείτε να σκεφτείτε για καθεμία από αυτές;
4. Σκεφτείτε και γράψτε έναν άλλο τίτλο για το κείμενο.

Κείμενο 8 [Όταν καθυστερεί...]

Διαφημιστική καταχώριση στον Τύπο, 2004

Ακούω και μιλώ

1. Το σλόγκαν της διαφήμισης είναι: «Αργεί να κατέβει; Καιρός να ξυπνήσετε!». Ποιος «αργεί να κατέβει»; • Τι καλείται να κάνει ο χρήστης του Διαδικτύου;
2. Αν η εικόνα της διαφήμισης δεν υπήρχε, το σλόγκαν θα σας ήταν κατανοητό; • Αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί; • Πώς η εικόνα συμπληρώνει τον λόγο της διαφήμισης;
3. Συγκρίνετε τις σημασίες της φράσης «Αργεί να κατέβει; Καιρός να ξυπνήσετε!»:
   α. ως σλόγκαν της διαφήμισης
   β. ως λεζάντα στο διπλανό σκίτσο.

Κείμενο 9 [Η γλώσσα της Φυσικής]

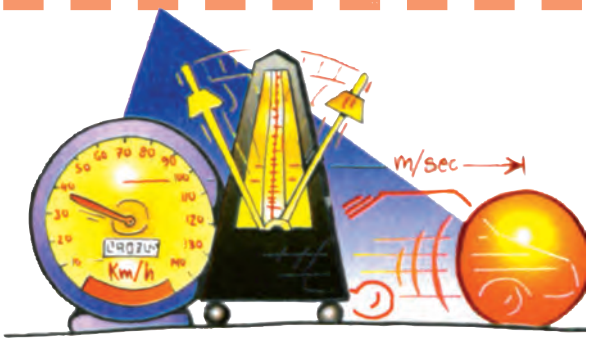

Ας θεωρήσουμε δύο σφαίρες κινούμενες προς δυο διαφορετικές διευθύνσεις, πάνω σ' ένα λείο τραπέζι. Για να 'χουμε μια πιο συγκεκριμένη παράσταση, θα υποθέσουμε πως οι διευθύνσεις των κινήσεών τους είναι μεταξύ τους κάθετες. Αφού δεν υπάρχουν εξωτερικές δυνάμεις σε δράση, οι κινήσεις θα είναι ομοιόμορφες. Ας υποθέσουμε ακόμα πως και οι ταχύτητές τους είναι ίδιες, δηλαδή πως και οι δύο σφαίρες διανύουν ίσες αποστάσεις σε ίσα χρονικά διαστήματα. Αλλά είναι σωστό να πούμε πως οι σφαίρες έχουν την ίδια ταχύτητα; Η απάντηση μπορεί να είναι και ναι και όχι! Αν τα ταχύμετρα δυο αμαξιών δείχνουν και στα δυο σαράντα μίλια την ώρα, είναι συνηθισμένο να λέμε, πως τ' αμάξια έχουν την ίδια ταχύτητα, ανεξάρτητα από τη διεύθυνση της κίνησης. Αλλά η επιστήμη πρέπει να δημιουργήσει τη δικιά της γλώσσα και τις δικές της έννοιες για δικιά της χρήση. Οι επιστημονικές έννοιες συχνά αρχίζουν με τις έννοιες που χρησιμοποιούμε στην καθομιλουμένη γλώσσα, για τις υποθέσεις της καθημερινής ζωής. Αλλά οι έννοιες αυτές στην επιστήμη αναπτύσσονται και αποβάλλουν ό,τι διφορούμενο έχουν, αποκτώντας την αυστηρότητα που απαιτείται για να είναι εφαρμόσιμες στην επιστημονική σκέψη.

Άλμπερτ Αϊνστάιν, Λ. Ίνφελντ, *Η εξέλιξη των ιδεών στη Φυσική*,
μτφρ. Σπ. Κατσαΐτης, εκδ. Επιστημονικός κόσμος, 1959

Διαβάζω και γράφω

1. Ποια διαφορά έχει η λέξη *ταχύτητα* στη Φυσική από την ίδια λέξη στην κοινή χρήση;
2. Βρείτε και άλλες λέξεις από το βιβλίο της Φυσικής σας που τις χρησιμοποιούμε στον καθημερινό μας λόγο με κάπως διαφορετική σημασία. • Επισημάνετε τις διαφορές χρησιμοποιώντας τις λέξεις σε δικές σας προτάσεις.
3. Βρείτε και καταγράψτε και άλλες τέτοιες λέξεις από άλλα μαθήματα που διδάσκεστε στο σχολείο. • Μια ομάδα να ψάξει στη Βιολογία, μια άλλη στη Μουσική, άλλη στα Μαθηματικά, στη Χημεία και όπου αλλού μπορείτε να σκεφτείτε. • Συμπληρώστε τον πίνακα που ακολουθεί.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ	ΛΕΞΕΙΣ - ΟΡΟΛΟΓΙΑ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΛΕΞΗΣ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΟ ΜΑΣ ΛΟΓΟ
Βιολογία		
Μουσική		
Μαθηματικά		
Χημεία		
Άλλο μάθημα		

Διαπιστώνω ότι:

- Ο **επιστημονικός λόγος** αντλεί λέξεις από την κοινή χρήση και τους προσδίδει ιδιαίτερο περιεχόμενο (π.χ. λέξη *ταχύτητα* στο κείμενο 9).
- Λέξεις από διάφορες επιστήμες διαχέονται στην κοινή χρήση με την ίδια ή με παραλλαγμένη σημασία.

Ακούω και μιλώ

α

β

γ

Περ. «Ερευνητές», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2002

1. Ποια σημασία έχει η λέξη *γλώσσα* σε καθένα από τα παραπάνω σκίτσα;
2. Βρείτε και άλλες σημασίες της λέξης *γλώσσα*.

Ακούω και μιλώ

1. Στο κείμενο 1 ο συντάκτης-δημοσιογράφος υποστηρίζει την άποψη ότι «κάθε φορά που μια γλώσσα χάνεται, ένας κόκκος ανθρώπινης σκέψης διαλύεται». Ποια σχέση πιστεύει ο δημοσιογράφος ότι υπάρχει μεταξύ γλώσσας και σκέψης; • Βρείτε στοιχεία από το κείμενο με τα οποία υποστηρίζει τη θέση του αυτή.
2. Ποια άποψη διατυπώνει ο συγγραφέας στο κείμενο 3 για τη σχέση γλώσσας και σκέψης; • Υπογραμμίστε την περίοδο λόγου, η οποία δείχνει με τη μεγαλύτερη σαφήνεια την άποψή του αυτή.
3. Ο δημοσιογράφος στο κείμενο 1 υποστηρίζει τη θέση ότι «σήμερα η πληθώρα των διαφορετικών γλωσσών μάς φαίνεται ως ένα επιθυμητό αγαθό, ως μια πολύτιμη κληρονομιά που πρέπει να διασωθεί». Με ποια στοιχεία αιτιολογεί την άποψή του αυτή;
4. Πώς τα σύγχρονα συστήματα μαζικής επικοινωνίας και μεταφορών παρεμποδίζουν τη γέννηση νέων γλωσσών; • Απαντήστε με στοιχεία που αιτιολογούν την άποψη αυτή από το κείμενο 1.

Μαθαίνω ότι:

- Όταν παίρνουμε μια θέση για ένα ζήτημα ή εκφράζουμε μια κρίση για ένα θέμα, καλό είναι να τη διατυπώνουμε με **σαφήνεια** και να την **αιτιολογούμε**, να παρουσιάζουμε δηλαδή **στοιχεία που τη στηρίζουν και αποδεικνύουν την ορθότητά της**.

Στον σύγχρονο κόσμο, όπου η διασύνδεση και η επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων του πλανήτη γίνονται όλο και πιο στενές, συχνά θα έχετε ακούσει ή θα ακούσετε να αναπτύσσεται κάποιος προβληματισμός για την επίδραση που μπορεί να έχει αυτό το γεγονός στη γλώσσα. Τα κείμενα που ακολουθούν είναι δύο όψεις αυτού του προβληματισμού. Διαβάστε προσεκτικά και συγκρίνετε.

Κείμενο Ι0 [Χωρίς γλωσσική αντίσταση]

Από τις χειρότερες μορφές εξαρτήσεως αυτού του τόπου –μακροπρόθεσμα η πιο επικίνδυνη, νομίζω– είναι η γλωσσική μας εξάρτηση από ξένες γλώσσες, ιδίως δε σήμερα από την αγγλική. [...]

Αυτούσιες, παραλλαγμένες ή μεταφρασμένες, σμήνη ξένων λέξεων και φράσεων έχουν εισαχθεί τα τελευταία χρόνια, κι εξακολουθούν να εισάγονται καθημερινώς, με αυξανόμενο ρυθμό, από τα ποτάμια της τεχνολογίας και της διαφήμισης, που κατακλύζουν τη ζωή μας με έννοιες, εργαλεία και καταναλωτικά αγαθά, και φυσικά και με τις λέξεις που τα δηλώνουν. Έτσι, αφύλακτο το κάστρο της γλωσσικής μας ρωμιοσύνης, χωρίς δική μας γλωσσική αντίσταση ή βοήθεια και με πρόθυμο και δραστήριο Εφιάλτη την ξενομανία μας, παραδίδεται από μας τους ίδιους στον γλωσσικό οδοστρωτήρα των ξένων γλωσσών. Γιατί, όταν ο Έλληνας ράφτης και η Ελληνίδα κομμώτρια της συνοικίας μας αυτοαποκαλούνται «Tailor Μιχάλης» και «Coiffures Λίτσα», απευθυνόμενοι προφανώς σε μας τους Έλληνες συμπολίτες και πελάτες τους, κι όταν διασχίζοντας πολλούς δρόμους πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών ακόμη έχεις συχνά την υποψία πως κατοικείς σε χώρα με άλλη γλώσσα, τότε δεν μπορεί παρά να είσαι «ώριμος» να δεχτείς αδιαμαρτύρητα κάθε ξένη λέξη που σου «σερβίρεται», και μάλιστα σε «δέσμες»:

σε *-μαν*	*μπίζνεζμαν*	*σπόρτσμαν*	*ρέκορντμαν*
	σόουμαν	*λάισμαν*	*κάμεραμαν*
	μπάρμαν	*μπούμαν*	*σούπερμαν*
ή σε *-άζ*	*μασάζ*	*τονάζ*	*φιξάζ*
	μοντάζ	*σπικάζ*	*μιράζ*
	ρεπορτάζ	*κολάζ*	*μιξάζ*

[...] Ήδη χρησιμοποιήσαμε προθέσεις σε επιρρηματική χρήση: *είσαι «ιν»*, *είσαι «άουτ»*· και σύνθετα ακόμη, του «στιλ»: *σινεμάδες, drive in, σταρ-σίστεμ* και *φαστ-φουντ* – ή, επί το ελληνικότερο, *φαστφουντάδικο.*

Γιώργος Μπαμπινιώτης, *Ελληνική Γλώσσα. Παρελθόν — Παρόν — Μέλλον*, εκδ. Gutenberg, 1994

Κείμενο ΙΙ [Η αφομοιωτική δύναμη της ελληνικής]

Κι ωστόσο... ας μην ξεχνάμε πως πάμπολλες λέξεις της άλλοτε «αγνής και άφθαρτης» ελληνικής γλώσσας δεν είναι καν... ελληνικές. Ας μην ξεχνάμε πως η «από τριών χιλιάδων ετών» γλώσσα μας έχει υιοθετήσει κατά καιρούς χιλιάδες λέξεις απ' όλες τις γλώσσες του γύρω κόσμου – απ' τα περσικά, τα φοινικικά, τα εβραϊκά, τα λατινικά, τα σλάβικα, τα αρβανίτικα, τα ιταλικά, τα τουρκικά, τα αραβικά και, τους τελευταίους δύο αιώνες, απ' τα γαλλικά, τ' αγγλικά, τα γερμανικά... Όλες αυτές τις λέξεις η γλώσσα μας τις αφομοίωσε, τις εξελλήνισε, τις έκανε σάρκα της σάρκας της. Τόσο που, σήμερα, δύσκολα θα πίστευε κανένας πως ο περιπόθητος «*παράδεισος*» λ.χ. είναι περσικός, η αγνή «*περιστερά*» σημιτική, ο καταχθόνιος «*σατανάς*» εβραϊκός ή η «*κούνια*» που μας κούνησε λατινική...

Αυτές οι στρατιές λέξεων, παλιών και νέων, αλλοίωσαν ως ένα σημείο την ελληνική γλώσσα, αλλά δεν την έφθειραν. Θόλωσαν την «αττική καθαρότητά» της, αλλά και την πλούτισαν λεξιλογικά κι εκφραστικά, επειδή ανταποκρίνονταν στις συνθήκες και στις ανάγκες της κάθε εποχής. Η γλώσσα μας δεν έχασε ούτε την «προσωπικότητά» της, ούτε την «αρμονία» της.

Μάριος Πλωρίτης, *Τέχνη, γλώσσα και εξουσία*, εκδ. Καστανιώτη, 1997

Ακούω και μιλώ

1. Ποιον κίνδυνο για τη γλώσσα μας επισημαίνει ο Γιώργος Μπαμπινιώτης στο κείμενο 10; • Ποιες αποδείξεις προβάλλει, για να πείσει τον αναγνώστη ότι ο κίνδυνος αυτός είναι υπαρκτός και άμεσος;
2. Οι λέξεις που παρουσιάζει ο Γιώργος Μπαμπινιώτης σε δύο πίνακες, σε -μαν και -άζ, σας είναι κατανοητές; • Μπορείτε να συμπληρώσετε τους πίνακες αυτούς με άλλες λέξεις που θα σκεφτείτε εσείς;
3. Ο Μάριος Πλωρίτης στο κείμενο 11 δε φαίνεται να συμμερίζεται τις ανησυχίες του Γιώργου Μπαμπινιώτη για τη γλώσσα μας και διατυπώνει μια άλλη άποψη. Ποια είναι αυτή; • Με ποια στοιχεία στηρίζει/αιτιολογεί την άποψή του;
4. Ο Γιώργος Μπαμπινιώτης στο κείμενο 10 χρησιμοποιεί τη μεταφορική έκφραση *το κάστρο της γλωσσικής μας ρωμιοσύνης*. Τι υποδηλώνει ο παραλληλισμός της γλώσσας μας με ένα κάστρο; • Εσείς συμφωνείτε ή διαφωνείτε με αυτό τον παραλληλισμό; Διατυπώστε την άποψή σας αιτιολογημένα.

Διαβάζω και γράφω

1. «Κι ωστόσο... τ' αγγλικά, τα γερμανικά»: Βρείτε το απόσπασμα στο κείμενο 11. • Ποιες θέσεις διατυπώνει σε αυτό ο συγγραφέας; • Υπογραμμίστε τις δευτερεύουσες ειδικές προτάσεις που χρησιμοποιεί. • Από ποια ρήματα εξαρτώνται; • Αντικαταστήστε τα με άλλα παρόμοιας σημασίας.
2. Στο διαφημιστικό φυλλάδιο *Παπαφίγκος* (κείμενο 4) υπάρχουν ξένες λέξεις γραμμένες στα ελληνικά και άλλες γραμμένες στο αλφάβητο της γλώσσας από την οποία προέρχονται. Γράψτε τις ξένες λέξεις του κειμένου χωρισμένες στις δύο αυτές κατηγορίες.

Ξένες λέξεις γραμμένες στα ελληνικά	Ξένες λέξεις γραμμένες στην ξένη γλώσσα

3. Βρείτε άλλα διαφημιστικά κείμενα για διάφορα προϊόντα και φέρτε τα στην τάξη. • Μελετήστε τη γλώσσα τους και παρατηρήστε τις ξένες λέξεις που περιέχουν. • Σε ποια προϊόντα παρατηρείτε συσσώρευση ξένων λέξεων στις διαφημίσεις τους; • Γιατί νομίζετε ότι υπάρχουν τόσες πολλές ξένες λέξεις στις διαφημίσεις των προϊόντων αυτών;
4. Αφού ξαναδιαβάσετε τα κείμενα 10 και 11, γράψτε πώς κρίνετε την επιλογή τόσων ξένων λέξεων στα διαφημιστικά φυλλάδια που μελετήσατε. • Ποιες από τις λέξεις αυτές σας ενοχλούν περισσότερο; • Ποιες σας φαίνονται πιο αποδεκτές; • Αιτιολογήστε τις απόψεις σας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ Ε

Ακούω και μιλώ

1. α. Τι διαφημίζεται; • Από ποια στοιχεία της διαφήμισης καταλάβατε τι είδους προϊόν διαφημίζεται;
   β. «Κύων ο Χαλιφιλής»: Τι σημαίνει;
   γ. «Canis Carpetus Domesticus»; Τι νομίζετε ότι σημαίνει; • Ποια γλώσσα σάς θυμίζει;
   δ. Σας φαίνεται πετυχημένη και έξυπνη η διαφήμιση αυτή; • Γιατί ναι; • Γιατί όχι; • Αιτιολογήστε την άποψή σας.

Διαφημιστική καταχώριση στον Τύπο, 2004

2. Περιγράψτε μια διαφήμιση που θεωρείτε ιδιαίτερα έξυπνη στους συμμαθητές σας. • Κάντε ιδιαίτερη αναφορά στο σλόγκαν που χρησιμοποιεί. • Αφού την περιγράψετε, να πείτε για ποιους λόγους σάς αρέσει η διαφήμιση αυτή. • Αιτιολογήστε όσο πιο πειστικά μπορείτε την κρίση σας.

Διαβάζω και γράφω

1. Αρκετές λέξεις στην ελληνική γλώσσα παρουσιάζουν πολυσημία (π.χ. γλώσσα, αγορά κ.λπ.). Γράψτε ένα χιουμοριστικό επεισόδιο παρεξήγησης, που να βασίζεται στην πολυσημία κάποιας λέξης, ή ζωγραφίστε σχετικά σκίτσα όπως αυτά της σελ. 38.

2. Οι Έλληνες μαθητές στις μέρες μας μαθαίνουν τουλάχιστον μία δύο ξένες γλώσσες. Θεωρείτε ότι θα τους χρειαστούν στη ζωή τους; • Γράψτε ένα άρθρο στην εφημερίδα του σχολείου σας, εξηγώντας τους λόγους για τους οποίους είναι απαραίτητη η γνώση μίας ή και δύο ξένων γλωσσών στον σύγχρονο νέο. • Αξιοποιήστε την προσωπική σας εμπειρία.

Στη συνέχεια, αξιολογήστε τα κείμενά σας, ελέγχοντας αν:

α. η θέση του συντάκτη του άρθρου είναι σαφής,
β. διατυπώνεται με εύστοχα ρήματα και τις κατάλληλες δευτερεύουσες προτάσεις,
γ. χρησιμοποιούνται αρκετά (3-4) στοιχεία, για να αιτιολογηθεί η θέση του συντάκτη,
δ. το ύφος του κειμένου ταιριάζει σε μαθητικό έντυπο.

Διαθεματική εργασία

Γνωρίζετε την ιστορία της ελληνικής γλώσσας; • Με ποιες μορφές συναντάμε την ελληνική γλώσσα στα γραπτά κείμενα;

• Χωριστείτε σε ομάδες.
- Μια ομάδα να διερευνήσει την ιστορία της ελληνικής γλώσσας και να φτιάξει έναν χρονολογικό πίνακα με τις περιόδους της.
- Η δεύτερη ομάδα να βρει μικρά κείμενα αντιπροσωπευτικά από τον 8ο αιώνα π.Χ. ως τον 10ο αιώνα μ.Χ.
- Η τρίτη ομάδα να βρει κείμενα αντιπροσωπευτικά από τον 11ο ως τον 20ό αιώνα μ.Χ.
- Η τέταρτη ομάδα να κάνει συγκρίσεις ανάμεσα στα κείμενα των διάφορων περιόδων. • Τι έχει αλλάξει και τι έχει παραμείνει ίδιο σήμερα;

• Συνθέστε σε μια αφίσα τον χρονολογικό πίνακα, τα κείμενα ανά περίοδο και τις βασικές παρατηρήσεις σας και αναρτήστε τη στην τάξη σας.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Δευτερεύουσες προτάσεις

Ονοματικές
Λειτουργούν ως .....
ή .....
στο ρήμα άλλης πρότασης.

Επιρρηματικές
Λειτουργούν ως
.....

	Ειδικές	Βουλητικές	Ενδοιαστικές
Σύνδεσμοι με τους οποίους εισάγονται	.....	.....	.....
	.....	.....	.....
	.....	.....	.....

- Η λέξη *φύλλο* φέρνει στον νου άλλο πράγμα σε έναν βοτανολόγο και άλλο σε έναν ζαχαροπλάστη. Αυτό συμβαίνει, επειδή .....
.....
- Διατυπώνω μια κρίση αιτιολογημένα σημαίνει .....
.....

3η ενότητα

ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΙΔΙΟΙ. ΕΙΜΑΣΤΕ ΟΛΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ

Σ' αυτή την ενότητα:

- Θα μάθουμε να αναγνωρίζουμε και να αξιοποιούμε τα είδη των **ερωτηματικών** προτάσεων και να διακρίνουμε τις **ευθείες** από τις **πλάγιες** ερωτήσεις στον λόγο τον δικό μας και των άλλων, γραπτό και προφορικό.
- Θα συνειδητοποιήσουμε τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στον **ευθύ** και τον **πλάγιο λόγο** και τους τρόπους με τους οποίους **μετατρέπουμε** τον ευθύ σε πλάγιο και το αντίστροφο.
- Θα κατανοήσουμε τη λειτουργία της **κυριολεξίας** και της **μεταφοράς** στον λόγο μας και τη σχέση μεταξύ τους.
- Θα δούμε ποιο ρόλο παίζουν οι **προκαταλήψεις** και τα **στερεότυπα** στις σχέσεις μας με τους άλλους.

www.donnellycolt.com/katalogue/peacepostcard.html

Κείμενο Ι Ο ρατσισμός όπως τον εξήγησα στην κόρη μου

- Πες μου, μπαμπά, τι είναι ο ρατσισμός;

- Ο ρατσισμός είναι μια αρκετά συνηθισμένη συμπεριφορά, κοινή σ' όλες τις κοινωνίες, που περνάει δυστυχώς απαρατήρητη σε ορισμένες χώρες, επειδή συμβαίνει να μην την προσέχουν αρκετά. Σημαίνει καχυποψία, ακόμα και περιφρόνηση, απέναντι στα πρόσωπα που έχουν φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από τα δικά μας.

- Όταν λες «κοινή», εννοείς φυσιολογική;

- Όχι. Δεν είναι φυσιολογική μια συμπεριφορά επειδή είναι συνηθισμένη. Κατά κανόνα, ο άνθρωπος έχει την τάση να μην εμπιστεύεται κάποιον που είναι διαφορετικός απ' αυτόν, έναν ξένο, για παράδειγμα. Είναι μια συμπεριφορά παλιά όσο και ο ίδιος ο άνθρωπος. Είναι πανανθρώπινη. Ισχύει για όλους.

- Αν ισχύει για όλους, θα μπορούσα κι εγώ να είμαι ρατσίστρια!

- Πρώτα απ' όλα, η αυθόρμητη φύση των παιδιών δεν είναι ρατσιστική. Ο άνθρωπος δε γεννιέται ρατσιστής. Αν οι γονείς του ή οι συγγενείς του δεν του βάλουν στο κεφάλι ρατσιστικές ιδέες, δεν υπάρχει λόγος να γίνει ρατσιστής. Αν, για παράδειγμα, σου πουν ότι αυτοί που έχουν λευκό δέρμα είναι ανώτεροι απ' αυτούς που έχουν μαύρο κι εσύ πάρεις στα σοβαρά αυτή τη διαβεβαίωση, θα μπορούσες να υιοθετήσεις μια ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στους μαύρους.

- Τι είναι να είναι κάποιος ανώτερος;

- Είναι, για παράδειγμα, να πιστεύεις ότι, επειδή έχεις λευκό δέρμα, είσαι πιο έξυπνος από κάποιον που το δέρμα του έχει άλλο χρώμα, μαύρο ή κίτρινο. Με άλλα λόγια, τα φυσικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος, που μας κάνουν να διαφέρουμε ο ένας από τον άλλο, δε συνεπάγονται καμιά ανισότητα.

- Πιστεύεις ότι κι εγώ θα μπορούσα να γίνω ρατσίστρια;

- Δεν αποκλείεται να γίνεις. Όλα εξαρτώνται από την εκπαίδευση που θα λάβεις. [...]

- Τι είναι «ρατσιστής»;

- Ρατσιστής είναι αυτός που, με το πρόσχημα ότι δεν έχει το ίδιο χρώμα δέρματος ούτε την ίδια γλώσσα ούτε τον ίδιο τρόπο να γιορτάζει με κάποιον άλλο, πιστεύει ότι είναι καλύτερος, ας πούμε ανώτερος, απ' αυτόν που είναι διαφορετικός από τον ίδιο. Επιμένει να πιστεύει ότι υπάρχουν πολλές φυλές και λέει στον εαυτό του: «Η δική μου φυλή είναι ωραία και ευγενική. Οι άλλες είναι άσχημες και κτηνώδεις».

- Δεν υπάρχει μια φυλή που να είναι καλύτερη;

- Όχι. Ορισμένοι ιστορικοί, το 18ο και το 19ο αιώνα, προσπάθησαν να αποδείξουν ότι υπάρχει η λευκή φυλή, που είναι δήθεν καλύτερη στο σωματικό και στο διανοητικό επίπεδο απ' ό,τι η υποτιθέμενη μαύρη φυλή. Εκείνη την εποχή, πίστευαν ότι η ανθρωπότητα χωριζόταν σε πολλές φυλές. Ένας ιστορικός (ο Ερνέστ Ρενάν, 1823-1892) προσδιόρισε μάλιστα και τις ανθρώπινες ομάδες που ανήκαν στην «κατώτερη φυλή»: ήταν οι μαύροι της Αφρικής, οι αυτόχθονες της Αυστραλίας και οι Ινδιάνοι της Αμερικής. Γι' αυτόν, «ο μαύρος είναι σε σχέση με τον άνθρωπο αυτό που είναι ο γάιδαρος σε σχέση με το άλογο», δηλαδή «ένας άνθρωπος που του λείπει η νοημοσύνη και η ομορφιά»! Όμως, όπως είπε ένας καθηγητής της ιατρικής ειδικός στο αίμα, «οι καθαρές φυλές στο ζωικό βασίλειο δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο σε πειραματική κατάσταση στο εργαστήριο, όπως συμβαίνει με τα ποντίκια για παράδειγμα». Προσθέτει ότι «ανάμεσα σ' έναν Κινέζο, σ' έναν κάτοικο του Μάλι και σ' ένα Γάλλο υπάρχουν περισσότερες κοινωνικοπολιτιστικές παρά γενετικές διαφορές».

Tahar Ben Jelloun, *Ο ρατσισμός όπως τον εξήγησα στην κόρη μου*, μτφρ. Αγγέλα Βερυκοκάκη
εκδ. Νέα Σύνορα / Α.Α. Λιβάνη, 1998

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Εναντίον ποιων εκδηλώνεται, σύμφωνα με το κείμενο, ο ρατσισμός και πώς εκφράζεται;
2. Μια συνηθισμένη συμπεριφορά δεν είναι αναγκαστικά φυσιολογική, υποστηρίζει ο πατέρας. Πώς στηρίζει την άποψή του αυτή;
3. Τι εννοεί ο πατέρας, όταν λέει ότι τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά αποτελούν πρόσχημα που μπορεί να οδηγήσει σε ρατσιστική συμπεριφορά;

Κείμενο 2 [Στη θέση του άλλου]

Αλήθεια, έχεις ποτέ σκεφτεί πώς θα ήταν η ζωή σου, αν δεν μπορούσες να δεις ή να ακούσεις, αν κυκλοφορούσες με αναπηρικό αμαξίδιο ή αν είχες μεγάλη δυσκολία να μάθεις ανάγνωση και γραφή;

Βάλε τα χέρια σου πάνω στα αυτιά σου, πίεσέ τα δυνατά με τις παλάμες και ζήτησε από έναν φίλο να σου μιλήσει ήσυχα, σε ήρεμο και φυσιολογικό τόνο. Προσπάθησε να διαβάσεις τα χείλη του και στη συνέχεια επανάλαβε αυτά που σου είπε. Σε μια δεύτερη προσπάθεια, ξεκίνα μαζί του έναν διάλογο πάνω σε ένα συνηθισμένο θέμα. Σε λίγα λεπτά, θ' αρχίσεις να καταλαβαίνεις τι σημαίνει να έχεις πρόβλημα ακοής κι αν δεν ασκηθείς στη χειλεανάγνωση, δε θα καταφέρεις να μάθεις αυτά που χρειάζεσαι διαβάζοντας τα χείλη του.

Πολλοί από εμάς δυσκολεύονται να μπουν στη θέση του άλλου, να καταλάβουν τις εμπειρίες και τα προβλήματά του. Κι αυτό είναι φυσιολογικό, όταν δε μας δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουμε από κοντά τις πραγματικές του δυσκολίες, τις ικανότητες και τα συναισθήματά του.

Προσπάθησε να έρθεις στη θέση αυτού του παιδιού. Πώς θα ένιωθες, αν καταλάβαινες ότι οι γύρω σου σε θεωρούν μειονεκτικό και κατώτερο από αυτούς; Όταν οι άλλοι σε μειώνουν συνέχεια συγκρίνοντάς σε με τους συμμαθητές σου, τα ξαδέρφια σου και τους φίλους σου; Όταν σου ζητούν να φύγεις από το «σχολείο τους»; Δε θα ένιωθες βαθιά μέσα σου την απόρριψη και τον οίκτο; Δε θα ένιωθες άραγε αδικημένος και «μη κανονικός»; Τι κι αν έχεις -ας πούμε- πρόβλημα όρασης; Δε θα μπορούσες να χορέψεις και να τραγουδήσεις, να σκεφτείς και να μάθεις χιλιάδες πράγματα, να διαβάσεις και να γράψεις με το σύστημα Μπράιγ, να διηγηθείς ωραίες ιστορίες, να απολαύσεις τη φύση, να κάνεις φίλους και να δώσεις χαρά; Κι αν δεν ακούς, δε θα μπορούσες να τρέξεις και να παίξεις, να χαρείς τα χρώματα, να ζωγραφίσεις, να μιλάς τη νοηματική γλώσσα, να γράφεις, να κάνεις φίλους, να παίρνεις και να δίνεις χαρά; Κι αν δεν μπορείς χωρίς βοήθεια να κινηθείς, δε θα μπορούσες πάλι να χαρείς την ομορφιά της φύσης, ν' ακούσεις μουσική, να διαβάσεις και να μάθεις, να σκεφτείς και να δημιουργήσεις, να γίνεις φίλος ευχάριστος και πιστός; [...]

Σίγουρα Ναι!

Σταυρούλα Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρόγιωργα, «Ένα σχολείο για όλους: το δικαίωμα στη διαφορά. Ένας κόσμος γεμάτος ειδικές ανάγκες και δυνατότητες», *Ανιχνεύοντας το σήμερα, προετοιμάζουμε το αύριο*, ΟΕΔΒ, 2002

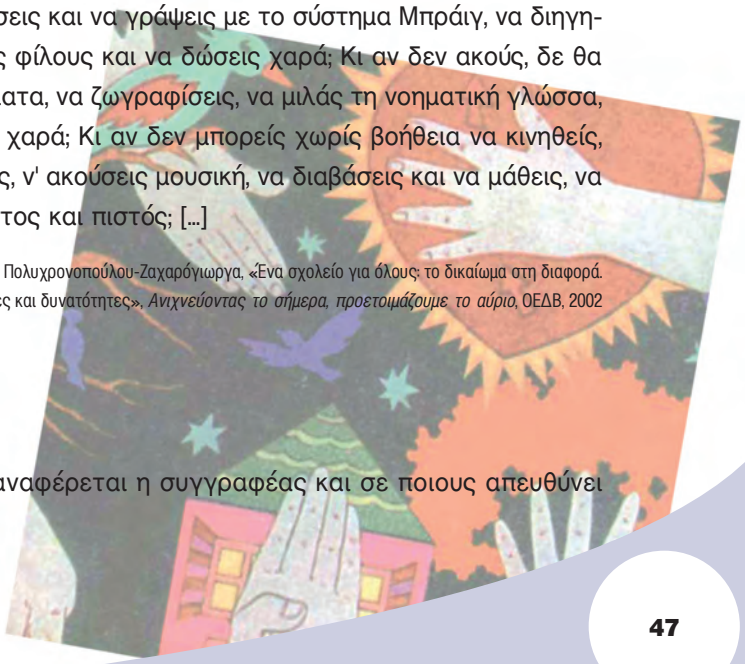

Ερώτηση κατανόησης

- Ποια χαρακτηριστικά έχουν τα άτομα στα οποία αναφέρεται η συγγραφέας και σε ποιους απευθύνει το κείμενό της;

Κείμενο 3 [Διακρίσεις σε βάρος των γυναικών]

(Μία από τις πιο σημαντικές και αποτελεσματικές υπερμάχους των δικαιωμάτων της γυναίκας, η Σίρλεϊ Τσίζχολμ, εκλέχτηκε στη Βουλή των Αντιπροσώπων των Ηνωμένων Πολιτειών το 1968. Τον λόγο που παραθέτουμε τον εκφώνησε ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων, στις 21 Μαΐου 1969.)

Κύριε πρόεδρε, όταν μια νέα γυναίκα αποφοιτά από το κολέγιο και αρχίζει να αναζητά εργασία, είναι πιθανό να βρεθεί μπροστά σε μια απογοητευτική ή ακόμα και εξευτελιστική εμπειρία. Όταν θα μπει σε ένα γραφείο για μια συνέντευξη, η πρώτη ερώτηση που θα της τεθεί είναι «ξέρεις να δακτυλογραφείς;».

Υπάρχει ένα υπολογισμένο σύστημα προκατάληψης που βρίσκεται κρυμμένο πίσω από αυτή την ερώτηση. Γιατί είναι αποδεκτό για τις γυναίκες να είναι γραμματείς, βιβλιοθηκάριοι και δασκάλες, αλλά απολύτως απαράδεκτο για αυτές να είναι μάνατζερ, διευθυντές, γιατροί, δικηγόροι και μέλη του Κογκρέσου; Η ανείπωτη υπόθεση είναι ότι οι γυναίκες είναι διαφορετικές. Δε διαθέτουν διοικητική ικανότητα, μεθοδικά μυαλά, σταθερότητα, αρχηγικά προσόντα και είναι πολύ συναισθηματικές. [...]

Ως μαύρο άτομο, η φυλετική προκατάληψη δε μου είναι άγνωστη. Η αλήθεια είναι όμως ότι στον πολιτικό κόσμο έχω πολύ συχνότερα υποστεί μεροληπτικές συμπεριφορές, επειδή είμαι γυναίκα, παρά επειδή είμαι μαύρη. Η προκατάληψη εναντίον των μαύρων αρχίζει σιγά σιγά να θεωρείται απαράδεκτη, αν και θα χρειαστούν χρόνια για την εξάλειψή της. Είναι καταδικασμένη όμως γιατί η λευκή Αμερική αρχίζει να παραδέχεται πως η προκατάληψη υπάρχει. Αντίθετα η προκατάληψη εναντίον των γυναικών είναι ακόμη αποδεκτή. Πολύ λίγοι προς το παρόν κατανοούν την ανηθικότητα που περιέχεται στη διπλή μισθολογική κλίμακα και στον χαρακτηρισμό των περισσότερων από τις καλύτερες δουλειές σαν «για άντρες μόνο».

Περισσότερο από το μισό του πληθυσμού των ΗΠΑ είναι θηλυκό. Οι γυναίκες όμως κατέχουν μόνο το 2% των διευθυντικών θέσεων. Καμία γυναίκα δε βρίσκεται στο συμβούλιο AFL-CIO (American Federation of Labor-Congress of Industrial Organizations), ομοσπονδιακό όργανο των αμερικανικών συνδικαλιστικών οργανώσεων ή στο Ανώτατο Δικαστήριο. Έχουν υπάρξει μόνο δύο γυναίκες που κατέλαβαν υπουργικές θέσεις και σήμερα δεν υπάρχει καμία. Μόνο δύο γυναίκες κατέχουν σήμερα βαθμούς πρεσβευτών στο διπλωματικό σώμα. Στο Κογκρέσο είμαστε μία γερουσιαστής και δέκα αντιπρόσωποι.

Ένθετο «ΒΗΜΑ / ΙΣΤΟΡΙΑ», εφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ της Κυριακής*, 2002 (διασκευή)

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Η βουλευτής αναφέρεται στις προσωπικές της εμπειρίες από την επαγγελματική και κοινωνική της ζωή. Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετώπισε και πού τα αποδίδει η ίδια;
2. Ποια άλλα στοιχεία παραθέτει που επιβεβαιώνουν τις απόψεις της;

B1 Ερωτηματικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Τι νομίζετε ότι προσφέρει στο κείμενο 1 η μορφή ερώτησης-απάντησης, με την οποία αυτό είναι γραμμένο;
2. Αν ήσασταν στη θέση του παιδιού στο κείμενο 1, ποιες άλλες ερωτήσεις θα θέλατε να κάνετε σχετικά με το ίδιο θέμα;
3. Σε ποιον απευθύνει τις ερωτήσεις της η συγγραφέας του κειμένου 2; • Είναι εύκολο ή δύσκολο να τις απαντήσει κάποιος; • Ποιες άλλες ερωτήσεις θα μπορούσατε να προσθέσετε εσείς για να βοηθήσετε τον αναγνώστη να μπει στη θέση των παιδιών στα οποία αναφέρεται το κείμενο;
4. Ποια διαφορά υπάρχει ανάμεσα στις ερωτήσεις του κειμένου 1 και του κειμένου 2; • Σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούμε ερωτήσεις του πρώτου τύπου και σε ποιες του δεύτερου;
5. Ας προσέξουμε κάποιες φράσεις που ακούσαμε να λέγονται γύρω μας:
   α. *- Μου δίνεις το μολύβι σου για λίγο;*
   β. *- Τι ήταν αυτό που πάθαμε σήμερα;*
   γ. *- Μπορείτε να κάνετε λίγη ησυχία;*
   δ. *- Δε σου είπα ότι αποκλείεται να συμβεί κάτι τέτοιο;*
   ε. *- Πώς να μη γελάσω με τόσα τρελά που λέει συνέχεια;*
   στ. *- Μήπως έχεις την εντύπωση ότι δεν κατάλαβα την αλήθεια;*
   ζ. *- Δε βλέπετε ότι το αστείο παρατράβηξε;*
   η. *- Γιατί δεν προσπάθησες να τον βοηθήσεις στην ανάγκη του;*
   θ. *- Νομίζεις πως δεν ήθελα να πάω κι εγώ μαζί;*

   Προσπαθήστε να φανταστείτε σε ποιες καταστάσεις ειπώθηκαν οι φράσεις αυτές. • Για ποιο σκοπό ειπώθηκε η καθεμιά; • Σημειώστε τον αριθμό κάθε φράσης στο αντίστοιχο κουτάκι.

- Για να εκφραστεί μια έντονη παράκληση με ευγενικότερο τρόπο	
- Για να εκφραστεί επίκριση, αγανάκτηση	
- Για να εκφραστεί εντονότερα μια υπόθεση	
- Για να εκφραστεί μια έντονη βεβαίωση	
- Για να εκφραστεί δυσφορία για κάτι που δεν έγινε	
- Για να εκφραστεί θερμός πόθος ή θερμή ευχή για κάτι που αφορά το παρελθόν	
- Για να εκφραστεί θαυμασμός	

6. Προσπαθήστε να εντοπίσετε τέτοιες ερωτηματικές προτάσεις στον λόγο τον δικό σας και των άλλων. Γράψτε μερικές από αυτές στο τετράδιο σας και διαβάστε τες στην τάξη. • Αφήστε τους συμμαθητές σας να μαντέψουν για ποιο λόγο ειπώθηκαν οι προτάσεις αυτές.

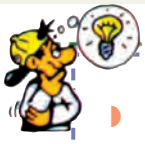

Συμπεραίνω ότι:

- Τις **ερωτηματικές προτάσεις**, δηλαδή τις προτάσεις που συνοδεύονται στον προφορικό λόγο με ανέβασμα της φωνής και στον γραπτό με ερωτηματικό, τις χρησιμοποιούμε, συνήθως, για να ζητήσουμε μια πληροφορία.
- Με μια ερωτηματική πρόταση μπορούμε επίσης να ζητήσουμε από τον ακροατή μας **να κάνει** κάτι για μας (π.χ. *μου δίνεις το μολύβι σου;*), **να προτείνουμε κάτι** (π.χ. *πάμε σινεμά;*), αλλά και **να αποδεχτούμε προτάσεις** (π.χ. *γιατί όχι;*), **να εκφράσουμε συναισθήματα**, ακόμα και **να δώσουμε μια πληροφορία** (π.χ. *πόσες ώρες δε σπατάλησα για να τον πείσω; Άνθρωπος δεν είμαι κι εγώ; Ποιος δεν αγαπάει τον Νίκο;*).

Διαβάζω και γράφω

1. Γράψτε ερωτήσεις ανάλογες με αυτές του κειμένου 2, τις οποίες θα απευθύνετε σε κάποιον που πιστεύετε ότι δε σέβεται τη διαφορετικότητα του άλλου. • Προσδιορίστε σε ποιον απευθύνεστε (ηλικία, σχέση που έχετε μαζί του κ.λπ.).
2. Φανταστείτε ότι η κάθε παράγραφος του κειμένου 3 αποτελεί απάντηση σε υποθετικές ερωτήσεις. • Μπορείτε να διατυπώσετε αυτές τις ερωτήσεις; • Εργαστείτε σε ομάδες για τον σκοπό αυτό. • Συγκρίνετε τώρα τις ερωτήσεις σας. • Τι διαπιστώνετε;
3. Κατατάξτε τις ερωτηματικές προτάσεις των εισαγωγικών κειμένων σε κατηγορίες, με βάση τη θεωρία που παρατίθεται παρακάτω.

Μαθαίνω για τις ερωτηματικές προτάσεις

- Οι ερωτήσεις χωρίζονται σε **ευθείες** και **πλάγιες**.
  - Οι **ευθείες** ερωτήσεις είναι αυτές που ο ομιλητής διατυπώνει άμεσα ή απευθείας. Είναι κύριες ανεξάρτητες προτάσεις. Πολλές φορές εισάγονται με ερωτηματικές αντωνυμίες ή ερωτηματικά επιρρήματα (*μη, μήπως, άραγε, τάχα* κ.λπ.).
    (π.χ. «Τι είναι ο ρατσισμός;» «Υπάρχει σήμερα ρατσισμός στην Ελλάδα;»)
  - **Πλάγιες** είναι οι ερωτήσεις που έγιναν ή γίνονται ή πρόκειται να γίνουν και τις οποίες ο ομιλητής μεταφέρει σε κάποιον άλλο.
    (π.χ. «Το κοριτσάκι ρώτησε τον πατέρα του τι είναι ρατσισμός»)

- Οι ερωτήσεις διακρίνονται ανάλογα με τη **σκοπιμότητα** του ομιλητή σε:
  - **γνήσιες ερωτήσεις**
    με τις οποίες ζητάμε πληροφορίες
    (π.χ. «Πού θα πάτε εκδρομή;» «Τι είναι η προκατάληψη;»)
  - **ρητορικές ερωτήσεις**, οι οποίες ουσιαστικά δεν είναι ερωτήσεις, αλλά διατυπώνουν με έμφαση μια κρίση
    (π.χ. «Τι κι αν έχεις –ας πούμε– πρόβλημα όρασης;» [κείμενο 2])
  - **ερωτήσεις προσταγής**, οι οποίες ουσιαστικά διατυπώνουν με ευγένεια κάποια προσταγή ή παράκληση.
    (π.χ. «Θα μου πεις για τον ρατσισμό;»)

- Οι ερωτήσεις επίσης μπορούν, ανάλογα με το **είδος των απαντήσεων** που επιδέχονται, να διακριθούν σε:
  - **ολικής άγνοιας**, όταν η ζητούμενη πληροφορία σχετίζεται με ολόκληρη την πρόταση
    (π.χ. «Δεν υπάρχει μια φυλή που να είναι καλύτερη;» [κείμενο 1])
  - **μερικής άγνοιας**, όταν η ζητούμενη πληροφορία αφορά ένα από τα συστατικά της πρότασης
    (π.χ. «Πώς θα ένιωθες,... αυτούς;» [κείμενο 2],
    «Ποιος έφυγε;», «Τι πίστευαν εκείνη την εποχή;»).

  Οι ερωτηματικές προτάσεις **μερικής άγνοιας** εισάγονται με τις ερωτηματικές αντωνυμίες *ποιος, τι, πόσος* κ.λπ. και τα ερωτηματικά επιρρήματα *πότε, πού, γιατί, πώς*...

B2 Οι ερωτήσεις στον **πλάγιο λόγο**

Ακούω και μιλώ

Φανταστείτε ότι ακούσατε τον διάλογο ανάμεσα στον πατέρα και την κόρη του (κείμενο 1). • Αφηγηθείτε τον διάλογο αυτό στην τάξη. • Μπορείτε να αρχίσετε έτσι: «Άκουσα τις προάλλες μια συζήτηση για τον ρατσισμό ανάμεσα σε έναν πατέρα και την κόρη του. Το κορίτσι...» (Μπορείτε να αφηγηθείτε μόνο το απόσπασμα «Πες μου, μπαμπά,... καμιά ανισότητα») • Τι προσθήκες και τι αλλαγές χρειάστηκε να κάνετε από το ένα κείμενο στο άλλο;

Διαβάζω και γράφω

1. Καταγράψτε τα ρήματα που χρησιμοποιήσατε στην προηγούμενη άσκηση, για να αποδώσετε τον διάλογο του κειμένου 1. • Σημειώστε στη συνέχεια άλλα ρήματα που θα μπορούσατε εσείς οι ίδιοι να είχατε χρησιμοποιήσει και αναφέρετε σε τι θα άλλαζε το κείμενο.

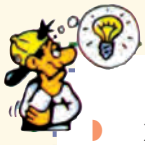

Οι πρώτες μου γνώσεις για τον ευθύ και πλάγιο λόγο

- Χρησιμοποιούμε τον **πλάγιο λόγο**, όταν παραθέτουμε σε κείμενά μας προφορικά ή γραπτά απόψεις άλλων όχι αυτούσιες αλλά μετασχηματισμένες από εμάς.
  Για να μετασχηματίσουμε δηλαδή τον ευθύ λόγο σε πλάγιο, χρησιμοποιούμε ένα ρήμα και στη συνέχεια την άποψη του ομιλητή, η οποία μπορεί να διατυπώνεται είτε με μια ολόκληρη πρόταση είτε με ένα όνομα που ισοδυναμεί με πρόταση.
  → Για παράδειγμα: Με ρώτησε *αν ήμουν σύμφωνος*... Μου είπε ότι *επικροτούσε την άποψή μου*... Μου εξέφρασε *τη συμπαράστασή του.*
- Το ρήμα που χρησιμοποιούμε, για να μεταφέρουμε τα λόγια άλλου, μπορεί να είναι **ουδέτερο**, π.χ. *είπε, δήλωσε*..., αλλά μπορεί και **να δηλώνει, άμεσα ή έμμεσα, την οπτική** αυτού που μεταφέρει τα λόγια του άλλου, π.χ. *έκρινε, φαντάστηκε, υπέθεσε, απαίτησε*... Τα τελευταία αυτά ρήματα χρωματίζουν τα λόγια με πρόσθετα σχόλια.

2. Αποδώστε το περιεχόμενο του κειμένου 2 σε ένα δικό σας κείμενο αρχίζοντας έτσι:
   «Η συγγραφέας βάζει τον αναγνώστη στη θέση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες και του ζητάει να σκεφτεί πώς θα ένιωθε...».
3. Υπογραμμίστε τα ρήματα που χρησιμοποιήσατε, για να εισαγάγετε τον πλάγιο λόγο. • Αντικαταστήστε τα με άλλα συνώνυμα.
4. Στην τελευταία παράγραφο του κειμένου 1 προσπαθήστε να διακρίνετε σημεία όπου απόψεις άλλων παρατίθενται αυτούσιες και άλλα που παρουσιάζονται σε πλάγιο λόγο. • Τι είδους δευτερεύουσες προτάσεις περιλαμβάνονται στα σημεία με πλάγιο λόγο; • Αναγνωρίστε τες και βρείτε τον συντακτικό τους ρόλο.

Μαθαίνω για τις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις

- Οι **πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις** είναι **δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις**. Χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές ως αντικείμενα ρημάτων, τα οποία δηλώνουν έκφραση ή σημαίνουν γνώση, όπως τα παρακάτω ή άλλα που έχουν παρόμοια σημασία:
  - *ερωτώ, απορώ* (π.χ. «Με ρώτησε πώς τα πέρασα», «Απόρησε πώς τα κατάφερα»)
  - *λέω, εξηγώ, γράφω, δείχνω, θυμάμαι* (π.χ. «Δε θυμάμαι αν ήταν κι αυτός εκεί»)
  - *σκέφτομαι, λογαριάζω* (π.χ. «Σκέψου τι θα κάνεις αύριο», «Λογάριασε πόσο του στοίχισε αυτή η δουλειά»)
  - *βλέπω, καταλαβαίνω, βρίσκω, μαθαίνω, ξέρω, γνωρίζω, αγνοώ* (π.χ. «Κοίτα ποιος ήρθε», «Βρήκα πού έκρυψες το βιβλίο»).

- Οι **πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις** εισάγονται:
  - Όταν είναι **ολικής άγνοιας**: με τους συνδέσμους *αν, μη, μήπως*.
    → (π.χ. «Με ρώτησε αν τον γνωρίζω»).
  - Όταν είναι **μερικής άγνοιας**: όπως και οι αντίστοιχες ευθείες ερωτήσεις, δηλαδή με κάποια *ερωτηματική αντωνυμία* ή *επίρρημα*.
    → (π.χ. «Σκέφτεται τι να κάνει», «Εξήγησέ μου πώς να πάω»).

B3 Από τον **ευθύ** στον **πλάγιο λόγο** και **αντίστροφα**

Κείμενο 4 [Πολυεθνικές τάξεις στο σχολείο]

Αν κάποιος επισκεφτεί ανυποψίαστος ένα δημόσιο Δημοτικό σχολείο σε κάποιες γειτονιές της Αθήνας, θα ξαφνιαστεί: υπάρχουν τάξεις του Δημοτικού, όπου ένα στα τρία ή περισσότερα από τα παιδιά που φοιτούν έχουν την Ελλάδα για δεύτερη πατρίδα και τα ελληνικά για δεύτερη (και, καμιά φορά, σχεδόν άγνωστη) γλώσσα.

Την πρώτη φορά που βρέθηκα σε μια τέτοια τάξη, άκουσα έκπληκτος αλλά και ντροπιασμένος για την άγνοιά μου δασκάλους να μου εξηγούν πόσο ραγδαία αλλάζει η «εθνική» σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού των δημόσιων Δημοτικών σχολείων χρόνο με τον χρόνο. Πόσο οι ίδιοι πελαγώνουν αβοήθητοι και ακαθοδήγητοι να διευθύνουν τις νέες «πολυ-πολιτισμικές» τους τάξεις. Πόσο πολύπλοκα και δύσκολα είναι τα εκπαιδευτικά, παιδαγωγικά και κοινωνικά προβλήματα που δημιουργεί η συνύπαρξη παιδιών διαφορετικής εθνικότητας, με πελώρια διαφορά επιπέδου στη γνώση της γλώσσας, τη μαθησιακή υποδομή και τις εξωσχολικές συνθήκες ζωής.

Οι δάσκαλοι που βρέθηκαν αντιμέτωποι με το πρόβλημα έπρεπε μόνοι τους να το λύσουν. Είχαν να διαλέξουν: τον εύκολο δρόμο να αποβάλουν τους «ξένους» στο περιθώριο μιας τάξης που προχωρεί ερήμην τους και τιμωρεί τη διαφορετικότητά τους, βαφτίζοντάς την «παράβαση». Ή τον δύσκολο δρόμο μιας επίπονης και ενίοτε επώδυνης προσπάθειας να βρουν ισορροπίες, να γεφυρώσουν χάσματα, να βοηθήσουν τους «ξένους» να ενσωματωθούν.

Μερικοί από τους δασκάλους το κατάφεραν. Και ένας από αυτούς, μετά τέσσερα χρόνια εμπειρίας με τέτοιες «πολυεθνικές» τάξεις, μου έλεγε πόσο γρήγορα αυτοί οι παρίες γίνονται καμιά φορά οι καλύτεροι μαθητές της τάξης, πόσο μπορεί καμιά φορά να δίνουν κίνητρα μαθησιακά και στους υπόλοιπους συμμαθητές τους, τους αυτόχθονες, κάνοντας τις τάξεις πλουσιότερες, πόσο οι περισσότεροι από αυτούς τους μετανάστες, ήδη, δεύτερης γενιάς λαχταρούν να λογιστούν Έλληνες, πλήρεις και άνευ εκπτώσεων, και πόσο πλουσιότερη και καλύτερη θα μπορούσε να γίνει η ελληνική κοινωνία αν έβρισκε τρόπο να το κάνει, να αναγνωρίσει ως δικούς της ακόμα κι εκείνους που δεν παίζουν τόσο καλό μπάσκετ όσο ο κ. Μπαζάρεβιτς του ΠΑΟΚ.

Παύλος Τσίμας, «Το σχολείο του μέλλοντός μας», εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 1999 (διασκευή)

Κείμενο 5 [Εγώ προκατειλημμένη;]

Quino, *Μαφάλντα*, εκδ. Παρά πέντε, 1991

Κείμενο 6 Ο μπαμπάς ο πόλεμος

ΧΑΡΗΣ: Είπες να ησυχάσω, από τι να ησυχάσεις;
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Απ' όλους αυτούς!...
ΧΑΡΗΣ: Τι σου κάνουνε;
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ: Αν δεν τους χτυπήσω πρώτος εγώ, θα με χτυπήσουν αυτοί! Μπορώ να ζω σ' αυτή τη μαρτυρική αγωνία; Αντί να τρέμω εγώ τους άλλους, δεν είναι πιο καλά να τρέμουν οι άλλοι εμένα;...
ΧΑΡΗΣ: Στάσου όπως είσαι, μην κουνηθείς καθόλου... Στο δεξί σου μάτι πεταρίζει η ανασφάλεια, στ' αριστερό γυαλίζει η μοχθηρία... με το δεξί τρέμεις, με τ' αριστερό σφάζεις... Το δεξί σου αυτί ψάχνει στο άπειρο, τ' αριστερό έχει μαραθεί από καθολική έλλειψη εμπιστοσύνης!... Έλα τώρα να δεις πόσο σεβάστηκα την αλήθεια!... Και σε ρωτώ! Είναι δίκαιο, επειδή γεννήθηκες δειλός, να χαλάς την ησυχία της πλάσης;

Ιάκωβος Καμπανέλλης, θέατρο, τόμος Γ΄, *Πρόσωπα για βιολί και ορχήστρα. Τα τέσσερα πόδια του τραπεζιού. Ο μπαμπάς ο πόλεμος*, εκδ. Κέδρος, 1981

Ακούω και μιλώ

1. Μπορείτε να εντοπίσετε τα σημεία όπου υπάρχει πλάγιος λόγος στο κείμενο 4; • Τι είδους είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις στα σημεία αυτά και από ποια ρήματα εξαρτώνται;
2. Διαβάστε προσεκτικά το κείμενο 6. • Τι είδους ερωτηματικές προτάσεις υπάρχουν σ' αυτό; • Ποιες από αυτές είναι ρητορικές ερωτήσεις;
3. «Στάσου όπως είσαι, μην κουνηθείς καθόλου» (κείμενο 6). Μπορείτε να μετατρέψετε τη φράση αυτή σε ερωτηματική; • Τι θα άλλαζε;
4. Αντί να χρησιμοποιήσει ερωτήσεις, πώς αλλιώς θα μπορούσε να πει τα ίδια πράγματα το κορίτσι στο κείμενο 5; • Τι θα άλλαζε;

Κείμενο 7 [Οι μαθητές ερευνούν]

*Είμαστε μια ομάδα μαθητών/τριών του 4ου Γυμνασίου Αθήνας και στο πλαίσιο ενός προγράμματος μελετούμε θέματα σχετικά με τον **ρατσισμό** και τα **ανθρώπινα δικαιώματα**. Σας παρακαλούμε να μας βοηθήσετε σ' αυτή την προσπάθεια, δίνοντας ακριβείς πληροφορίες, καθώς συμπληρώνετε το παρακάτω ερωτηματολόγιο:*

1. ΣΑΣ ΕΝΟΧΛΕΙ ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΟΤΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΧΟΥΝ ΕΡΘΕΙ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΟΙ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ;
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑
   Αν ναι, γιατί:. . . . . .
   . . . . . .
2. ΤΙ ΣΚΕΦΤΕΣΤΕ – ΑΙΣΘΑΝΕΣΤΕ ΓΙΑ ΑΥΤΟΥΣ;
   . . . . . .
   . . . . . .
3. ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ (ΟΛΟΙ Ή ΚΑΠΟΙΟΙ ΑΠΟ ΑΥΤΟΥΣ);
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑
   Αν ναι, γιατί:. . . . . .
   . . . . . .
4. ΘΑ ΑΦΗΝΑΤΕ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΑΣ ΝΑ ΚΑΝΕΙ ΠΑΡΕΑ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ;
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑
   Αν όχι, γιατί:. . . . . .
   . . . . . .
5. ΕΧΟΥΝ ΕΡΓΑΣΤΕΙ ΠΟΤΕ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΣΑΣ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ;
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑
   Αν ναι, ποια ήταν η συμπεριφορά τους: . . . . . .
   . . . . . .
6. ΕΙΧΑΤΕ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ Ή ΕΧΕΤΕ ΣΗΜΕΡΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΑΣ;
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑
   Αν ναι, τι είδους αντιμετώπιση είχαν στη χώρα μετανάστευσης: . . . . . .
   . . . . . .
7. ΑΝ ΔΕ ΒΡΙΣΚΑΤΕ ΔΟΥΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΣΑΣ, ΘΑ ΑΠΟΦΑΣΙΖΑΤΕ ΝΑ ΠΑΤΕ ΝΑ ΔΟΥΛΕΨΕΤΕ ΣΕ ΑΛΛΗ ΧΩΡΑ;
   ΝΑΙ ❑ ΟΧΙ ❑

Ερευνητικό ερωτηματολόγιο ομάδας μαθητών του 4ου Γυμνασίου Αθηνών.

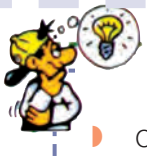

Μαθαίνω ότι:

- Οι ερωτήσεις, ανάλογα με το είδος των απαντήσεων που επιδέχονται, μπορούν να διακριθούν σε:
  - **ανοιχτές**, δηλαδή ερωτήσεις που ζητούν μια γνώμη, επιχειρήματα ή και συναισθήματα σχετικά με ένα θέμα και η απάντησή τους είναι σε συνεχή λόγο
    (π.χ. «Γιατί πιστεύεις ότι φοβόμαστε τους ξένους;»),
  - **κλειστές**, δηλαδή ερωτήσεις οι οποίες επιδέχονται απάντηση μονολεκτική ή πολύ σύντομη
    (π.χ. «Είναι οι Έλληνες ρατσιστές;»).

Διαβάζω και γράφω

1. Διαβάστε το ερωτηματολόγιο (κείμενο 7) και προσπαθήστε να μεταφέρετε το περιεχόμενο των ερωτήσεων σε κάποιον που το αγνοεί, χρησιμοποιώντας πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις. Μπορείτε να αρχίσετε έτσι: «Οι μαθητές ρώτησαν αν...».
2. Αν μπορούσατε να συνεχίσετε τον διάλογο του κειμένου 5, τι θα απαντούσατε σε όσα υποστηρίζει το κορίτσι αυτό; • Χωριστείτε σε ομάδες δύο ατόμων, γράψτε τον φανταστικό αυτό διάλογο και παρουσιάστε τον στην τάξη σας σε πλάγιο λόγο.
3. Μετατρέψτε το θεατρικό κείμενο 6 σε αφηγηματικό λόγο. • Διαλέξτε τα ρήματα εξάρτησης των δευτερευουσών προτάσεων, έτσι ώστε να περιλαμβάνουν το δικό σας σχόλιο/τη δική σας άποψη για όσα λέγονται.
4. Προσπαθήστε να συμπληρώσετε την εικονογραφημένη ιστορία βάζοντας τα λόγια των προσώπων στα αντίστοιχα «μπαλόνια». Τις απαιτούμενες πληροφορίες θα τις βρείτε στα επεξηγηματικά κείμενα που υπάρχουν δίπλα στα σκίτσα.

Εγώ ρατσιστής! ενημερωτικό φυλλάδιο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του ρατσισμού, 1998

Σ' ένα γραφείο δύο υπάλληλοι συζητούν.

Εικόνα 1: Ο πρώτος διαβάζει το προεκλογικό φυλλάδιο ενός πολιτικού κόμματος, στο οποίο υποστηρίζεται ότι οι γυναίκες που εργάζονται και οι ξένοι που έρχονται στη χώρα μας ευθύνονται σε μεγάλο βαθμό για την ανεργία.
Εικόνα 2: Ο δεύτερος εκφράζει τον αποτροπιασμό του, θεωρεί τις απόψεις απαράδεκτες και δεν μπορεί να καταλάβει πώς υπάρχουν άνθρωποι που ψηφίζουν αυτό το κόμμα.
Εικόνα 3: Συνεχίζει να μιλά ο δεύτερος υπάλληλος, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να ξεπεραστούν όλα αυτά τα στερεότυπα, να ευαισθητοποιηθούν οι πολίτες και να αλλάξουν στάση. Ο πρώτος υπάλληλος θεωρεί δύσκολη μια τέτοια προσπάθεια.
Εικόνα 4: Ο δεύτερος υπάλληλος αναφέρεται στους αγώνες που έγιναν για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την κατάργηση των κοινωνικών διακρίσεων και καταλήγει στη διαπίστωση ότι θεωρεί αυτό το φαινόμενο θλιβερό.
Εικόνα 5: Ο πρώτος υπάλληλος, αλλάζοντας θέμα, ρωτά τον συνάδελφό του αν είδε τη νέα προϊσταμένη. Προσθέτει ότι οι υπόλοιποι υποστηρίζουν πως είναι συμπαθέστατη.
Εικόνα 6: Ο δεύτερος υπάλληλος εκφράζει την έκπληξή του και ταυτόχρονα την απαρέσκειά του για το γεγονός ότι ο καινούριος προϊστάμενος είναι γυναίκα.

Γ1 **Ρήματα** και **εκφράσεις** για τον πλάγιο λόγο

Διαβάζω και γράφω

1. Συγκεντρώστε και καταγράψτε όσα ρήματα χρησιμοποιήσατε μέχρι τώρα, για να μετατρέψετε τον ευθύ λόγο σε πλάγιο. • Ποια από αυτά θα μπορούσαν να αντικατασταθούν με κάποια από τα παρακάτω ρήματα ή εκφράσεις, χωρίς να αλλάξει το νόημα των κειμένων;
   - *εξετάζω, παρουσιάζω, αναζητώ τους λόγους/αιτίες κ.λπ., αναφέρομαι, κάνω αναφορά (γίνεται αναφορά), σκιαγραφώ, παρουσιάζω, εκθέτω, αναπτύσσω, αναλύω, προσεγγίζω, θίγω*
   - *πιστεύω, διατυπώνω την άποψη/γνώμη, εκφράζω την άποψη/γνώμη, υποστηρίζω, θεωρώ*
   - *σχολιάζω, κρίνω, αποφαίνομαι*
   - *επιχειρώ να..., προσπαθώ να...*
   - *υπερασπίζομαι, υπερασπίζω, προασπίζομαι, συνηγορώ υπέρ*
   - *αποκρούω την άποψη/ιδέα/επιχείρημα, απορρίπτω, αντιτάσσομαι, διατυπώνω ενδοιασμούς/επιφυλάξεις, αντιρρήσεις*
   - *καταγγέλλω, κατακρίνω, επικρίνω, επιρρίπτω ευθύνες, θεωρώ υπεύθυνο, καταλογίζω ευθύνες*
   - *καταλήγω στην απόφαση/θέση/άποψη/στο συμπέρασμα, αποφαίνομαι, συμπεραίνω, τονίζω, επισημαίνω, υπογραμμίζω*
   - *ορίζω, καθορίζω, προσδιορίζω, σκιαγραφώ, διαγράφω, διευκρινίζω.*
2. Χρησιμοποιήστε μερικά από τα παραπάνω ρήματα ή εκφράσεις σε δικές σας περιόδους που να περιέχουν πλάγιο λόγο.

Γ2 Λέξεις για την **ισότητα** και τη **διαφορά**

Διαβάζω και γράφω

Αφού διαβάσετε τον παρακάτω πίνακα, προσπαθήστε να τον συμπληρώσετε με άλλες λέξεις σχετικές με την ισότητα και τη διαφορά που έχετε βρει στα κείμενά σας. • Ανατρέξτε στο λεξικό σας, για να συμπληρώσετε τους ορισμούς στις καινούριες αυτές λέξεις.

στερεότυπο = συμβολικός χαρακτηρισμός που αποδίδεται στα μέλη μιας ομάδας ανθρώπων και βασίζεται σε γενικεύσεις
προκατάληψη = εκδήλωση εύνοιας ή δυσμένειας, όχι με βάση αντικειμενικά κριτήρια και δεδομένα αλλά προσωπικές συμπάθειες και ατομικά συμφέροντα
μεροληψία = δυσμενής στάση και συμπεριφορά απέναντι σε άτομο ή ομάδα που δε βασίζεται σε εμπειρία την οποία έχουμε ελέγξει κριτικά
σεξισμός = οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών
φυλετισμός = πολιτική φυλετικών διακρίσεων
ξενοφοβία = έντονη αντιπάθεια για ανθρώπους από ξένες χώρες
κοινωνικός ρατσισμός = η αντίληψη του χωρισμού των ανθρώπων σε ανώτερους και κατώτερους, «καθαρούς» και «μιάσματα», ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκουν
μειονότητα = ομάδα ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους ως προς την καταγωγή, τα πιστεύω ή τη συμπεριφορά, αλλά με βάση αυτά τα χαρακτηριστικά διαφοροποιούνται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκουν
αποδιοπομπαίος τράγος = ο άνθρωπος στον οποίο επιρρίπτονται οι ευθύνες άλλων

Ακούω και μιλώ

Στο κείμενο 1 υπάρχουν λέξεις και εκφράσεις που δεν κυριολεκτούν. Οι περισσότερες μπορεί να περάσουν απαρατήρητες, επειδή έχουμε συνηθίσει τη μη κυριολεκτική χρήση τους, π.χ. «Ο ρατσισμός είναι μια αρκετά συνηθισμένη συμπεριφορά..., που περνάει δυστυχώς απαρατήρητη». Σκεφτείτε ποια είναι η κυριολεκτική σημασία της λέξης *περνάει* και πώς χρησιμοποιείται εδώ. • Μπορείτε να εντοπίσετε και άλλες τέτοιες λέξεις και εκφράσεις στο κείμενο 1;

Οι πρώτες μου γνώσεις για την κυριολεξία και τη μεταφορά

- Στην **κυριολεξία** μια λέξη ή έκφραση διατηρεί **τη βασική και ακριβή σημασία της**.
- Η **μεταφορά** είναι ένα σχήμα λόγου. Στη μεταφορά μια λέξη ή μια φράση χρησιμοποιείται σε ένα ορισμένο περιβάλλον με **σημασία διαφορετική από την αρχική**. Ωστόσο, ανάμεσα στις δύο σημασίες (την κυριολεκτική και τη μεταφορική) υπάρχει κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα, η οποία και επιτρέπει, μαζί με τα συμφραζόμενα, την κατανόηση της νέας μεταφορικής σημασίας.
- Οι λέξεις με τη μεταφορά ανανεώνονται, ξαναγεννιούνται. Η γλώσσα πλουτίζεται με καινούριες εκφραστικές δυνατότητες.

Κείμενο 8 Η γενετική είναι... αντιρατσίστρια

Η ομοιότητα μεταξύ των ανθρώπων είναι αυταπόδεικτο γεγονός: Όλοι οι άνθρωποι μοιάζουμε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι ξεκάθαρο ότι ανήκουμε στο ανθρώπινο είδος. Ταυτόχρονα όμως διαφέρουμε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορεί κανείς να ξεχωρίσει εύκολα τον έναν από τον άλλον. Αναζητώντας το ποσοστό του γενετικού υλικού μας, το οποίο είναι υπεύθυνο για τις ομοιότητες μεταξύ μας, οι επιστήμονες συνέκριναν τμήματα DNA από ανθρώπους διαφορετικών γεωγραφικών περιοχών. Η σύγκριση κατέδειξε ότι ο Homo sapiens αποτελεί ένα εξαιρετικά ομοιογενές είδος: Δύο οποιοιδήποτε άνθρωποι, ανεξάρτητα από την προέλευσή τους, είναι γενετικά ταυτόσημοι κατά 99,9%. Το υπόλοιπο 0,1% είναι αυτό που κάνει τον καθένα από μας ξεχωριστό.

Ακόμα και μεταξύ ατόμων με εμφανώς διαφορετικά χαρακτηριστικά, τα οποία κατά παράδοση χρησιμοποιούνται για την κατηγοριοποίησή μας (χρώμα δέρματος, ματιών...) οι ομοιότητες είναι τεράστιες. Οι συγκριτικές μελέτες του DNA κατέδειξαν ότι τα χαρακτηριστικά αυτά ελέγχονται από μικρό αριθμό γονιδίων, τα οποία μεταλλάχτηκαν ως ανταπόκριση στις περιβαλλοντικές συνθήκες. Έτσι, οι πληθυσμοί που κατοικούν γύρω από τον Ισημερινό ανέπτυξαν σκούρο χρώμα, ώστε να προστατεύονται από την αυξημένη, στις περιοχές αυτές, υπεριώδη ακτινοβολία. Αντίθετα, οι πληθυσμοί που εξελίχτηκαν γύρω από τους πόλους ανέπτυξαν διάφανο λευκό δέρμα, προκειμένου να μπορούν να εκμεταλλευτούν το λιγοστό φως για την παραγωγή βιταμίνης D.

Ιωάννα Σουφλερή, ένθετο «BHMASCIENCE», εφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 2003

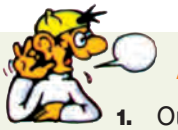

Ακούω και μιλώ

1. Οι κυριολεκτικές φράσεις της πρώτης στήλης βρίσκονται στο κείμενο 8. Αντιστοιχίστε τες με τις μεταφορικές φράσεις της δεύτερης στήλης.

μικρό αριθμό	*έφερε στο φως*
αυταπόδεικτο γεγονός	*μια χούφτα*
κατέδειξε	*βγάζει μάτι.*

2. Το κείμενο που θα προέκυπτε, αν αντικαθιστούσαμε τις κυριολεκτικές εκφράσεις με τις αντίστοιχες μεταφορικές, θα ήταν αποδεκτό; • Αιτιολογήστε την απάντησή σας και προσπαθήστε να διατυπώσετε ένα γενικό συμπέρασμα.
3. Ποιες μεταφορικές εκφράσεις μπορείτε να εντοπίσετε στο κείμενο 4;

Διαβάζω και γράφω

1. Αξιοποιώντας τα μηνύματα των κειμένων 1, 2, 3 και τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται οι ερωτήσεις στο κείμενο 2, γράψτε μερικές ερωτήσεις, με τις οποίες θα προβληματίζατε τους συμμαθητές σας σχετικά με κάποιες προκαταλήψεις και στερεότυπα που αποτελούν συνηθισμένες συμπεριφορές. ● Προσπαθήστε να χρησιμοποιήσετε και μεταφορική γλώσσα, π.χ. *Ποιες σκέψεις σάς γεννιούνται στο μυαλό, όταν γεννιέται ένα παιδί με ειδικές ανάγκες;*
2. Κοιτάξτε τους τίτλους όλων των κειμένων που παρατίθενται σ' αυτή την ενότητα. Ποιοι από αυτούς κυριολεκτούν; ● Ποιοι περιέχουν μεταφορές; ● Επιλέξτε δύο από τους μεταφορικούς τίτλους και μετατρέψτε τους σε κυριολεκτικούς. ● Αντικαταστήστε δύο κυριολεκτικούς τίτλους με άλλους μεταφορικούς.
3. Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τις μεταφορικές εκφράσεις του κειμένου 4 με κυριολεκτικές. ● Πότε η ανάγνωσή του είναι πιο ευχάριστη και για ποιους λόγους;

Κείμενο 9 [Ο διωγμός των Εβραίων της Θεσσαλονίκης από τους Ναζί]

Η Θεσσαλονίκη, το όμορφο αυτό λουλούδι των Βαλκανίων, που το ένα τέταρτο του πληθυσμού της ήταν εβραϊκό και λάμπρυνε με την εξέχουσα κουλτούρα του την πόλη, θα γινόταν «Juderein» (Γιουντεράιν: καθαρή από Εβραίους), όπως και όλες οι άλλες πόλεις, όπου πατούσαν οι δαίμονες του σημαδεμένου αιώνα. Τα εβραϊκά μαγαζιά με τις αναρτημένες επιγραφές στα λαντίνο, στα εβραϊκά και στα ελληνικά, που έδιναν στη «Νύμφη του βορρά» έναν κοσμοπολίτικο αέρα προόδου και ευρωπαϊκού προχωρημένου εμπορίου και που, όταν έκλειναν το Σάββατο, την ερήμωναν, θα έκλειναν για πάντα σφραγίζοντας και την επί πέντε αιώνες άνοιξή της. Οι απόγονοι των κυνηγημένων της Βαρκελώνης, της Μαδρίτης, της Σεγκόβια, της Αλικάντε, της Κόρδοβα και του Τολέδο, που οι πρόγονοί τους είχαν βρει κάτω από το γελαστό ουρανό της πόλης τις αλκυονίδες μέρες που ζητούσε η ψυχή τους για να γλυκάνει και να ζεσταθεί, και που είχαν χτίσει εκεί τη ζωή τους από την αρχή, όπως ο καλός χτίστης το σπίτι του, ξεριζώθηκαν οριστικά.

Νίνα Κοκκαλίδου-Ναχμία, *Ρέινα Ζιλμπέρτα, Ένα παιδί στο γκέτο της Θεσσαλονίκης*, εκδ. Ωκεανίδα, 1996

Κείμενο 10 [Ό,τι χωράει η καρδιά]

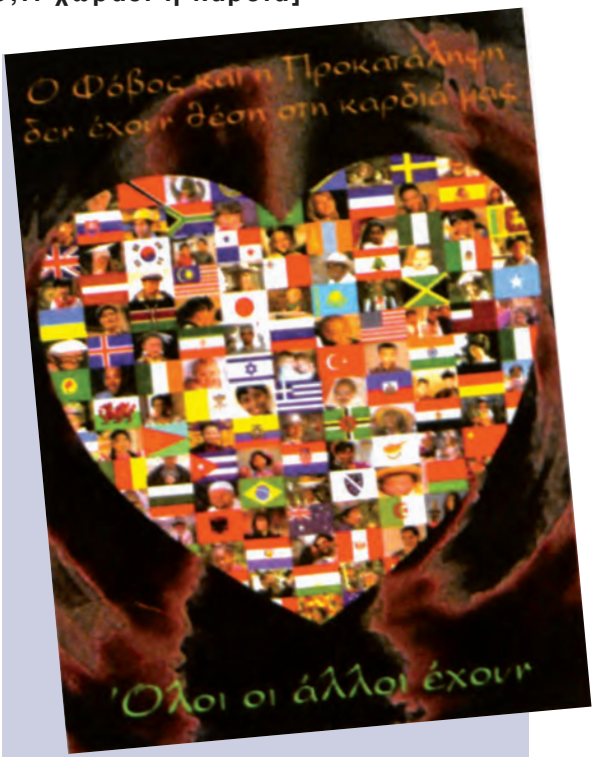

Αφίσα του 1ου ΤΕΕ Βόλου

Ακούω και μιλώ

1. Μπορείτε να εντοπίσετε τις μεταφορές που υπάρχουν στα κείμενα 9 και 10; • Τι νομίζετε ότι επιτυγχάνεται με τις μεταφορές αυτές;
2. Το λεκτικό μήνυμα του κειμένου 10 είναι κυριολεκτικό ή μεταφορικό; • Η εικόνα αποδίδει μεταφορικά ή κυριολεκτικά το νόημα του λεκτικού μηνύματος; • Τι αποτέλεσμα δημιουργεί ο συνδυασμός λόγου και εικόνας στην περίπτωση αυτή;
3. Ποιο θα μπορούσε να είναι το περιεχόμενο μιας είδησης με τίτλο:
   α. «Η ανατολή ενός καινούριου κόσμου για τα άτομα με ειδικές ανάγκες»
   β. «Ανθοφορία στον κόσμο της γυναικείας επιχειρηματικότητας»
   γ. «Βροχή τα προβλήματα για τους πρόσφυγες»
   δ. «Η οδύσσεια των τσιγγάνων δεν έχει τέλος».

   • Ποιες λέξεις χρησιμοποιούνται μεταφορικά στους παραπάνω τίτλους;

Διαβάζω και γράφω

1. Βρείτε στις εφημερίδες και άλλους μεταφορικούς τίτλους ειδήσεων. • Αντιγράψτε τους, παρουσιάστε τους στην τάξη σας και καλέστε τους συμμαθητές σας να μαντέψουν το περιεχόμενο των ειδήσεων αυτών.
2. Συγκεντρώστε όσο περισσότερες μεταφορικές εκφράσεις μπορείτε από αυτές που είναι συνηθισμένες στη γλώσσα των νέων.
3. Φτιάξτε ένα μικρό λεξικό των εκφράσεων αυτών στην τάξη σας, γράφοντας ο καθένας την ερμηνεία μίας από τις λέξεις ή εκφράσεις αυτές, ώστε να μπορεί να τις καταλάβει και ένας μεγαλύτερος. • Δώστε έναν μεταφορικό τίτλο στο λεξικό αυτό.

Μαθαίνω για τη μεταφορά

- Ο καθημερινός λόγος είναι γεμάτος **μεταφορές** που, επειδή είναι τόσο συνηθισμένες, δεν τις αντιλαμβανόμαστε ως τέτοιες:
  → π.χ. *Έβαλα τα κλάματα.*
  Έπιασα δουλειά.
- Η **μεταφορά** χρησιμοποιείται επίσης ευρύτατα στη **λογοτεχνία**, στη **δημοσιογραφική γλώσσα** και στη **διαφήμιση**.
- Η **μεταφορά** συνδέεται, τέλος, και με τον ιδιαίτερο **τρόπο επικοινωνίας διάφορων ομάδων** (κοινωνικών, επαγγελματικών, ηλικιακών κ.λπ.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η γλώσσα των χρηστών των υπολογιστών και του Διαδικτύου:
  → π.χ. *Σώζω τα αρχεία μου.*
  Κατεβάζω τραγούδια.
  Τρέχω το πρόγραμμα.
- Η **μεταφορά** στη γλώσσα συνδέεται άμεσα με τον **πολιτισμό** μιας χώρας, γι' αυτό και πολλές μεταφορικές εκφράσεις δε μεταφράζονται εύκολα σε άλλες γλώσσες.

Ακούω και μιλώ

Ποιες ελληνικές μεταφορικές εκφράσεις μεταφράζουν οι... γλωσσομαθείς στα διπλανά σκίτσα;

Κείμενο ΙΙ [Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα»]

Διαφημιστική καταχώριση στον Τύπο, 2003

Ακούω και μιλώ

1. Μελετήστε το κείμενο 11. • Ποιο είναι το βασικό λεκτικό μήνυμα της αφίσας; • Ποιος είναι ο φορέας που έχει εκδώσει την αφίσα; • Ποιο είναι το κοινό στο οποίο απευθύνεται; • Ποια σχέση έχει η εικόνα της αφίσας με το λεκτικό της μήνυμα;
2. Συζητήστε στην τάξη το μήνυμα του κειμένου 10.
3. Απευθύνεστε σε κάποιους συμμαθητές σας αμέσως μετά την απρεπή τους συμπεριφορά απέναντι σε παιδιά με ειδικές ανάγκες σε μια εκδρομή του σχολείου σας. Προσπαθήστε να τους ευαισθητοποιήσετε συναισθηματικά, χρησιμοποιώντας ερωτήσεις με τις οποίες θα τους βοηθήσετε να έρθουν στη θέση των παιδιών αυτών.

Διαβάζω και γράφω

1. Γράψτε ένα κείμενο στο οποίο θα επιχειρηματολογήσετε, για να μεταπείσετε κάποιους συμμαθητές σας που πιστεύουν ότι η διαφορετικότητα έχει βιολογική βάση. • Στοιχεία για την επιχειρηματολογία σας μπορείτε να αντλήσετε από το κείμενο 8 και από το μάθημα της Βιολογίας που διδάσκεστε.
2. Θέλετε να κάνετε στο σχολείο σας μια έρευνα σχετικά με τη στάση των μαθητών απέναντι στις φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις. • Κατασκευάστε ένα ερωτηματολόγιο. (Μπορείτε να συμβουλευτείτε το ερωτηματολόγιο στο κείμενο 7.) • Αν πρόκειται να επεξεργαστείτε στατιστικά τις απαντήσεις, τότε τι είδους ερωτήσεις είναι προτιμότερο να περιλάβετε στο ερωτηματολόγιό σας;
3. Γράψτε ένα κείμενο επιχειρηματολογίας, όπου θα υποστηρίζετε το δικαίωμα των ανθρώπων στην ισότητα αλλά και τη διαφορετικότητα. • Αξιοποιήστε όσο περισσότερες μπορείτε από τις λέξεις του λεξιλογίου. • Αφού θέσετε τα κριτήρια ποιότητας για το επιχειρηματολογικό αυτό κείμενο, επιλέξτε ύστερα από συζήτηση τα καλύτερα κείμενα. Φτιάξτε κατάλληλα σκίτσα ή βρείτε ταιριαστές φωτογραφίες από εφημερίδες και περιοδικά και δημιουργήστε ένα λεύκωμα της τάξης σας.
   Ενδεικτικά μπορείτε να χρησιμοποιήσετε κριτήρια ποιότητας, όπως αν:
   α. στο κείμενο περιέχονται επαρκείς πληροφορίες,
   β. τα επιχειρήματα στηρίζονται με στοιχεία,
   γ. τα επιχειρήματα έχουν λογική οργάνωση.

Διαθεματική εργασία

- Πολλοί ειδικοί υποστηρίζουν ότι τα παιδικά παιχνίδια έχουν κάποια σχέση με την αναπαραγωγή και τη διαιώνιση στερεότυπων αντιλήψεων σχετικά με τους ρόλους ανδρών και γυναικών.

  Για να διερευνήσετε την άποψη αυτή:
  α. Φτιάξτε ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο θα απευθύνετε σε γονείς που έχουν παιδιά ενός ως δεκαπέντε χρονών. • Επεξεργαστείτε τα στοιχεία που θα συλλέξετε με τη διαδικασία αυτή.
  β. Παρατηρήστε συστηματικά και καταγράψτε τα κείμενα και τα άλλα στοιχεία από διαφημίσεις παιχνιδιών και εντοπίστε τις διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αυτές απευθύνονται στα αγόρια και στα κορίτσια. Επίσης, συγκεντρώστε στοιχεία από το Διαδίκτυο, χρησιμοποιώντας σε μηχανές αναζήτησης λέξεις-κλειδιά, όπως *στερεότυπο, προκατάληψη, σεξισμός, παιδικό παιχνίδι.*
  γ. Τέλος, δημοσιεύστε στην ιστοσελίδα του σχολείου σας καταχώριση με τίτλο: «Παιδικά παιχνίδια για αγόρια και κορίτσια». Εκεί μπορούν να υπάρχουν σύντομα κείμενα, κάποιες αφίσες που θα κατασκευάσετε εσείς, συνθήματα, καθώς και τα ευρήματα της παραπάνω έρευνας, παρουσιασμένα με διαγράμματα και σχόλια.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

- Ευθύ λόγο χρησιμοποιούμε όταν .....
- Πλάγιο λόγο χρησιμοποιούμε όταν .....

Ερωτηματικές προτάσεις

- **ΚΥΡΙΕΣ**
  - Ευθείες ερωτήσεις
    - **Ολικής άγνοιας**
    - **Μερικής άγνοιας**
- **ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ**
  - Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις
    - **Ολικής άγνοιας**
    - **Μερικής άγνοιας**

- Λέξεις που εισάγουν ερωτηματικές προτάσεις .....
  .....

- Όταν λέμε σε κάποιον: «Είσαι αλεπού», δε χρησιμοποιούμε τη λέξη *αλεπού* κυριολεκτικά, αλλά ..... και εννοούμε ότι.....

4η ενότητα

ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ

Σ' αυτή την ενότητα:

Θα γνωρίσουμε τα είδη των **αναφορικών προτάσεων** και τον ρόλο που παίζουν στον λόγο μας.

Θα διαπιστώσουμε την ευρύτατη χρήση, στις ευρωπαϊκές γλώσσες, λέξεων που αξιοποιούν **λεξικά στοιχεία της ελληνικής.**

Θα μελετήσουμε τις σχέσεις μεταξύ των λέξεων που έχουν **παρόμοιες** ή **αντίθετες σημασίες**.

Θα συζητήσουμε διάφορες απόψεις για **το παρόν και το μέλλον της Ευρώπης** και για την ιστορική σημασία του εγχειρήματος της **Ένωσης.**

Θα σκεφτούμε και θα μιλήσουμε για τον ρόλο που καλείται να παίξει **η χώρα μας μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση** αλλά και **η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα στον σύγχρονο κόσμο.**

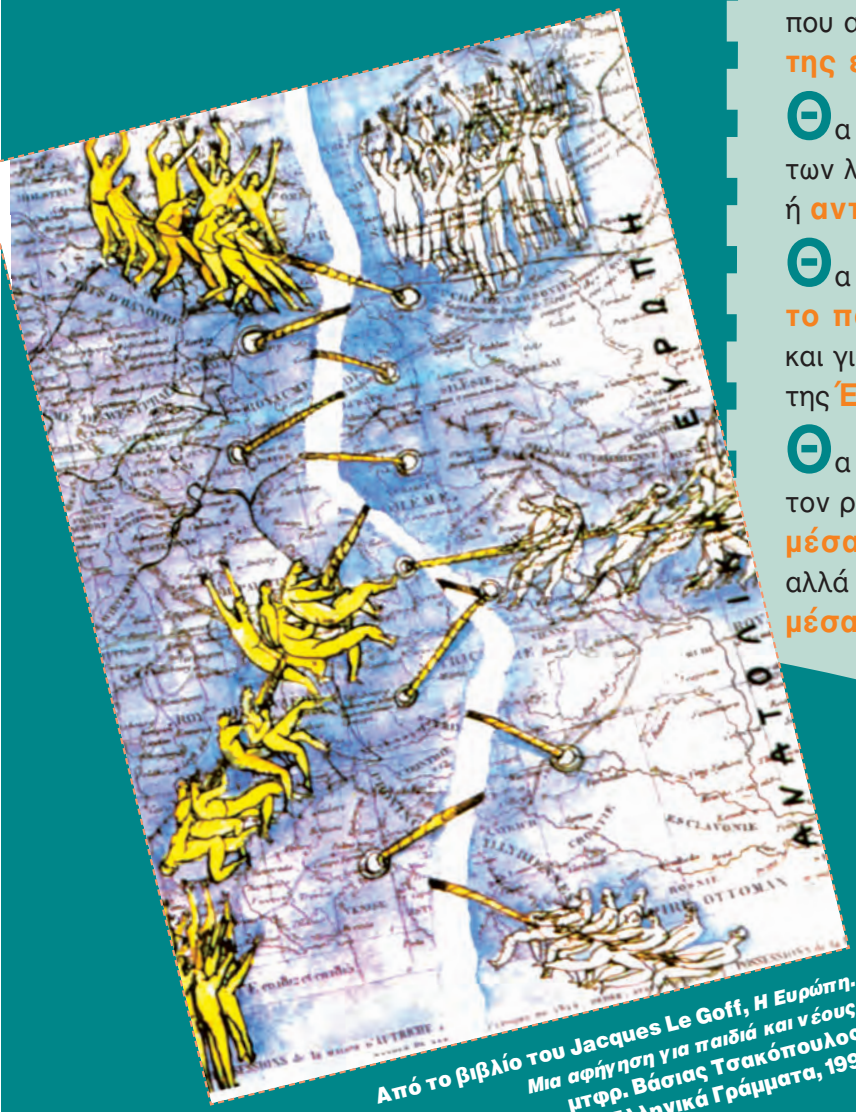

Από το βιβλίο του Jacques Le Goff, *Η Ευρώπη. Μια αφήγηση για παιδιά και νέους*, μτφρ. Βάσιας Τσακόπουλος, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1997

Κείμενο Ι [Περίπατος στην Ευρώπη]

Η Ευρώπη είναι σαν ένας κήπος που συγκεντρώνει τα πιο διαφορετικά λουλούδια, τα πιο αταίριαστα χρώματα. Κάθε φορά που περνούμε τα σύνορα μιας ευρωπαϊκής χώρας, αισθανόμαστε πως όλα αλλάζουν τριγύρω μας, όχι μόνο η γλώσσα και οι κοινωνικές συμβάσεις, μα κι ο αέρας που αναπνέουμε, κ' η ουσία της γης που πατούμε, κι ο χαρακτήρας των ανθρώπων που συναντούμε. Σε κάθε ευρωπαϊκή χώρα αισθανόμαστε αμέσως μια ιδιαίτερη έκφραση, μοναδική και αμίμητη, μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία, ζωντανή και αεικίνητη, δημιούργημα της φύσης, των αιώνων και της ιδιοφυΐας ενός λαού.

Όταν, ύστερα από ένα ταξίδι, ξεδιπλώνουμε ένα χάρτη της Ευρώπης, ξαναζούμε με τον απλούστερο τρόπο αυτή την αίσθηση της βαθιάς αλλαγής που μας έδωσε η διάβαση των συνόρων. Η Ιταλία κυανή, η Γαλλία κόκκινη, η Βρετανία κίτρινη, η Γερμανία πράσινη. Η κάθε χώρα ξεχωρίζει από τις άλλες απότομα, βάναυσα ίσως. Αντιτάσσει στους γείτονες την ιδιαίτερη μορφή της, απλοϊκά, χοντρά, στις γενικές γραμμές της. Μπορούμε όμως να κοιτάξουμε αυτόν το χάρτη με το μικροσκόπιο και τότε διακρίνουμε πως η διαφοροποίηση συνεχίζεται στο άπειρο. Μέσα σε κάθε χώρα της Ευρώπης υπάρχουν πολλές μικρές χώρες, η καθεμιά με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της που ξεχωρίζει καθαρά από τη φυσιογνωμία του γείτονα. Κάθε επαρχία μιας ευρωπαϊκής χώρας έχει κάτι δικό της να μας πει, κάτι παλιό και κάτι σημερνό. Κάθε πόλη της Ευρώπης είναι σα μια ζωντανή γυναίκα που δε μοιάζει με καμιάν άλλη στον κόσμο, με το δικό της αέρα, με τα δικά της όνειρα, με τα δικά της πάθη. Είναι ένα πλάσμα μοναδικό, που δεν μπορεί να επαναληφθεί δύο φορές.

Η Ευρώπη είναι ένα σύμπλεγμα από άπειρες αντιθέσεις. Διαφορετικές και πολύ συχνά αντίθετες ψυχικές διαθέσεις γεννιούνται στο Βορρά και στη Μεσημβρία, στη Δύση και στην Ανατολή. Διαφορετικούς τρόπους του *αισθάνεσθαι* και του *σκέπτεσθαι* εκδηλώνουν οι Λατίνοι, οι Αγγλοσάξονες, οι Γερμανοί, οι Σλάβοι. Δεν ακούει κανείς την ίδια μουσική στις όχθες του Δούναβη, του Σηκουάνα, του Τάμεση. [...]

Όταν περιπλανάται κανείς στα μονοπάτια και στα άλση του κήπου της Ευρώπης, παρατηρεί από κοντά τις διαφορές και τις αντιθέσεις και μπορεί να τις αναλύσει λεπτομερειακά. Του λείπει όμως η αίσθηση του συνόλου. Χρειάζεται, ύστερα από την αναλυτική εξέταση των διαφορών, να τολμήσουμε να κάνουμε ένα γύρο απάνω από τον κήπο με αεροπλάνο. [...]

Η Ευρώπη, μονάχα όταν την κοιτάζουμε από ψηλά, δείχνει όλη τη λαμπρότητά της. Όταν σηκωθεί το αεροπλάνο, και αποκτήσουμε προοπτική, και μπορέσουμε να αγκαλιάσουμε την ήπειρο με μια ματιά, αισθανόμαστε ξαφνικά την αρμονία του συνόλου. Οι τοπικές παραφωνίες ενώνονται σε μια ανώτερη συμφωνία, που δεν μπορεί να τη συλλάβει το αυτί του πεζοπόρου, γιατί συντελείται ψηλά. Οι άπειρες αντιθέσεις συγχωνεύονται σε μια ανώτερη σύνθεση.

Γιώργος Θεοτοκάς, *Ελεύθερο πνεύμα*, εκδ. Ερμής, 1973

Ερωτήσεις κατανόησης

1 Ο συγγραφέας κοιτάζει την Ευρώπη με δύο διαφορετικές προοπτικές.
- Αν θέλατε να εκφράσετε μονολεκτικά την εντύπωση που κυριαρχεί στη «μικροσκοπική» θεώρηση της Ευρώπης, ποια λέξη θα χρησιμοποιούσατε;
- Ποια λέξη θα χρησιμοποιούσατε αντίστοιχα για τη μακροσκοπική («αεροπορική») θεώρηση;

2 Το κείμενο που διαβάσατε είναι γραμμένο αρκετές δεκαετίες πριν από τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, ο συγγραφέας δείχνει να συναισθάνεται την ύπαρξη μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας και μιλάει γι' αυτή με αγάπη και σεβασμό. Βρείτε λέξεις, φράσεις και σχήματα λόγου που φανερώνουν αυτή τη στάση του συγγραφέα απέναντι στην Ευρώπη.

Κείμενο 2 [Ευρωπαϊκή Ένωση και ελληνική ταυτότητα]

Η εξέλιξη προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, όταν μάλιστα τελικός στόχος είναι η δημιουργία μιας Συνομοσπονδίας, προκαλεί το φόβο μήπως οδηγήσει στην απώλεια των εθνικών μας ιδιαιτεροτήτων, της ταυτότητάς μας. Οι κίνδυνοι για την ταυτότητά μας δεν προέρχονται από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η επέκταση της αγοράς, η ανάπτυξη των επικοινωνιών, η διασύνδεση των τοπικών κοινωνιών με τον περιβάλλοντα διεθνή χώρο έχει οδηγήσει τόσο στην τυποποίηση των πολιτιστικών προϊόντων, όσο και στην απόλυτα ελεύθερη διακίνησή τους πέρα από τα εθνικά σύνορα. Είμαστε όλοι εκτεθειμένοι σε αληθινό βομβαρδισμό πολιτιστικών προϊόντων που διαμορφώνονται σύμφωνα με τη διεθνή διαφημιστική προβολή. Τα κράτη-έθνη δεν ανέκοψαν, αλλά αδιαφόρησαν γι' αυτή την εξέλιξη. Η Ελλάδα την ενίσχυσε μάλιστα έμμεσα με ιδεολογικό προσανατολισμό σε μια διαστρεβλωμένη και γι' αυτό χωρίς απήχηση ελληνική και χριστιανική παράδοση και με αδιαφορία προς τον παραδοσιακό λαϊκό πολιτισμό.

Η αντιμετώπιση αυτής της εξέλιξης δεν πραγματοποιείται με προσήλωση στις εθνικές, θρησκευτικές ή άλλες ιδιαιτερότητες που δήθεν κινδυνεύουν και με άρνηση της συμμετοχής στις ευρωπαϊκές εξελίξεις. Χρειάζεται να δώσουμε μέσα από τις ευρωπαϊκές εξελίξεις στην πολιτιστική μας ζωή μια διαφορετική διάσταση και δυναμική. Η ιδιαιτερότητά μας και οι παραδόσεις μας θα αποκτήσουν τη δυνατότητα αντίστασης και θα κρατηθούν ζωντανές, εφόσον αποτελέσουν για μας και για τους άλλους δημιουργικό στοιχείο, εφόσον συνδεθούν με τα σύγχρονα ρεύματα σκέψης πέρα από τα σύνορα. Η συμμετοχή μας στην αναζήτηση νέων ιδεών και νέων τρόπων έκφρασης θα ισχυροποιήσει και θα εμπλουτίσει την ταυτότητά μας. Η δύναμή μας θα προέλθει όχι από τα τείχη που θα ορθώσουμε γύρω από τη χώρα, αλλά από την ικανότητά μας να κάνουμε τη δική μας προσφορά πηγή έμπνευσης. Οι ευρωπαϊκές εξελίξεις δεν οδηγούν στην «κόλαση του πολιτισμού». Εξασφαλίζουν, απέναντι στην καταθλιπτική ομοιομορφία που επιβάλλουν οι δυνάμεις της αγοράς, τη δυνατότητα υπεράσπισης της διαφορετικότητας των λαών. Εξασφαλίζουν επίσης τη συνεργασία στη συνέχιση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής παράδοσης που πηγάζει από την αρχαία Ελλάδα, που διαμόρφωσε τη σύγχρονη Ευρώπη, και ανήκει σε κάθε έθνος χωριστά, και ταυτόχρονα σε όλα μαζί.

Κώστας Σημίτης, *Εθνικιστικός λαϊκισμός ή εθνική στρατηγική*, εκδ. Γνώση, 1992

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Στη σύγχρονη εποχή ο κίνδυνος να χάσουν τα έθνη την ιδιαίτερη πολιτιστική τους ταυτότητα είναι πραγματικός ή φανταστικός; • Από πού προέρχεται ένας τέτοιος κίνδυνος;
2. Μπορείτε να αναφέρετε μερικά παραδείγματα από τη δική σας εμπειρία που να δείχνουν την τάση πολιτισμικής ομογενοποίησης των σύγχρονων κοινωνιών; (Σκεφτείτε π.χ. τους τομείς της διατροφής, της τέχνης, της ενδυμασίας, του τρόπου ζωής κ.λπ.)
3. Με ποιον τρόπο, σύμφωνα με το κείμενο, μπορεί η Ελλάδα να κρατήσει ζωντανή την ιδιαίτερη πολιτιστική της ταυτότητα;

Κείμενο 3 [Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός με μια ματιά]

Στα τραπεζογραμμάτια ευρώ απεικονίζονται αρχιτεκτονικοί ρυθμοί που αντιστοιχούν σε επτά περιόδους της ευρωπαϊκής πολιτισμικής ιστορίας –κλασικός, ρωμανικός, γοτθικός, αναγεννησιακός, μπαρόκ και ροκοκό, αρχιτεκτονική χάλυβα και υάλου, μοντέρνα αρχιτεκτονική του 20ού αιώνα–, ενώ δίνεται έμφαση σε τρία βασικά αρχιτεκτονικά στοιχεία: παράθυρα, πύλες και γέφυρες.

Τα παράθυρα και οι πύλες στο πρόσθιο μέρος κάθε τραπεζογραμματίου συμβολίζουν το ανοιχτό πνεύμα, καθώς και το πνεύμα συνεργασίας στην Ευρώπη. Επίσης, εμφανίζονται τα δώδεκα αστέρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία συμβολίζουν τον δυναμισμό και την αρμονία της σύγχρονης Ευρώπης.

Για να συμπληρωθεί το σχέδιο, στην οπίσθια όψη των τραπεζογραμματίων απεικονίζεται μια γέφυρα χαρακτηριστική της αντίστοιχης εποχής της ευρωπαϊκής πολιτιστικής εξέλιξης. Αυτές οι γέφυρες κυμαίνονται από τις πρώιμες κατασκευές στις πρωτοποριακές κρεμαστές γέφυρες της σύγχρονης εποχής και συμβολίζουν την επικοινωνία μεταξύ των λαών της Ευρώπης, καθώς και μεταξύ της Ευρώπης και του υπόλοιπου κόσμου.

Τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ,
ενημερωτικό φυλλάδιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, 2000

Ερώτηση κατανόησης

- Ποια είναι και τι συμβολίζουν τα σχέδια που υπάρχουν στις δύο όψεις των χαρτονομισμάτων του ευρώ;

Κείμενο 4 [Η Ευρώπη των 25]

Ηλίας Μακρής, περ. «Κ»,
εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ,* 2003

Ερώτηση κατανόησης

- Το σκίτσο αυτό δημοσιεύτηκε τη στιγμή που η Ευρωπαϊκή Ένωση επιχειρούσε τη μεγαλύτερη διεύρυνση στην ιστορία της, στη Διάσκεψη των Ευρωπαίων ηγετών στην Αθήνα, την άνοιξη του 2003. Πώς νομίζετε ότι αντιμετωπίζει ο σκιτσογράφος τη διεύρυνση: με εμπιστοσύνη και αισιοδοξία ή με σκεπτικισμό και ανησυχία; • Σε ποια στοιχεία του σκίτσου βασίζεται η άποψή σας;

B Αναφορικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Αναζητήστε στο βιβλίο της Γραμματικής τις αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα.
2. Στα λόγια του διπλανού σκίτσου να βρείτε προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και αναφορικά επιρρήματα και να τις υπογραμμίσετε.
3. Ποια από τις προτάσεις που υπογραμμίσατε:
   α. προσδιορίζει ένα ουσιαστικό;
   β. είναι υποκείμενο ρήματος;
   γ. έχει επιρρηματική σημασία;

Μαθαίνω ότι:

- Οι προτάσεις που εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες και τα αναφορικά επιρρήματα λέγονται δευτερεύουσες **αναφορικές προτάσεις**.
- Οι αναφορικές προτάσεις μπορούν να παίξουν πολλούς διαφορετικούς συντακτικούς ρόλους στον λόγο.
- Ανάλογα με τον συντακτικό τους ρόλο διακρίνονται σε **ονοματικές** και **επιρρηματικές**.

4. Με βάση αυτά που ξέρετε για τις ονοματικές και τις επιρρηματικές προτάσεις μπορείτε να βρείτε ποιες από τις αναφορικές προτάσεις του σκίτσου είναι ονοματικές και ποια είναι επιρρηματική;

B1 Επιθετικές αναφορικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Ξαναδιαβάστε την πρώτη παράγραφο του κειμένου 1 και υπογραμμίστε τις προτάσεις με *που*. • Προσπαθήστε να εντοπίσετε σε ποια λέξη αναφέρεται η καθεμιά από τις προτάσεις, τις οποίες υπογραμμίσατε.
2. Κάντε το ίδιο στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου 2.
3. Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τα *που* με τους κατάλληλους τύπους της αντωνυμίας *ο οποίος, η οποία, το οποίο*.
4. Συζητήστε στην τάξη τις παρατηρήσεις σας σχετικά με τις αλλαγές που προκλήθηκαν στο ύφος των κειμένων. • Ποια από τις δύο εκδοχές προτιμάτε σε κάθε περίπτωση; Αυτή με το *που* ή εκείνη με το *οποίος;* Γιατί; • Γιατί νομίζετε ότι οι συγγραφείς προτιμούν την εκδοχή με το *που*;

Διαβάζω και γράφω

1. Αφού βρείτε τα παρακάτω αποσπάσματα μέσα στο κείμενο 1:
   «πολλές μικρές χώρες,... του γείτονα», «Κάθε πόλη της Ευρώπης... με καμιάν άλλη στον κόσμο», «Είναι ένα πλάσμα μοναδικό,... δύο φορές», υπογραμμίστε τις αναφορικές προτάσεις που περιέχονται σ' αυτά. • Μπορείτε να αντικαταστήσετε τις προτάσεις που υπογραμμίσατε με μια λέξη που να αποδίδει περίπου το ίδιο νόημα;
2. Συμπεράνετε: Τι είδους είναι οι αναφορικές προτάσεις που υπογραμμίσατε; Ποιος είναι ο συντακτικός τους ρόλος;

Μαθαίνω ότι:

- Από τις ονοματικές αναφορικές προτάσεις μια μεγάλη κατηγορία (όπως αυτές που υπογραμμίσαμε παραπάνω) χρησιμοποιούνται για να προσδιορίζουν κάποιο ουσιαστικό και έτσι:
  - είτε βοηθάνε στη διάκριση και την αναγνώρισή του
  - είτε απλώς προσθέτουν μια πληροφορία σχετικά με αυτό.

Δηλαδή, πολλές αναφορικές προτάσεις παίζουν ρόλο παρόμοιο με τον ρόλο ενός επιθετικού προσδιορισμού και γι' αυτό ονομάζονται **επιθετικές αναφορικές προτάσεις**.

- Οι επιθετικές αναφορικές προτάσεις εισάγονται με τις αναφορικές αντωνυμίες:
  - **ο οποίος, η οποία, το οποίο**
  - **που.**

Το αναφορικό *που* χρησιμοποιείται πιο συχνά στη γλώσσα μας, ιδιαίτερα στον προφορικό λόγο.
Η αντωνυμία *ο οποίος, η οποία, το οποίο* χρησιμοποιείται περισσότερο στον επίσημο λόγο.

Ακούω και μιλώ

1. Στις δύο πρώτες παραγράφους του κειμένου 3 βρείτε και υπογραμμίστε δύο αναφορικές προτάσεις.
2. Ποια από τις δύο νομίζετε ότι αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της έννοιας του ουσιαστικού που προσδιορίζει και ποια αποτελεί ένα επιπλέον σχόλιο;
3. Σε ποια περίπτωση η αναφορική πρόταση χωρίζεται από την κύρια με κόμμα και σε ποια δε χωρίζεται;

Μαθαίνω ότι:

- Οι επιθετικές αναφορικές προτάσεις **δε χωρίζονται με κόμμα** από την πρόταση στην οποία αναφέρονται, όταν περιέχουν μια πληροφορία που θεωρείται απαραίτητη για τη διάκριση και τον ακριβή προσδιορισμό του ουσιαστικού στο οποίο αναφέρονται.
- Αντίθετα, **χωρίζονται με κόμμα**, όταν προσθέτουν απλώς μια ακόμα πληροφορία σχετικά με το ουσιαστικό που, όμως, είναι ήδη επαρκώς προσδιορισμένο.

Ορθογραφία

ΠΡΟΣΟΧΗ:

- Το αναφορικό **που** δεν τονίζεται.
- Αντίθετα, το ερωτηματικό **πού** τονίζεται.

Διαβάζω και γράφω

Βάλτε τόνο όπου χρειάζεται:

α. Αναρωτιέμαι μέχρι **που** θα φτάσουν τα όρια της Ευρώπης στα χρόνια **που** έρχονται.
β. **Που** μπορώ να βρω πληροφορίες για τα ευρωπαϊκά προγράμματα **που** αφορούν τους νέους επιχειρηματίες;
γ. Με ρώτησαν από **που** ήρθα και φάνηκαν χαρούμενοι **που** με συνάντησαν.

B2 **Ελεύθερες** αναφορικές προτάσεις

Κείμενο 5 Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα ΝΕΟΛΑΙΑ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΝΕΟΛΑΙΑ

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ
ΓΝΩΡΙΣΕ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ
ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

έλα κι εσύ στο πρόγραμμα ΝΕΟΛΑΙΑ

Σου προσφέρει την πληροφόρηση, τη δυνατότητα κατάρτισης και τις ευκαιρίες για προώθηση νέων συνεργασιών σε όλη την Ευρώπη, ακόμη και χρηματοδοτική στήριξη των σχεδίων σου για προσωπική και τοπική ανάπτυξη.

Κάνε πραγματικότητα τα όνειρά σου

Δράση 1

ΔΙΕΥΡΥΝΕ ΤΟΥΣ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ ΣΟΥ

Τα προγράμματα ανταλλαγών -διάρκειας από 6 έως 21 ημέρες- έχουν παιδαγωγικό, άτυπα εκπαιδευτικό χαρακτήρα, με σκοπό να φέρουν σε επαφή ομάδες νέων με διαφορετικό υπόβαθρο, από δύο ή περισσότερες χώρες, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να συναντηθούν, να συζητήσουν και να ασχοληθούν με διάφορα θέματα, ενώ ταυτόχρονα θα γνωρίζουν τους πολιτισμούς και τις χώρες τους.

Δράση 2

ΓΙΝΕ ΕΘΕΛΟΝΤΗΣ

Σου δίνεται η ευκαιρία να εργαστείς ως εθελοντής σε μια άλλη χώρα -για 6 έως 12 μήνες- και να συνεισφέρεις στην ανάπτυξη και στην υλοποίηση τοπικών δράσεων σε τομείς όπως η τέχνη, το περιβάλλον, η τεχνολογία, η πολιτιστική κληρονομιά, ο αθλητισμός, η ψυχαγωγία. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχεις συμπληρώσει το 18ο έτος ηλικίας.

ΕΝΔΙΑΦΕΡΕΣΑΙ;

Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα ΝΕΟΛΑΙΑ, μπορείς να επισκεφτείς το δικτυακό τόπο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (www.neagenia.gr) ή ένα από τα Κέντρα Πληροφόρησης Νέων.

Κέντρο Πληροφόρησης Νέων Αθήνας
Αχαρνών 417 11143, Αθήνα - Τηλ.: (210) 2599500, Fax: (210) 2599507
www. neagenia.gr • e-mail: gramgg@neagenia.gr

Κέντρο Πληροφόρησης Νέων Θεσσαλονίκης
Τσιμισκή 103, 546 22 Θεσσαλονίκη - Τηλ.: (031) 257 131-2, Fax: 257 137

Οι αιτήσεις για όλες τις δράσεις υποβάλλονται στην Εθνική Υπηρεσία
Οι αιτήσεις για κάποιες ειδικές δραστηριότητες αποστέλλονται από τους φορείς απευθείας στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ενημερωτικό φυλλάδιο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, 2000

Διαβάζω και γράφω

1. Ένας μαθητής έτυχε να διαβάσει το ενημερωτικό φυλλάδιο για το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ΝΕΟΛΑΙΑ (κείμενο 5) και σκέφτηκε να ενημερώσει τους φίλους του. Αυτοί έχουν πολλές απορίες και του υποβάλλουν ερωτήσεις σαν αυτές που ακολουθούν. ● Συμπληρώστε τα κείμενα των απαντήσεων, βασιζόμενοι στις πληροφορίες που δίνει το φυλλάδιο.

ΕΡ.: Ποιοι μπορούν να λάβουν μέρος στη Δράση 1;
ΑΠ.: Στη Δράση 1 μπορούν να συμμετάσχουν όποιοι .....
ΕΡ.: Μπορούμε να λάβουμε μέρος και στη Δράση 2;
ΑΠ.: Δυστυχώς, όχι όλοι. Στη Δράση 2 μπορούν να λάβουν μέρος μόνο όσοι .....
ΕΡ.: Χρειαζόμαστε κι άλλες πληροφορίες για να αποφασίσουμε.
ΑΠ.: Ό,τι ..... μπορούμε να το αναζητήσουμε στο Διαδίκτυο στη διεύθυνση www.neagenia.gr
ΕΡ.: Σε ποια χώρα λέτε να πάμε;
ΑΠ.: Μπορούμε να πάμε όπου .....

2. Μελετήστε τα κείμενα των απαντήσεων που φτιάξατε. ● Από ποια ρήματα εξαρτώνται οι συμπληρώσεις που προσθέσατε; ● Ποιες από τις συμπληρώσεις σας είναι υποκείμενα του ρήματος, ποιες είναι αντικείμενα και ποιες επιρρηματικοί προσδιορισμοί;

3. Εργαστείτε ανά δύο για να φτιάξετε μικρά κείμενα που θα μπορούσατε να αναρτήσετε στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης ή του σχολείου σας για οποιοδήποτε πραγματικό (ή φανταστικό) θέμα της σχολικής σας ζωής χρησιμοποιώντας, όσο μπορείτε, κάποιες από τις λέξεις: *όποιος (όποιοι, -ες), όσος (όσοι, -ες), ό,τι, όπου, όπως, όποτε, οποιοσδήποτε, οσοδήποτε.*

Π.χ.:

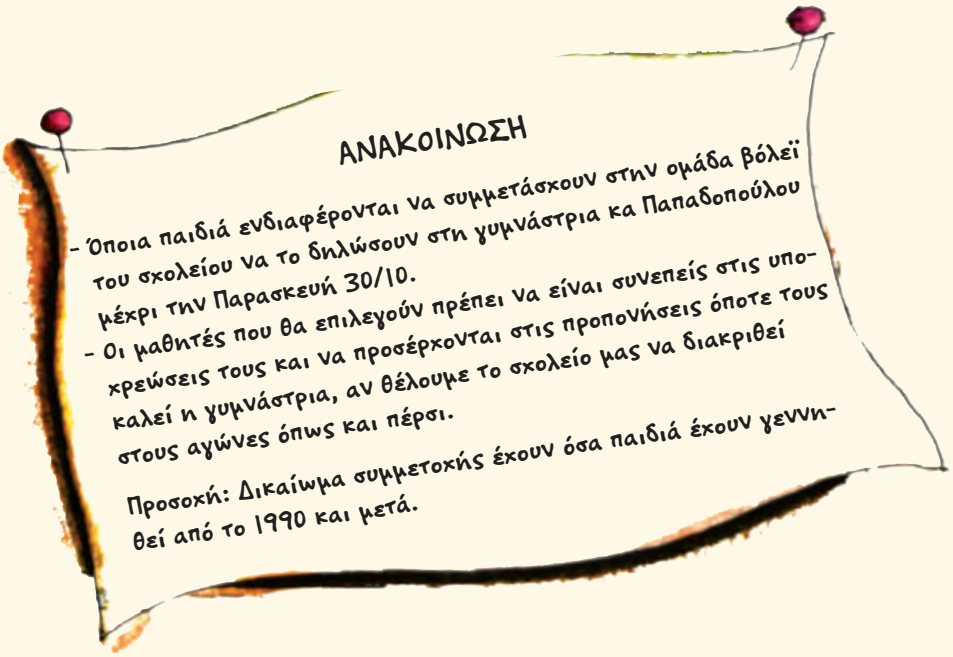
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

- Όποια παιδιά ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν στην ομάδα βόλεϊ του σχολείου να το δηλώσουν στη γυμνάστρια κα Παπαδοπούλου μέχρι την Παρασκευή 30/10.
- Οι μαθητές που θα επιλεγούν πρέπει να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους και να προσέρχονται στις προπονήσεις όποτε τους καλεί η γυμνάστρια, αν θέλουμε το σχολείο μας να διακριθεί στους αγώνες όπως και πέρσι.

Προσοχή: Δικαίωμα συμμετοχής έχουν όσα παιδιά έχουν γεννηθεί από το 1990 και μετά.

4. Στο κείμενο του παραδείγματος εντοπίστε τις αναφορικές προτάσεις και βρείτε τον συντακτικό ρόλο της καθεμιάς.

Μαθαίνω για τις ελεύθερες αναφορικές προτάσεις

- Ελεύθερες αναφορικές προτάσεις λέμε εκείνες που εισάγονται με τις **αναφορικές αντωνυμίες** *όποιος (-α, -ο), όσος (-η, -ο), ό,τι, οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε* κ.λπ. ή με τα **αναφορικά επιρρήματα** *όπου, όπως* κ.λπ.
- Οι ελεύθερες αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με **αναφορικές αντωνυμίες** είναι **ονοματικές** δευτερεύουσες προτάσεις, εξαρτώνται συνήθως από ένα ρήμα και μπορούν να είναι είτε:

  α. το υποκείμενό του
  π.χ. Όποιος ενδιαφέρεται να το δηλώσει.

  β. το αντικείμενό του
  π.χ. Η γυμνάστρια θα προπονεί κάθε Σάββατο όσους επέλεξε.

  γ. κατηγορούμενο (σπάνια)
  π.χ. Εύχομαι να γίνεις ό,τι ονειρεύεσαι.
- Οι ελεύθερες αναφορικές προτάσεις που εισάγονται με **αναφορικά επιρρήματα** είναι δευτερεύουσες **επιρρηματικές** προτάσεις, εξαρτώνται από ένα ρήμα και εκφράζουν διάφορες επιρρηματικές σημασίες:

  π.χ. ΤΡΟΠΟΣ: Η ομάδα μας θα διακριθεί όπως και πέρσι (όπως διακρίθηκε και πέρσι).
  ΤΟΠΟΣ: Πάμε όπου θέλεις.

5. Ανταλλάξτε μεταξύ σας τις ανακοινώσεις που γράψατε στη δραστηριότητα 3. • Αναζητήστε, αν υπάρχουν, ελεύθερες αναφορικές προτάσεις, βρείτε με ποιες λέξεις εισάγονται και αναγνωρίστε τον συντακτικό τους ρόλο.

Ορθογραφία

ΠΡΟΣΟΧΗ:

- Το αναφορικό **ό,τι** γράφεται διαφορετικά από τον ειδικό σύνδεσμο **ότι**.

Διαβάζω και γράφω

Συμπληρώστε τις παρακάτω φράσεις με *ό,τι* ή *ότι*:

α. Οι νέοι της Ευρώπης επικοινωνώντας μεταξύ τους ανακαλύπτουν ..... έχουν πολλά κοινά όνειρα και προσδοκίες, αλλά και κοινά προβλήματα και ανησυχίες. Γι' αυτό, παραμερίζοντας ..... χώριζε τους Ευρωπαίους των παλαιότερων γενεών, συνεργάζονται για την επιτυχία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την ειρήνη και την κοινή ευημερία.

β. Πολλοί πιστεύουν ..... η νέα πραγματικότητα που διαμορφώνεται στην Ευρώπη μπορεί να οδηγήσει σε μια πολιτισμική ομοιομορφία και να εξαφανίσει ..... καλύτερο περιλαμβάνεται στις εθνικές ή στις τοπικές παραδόσεις των λαών της.

γ. Οι ευρωπαϊκοί κανονισμοί σε ..... αφορά την προστασία του περιβάλλοντος είναι υποχρεωτικοί για όλες τις χώρες-μέλη.

B3 **Γένος, αριθμός** και **πτώση** της αναφορικής αντωνυμίας **ο οποίος**

Κείμενο 6 [Η Ευρώπη του Κόσμου]

Η μεγάλη Ευρώπη δεν πρέπει να φτιαχτεί χωρίς παράθυρο: ανοιχτό προς το Νότο, τον Τρίτο Κόσμο, τη Γη ολόκληρη, όχι για να την κυριαρχήσει, αλλά για να συζητήσει μαζί της και να τη βοηθήσει.

Ύστερα, η Ευρώπη δεν πρέπει να κυριαρχηθεί μόνο από το χρήμα, από τις επιχειρήσεις, από τα υλικά συμφέροντα.

Πρέπει να είναι μια Ευρώπη του πολιτισμού και της παιδείας. Αυτό είναι το μεγαλύτερό της πλεονέκτημα, η πιο πολύτιμη κληρονομιά της από πάντα. Θυμηθείτε: η Ελλάδα και η Ρώμη, ο Χριστιανισμός, ο Ουμανισμός, το μπαρόκ, ο Διαφωτισμός και η συνέχεια.

Πρέπει να είναι μια Ευρώπη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου, που είναι το δημιούργημά της. Μια Ευρώπη της γυναίκας και του παιδιού. Μια Ευρώπη πιο δίκαιη, που να αγωνίζεται εναντίον των ανισοτήτων, της ανεργίας, του αποκλεισμού – αρνητικά φαινόμενα, τα οποία οι Ευρωπαίοι μπορούν να καταπολεμήσουν μόνο από κοινού. Μια Ευρώπη πιο ανήσυχη για τη διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στους ανθρώπους, τα ζώα και τη φύση.

Πιστεύω ότι η πραγματοποίηση της όμορφης και σωστής Ευρώπης είναι το μεγάλο σχέδιο που προσφέρεται στη δική σας γενιά. Όλοι έχουμε ανάγκη, ιδιαίτερα όταν είμαστε νέοι, από ένα μεγάλο στόχο, που να είναι ένα ιδανικό και ένα πάθος. Παθιαστείτε για την ευρωπαϊκή οικοδόμηση, το αξίζει. Εάν τη βοηθήσετε να πετύχει, αυτό θα σας γεμίσει τη ζωή, ακόμα κι αν πρέπει να ξεπεράσετε εμπόδια. Τίποτα σημαντικό δεν επιτυγχάνεται χωρίς προσπάθεια.

Jacques Le Goff, *Η Ευρώπη. Μια αφήγηση για παιδιά και νέους*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1997

Κείμενο 7 Μετανάστες, οι είλωτες της Ευρώπης...

[...] Οι μετανάστες στην Ευρώπη υπολογίζονται σε 14 εκατομμύρια.

Οι περισσότεροι βρίσκονται από χρόνια ή έχουν γεννηθεί στο έδαφος της Ε.Ε. και αποτελούν έτσι τη δεύτερη ή την τρίτη γενιά μεταναστών. Για την ώρα αναγνωρίζονται ως «εξω-κοινοτικοί» ή «αλλογενείς»: όροι που ορίζουν πλέον το μη Ευρωπαίο, τον «εσωτερικό ξένο» της Ευρώπης. Για πόσο καιρό όμως θα παραμείνουν οι μετανάστες στην Ευρώπη «ξένοι και από αλλού», πληρώνοντας φόρους όπως οι «εθνικοί», όντας μέλη των ευρωπαϊκών κοινωνιών και συμβάλλοντας αρκετά –όπως τονίζουν τουλάχιστον οι ευρωπαϊκές διακηρύξεις– στην οικονομική και πολιτιστική ζωή των ευρωπαϊκών χωρών; Πότε π.χ. θα τους αναγνωρίζεται το δικαίωμα να ψηφίζουν στις δημοτικές εκλογές, να προσφεύγουν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, να εξασκούν

όλα τα επαγγέλματα, δικαιώματα που το Μάαστριχτ επιφυλάσσει μόνο για τους «εθνικούς»; Και εδώ τίθεται ευθέως το ερώτημα: θα γίνουν ποτέ οι μετανάστες Ευρωπαίοι πολίτες; Για την ώρα η ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη έχει αφεθεί στην απόλυτη δικαιοδοσία των εθνών-κρατών. Στην Ιταλία, ο καινούριος μεταναστευτικός νόμος των Μπόσι – Φίνι το πρώτο πράγμα που έκανε ήταν να εξαλείψει τα δικαιώματα που αναγνώριζε ο προηγούμενος νόμος: το δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές όπως και την αυτόματη χορήγηση της ιταλικής υπηκοότητας στα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται στην Ιταλία και οι γονείς των οποίων βρίσκονταν επτά χρόνια νόμιμοι στη χώρα.

Στην Ελλάδα, το παράβολο που πρέπει να πληρώσεις για να κάνεις απλώς αίτηση για να γίνεις Έλληνας (και ταυτόχρονα Ευρωπαίος) πολίτης κοστίζει 1.500 ευρώ... Οι πιθανότητες δε για την έγκριση της αίτησης είναι συνήθως μηδαμινές.

Με αυτό τον τρόπο όμως, αποκλεισμένοι από την ιδιότητα του Ευρωπαίου πολίτη, ουσιαστικά από τη δυνατότητα των ίσων ευκαιριών, της ίσης μεταχείρισης και συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, το «εικοστό έκτο έθνος» της Ευρώπης, οι μετανάστες, προορίζονται για πολίτες δεύτερης και τρίτης κατηγορίας: «μέτοικοι» και «είλωτες» που θα ζήσουν πάντα με τη «νεύρωση της παραμονής», κυριολεκτικά «πάνω στο σύνορο». Τότε δυστυχώς –γράφει ο Μπαλιμπάρ– βαίνουμε προς ένα «εκρηκτικό απαρτχάιντ» που μπορεί «να τινάξει στον αέρα» τις ευρωπαϊκές κοινωνίες και που έρχεται συνάμα σε σκληρή αντίφαση με την επιδίωξη της Ευρώπης για τη συγκρότηση ενός δημοκρατικού μοντέλου σε ηπειρωτικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Γκαζμέτ Καπλάνι, εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 2003

Ακούω και μιλώ

1. Σύμφωνα με τον συγγραφέα του κειμένου 6, η οικοδόμηση της Ευρώπης πρέπει να βασίζεται πάνω σε κάποιες κατευθυντήριες αρχές. Ξαναδιαβάστε προσεκτικά το κείμενο και βρείτε τις αρχές που προτείνει. • Συζητήστε στην τάξη κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε μ' αυτές. • Ποια θεωρείτε ως τα κυριότερα εμπόδια σ' αυτή την προοπτική;
2. Αν οι συγγραφείς των δύο κειμένων (6 και 7) είχαν έναν απευθείας διάλογο μεταξύ τους, σε ποια σημεία νομίζετε ότι θα συμφωνούσαν και σε ποια θα διαφωνούσαν τελικά;
3. Βρείτε και υπογραμμίστε τις αναφορικές προτάσεις με *που* στα κείμενα 6 και 7. • Αντικαταστήστε το *που* με τον τύπο της αντωνυμίας *ο οποίος (-α, -ο)* που ταιριάζει σε κάθε περίπτωση.
4. Πώς διαλέξατε το κατάλληλο γένος και τον κατάλληλο αριθμό; • Από ποια λέξη καθοδηγηθήκατε σε κάθε περίπτωση;

Διαβάζω και γράφω

1. Στο κείμενο 7 διαβάζουμε: «αυτόματη χορήγηση της ιταλικής υπηκοότητας στα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται στην Ιταλία». Κατά τη γνώμη σας, η λέξη *που* αναφέρεται στους μετανάστες ή στα παιδιά τους; • Πώς το καταλαβαίνετε; • Αν στο σημείο αυτό χρησιμοποιήσουμε την αντωνυμία *ο οποίος* αντί του *που*, βοηθάμε περισσότερο στην κατανόηση του νοήματος;

2. Συμπληρώστε τις παρακάτω φράσεις με την αντωνυμία *ο οποίος* (*-α, -ο*), επιλέγοντας τον κατάλληλο τύπο. ● Προσθέστε κόμματα όπου χρειάζεται.

α. Οι Ευρωπαίοι πολίτες ..... τα δικαιώματα παραβιάζονται μπορούν να προσφύγουν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.
β. Οι ευρωπαϊκές χώρες ..... έχω επισκεφτεί είναι τρεις.
γ. Η συζήτηση για το μέλλον της Ευρώπης ..... αρχίσαμε χτες είχε πολύ ενδιαφέρον.
δ. Οι μετανάστες ..... εργάζονται στην Ευρώπη συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη.

Μαθαίνω ότι:

- Η αντωνυμία **ο οποίος** συμφωνεί ως προς το γένος και τον αριθμό με το όνομα που προσδιορίζει.
- Η πτώση αυτής της αντωνυμίας είναι ανάλογη με τον συντακτικό ρόλο που παίζει μέσα στην αναφορική πρόταση.

Δηλαδή, μπορεί να είναι:
- σε **ονομαστική**, αν είναι **υποκείμενο** (παράδειγμα ....)*
- σε **αιτιατική**, αν είναι **αντικείμενο** (παραδείγματα ....)*
- σε **γενική**, αν είναι **ονοματικός προσδιορισμός** (παράδειγμα ....)*.

* Συμπληρώστε τα κενά με τους αριθμούς των φράσεων της άσκησης 2 που προηγήθηκε.

Επίσης μαθαίνω ότι:

- Όταν μια σύνθετη ονοματική φράση προσδιορίζεται από μια αναφορική πρόταση, η χρήση της αντωνυμίας **ο οποίος**, συνήθως, βοηθάει περισσότερο από το **που**, για να καταλάβουμε σε ποιο από τα ονόματα αποδίδεται ο προσδιορισμός,

π.χ. *Τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν στην Ευρώπη* (= ;;),
ενώ: *Τα παιδιά των μεταναστών τα οποία* (= τα παιδιά;) *γεννήθηκαν στην Ευρώπη,*

- Τις πιο πολλές φορές όμως οι παρανοήσεις αποφεύγονται, επειδή άλλα στοιχεία του κειμένου ή οι γενικότερες γνώσεις μας για το θέμα μάς οδηγούν με ασφάλεια στη σωστή κατανόηση.

π.χ. Δεν έχει καταλήξει στη μάρκα του αυτοκινήτου **που** θα αγοράσει.

Οι μάρκες των αυτοκινήτων **που** τον ενδιαφέρουν πιο πολύ είναι οι ευρωπαϊκές.

B4 Το **που** και οι **προθετικές** φράσεις

(Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από διήγημα που δημοσιεύεται στη συλλογή 12 θαυμαστά ταξίδια στην Ευρώπη *και το έχει γράψει ένας εντεκάχρονος μαθητής από το Λουξεμβούργο.)*

Κείμενο 8 [Στην καρδιά της Ευρώπης]

[...] Μετά από τρεις ώρες περίπου διαδρομή σ' ένα ομοιόμορφο τοπίο, το πούλμαν σταματάει μπροστά σ' ένα κτίριο με τζαμαρίες, δίπλα στο γνωστό κτίριο, σε σχήμα σταυρού, που βλέπουμε στις φωτογραφίες, με τις δεκαπέντε σημαίες, η μία με τα δεκαέξι αστεράκια, να ανεμίζουν στα κοντάρια τους. Το πούλμαν κατευθύνεται προς το πολυώροφο γκαράζ κι εμείς προς την είσοδο. [...]

Τα κρύσταλλα της εισόδου άνοιξαν αυτόματα μόλις πλησιάσαμε. Ακολουθούμε ένα μακρύ διάδρομο που οδηγεί σε κυλιόμενες σκάλες κι ανεβαίνουμε στον πρώτο όροφο. Δίνουμε τα στοιχεία μας στη ρεσεψιόν, παίρνουμε τις καρτελίτσες μας, τις καρφιτσώνουμε στο πέτο μας και μπαίνουμε σε ένα από τα πολλά ασανσέρ. Στον κάθε όροφο που σταματάμε βλέπουμε απέραντους διαδρόμους, σχεδόν άδειους. Μόνο στον ένατο υπάρχει μια μεγάλη αίθουσα γεμάτη κόσμο. Το ίδιο και στο δέκατο που βγαίνουμε.

Περνάμε ανάμεσα από τα «πηγαδάκια» και προχωράμε προς την είσοδο της μιας από τις έξι αίθουσες συνεδριάσεων του ορόφου. Γύρω από ένα τεράστιο τραπέζι σε σχήμα Π κάθονται οι αντιπροσωπείες των χωρών μελών. Στη μέση ο Επίτροπος και οι βοηθοί του. Πάνω από τα κεφάλια τους οι θάλαμοι των διερμηνέων. Απέναντί τους τα τραπέζια των παρατηρητών. Καθόμαστε στις θέσεις μας. Φοράω τα ακουστικά και βγάζω απ' το τσαντάκι μου το μπλοκ και το μολύβι που έχω πάρει μαζί μου για να κρατάω σημειώσεις.

Έχει περάσει πάνω από μία ώρα και η συζήτηση συνεχίζεται, ενώ πολλά μέλη των αντιπροσωπειών έχουν βγει στον προθάλαμο. Παίρνω από το χέρι τη φίλη μου την Μπέρθα που κάθεται δίπλα μου και βγαίνουμε από την αίθουσα. [...]

Περπατάμε στους απέραντους διαδρόμους με την ατελείωτη σειρά των αριθμημένων γραφείων, μέσα στα οποία βρίσκονται από ένας, δύο ή τρεις υπάλληλοι... Άλλοι σκυμμένοι σε έγγραφα ανάμεσα σε κλασέρ και φακέλους, άλλοι μπροστά στα κομπιούτερ, άλλοι να μιλάνε στα τηλέφωνα σε διάφορες γλώσσες, άλλοι να διαβάζουν την εφημερίδα τους κι άλλοι να συζητάνε, πίνοντας τον καφέ τους... Την ένταση και το πάθος των τελευταίων ορόφων εδώ έχουν αντικαταστήσει η ραθυμία και η γραφειοκρατική ανία.

Κάτω από τα παράθυρά τους απλώνονται η πόλη των Βρυξελλών και στο βάθος ο ορίζοντας της Ευρώπης. Αμφιβάλλω όμως αν αυτό το τοπίο γεννάει στην ψυχή τους τα ίδια αισθήματα που ένιωσα εγώ πάνω στο καμπαναριό του χωριού μου.

Λέω τις σκέψεις μου στην Μπέρθα και συμφωνεί μαζί μου!

Guillaumme Hofman, «Η καρδιά της Ευρώπης» στο Ζωή Θ. Σπυροπούλου, Αντώνης Δελώνης, *Ανθολόγιο Νεοελληνικών Κειμένων για την Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ Δημοτικού*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 2000

Ακούω και μιλώ

1. Βρείτε στο κείμενο 8 και υπογραμμίστε τις παρακάτω φράσεις:
   α. «Στον κάθε όροφο..., σχεδόν άδειους»
   β. «Το ίδιο... βγαίνουμε»
   γ. «Περπατάμε..., δύο ή τρεις υπάλληλοι».
2. Με ποια ή ποιες λέξεις μπορείτε να αντικαταστήσετε το *που* στις φράσεις α και β, χωρίς να αλλάξει το νόημα; • Ποια από τις εκδοχές προτιμάτε και γιατί;
3. Γιατί στο απόσπασμα γ δε χρησιμοποιείται το *που* αλλά η αντωνυμία *ο οποίος*;
4. Ποια επιρρηματική έννοια εκφράζουν τα *που* (αποσπάσματα α, β) και η φράση *μέσα στα οποία* (απόσπασμα γ); • Ποια μορφή έκφρασης νομίζετε ότι ταιριάζει περισσότερο στον καθημερινό και ποια στον επίσημο λόγο;

Διαβάζω και γράφω

1. Από τις παρακάτω διατυπώσεις ποια ή ποιες σας φαίνονται κάπως αφύσικες ή λανθασμένες;
   α. Το καμπαναριό του χωριού μου, που ανέβαινα παιδί, είχε μια θέα μαγευτική.
   β. Είχα πάρει μαζί μου το μολύβι που θα κρατούσα σημειώσεις.
   γ. Τη φίλη μου που πήγαμε στις Βρυξέλλες τη λένε Μπέρθα.
   δ. Το πούλμαν που ταξιδέψαμε μας άφησε μπροστά στο μεγάλο γυάλινο κτίριο.
2. Στα παραδείγματα της προηγούμενης δραστηριότητας αντικαταστήστε το *που* με άλλη ισοδύναμη έκφραση.
3. Από τον προφορικό λόγο που ακούτε στο σπίτι, στο σχολείο, στην τηλεόραση συλλέξτε και καταγράψτε στο τετράδιό σας μερικές περιπτώσεις, στις οποίες να χρησιμοποιείται το *που*
   • αντί για το *όπου* ή
   • αντί για μια προθετική φράση με την αντωνυμία *ο οποίος*.

Διαπιστώνω ότι:

- Συχνά στον καθημερινό λόγο χρησιμοποιούμε το **που** στη θέση μιας προθετικής φράσης ή στη θέση του αναφορικού επιρρήματος **όπου** είτε όταν θέλουμε να δηλώσουμε τον τόπο (βλ. δραστηριότητα 1, *Διαβάζω και γράφω*, παράδ. α) είτε το όργανο (παράδ. β) είτε τη συνοδεία (παράδ. γ) είτε το μέσο (παράδ. δ).
- Όταν θέλουμε να διατυπώσουμε λόγο πιο επίσημο ή αν μας ενδιαφέρει να ακριβολογήσουμε, αυτός ο τρόπος έκφρασης πρέπει να αποφεύγεται.

Κείμενο 9 [Ελληνικά... στα αγγλικά]

from Information Please

Word Wise

Home
World & News
U.S.
People
Word Wise
Science
Math
Sports
Cool Stuff
Games & Quizzes
Homework Center

Search GO!

Atlas
Almanac
Dictionary
Encyclopedia

Help

Word Wise—Speaking of Language

Latin and Greek Word Elements

English is a living language, and it is growing all the time. One way that new words come into the language is when words are borrowed from other languages. New words are also created when words or word elements, such as roots, prefixes, and suffixes, are combined in new ways.

Many English words and word elements can be traced back to Latin and Greek.

A **word root** is a part of a word. It contains the core meaning of the word, but it cannot stand alone. A **prefix** is also a word part that cannot stand alone. It is placed at the beginning of a word to change its meaning. A **suffix** is a word part that is placed at the end of a word to change its meaning.

Greek Roots, Prefixes, and Suffixes

Greek root	Basic meaning	Example words
-anthrop-	human	misanthrope, philanthropy, anthropomorphic
-chron-	time	anachronism, chronic, chronicle, synchronize, chronometer
-dem-	people	democracy, demography, demagogue, endemic, pandemic
-philo-, -phil-	having a strong affinity or love for	philanthropy, philharmonic, philosophy

Greek prefix	Basic meaning	Example words
a-, an-	without	amoral, atypical, anaerobic
auto-	self, same	autobiography, automatic, autopilot
geo-	Earth; geography	geography, geomagnetism, geophysics, geopolitics
micro-	small	microcosm, microwaves microscope

Greek suffix	Basic meaning	Example words
-logy	discourse, expression; science, theory, study	biology, dermatology
-meter, -metry	measuring device; measure	geometry, kilometer, parameter, perimeter
-phobe, -phobia	one that fears a specified thing; an intense fear of a specified thing	agoraphobe, agoraphobia, xenophobe, xenophobia
-phone	sound; device that receives or emits sound; speaker of a language	homophone, telephone, Francophone

Ιστοσελίδα www.factmonster.com

Ακούω και μιλώ

1. Προσπαθήστε να αποδώσετε στα ελληνικά το νόημα του κειμένου 9. Αν χρειαστεί, ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή σας των αγγλικών.
2. Σύμφωνα με το κείμενο, πολλές νέες λέξεις που χρησιμοποιούνται στα αγγλικά δημιουργούνται με συνθετικά που προέρχονται από την ελληνική γλώσσα. • Οι αγγλικές λέξεις *geography* και *telephone*, που αναφέρονται στο κείμενο, από ποια ελληνικά λεξικά στοιχεία προέρχονται; • Αν έχετε αμφιβολίες, συμβουλευτείτε το λεξικό σας.
3. Οι σύνθετες λέξεις *γεωγραφία* και *τηλέφωνο* είναι αρχαίες ελληνικές λέξεις ή μεταγενέστερες; • Πότε νομίζετε ότι μπορεί να έχουν δημιουργηθεί;

Διαβάζω και γράφω

1. Γράψτε τα λεξικά στοιχεία ελληνικής προέλευσης που αναφέρονται στο κείμενο 9.
2. Σκεφτείτε και καταγράψτε άλλες λέξεις-παραδείγματα από ξένες γλώσσες που να έχουν δημιουργηθεί από συστατικά στοιχεία της ελληνικής γλώσσας.

Κείμενο 10 [Σελίδα λεξικού]

biopsy *(μπάιοψυ)* βιοψία, μικροσκοπική εξέταση ζωντανού τμήματος ιστού του σώματος **<βίος + όψις** εξωτερική μορφή, εμφάνιση - **biopsic** *(μπαϊόψικ)* βιοψιακός, ο σχετικός με τη βιοψία

biopsychic, biopsychical *(μπαϊοσαίκικ, -καλ)* βιοψυχικός, ο αναφερόμενος σε βιολογικά και ψυχικά φαινόμενα **<βίος + ψυχή** πνοή, ζωή

biopsychology *(μπαϊοσαϊκόλοτζυ)* ψυχοβιολογία, η επιστήμη που ερευνά τα ζωικά φαινόμενα των φυτών και τα ερμηνεύει σύμφωνα με τις αρχές του ψυχοβιολογισμού (ότι δηλ. τα φυτά έχουν ψυχή)

biorhythm *(μπαϊορύθμ)* βιορυθμός, έμφυτος βιολογικός παράγοντας που επηρεάζει τη συμπεριφορά ή διάθεση του ατόμου **<βίος + ρυθμός - biorhythmic, biorhythmicity** *(μπαϊορυθμίσιτυ)* βιορυθμικότητα

biotechnology *(μπαϊοτεκνόλοτζυ)* βιοτεχνολογία, η εφαρμογή των αρχών της τεχνολογίας στις επιστήμες της Ιατρικής και της Βιολογίας **<βίος + τεχνολογία** συστηματική εξέταση

biotelemetry *(μπαϊοτηλέμετρυ)* βιοτηλεμετρία, η από απόσταση παρακολούθηση και μέτρηση βιολογικών λειτουργιών, δραστηριοτήτων ανθρώπου ή ζώου **<βίος + τήλε** μακριά + **μέτρον**

biotherapy *(μπαϊοθέραπυ)* βιοθεραπεία, θεραπεία ασθενειών με προϊόντα που παράγονται από ζώντες οργανισμούς (π.χ. εμβόλια, αντιγόνα κ.λπ.) **<βίος + θεραπεία**

biotic *(μπαϊότικ)* βιοτικός, αυτός που αναφέρεται ή σχετίζεται με τη ζωή **< βιοτικός** ο κατάλληλος για τη ζωή, ζωηρός

biotomy *(μπαϊότομυ)* βιοτομία, ζωοτομία, η ανατομία των **ζώων <βίος + τομή**

biotope *(μπαϊοτόουπ)* βιότοπος **<βίος + τόπος**

Αριστείδης Ε. Κωνσταντινίδης, *Οι ελληνικές λέξεις στην αγγλική γλώσσα*, 1993

Ακούω και μιλώ

1. Ποιο είναι το πρόθημα των λέξεων της σελίδας του λεξικού (κείμενο 10); • Τι σημαίνει; • Ξέρετε άλλες ξένες λέξεις με το ίδιο πρόθημα;
2. *biology, biochemical, biography*: Προσπαθήστε να βρείτε τις ελληνικές λέξεις που έχουν χρησιμοποιηθεί ως ρίζες και καταλήξεις στις τρεις αυτές αγγλικές λέξεις.

Διαβάζω και γράφω

1. Δημιουργήστε και εσείς μια σελίδα λεξικού (όπως το κείμενο 10), χρησιμοποιώντας ένα άλλο ελληνικό πρόθημα (π.χ. *geo-*, *tele-* κ.λπ.).
2. Ψάξτε σε ξενόγλωσσα βιβλία και σε λεξικά ή σε διαφημίσεις και περιοδικά και γράψτε 10 αγγλικές λέξεις με ελληνική ρίζα.
3. Διαλέξτε τρεις από τις λέξεις που συλλέξατε στις δύο προηγούμενες δραστηριότητες και χρησιμοποιήστε τες σε δικές σας φράσεις.

Διαπιστώνω ότι:

- Σε πολλές ξένες γλώσσες –ιδίως ευρωπαϊκές– υπάρχουν λέξεις που έχουν **ελληνική ρίζα ή κάποιο συνθετικό ή κατάληξη** που προέρχονται από την ελληνική.
- Η ελληνική γλώσσα έχει δώσει πλήθος από τέτοια γλωσσικά στοιχεία, ώστε να δημιουργηθούν νέες λέξεις σε ξένες γλώσσες, για να αποδώσουν έννοιες, ιδέες ή επιτεύγματα του τεχνολογικού πολιτισμού.
- Αργότερα, οι νέες αυτές λέξεις πολύ συχνά επανεισάγονται στην ελληνική γλώσσα για να εξυπηρετήσουν σύγχρονες επικοινωνιακές ανάγκες.
- Οι λέξεις αυτές, βέβαια, είναι σύγχρονες, αλλά αντλούν τα υλικά τους από την αρχαία ελληνική γλώσσα.

Κείμενο Ι1 [Τίτλοι από τον γαλλικό Τύπο]

Κείμενο Ι2 [Ελληνικά και... στα ισπανικά]

[...] En concreto, cada uno de estos sectores de intervención exige fórmulas y modalidades profundamente diferenciadas segùn la complejidad de la crisis. Cada acción se prepara en función de diversos factores: la duración y la dimensión de la crisis (tras el genocidio de 1994, ante las fronteras de Ruanda hubo

campos con más de 200 000 refugiados), las características propias de las sociedades afectadas (grado de bienestar, estructuras y costumbres de cada comunidad), el contexto geográfico de la crisis (clima caliente o frio, zona árida o húmeda). Hay situaciones donde las consecuencias de los conflictos provocados por el hombre se añaden a las de catástrofes naturales como sequias, inundaciones y terremotos.

Ιστοσελίδα www.europa.eu.int

Κείμενο 13 [Πίνακας περιεχομένων]

Introduzione e classificazione . . . . . pag. 539
Cenni di fisiopatologia dell'osso 541
Metabolismo del calcio e del fosforo. 543
Osteopetrosi 546
Osteopecilia. 547
Disostosi cleidocranica e craniofacciale 548
Osteogenesi imperfetta 550
Ipofosfatasia. 552
Sindrome di Marfan 564
Osteoporosi 566
Rachitismo 574
Osteoartropatia ipertrofizzante 591
Displasia fibrosa delle ossa 595
Tumori maligni metastatici 601

Από ιταλικό βιβλίο Ιατρικής

Ακούω και μιλώ

1. Στο κείμενο 11 σας δίνονται πέντε τίτλοι από γαλλικές εφημερίδες. Βρείτε τις γαλλικές λέξεις που έχουν ελληνική ρίζα. • Καταλαβαίνετε τι σημαίνουν οι λέξεις αυτές;
2. Στα κείμενα 12 και 13 υπογραμμίστε τις λέξεις που προέρχονται από την ελληνική γλώσσα, είτε ως προς κάποιο συνθετικό τους είτε ολόκληρες. • Καταλαβαίνετε τι σημαίνουν οι λέξεις αυτές;
3. Οι ελληνικές λέξεις στα παραπάνω ξενόγλωσσα κείμενα σας φάνηκαν λίγες ή πολλές; • Συζητήστε στην τάξη τις παρατηρήσεις σας.

Διαβάζω και γράφω

Ψάξτε και εσείς σε ξένες εφημερίδες και καταγράψτε ελληνικές λέξεις που θα βρείτε είτε αυτούσιες είτε να περιέχουν κάποια ελληνική ρίζα. • Μπορείτε να επισκεφτείτε τις ηλεκτρονικές ιστοσελίδες γνωστών ξένων εφημερίδων για να κάνετε την έρευνά σας. • Ενδεικτικά, σας δίνονται οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις: www.unita.it, www.timesonline.co.uk, www.bild.t-online.de, www.dailytelegraph.co.uk, www.elpais.es, www.lemonde.fr, www.liberation.fr.

Ακούω και μιλώ

1. Για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις γράψτε μία λέξη που να έχει την ίδια ή παρόμοια σημασία.

λουλούδια (κείμενο 1)	πρόσθιο (κείμενο 3)
αέρας (κείμενο 1 και 7)	όμορφης (κείμενο 6)
δήθεν (κείμενο 2)	ένιωσα (κείμενο 8)

2. Σε ποια από τα ζευγάρια συνωνύμων, που σχηματίσατε, οι δύο λέξεις δηλώνουν ακριβώς το ίδιο αντικείμενο, την ίδια κατάσταση, το ίδιο γεγονός;
3. Ποιες λέξεις από τα παραπάνω ζευγάρια ταιριάζουν σε πιο «επίσημο» λόγο;
4. Σκεφτείτε γλωσσικά περιβάλλοντα/προτάσεις, στα οποία η μία λέξη του ζευγαριού δεν μπορεί να αντικαταστήσει την άλλη (π.χ. *στο άνθος της ηλικίας της* / Αλλά όχι: *στο λουλούδι της ηλικίας της*).
   • Γιατί αποκλείεται η χρήση της άλλης λέξης σε ορισμένες περιπτώσεις;

Διαβάζω και γράφω

1. Φέρτε τέσσερα αντίτυπα λεξικών με συνώνυμα στην τάξη. • Χωριστείτε σε τέσσερις ομάδες:
   - η πρώτη να αναζητήσει τις λέξεις: *Ένωση, Συνομοσπονδίας, ιδιαιτερότητα, ενοποίησης, τυποποίηση, προσήλωση* (κείμενο 2),
   - η δεύτερη τις λέξεις: *αλλογενείς, διακηρύξεις, χορήγηση, δικαιώματα* (κείμενο 7),
   - η τρίτη τις λέξεις: *διάβαση, βάναυσα, αντιτάσσει, χοντρά, αρμονία* (κείμενο 1),
   - η τέταρτη ομάδα να κάνει το ίδιο με τις λέξεις: *αποκλεισμού, ισορροπίας, ιδανικό, να κυριαρχήσει, να καταπολεμήσουν* (κείμενο 6).

   Με τη βοήθεια των λεξικών βρείτε συνώνυμες λέξεις και αντικαταστήστε τες.
2. Διαβάστε στην τάξη τις προτάσεις που αλλάξατε, αντικαθιστώντας τις λέξεις που σας δόθηκαν παραπάνω με τις συνώνυμές τους. • Συγκρίνετε τη νέα εκδοχή με την αρχική. • Ποιες αλλαγές παρατηρείτε; • Σε ποιο κείμενο οι αλλαγές είναι πιο φανερές και ίσως πιο ενοχλητικές; • Οι λέξεις που βρήκατε εσείς έχουν ακριβώς την ίδια σημασία με τις λέξεις των κειμένων;
3. Συγκεντρώστε τα συνώνυμα που βρήκατε για τη λέξη *Ένωση* και γράψτε δικές σας προτάσεις χρησιμοποιώντας κάθε φορά και ένα διαφορετικό συνώνυμο.
4. Γράψτε άλλα παραδείγματα χρησιμοποιώντας κάθε φορά και μια συνώνυμη λέξη της λέξης *ιδιαιτερότητα* από αυτές που περιλαμβάνονται στο λήμμα «*ιδιαιτερότητα*» του Λεξικού της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γιώργου Μπαμπινιώτη:

> Η λέξη **ιδιαιτερότητα** χαρακτηρίζει κάθε μορφής απόκλιση και λειτουργεί ως «μέση» λέξη, ήτοι με θετική (κάτι για το οποίο διακρίνεται κανείς και ξεχωρίζει από τους άλλους) και με αρνητική σημασία (κάτι για το οποίο αποκλίνει κανείς και μειονεκτεί έναντι των άλλων): Οι *ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα της για άλλους την κάνουν αξιολάτρευτη και για άλλους το πιο μισητό πρόσωπο.* Η **ιδιορρυθμία** δηλώνει χαρακτηριστικά (συμπεριφοράς, χαρακτήρα, αντιλήψεως) που τείνουν περισσότερο προς το αρνητικό, αλλά που θα μπορούσαν ενίοτε να θεωρηθούν και δημιουργικές παραξενιές (συχνά γίνεται λόγος για τις ιδιορρυθμίες των καλλιτεχνών): *Η ιδιορρυθμία της ζωγραφικής του όχι μόνον δεν ενοχλεί, αλλά επαινείται από τους περισσότερους κριτικούς ως σημαντικό προσωπικό ύφος.* Η **ιδιοτροπία** αποτελεί, κατά κανόνα, αρνητικό σχολιασμό για κάποιον εκ μέρους του ομιλητή: *Οι ιδιοτροπίες του τον κάνουν να ζει απομονωμένος χωρίς φίλους και παρέες.*

Μαθαίνω ότι:

- **Συνώνυμες** λέγονται οι λέξεις που έχουν την ίδια περίπου σημασία.
- Στη γλώσσα όμως είναι σχεδόν αδύνατο να υπάρξουν δύο λέξεις που να έχουν την ίδια ακριβώς σημασία και να μπορούν να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά σε **όλα** τα γλωσσικά περιβάλλοντα.

Ακούω και μιλώ

1. **α.** Για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις βρείτε μία με αντίθετη σημασία:
ζωντανή, χοντρά, μικρές, αντιθέσεις, τελικός, ελεύθερη, ικανότητα, δύναμη (κείμενα 1 και 2).
β. Πηγαίνετε τώρα πίσω στα κείμενα 1 και 2 και εντοπίστε τις παραπάνω λέξεις. • Τα αντίθετα που βρήκατε προηγουμένως ταιριάζουν με τις σημασίες που έχουν οι λέξεις αυτές μέσα στα κείμενα; • Αν όχι, εξηγήστε γιατί και έπειτα σκεφτείτε νέα αντίθετα που να ταιριάζουν στα περιβάλλοντα των κειμένων.

2. *αλλογενής ≠ ομογενής, καλός ≠ κακός, ψηλός ≠ κοντός, ειλικρινής ≠ ανειλικρινής, ελεύθερος ≠ δεσμευμένος, φιλικός ≠ εχθρικός*: Σε ποια από αυτά τα ζεύγη αντιθέτων μπορείτε να προσθέσετε το επίρρημα πολύ ή λίγο και να φτιάξετε λογικές φράσεις/προτάσεις; • Σε ποιες περιπτώσεις μπορεί κάποιος (ή κάτι) να μην είναι ούτε το ένα ούτε το άλλο, αλλά κάτι ενδιάμεσο (π.χ. *ένας άνθρωπος μπορεί να μην είναι ούτε* **ψηλός** *ούτε* **κοντός** *αλλά* **μέτριος**, **κανονικός**).

3. *δανείζω ≠ δανείζομαι, γιαγιά ≠ εγγόνι, αγοράζω ≠ πουλώ*: Μπορείτε να πείτε τι κοινό έχουν αυτά τα τρία ζεύγη αντιθέτων; (Συμβουλή: σκεφτείτε τις σχέσεις που περιγράφουν, τον ρόλο των ανθρώπων που εμπλέκονται σ' αυτές.)

Μαθαίνω ότι:

- **Αντίθετες** είναι οι λέξεις που έχουν αντίθετες σημασίες.
- Μια λέξη μπορεί να έχει διαφορετικά αντίθετα ανάλογα με το περιβάλλον, στο οποίο αυτά εμφανίζονται:

π.χ.	νέες ιδέες	≠	παλιές ιδέες	ψηλά δέντρα	≠	χαμηλά δέντρα
	νέες γυναίκες	≠	γριές γυναίκες	ψηλά παιδιά	≠	κοντά παιδιά.

- Ο τρόπος με τον οποίο δύο λέξεις, βρίσκονται σε αντίθεση δεν είναι πάντα ο ίδιος:

α. Αντίθετες είναι δύο λέξεις, όταν αποτελούν τα άκρα μιας κλίμακας με ενδιάμεσες διαβαθμίσεις.

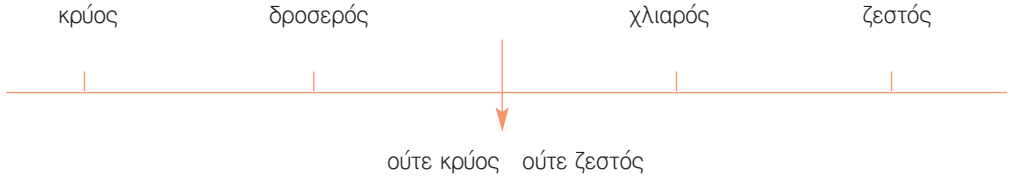

• Τα ζεύγη αυτά λέγονται **κλιμακωτά αντίθετα**.

β. Αντίθετες είναι όμως και δύο λέξεις ανάμεσα στις οποίες δεν υπάρχει καμία ενδιάμεση κατάσταση: αναγκαστικά ένας άνθρωπος (ή ένα πράγμα) μπορεί να είναι ή το ένα ή το άλλο.

ελεύθερος ≠ σκλαβωμένος

• Αυτά τα αντίθετα είναι **δυαδικά αντίθετα**.

γ. Αντίθετες είναι επίσης δύο λέξεις, όταν η μία περιγράφει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε δύο ανθρώπους (ή πράγματα) και η άλλη λέξη περιγράφει την ίδια σχέση αλλά από την πλευρά του άλλου ατόμου.

πουλώ ≠ αγοράζω

• Αυτές οι λέξεις λέγονται **αντίστροφες**.

Διαβάζω και γράφω

1. «στην αναζήτηση *νέων* ιδεών» (κείμενο 2), «όταν είμαστε *νέοι*» (κείμενο 6), «*αρχαία* Ελλάδα» (κείμενο 2), οι καθηγητές των *αρχαίων*: Ποια είναι τα αντίθετα των επιθέτων ή των ουσιαστικοποιημένων επιθέτων στις παραπάνω φράσεις; • Γράψτε και άλλες λέξεις που έχουν διαφορετικά αντίθετα ανάλογα με τις φράσεις στις οποίες χρησιμοποιούνται.
2. Γράψτε τα αντίθετα των παρακάτω λέξεων και σημειώστε σε κάθε περίπτωση αν πρόκειται για κλιμακωτά, δυαδικά ή αντίστροφα αντίθετα:

   άπειρες (κείμενο 1)
   έδωσε (κείμενο 1)
   ψηλά (κείμενο 1)
   αδιαφόρησαν (κείμενο 2)
   πλεονέκτημα (κείμενο 6)
   δίκαιη (κείμενο 6).
   θα γεμίσει (κείμενο 6)
   εναντίον (κείμενο 6)
   ευθέως (κείμενο 7)
   γονείς (κείμενο 7)
   πάνω (κείμενο 7)
3. Η λέξη *απαρτχάιντ* (κείμενο 7) είναι μια ξένη λέξη που χρησιμοποιείται όμως και από Έλληνες ομιλητές. Εξηγήστε τι σημαίνει και σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιείται.
4. Στο κείμενο 7 υπάρχουν οι λέξεις *είλωτες* και *μέτοικοι*. Τι ξέρετε για την ιστορική προέλευση και την αρχική σημασία καθεμιάς από αυτές τις λέξεις; • Τι νομίζετε ότι σημαίνουν μέσα στο κείμενο που διαβάσατε; • Μπορείτε να βρείτε συνώνυμές τους;

Ακούω και μιλώ

1. Στην Ευρώπη έχουν διαμορφωθεί τρεις στάσεις απέναντι στις ΗΠΑ:

Η πρώτη είναι το «αμερικανικό όνειρο». Η αμερικανική εκδοχή της ελεύθερης αγοράς για κάποιους αποτελεί πρότυπη μορφή καπιταλισμού.
Άλλοι θεωρούν ότι οι ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκονται σε διαρκή ανταγωνισμό.
Τέλος, υπάρχουν και κάποιοι που εκτιμούν ότι υπάρχει σύμμετρη σχέση μεταξύ ΗΠΑ και Ευρωπαϊκής Ένωσης με έντονη αλληλεξάρτηση στον οικονομικό τομέα.

- Η γυναίκα που απεικονίζεται στο σκίτσο παριστάνει την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ποια από τις τρεις αυτές στάσεις φαίνεται να οραματίζεται;
- Συζητήστε στην τάξη ποια σχέση μεταξύ ΗΠΑ και Ευρωπαϊκής Ένωσης υποδηλώνεται στο σκίτσο.

Ηλίας Μακρής, περ. «Κ»,
εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2003

2. Συσχετίστε το διπλανό σκίτσο με το κείμενο 6. • Ποια θεωρείτε εσείς ότι είναι η προτιμότερη στάση της Ευρώπης απέναντι στον Τρίτο Κόσμο; • Για ποιους λόγους;

Σκίτσο του Charley Case
στο Jacques Le Goff, *Η Ευρώπη. Μια αφήγηση για παιδιά και νέους*,
μτφρ. Βάσιας Τσακόπουλος,
εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1997

Διαβάζω και γράφω

1. Αν το σχολείο σας δε συνεργάζεται με σχολεία από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, προσπαθήστε να έρθετε σε επαφή με κάποια σχολεία ευρωπαϊκών χωρών. • Ετοιμάστε ένα κείμενο, στο οποίο θα παρουσιάζετε το σχολείο και τη χώρα σας και θα εξηγείτε τους λόγους για τους οποίους επιθυμείτε τη συνεργασία μαζί τους. • Αποφασίστε τι είδους κείμενο θα γράψετε (επιστολή, e-mail κ.λπ.) και αξιοποιήστε για τον σκοπό αυτό στοιχεία από τα κείμενα της ενότητας.
2. Είστε πολίτες μιας Ευρώπης που σταδιακά ενοποιείται. Τι περισσότερο ελπίζετε και τι κυρίως φοβάστε από την προοπτική αυτή; • Γράψτε ένα κείμενο, το οποίο στη συνέχεια θα διαβάσετε στην τάξη σας προκειμένου να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό και συζήτηση.

   Χρησιμοποιήστε (ατομικά ή χωρισμένοι σε ομάδες) τα παρακάτω κριτήρια αξιολόγησης για να κρίνετε αν στα κείμενα που γράψατε οι ίδιοι ή οι συμμαθητές σας:
   - διακρίνονται με σαφήνεια οι θέσεις σας και οι προβληματισμοί σας,
   - αιτιολογούνται επαρκώς οι κρίσεις σας,
   - ενσωματώνονται συγκεκριμένες γνώσεις που αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση,
   - χρησιμοποιείται το κατάλληλο λεξιλόγιο αναφορικά με τα θέματα που θίγονται στο κείμενό σας.

Διαθεματική εργασία

1. Μελετήστε τις παραστάσεις των τραπεζογραμματίων ευρώ. • Χωριστείτε σε επτά ομάδες – όσες τα τραπεζογραμμάτια. • Δείτε προσεκτικά τις παραστάσεις και αναγνωρίστε τους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τους. • Φτιάξτε ένα ενημερωτικό φυλλάδιο για τους ρυθμούς αυτούς και την ιστορία τους και μοιράστε το στο σχολείο. • Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Αισθητικής Αγωγής και των Μαθηματικών, αντιγράψτε τις παραστάσεις. Κάντε τες μεγαλύτερες, αναλογικά σε κλίμακα, ώστε να φαίνονται καλύτερα οι λεπτομέρειές τους. Χρωματίστε τες. Ενσωματώστε τις ζωγραφιές σας στο φυλλάδιο.

Εναλλακτικά:

2. Φανταστείτε ότι είστε ταξιδιώτες με τη μηχανή του χρόνου στην ιστορία της Ευρώπης.
   - Επιλέξτε την περίοδο της ευρωπαϊκής ιστορίας στην οποία θα ταξιδέψετε. (Προτιμήστε μία από τις περιόδους της Ιστορίας που διδάσκεστε τη χρονιά αυτή.)
   - Κάθε μαθητής μόνος του είτε χωρισμένοι σε ομάδες 3-4 ατόμων, επιλέξτε τη χώρα που θα επισκεφτείτε.
   - Σε ένα κείμενο:
     α. Αφηγηθείτε τη συνάντησή σας με κάποιο σημαντικό πρόσωπο που θα μπορούσατε να έχετε συναντήσει στην κάθε χώρα την περίοδο που επιλέξατε.
     β. Περιγράψτε κάποια σημαντικά μέρη που θα μπορούσατε να είχατε επισκεφτεί.
     γ. Μιλήστε για κάποια σημαντικά έργα τέχνης που θα μπορούσατε να γνωρίσετε στη χώρα που επισκεφτήκατε.
     δ. Παρουσιάστε τα αντικείμενα που θα φέρνατε μαζί σας πίσω στην πατρίδα σας.
     ε. Αποκαλύψτε τις σκέψεις που σας δημιουργούνται ύστερα από αυτό το ταξίδι σας στον χρόνο.
   - Κάντε ένα μεγάλο κολάζ με λέξεις κλειδιά, εικονογραφικό ή άλλο υλικό και κείμενα που συγκεντρώσατε.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Αναφορικές προτάσεις

Ονοματικές | **Επιρρηματικές**

	Επιθετικές	Ελεύθερες		Ελεύθερες
Αντωνυμίες με τις οποίες εισάγονται	.....	.....	Αντωνυμίες με τις οποίες εισάγονται	.....
	.....	.....		.....
	.....	.....		.....
	.....	.....		.....
	.....	.....		.....
	.....	.....		.....

- Στον επίσημο λόγο, όταν θέλουμε να δηλώσουμε τον τόπο, το όργανο ή τη συνοδεία, αποφεύγουμε να χρησιμοποιούμε τη λέξη ..... και προτιμούμε την κατάλληλη πρόθεση με την αντωνυμία .....

- Πολλές ξένες λέξεις έχουν φτιαχτεί από ....., ...και .....που προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα.

- Οι λέξεις *ωραίος, όμορφος* λέγονται συνώνυμες, γιατί .....
  .....
- Οι λέξεις *κρύος, ζεστός* λέγονται κλιμακωτά αντίθετα, επειδή.....
  .....
- Οι λέξεις *ζωντανός, νεκρός* λέγονται δυαδικά αντίθετα, επειδή.....
  .....
- Οι λέξεις *παππούς, εγγόνι* λέγονται αντίστροφες, επειδή.....
  .....

5η ενότητα

ΕΙΡΗΝΗ – ΠΟΛΕΜΟΣ

Σ' αυτή την ενότητα:

Θα μάθουμε τους τρόπους με τους οποίους εκφράζονται στη γλώσσα μας οι έννοιες του **σκοπού** και της **αιτίας**.

Θα ασκηθούμε στη σωστή χρήση του υποταγμένου λόγου και ιδιαίτερα των δευτερευουσών **τελικών** και **αιτιολογικών** προτάσεων.

Θα μελετήσουμε τη **δομή** των κειμένων για να κατανοήσουμε πώς αναλύονται τα κείμενα στα συστατικά τους (παραγράφους, προτάσεις, λέξεις).

Θα επισημάνουμε **λέξεις** που έχουν την ίδια ή **παρόμοια προφορά** και **διαφορετική ορθογραφία**.

Θα μιλήσουμε για την **ειρήνη** και τον **πόλεμο** και **θα σκεφτούμε** πώς μπορεί ο καθένας μας και όλοι μαζί **να αγωνιστούμε** για την αποτροπή του πολέμου και την επικράτηση της ειρήνης.

Πάμπλο Πικάσο, *Πόλεμος*, 1952 (λεπτομέρεια), στο Τίμοθυ Χίλτον, *Πικάσο*, μτφρ. Ανδρέας Ρικάκης, εκδ. Υποδομή, 1982

Πάμπλο Πικάσο, *Ειρήνη*, 1952 (λεπτομέρεια), στο Αντονίνα Βαλλαντέυ, *Πάμπλο Πικάσο*, μτφρ. Σ. Πρωτοπαπάς, εκδ. Γκοβόστη, 1993

Κείμενο Ι Η ειρήνη δεν είναι φυσική κατάσταση [Οικοδομείται παντού και κάθε στιγμή]

Σε πολλές χώρες της Ευρώπης, οι άνθρωποι που είναι κάτω από 50 χρόνων δε γνώρισαν τον πόλεμο στον τόπο τους. Από την ώρα που γεννήθηκαν, κάθε πρωί, όταν ξυπνάνε, είναι ειρήνη. Τους φαίνεται φυσικό να ζουν μέσα στην ειρήνη. [...]

Για να διατηρείται η ειρήνη, είναι σπουδαίο να ξέρουμε πως η ειρήνη δεν είναι κάτι εντελώς φυσικό. Όμως, οι άνθρωποι αυτό το θυμούνται δύσκολα. Μπαίνοντας κάποιος σ' ένα κατάστημα λέει «καλημέρα», δε βροντάει την πόρτα όταν έρχεται ένας άλλος από πίσω του και όταν τον εξυπηρετήσουν, λέει «ευχαριστώ». Είναι ένας ευγενικός κύριος. Αυτή η συμπεριφορά είναι έμφυτη; Όχι. Όταν ήτανε παιδί, δεν ήτανε ευγενικός από φυσικού του. Τους κανόνες της ευγένειας τους έμαθε. [...]

Με την ειρήνη συμβαίνει το ίδιο. Είναι θέμα ανατροφής. Δεν είναι πάντα εύκολο, γιατί πρέπει να σεβόμαστε τους κανόνες, να μάθουμε ν' ακολουθούμε το νόμο, να μάθουμε να μη χρησιμοποιούμε τη φυσική μας δύναμη. Οι άνθρωποι διαπιστώνουν μονάχα αργότερα πως έτσι είναι καλύτερα, γιατί, όσο έχουν ειρήνη, ζούνε πιο ευχάριστα παρά αν κάνανε πόλεμο. [...]

Πολλοί άνθρωποι ξέρουν ότι η ειρήνη δεν αποκαθίσταται μια και καλή και για πάντα. Γι' αυτό σκέφτονται όλα όσα πρέπει να γίνουν για να στεριώσει και να μην ξαναγυρίσει ο πόλεμος. Η ειρήνη μπορεί να οικοδομείται παντού και σε κάθε στιγμή. Όταν μελετούμε την ιστορία του κόσμου, όταν συζητάμε μ' αυτούς που έχουν διαφορετικές αντιλήψεις, όταν αντιδρούμε μπροστά στις αδικίες, χτίζουμε την ειρήνη.

Στο σχολείο οι μεγάλοι μαθητές βασανίζουν τους μικρούς, τα πρωτάκια. Ένας μαθητής πηγαίνει στο διευθυντή και του ζητάει να σταματήσει αυτή την κατάσταση: Ο μαθητής αυτός, που δεν αδιαφορεί για ό,τι γίνεται γύρω του, που αντιδρά και προσπαθεί να δώσει τέλος στα βάσανα των μικρών, δουλεύει για την ειρήνη. Ο διευθυντής βρίσκει αυτούς που δέρνουν τους μικρούς, τους τιμωρεί και τους εξηγεί γιατί τους τιμωρεί: Κι αυτός δουλεύει για την ειρήνη.

Σε μια εφημερίδα δημοσιεύεται ένα άρθρο που προτείνει ν' απαγορευτεί η είσοδος στους κινηματογράφους σ' αυτούς που είναι ξένοι. Χιλιάδες άνθρωποι αντιδρούν και γράφουν άρθρα για να εξηγήσουν ότι δε συμφωνούν μ' αυτή την πρόταση: Αυτοί βοηθούν να επικρατεί ειρήνη. [...]

Στα σχολεία οι καθηγητές διδάσκουν την ιστορία. Προσπαθούν, μαζί με τους μαθητές, να καταλάβουν γιατί ξεσπάνε πόλεμοι. Μα και όλος ο κόσμος αναρωτιέται: Τι πρέπει να κάνουν για να μην επαναληφθεί; Έτσι οικοδομούν την ειρήνη.

Περ. «Ερευνητές», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2003

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί η ειρήνη δεν είναι φυσική κατάσταση;
2. Ο συγγραφέας του άρθρου παραθέτει μερικές καθημερινές συμπεριφορές που θεωρεί ότι οικοδομούν την ειρήνη. Εσείς μπορείτε να σκεφτείτε άλλες συμπεριφορές από την καθημερινή ζωή που μπορεί να προετοιμάζουν τον πόλεμο;

Κείμενο 2 [Λερώνει...]

ΚΥΡ, εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, 2003

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια γνωστά σύμβολα αναγνωρίζετε στο σκίτσο;
2. Γιατί στο σκίτσο αυτό παρουσιάζονται αλλοιωμένα;

Κείμενο 3 [Η σκληρή πραγματικότητα του πολέμου]

[...] Ας μετρήσουμε λίγο – ναι, στην ιστορία του πολέμου οι αριθμοί και τα μεγέθη αποκτούν μια ιδιαίτερη σημασία. Αν, για παράδειγμα, στη διάρκεια του λεγόμενου Μεσαίωνα ένα 2% των εμπολέμων έχαναν (κατά μέσον όρο;) τη ζωή τους, η αναλογία ανέβηκε κατακόρυφα λόγου χάρη κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου οι απώλειες σε εμπολέμους έφτασαν το 40%. Μας χρειάζονται, όμως, και άλλοι αριθμοί για να προσέξουμε: γιατί μόλις το 1/4 από αυτούς που πέθαναν σ' αυτόν το λεγόμενο Μεγάλο Πόλεμο ήταν πολίτες (δηλαδή άοπλος και άμαχος –ανεξαρτήτως ηλικίας, φύλου, εθνότητας ή θρησκείας– πληθυσμός)· ενώ στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το ποσοστό των άμαχων νεκρών ανέβηκε στο 1/2, για να φτάσει στους πολέμους της Ινδοκίνας τα 3/4 των νεκρών να είναι άμαχος πληθυσμός. Ας μετρήσουμε ακόμη λίγο: βιασμοί, ψυχώσεις, καταστροφές, εξαφανίσεις, αναστατώσεις, μετακινήσεις, ξεσπιτωμοί, ανακατατάξεις, αδικίες, καταπιέσεις· και πείνα, θλίψη

και απελπισία. Ναι, οι νεκροί και οι ωσάν νεκροί είναι πάντα πολύ περισσότεροι από αυτούς που καταγράφουν ή υπολογίζουν οι στατιστικές. [...]

Όμως είναι λάθος [...] να αποδίδει κανείς την εξάπλωση και τη γεωμετρική πρόοδο των μετρήσιμων μεγεθών του πολέμου στην εξέλιξη της τεχνολογίας: περισσότεροι νεκροί επειδή τα σύγχρονα όπλα σκοτώνουν πιο εύκολα πιο πολλούς. Γιατί τότε πώς θα μπορούσε να εξηγήσει ορισμένες πολύ απλές πράξεις: ένα παιδί που πεθαίνει από την πείνα ή έναν «άντρα» που βιάζει όποιον αδύναμο πέσει στα χέρια του; Πώς θα εξηγούσε, επίσης, ότι στο λυκόφως του αιώνα της ηλεκτρονικής επανάστασης πολύ απλά κάποιοι μπορούν να σκοτώνουν κάποιους άλλους, γιατί δεν τους αρέσει το χρώμα τους, η φάτσα τους, η ηλικία τους, η φωνή τους ή η εθνική, η θρησκευτική, η πολιτική, η κοινωνική ή η όποια άλλη ταυτότητά τους;

Γιατί εδώ πια, τη στιγμή που πρέπει η απορία να μετασχηματιστεί σε πράξη που να έχει κοινωνική σημασία, βρισκόμαστε όλοι παγιδευμένοι σ' έναν κόσμο ο οποίος όχι μόνο δημιούργησε ένα φάσμα πολεμικών πρακτικών, αλλά και καλλιεργεί ένα αντίστοιχο φάσμα πολεμικής ρητορικής. Παγιδευμένοι (θύτες, θύματα και μαζί θεατές) σ' αυτές τις σύγχρονες εκδοχές του πολέμου, αυτές που βλέπουμε από την τηλεόραση ή ακούμε ή διαβάζουμε (αυτές που άλλοι ζουν τη φρίκη της πραγματικότητάς τους κι άλλοι εισπράττουν ανωδύνως τη φρίκη ή το μεγαλείο των παραστάσεων και των αναπαραστάσεών τους). Παγιδευμένοι σε πολέμους όπου δεν υπάρχουν πανοπλίες και λόγχες, μαγικά σπαθιά και φουσάτα· όπου δεν υπάρχουν παλικαράκια και έπαθλα, πρωταθλητές και αγώνες, ηρωικοί υπερασπιστές και πάνδημοι θρίαμβοι. Ας μη μας ξεγελούν οι παρασημοφορήσεις και οι παρελάσεις, οι υποδοχές και οι παράτες. Στους πραγματικούς πολέμους υπάρχουν μόνο μαυραγορίτες και βιαστές, στρατηγοί και μισθοφόροι· και βέβαια υπάρχουν και οι μεσάζοντες κάθε είδους: οι μεσάζοντες των όπλων και οι μεσάζοντες των συνθηκών, οι μεσάζοντες των πράξεων και οι μεσάζοντες των αποφάσεων, οι μεσάζοντες των ιδεών και οι μεσάζοντες της πληροφορίας. Όμως στην πραγματικότητα του πολέμου [...] προκύπτουν θύματα.

Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, «Υπάρχει ένας τόπος οπού τα παιδιά βγαίνουνε τη νύχτα και κλαίνε...», εφημ. *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 1993

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Συνοψίστε σε δύο περιόδους λόγου τη μεταβολή των αριθμών και των μεγεθών που αφορούν τον πόλεμο από τον Μεσαίωνα ως τις μέρες μας (πρώτη παράγραφος του κειμένου).
2. Εκτός από την εξέλιξη της τεχνολογίας των όπλων, τι άλλο νομίζετε ότι συνέβαλε στην αύξηση της αγριότητας του πολέμου;

Κείμενο 4

[...Όσα φέρνει ο πόλεμος]

[...] Σε καιρούς ειρήνης κι όταν υπάρχει σχετική ευημερία, τόσο οι πολιτείες όσο και τα άτομα είναι πιο καλοπροαίρετοι ο ένας για τον άλλον, επειδή δε φτάνουνε σε απόγνωση από άκρα ανάγκη που δεν τους ήρθε με τη θέλησή τους· ο πόλεμος όμως, που παίρνει ύπουλα κάτω απ' τα πόδια των ανθρώπων την ευκολία να κερδίζουν το καθημερινό τους, τους διδάσκει την ωμότητα, κι εντείνει την αγανάκτηση των πολλών ανάλογα με την κατάσταση όπου τους φέρνει. Γίνονταν λοιπόν επαναστάσεις στις πολιτείες, κι αν τυχόν καμιά είχε καθυστερήσει, μαθαίνοντας το τι είχε σταθεί αλλού πρωτύτερα, προχωρούσε μακρύτερα στις άκρες βιαιότητες, και ξάναβαν τα μυαλά των ανθρώπων προσπαθώντας να επινοήσουν κάτι χειρότερο και πιο περίτεχνο, και να επιβάλουν πιο τερατώδικες αντεκδικήσεις. Και νόμισαν πως είχαν το δικαίωμα ν' αλλάξουν και τη συνηθισμένη ανταπόκριση των λέξεων προς τα πράγματα, για να δικαιολογήσουν τις πράξεις τους. Έτσι η αστόχαστη αποκοτιά θεωρήθηκε παλικαριά γι' αγάπη των συντρόφων, ο δισταγμός από πρόνοια για το μέλλον δειλία που προβάλλει ενάρετες δικαιολογίες, η γνωστική μετριοπάθεια ως πρόφαση ανανδρίας και η ικανότητα να βλέπει κανείς όλες τις πλευρές μιας κατάστασης ανικανότητα να δράσει από καμιά· την απότομη και βίαιη αντίδραση την πρόσθεσαν στα προτερήματα του αντρός και η αποχή από τις ραδιουργίες λογίστηκε φαινομενικά λογική πρόφαση για ν' αποφύγει κανείς τον κίνδυνο. Τον αδιάκοπα έξαλλο κατήγορο τον θεωρούσαν πάντα αξιόπιστο, όποιον όμως του αντιμιλούσε, τον υποψιάζονταν για προδοσία. Κι αν έκανε κανείς ραδιουργίες και πετύχαινε, τον είχαν για έξυπνο, κι όποιος υποψιαζόταν και ξεσκέπαζε έγκαιρα τα σχέδια του άλλου ήταν ακόμα πιο καπάτσος. Όποιος όμως προνοούσε, ώστε να μη χρειαστούν αυτά καθόλου, έλεγαν πως διαλύει το κόμμα κι αφήνει να τον τρομοκρατήσουν οι αντίπαλοι. Και μ' ένα λόγο, όποιος πρόφταινε να κάνει το κακό πριν από τον άλλον, άκουγε παινέματα, καθώς κι όποιος παρακινούσε στο κακό έναν άλλον που δεν το είχε πρωτύτερα βάλει στο νου του. [...]

Αιτία για όλ' αυτά είναι η όρεξη ν' αποκτήσουν δύναμη οι άνθρωποι από απληστία και φιλοδοξία· κι απ' αυτά πηγάζει η ορμή που τους σπρώχνει.

Θουκυδίδης, ο Αθηναίος, Ιστορία, Βιβλίο Γ΄, παρ. 82, μτφρ. Έλλη Λαμπρίδη, Ι. Κακριδής, εκδ. Γκοβόστη, 1962

Ερώτηση κατανόησης

- Ποια φθορά προκαλεί ο πόλεμος, κατά τον Θουκυδίδη, στο ήθος και τον λόγο των ανθρώπων;

B1 Τελικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Για ποιο σκοπό γίνονται οι πόλεμοι σύμφωνα με το κείμενο 2; • Συμπληρώστε τις παρακάτω πιθανές απαντήσεις:
   α. Οι πόλεμοι γίνονται για .....
   β. Οι πόλεμοι γίνονται για να.....
   γ. Οι πόλεμοι έχουν στόχο.....
   δ. Οι πόλεμοι γίνονται με σκοπό .....
2. Ο Θουκυδίδης έζησε τον πόλεμο και διαπιστώνει (κείμενο 4) ότι οι άνθρωποι σε καιρό πολέμου συχνά διαστρέφουν το πραγματικό νόημα των λέξεων
   α. προκειμένου να .....
   β. για να.....
   γ. με σκοπό να .....
   • Αφού συμπληρώσετε τις απαντήσεις, να συζητήσετε τι δηλώνουν οι φράσεις που προσθέσατε.
3. Ποιες από τις παραπάνω συμπληρώσεις αποτελούν δευτερεύουσες προτάσεις;

Διαπιστώνω ότι:

- Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να δηλώσουμε τον σκοπό που οδηγεί σε μια ενέργεια. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους **για να** και **να**.
- Οι προτάσεις αυτές λέγονται **τελικές** (*τέλος* στα αρχαία ελληνικά σημαίνει *σκοπός*) και είναι **επιρρηματικές**.

Διαβάζω και γράφω

1. Βρείτε και υπογραμμίστε τις δευτερεύουσες προτάσεις των κειμένων 1 και 4 που εισάγονται με *να* και *για να*.
2. Κατατάξτε τις προτάσεις, που υπογραμμίσατε, σε έναν πίνακα με τη παρακάτω μορφή:

Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (απαντούν στην ερώτηση *ποιος, ποιον, τι;*)	**Δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις** (απαντούν στην ερώτηση *για ποιο σκοπό;*)
να ζουν μέσα στην ειρήνη	για να διατηρείται η ειρήνη

3. Σε ποιο είδος δευτερευουσών προτάσεων ανήκουν οι προτάσεις της πρώτης στήλης και σε ποιο της δεύτερης; • Απαντήστε, αφού λάβετε υπόψη σας όσα διδαχτήκατε για τις δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις στη 2η ενότητα.

Κείμενο 5 [Γκουέρνικα]

Μια πόλη που λέγεται Γκουέρνικα

Ο πίνακας ζωγραφίστηκε από τον Πάμπλο Πικάσο το 1937. Ο ζωγράφος ήταν εξαιρετικά ταραγμένος από τον εμφύλιο πόλεμο που σπάραζε την πατρίδα του, την Ισπανία. Μαθαίνοντας το βάρβαρο αεροπορικό βομβαρδισμό της μικρής πόλης Γκουέρνικα, ένιωσε φρίκη. Ο Πικάσο ζωγράφισε αυτό τον πίνακα για να δείξει πόσο απαίσιος και καταστροφικός είναι ο πόλεμος, και του 'δωσε τ' όνομα της πόλης. Η *Γκουέρνικα* είναι ένας πολύ μεγάλος πίνακας, μεγαλύτερος απ' τον τοίχο ενός συνηθισμένου δωματίου.

Άκουσε τους ήχους

Αυτή η εικόνα δεν είναι πολύχρωμη. Έχει μόνο μαύρο, άσπρο και γκρίζο. Ίσως ο ζωγράφος θεώρησε ότι η ομορφιά των χρωμάτων δεν ταίριαζε σ' ένα τόσο τραγικό θέμα. Δε σου φαίνεται πως ακούς τους φοβερούς ήχους; Κραυγές, ουρλιαχτά, βογγητά. Μπορείς να δεις ότι τα περισσότερα ζώα και οι άνθρωποι έχουν ανοιχτό το στόμα σαν να βγάζουν κραυγές πόνου. Ο ζωγράφος τα 'κανε όλα να μοιάζουν κομματιασμένα, στραβωμένα κι άσχημα.

Τι αισθάνεσαι βλέποντας αυτές τις γραμμές και τα σχήματα αραδιασμένα το ένα πάνω στ' άλλο;

Η διάθεση του ζωγράφου

«Είμαι θυμωμένος», «Είμαι πληγωμένος»: αυτές οι κουβέντες ίσως να λένε τα πιο έντονα συναισθήματα που εκφράζει η εικόνα. Με ποιον τρόπο ο καλλιτέχνης μάς μεταδίδει αυτά του τα συναισθήματα; Άκουσες τους φοβερούς ήχους, είδες τα κοφτερά σχήματα, τη ζωγραφιά χωρίς χρώμα.

Κοίταξε τα πρόσωπα. Είναι μεγάλα άσπρα σχήματα με μάτια τρομαγμένα και στόματα ανοιχτά σαν να οδύρονται. Φαίνονται και τα δύο μάτια σε κάθε πρόσωπο, όπως κι αν είναι γυρισμένο. Τα μάτια είναι ορθάνοιχτα και στηλωμένα με τρόμο, σαν μάτια πεθαμένου. Στο πάνω μέρος της εικόνας κρέμεται μια γυμνή λάμπα ηλεκτρικού. Ρίχνει φως για να φανούν οι συμφορές του πολέμου. Οι ακτίνες σχηματίζουν μυτερά δόντια. Ο ζωγράφος τις έκανε έτσι κοφτερές για να μας αναστατώσει, να ερεθίσει τα νεύρα μας.

Μ' αυτές και άλλες λεπτομέρειες μπόρεσε ο Πικάσο να μας πει πως κάτι τρομερό έγινε σ' αυτή την πόλη.

Μιλάει σε όλους

Έχεις δει ποτέ στα επίκαιρα του σινεμά εικόνες από αληθινό πόλεμο; Έχεις σκεφτεί πώς σκοτώνονται άνθρωποι και ζώα στις μάχες; Παρόλο που ο Πικάσο έφτιαξε την εικόνα του με αφορμή τον πόλεμο στην Ισπανία, η *Γκουέρνικα* είναι μια εικόνα διαμαρτυρίας ενάντια σε κάθε πόλεμο. Κι αυτός είναι ο λόγος που έγινε διάσημη. Άνθρωποι απ' όλο τον κόσμο τη βλέπουν και καταλαβαίνουν τι ήθελε να πει ο ζωγράφος.

Παιδικός οδηγός για *Γνωριμία με τη ζωγραφική*, Φράνσες Κένετ, Τέρυ Μήσαμ (επιμ.), μτφρ. Σοφία Ζαραμπούκα, εκδ. Διάγραμμα / Ντουντούμη, 1982

Ακούω και μιλώ

1. Εσείς πώς θα περιγράφατε την *Γκουέρνικα* σ' έναν φίλο σας που δεν έχει δει τον πίνακα; • Συνοδέψτε την περιγραφή σας με αναφορά στα συναισθήματα που σας δημιουργεί.
2. Βρείτε τις δευτερεύουσες τελικές προτάσεις του κειμένου 5.

Διαβάζω και γράφω

1. Επιλέξτε μία από τις τελικές προτάσεις που βρήκατε στην προηγούμενη δραστηριότητα και αναδιατυπώστε την με τρεις τουλάχιστον διαφορετικούς τρόπους που να εκφράζουν πάλι τον σκοπό. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε μερικές από τις λέξεις: *αποβλέπω σε, επιδιώκω να, προκειμένου να, με σκοπό να, με στόχο να, θέλοντας να.*
2. Εντοπίστε την τελική πρόταση στο παρακάτω κόμικς. • Προσπαθήστε να εκφράσετε την έννοια του σκοπού με όσο το δυνατό περισσότερους τρόπους.

Quino, *Μαφάλντα*, εκδ. Παρά πέντε, 1991

B2 Αιτιολογικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. «περισσότεροι νεκροί επειδή... πιο πολλούς»: Βρείτε το απόσπασμα στο κείμενο 3. • Μελετήστε τις παρακάτω εκδοχές του:
   α. Οι περισσότεροι νεκροί οφείλονται στο ότι τα σύγχρονα όπλα σκοτώνουν πιο εύκολα πιο πολλούς.
   β. Υπάρχουν περισσότεροι νεκροί από τα σύγχρονα όπλα, που σκοτώνουν πιο εύκολα πιο πολλούς.
   γ. Υπάρχουν περισσότεροι νεκροί, αφού τα σύγχρονα όπλα σκοτώνουν πιο εύκολα πιο πολλούς.
   δ. Εφόσον τα σύγχρονα όπλα σκοτώνουν πιο εύκολα πιο πολλούς, υπάρχουν περισσότεροι νεκροί.
   • Το νόημα αλλάζει ή παραμένει το ίδιο;
2. Όλες οι παραπάνω εκδοχές περιλαμβάνουν δύο στοιχεία:

   περισσότεροι νεκροί **σύγχρονα όπλα**

   • Ποια σχέση συνδέει τα στοιχεία αυτά;

Διαβάζω και γράφω

1. «κάποιοι μπορούν να σκοτώνουν κάποιους άλλους, γιατί δεν τους αρέσει το χρώμα τους»: Βρείτε το απόσπασμα στο κείμενο 3 και προσπαθήστε να το μετασχηματίσετε με διάφορους τρόπους, σαν και αυτούς της δραστηριότητας 1 του *Ακούω και μιλώ*. • Αν θέλετε, χρησιμοποιήστε τις λέξεις: *εξαιτίας, επειδή, από, αφού, μια και, καθώς*.

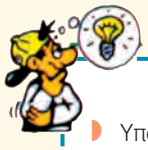

Διαπιστώνω ότι:

- Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να δηλώσουμε την αιτία μιας κατάστασης. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με τους συνδέσμους: **γιατί, διότι, επειδή, καθώς, εφόσον, αφού, μια και**. Μερικές φορές εισάγονται και με το **που** (π.χ. *Λυπήθηκε που σκοτώθηκαν τόσοι άνθρωποι*).
- Οι προτάσεις αυτές λέγονται **αιτιολογικές** και είναι **επιρρηματικές**.

2. Στη δραστηριότητα 1 του *Ακούω και μιλώ* βρείτε σε ποια παραδείγματα η αιτιακή σχέση εκφράζεται με δευτερεύουσα αιτιολογική πρόταση.
3. «Πολλοί άνθρωποι ξέρουν... ο πόλεμος» (κείμενο 1), «η Γκουέρνικα είναι μια εικόνα διαμαρτυρίας... έγινε διάσημη» (κείμενο 5): Μετασχηματίστε τα παραπάνω αποσπάσματα ενώνοντας τις δύο περιόδους του κάθε αποσπάσματος σε μία και χρησιμοποιώντας κάποιον από τους συνδέσμους που εισάγουν αιτιολογικές προτάσεις.

Κείμενο 6 Μια γενιά που της έκλεψαν το χαμόγελο...

[...] Ένας διακεκριμένος γιατρός από τη Γάζα μας είχε πει σε διεθνές συνέδριο που οργάνωσε η Παλαιστινιακή Αρχή: «Ίσως το πιο τραγικό αποτέλεσμα της κατοχής για τα παιδιά της Παλαιστίνης να μην είναι ούτε ο υποσιτισμός ούτε οι τραυματισμοί ούτε οι χαμένες ώρες στο σχολείο ούτε οι χαμένες ευκαιρίες στη ζωή. Αλλά το γεγονός ότι, κάτω από τα μάτια μας, μεγαλώνει μια γενιά που της έκλεψαν το χαμόγελο. [...]

Σ' όλο τον κόσμο, τα παιδιά παίζουν «κλέφτες και αστυνόμους». Δε θα σας προκαλέσει έκπληξη, αν σας πω ότι στην Παλαιστίνη παίζουν «Εβραίους και Άραβες». Εκείνο που ίσως σας φανεί απίστευτο είναι ότι τα πιο πολλά από τα δικά μας παιδιά προτιμούσαν να παίζουν τους... Εβραίους! Κι αυτό γιατί, στα μάτια τους, οι Εβραίοι είναι οι δυνατοί και οι Άραβες οι αδύναμοι, αυτοί που πάντα χάνουν. Κανένα παιδί δε θέλει να 'χει θετικό ήρωα εκείνον που πάντα χάνει. Αλλά μετά τη δεύτερη Ιντιφάντα*, η εικόνα άλλαξε. Τώρα, όλοι θέλουν να παίζουν τους Άραβες και μόνο οι

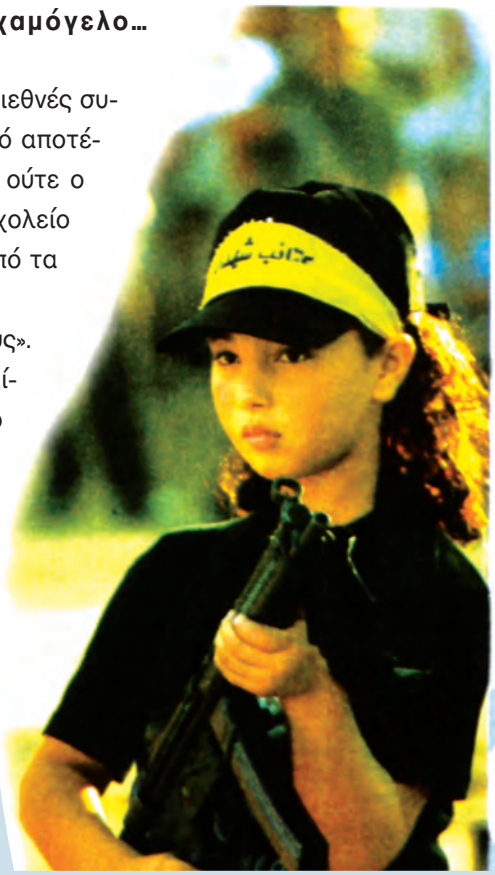

πιο αδύναμοι της παρέας την πληρώνουν και αναγκάζονται να παίζουν τους Εβραίους. Δεν ξέρω αν αυτό είναι καλό ή κακό.

Μερικές φορές τρομάζω όταν βλέπω πόσο δημοφιλής είναι σ' αυτά τα παιδιά η φιγούρα του «μάρτυρα», ειδικά εκείνου που είναι αποφασισμένος να ανατιναχτεί με εκρηκτικά. Στα μάτια τους, ο καμικάζι έχει την απόλυτη ισχύ πάνω στη ζωή και στο θάνατο, είναι η απόλυτη δύναμη που κανείς και τίποτα δεν μπορεί να σταματήσει. Η πρώην πρωθυπουργός του Ισραήλ, Γκόλντα Μεΐρ, είχε πει κάποτε ότι εξοργίζεται όχι τόσο γιατί οι εχθροί της σκότωναν Ισραηλινούς, όσο γιατί ανάγκαζαν τους Ισραηλινούς να σκοτώνουν. Τώρα είναι η δική μας σειρά να πούμε κάτι ανάλογο, από την ανάποδη. Πάντως, ένα είναι το σίγουρο: Ο φόβος, καιρό τώρα, έχει αλλάξει στρατόπεδο»!

Πέτρος Παπακωνσταντίνου, περ. «Κ», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2003

* **Ιντιφάντα**: ονομάζεται η αντίσταση των Παλαιστινίων ενάντια στην κατοχή της πατρίδας τους από το Ισραήλ. Η δεύτερη Ιντιφάντα άρχισε τον Σεπτέμβριο του 2000.

Ακούω και μιλώ

1. Το κείμενο 6 είναι ρεπορτάζ. Από ποια στοιχεία του φαίνεται αυτό; • Ποιος είναι αυτός που μιλάει σε πρώτο πρόσωπο μέσα σ' αυτό το κείμενο;
2. Εξηγήστε γιατί τα παιδιά στα οποία αναφέρεται το κείμενο έχουν χάσει το χαμόγελό τους. • Χρησιμοποιήστε όσες περισσότερες δευτερεύουσες αιτιολογικές προτάσεις μπορείτε.
3. Βρείτε και υπογραμμίστε τις δευτερεύουσες αιτιολογικές προτάσεις του κειμένου 6. • Με ποιο σύνδεσμο εισάγονται; • Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τον σύνδεσμο αυτό με άλλους συνδέσμους που εισάγουν αιτιολογικές προτάσεις.
4. Στις τρεις τελευταίες παραγράφους του κειμένου 1, βρείτε τις δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με *γιατί*. • Μπορείτε να αντικαταστήσετε τον σύνδεσμο *γιατί* με άλλον αιτιολογικό σύνδεσμο; • Αν όχι, σκεφτείτε γιατί συμβαίνει αυτό;
5. Τι είδους είναι οι προτάσεις που βρήκατε στην προηγούμενη δραστηριότητα; (Για να βοηθηθείτε μπορείτε να ανατρέξετε στη θεωρία της 3ης ενότητας)

Διαβάζω και γράφω

Ο Παλαιστίνιος γιατρός που μιλάει στο κείμενο 6 πιστεύει ότι πιο τραγικό και από τον υποσιτισμό, τους τραυματισμούς ή τις χαμένες ευκαιρίες για μόρφωση είναι το γεγονός ότι τα παιδιά στα κατεχόμενα εδάφη της Παλαιστίνης χάνουν το χαμόγελό τους και είναι έτοιμα να υιοθετήσουν βίαια πρότυπα. Συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη γνώμη του; • Διατυπώστε τη δική σας άποψη σε ένα κείμενο (έως δέκα γραμμές). • Χρησιμοποιήστε δευτερεύουσες προτάσεις, ιδιαίτερα αιτιολογικές, για να στηρίξετε την άποψή σας.

Κείμενο 7 Η φριχτή πολιτεία

Μόλις έμεινε μόνος του, ο Πέτρος κατάλαβε ξαφνικά πως δεν ήτανε και τόσο σίγουρος πως ξέρει το δρόμο. Τα γαλάζια λαμπιόνια της συσκότισης πάνω στους στύλους φέγγουνε μονάχα για να μην κουτουλήσεις. Οι δρόμοι όμως μένουνε το ίδιο σκοτεινοί και άγνωροι. Ο Πέτρος δεν θέλει να φοβάται. ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ. Κι ας χτυπάει η καρδιά, ντουκ ντουκ, σαν τα άρβυλα του Ιταλού στο πεζοδρόμιο. Θα 'ναι γιατί περπατούσε γρήγορα και λαχάνιασε. Τα χέρια του είναι ξυλιασμένα και τα χώνει κάτω από το πουλόβερ του. Το ίδιο και τα γόνατά του. Κάθε τόσο βγάζει ένα χέρι και τρίβει μια το ένα γόνατο, μια το άλλο. Όχι, δε φοβάται. Τι να φοβηθεί; Ποιος θα πειράξει ένα κακόμοιρο αγόρι που έχασε το δρόμο... Στην ουρά που στεκότανε για το ψωμί, λέγανε κάτι γυναίκες πως ένας Γερμανός έσπασε το χέρι ενός αγοριού, γιατί είχε κλέψει ένα καρβέλι. Το 'πιασε έτσι με τα δυο του χέρια, σαν να 'τανε σανίδι, το χτύπησε πάνω στο γόνατό του και, κρακ, το τσάκισε στα δυο... Ο Πέτρος δεν έχει κλέψει τίποτα. Όσο θηρία κι αν είναι οι Γερμανοί, δεν μπορούνε στα καλά καθούμενα να σπάνε χέρια... Έστριψε ένα δρόμο... δεύτερο... τρίτο. Βράδυ είχε να βγει από πριν να μπουν οι Γερμανοί στην Αθήνα. Τώρα όμως αυτή δεν ήτανε η Αθήνα. Ήτανε μια ξένη πολιτεία, με σκοτεινά κι αλλόκοτα σπίτια. Κι αυτός ήτανε ένα παράξενο ανθρωπάκι, που [...] ΠΡΕΠΕΙ να μη φοβάται, να περπατάει στο μισοσκόταδο και να σφυρίζει. Δοκίμασε, μα δε βγαίνει ήχος... Είναι γιατί κρυώνει. [...]

Γύρισε απότομα το κεφάλι του και κοίταξε την ταμπέλα ενός μαγαζιού που μόλις και τη φώτιζε ένα μπλε λαμπιόνι. «ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΟΝ Ο ΚΡΙΝΟΣ.» Τότε ο Πέτρος φοβήθηκε για καλά, γιατί κατάλαβε πως είχε πάρει τελείως αντίθετο δρόμο και βρέθηκε στην Ομόνοια. Το ζαχαροπλαστείο «Ο Κρίνος» το 'ξερε απέξω κι ανακατωτά. Πριν τον πόλεμο τον έφερνε ο μπαμπάς, πολλές φορές, τις Κυριακές το απομεσήμερο κι έτρωγε λουκουμάδες. Ζεστούς με πολύ μέλι. Τα γλυκά χαλάνε τα δόντια. Ποιος βλάκας το 'χει πει αυτό; Τώρα χαλάνε τα δόντια. Μαυρίζουνε ένα ένα και σαπίζουν. «Ο Κρίνος» δεν πουλάει πια γλυκά. Πάνω στο τζάμι της βιτρίνας είναι κολλημένο ένα χαρτί, που γράφει με τεράστια γράμματα:

ΑΓΟΡΑΖΟΝΤΑΙ ΣΙΔΕΡΙΚΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ ΝΗΜΑΤΑ.

Άλκη Ζέη, *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*, εκδ. Κέδρος, 1974

Ακούω και μιλώ

1. Σε ποιο γενικό θέμα αναφέρεται το κείμενο 7;
2. Βρείτε έναν άλλο τίτλο για το κείμενο, που να δίνει πιο συγκεκριμένα στοιχεία για το περιεχόμενό του.
3. Ποιο είναι το θέμα κάθε παραγράφου; • Προτείνετε έναν πλαγιότιτλο για καθεμιά.
4. Εντοπίστε δυο τρεις περιόδους σε κάθε παράγραφο που νομίζετε ότι έχουν πιο κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη του θέματος της παραγράφου. • Συζητήστε στην τάξη γιατί τις επιλέξατε.
5. Βρείτε στην πρώτη παράγραφο τις λέξεις που θεωρείτε ότι παίζουν τον πιο βασικό ρόλο στη δημιουργία της ατμόσφαιρας του αποσπάσματος.
6. Στη δεύτερη παράγραφο βρείτε τις λέξεις που δηλώνουν την αντίθεση μεταξύ ειρήνης και πολέμου. • Συγκρίνετε μεταξύ τους και τις δύο φράσεις που είναι γραμμένες με κεφαλαία γράμματα.

Μαθαίνω ότι:

Κάθε κείμενο μπορεί να αναλυθεί από τα γενικά στοιχεία του στα ειδικότερα.
Έτσι μπορούμε κάθε φορά να εντοπίζουμε:

- **το θεματικό πεδίο** στο οποίο ανήκει
- **το ειδικό θέμα** στο οποίο αναφέρεται
- **το επιμέρους ζήτημα** που αναπτύσσει η κάθε παράγραφος
- **τις προτάσεις**, κύριες και δευτερεύουσες, που δίνουν **τις λεπτομέρειες** της κάθε παραγράφου
- **τις λέξεις** με τις οποίες διατυπώνονται οι ιδέες του συγγραφέα.

Διαβάζω και γράφω

1. Βάλτε τον εαυτό σας στη θέση του παιδιού που περιδιαβαίνει τη «φριχτή πολιτεία». • Συνεχίστε το κείμενο σε πρώτο πρόσωπο και προσθέστε δύο ακόμα παραγράφους. • Μιλήστε για τα πράγματα που συναντάτε και που συνθέτουν την εικόνα του πολέμου και αναπολήστε τις εικόνες της ειρήνης. (Διαλέξτε προσεκτικά τις λέξεις που θεωρείτε καταλληλότερες για να αποδώσετε την ατμόσφαιρα του πολέμου και της ειρήνης.)
2. Αναζητήστε στο σχολικό σας βιβλίο το Α΄ στάσιμο της *Ελένης* του Ευριπίδη. • Μελετήστε το κείμενο και βρείτε ποιο είναι το θέμα της κάθε στροφής και αντιστροφής. • Προσπαθήστε να δώσετε έναν τίτλο σε καθεμιά. • Στη β΄ αντιστροφή να βρείτε τις λεπτομέρειες από τις οποίες συντίθεται το σύνολο. • Τέλος, βρείτε και υπογραμμίστε τις λέξεις με τις οποίες ο ποιητής αποδίδει την έννοια του πολέμου.

Κείμενο 8 Η πορεία προς το μέτωπο

Έλενα Χουζούρη (εισαγωγή, επιλογή κειμένων), *«Στρατός περνούσε...» στη Νεοελληνική Λογοτεχνία*, εκδ. Μεταίχμιο, 2003

Ξημερώνοντας τ' Αγιαννιού, με την αύριο των Φώτων, λάβαμε τη διαταγή να κινήσουμε πάλι μπροστά, για τα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες. Έπρεπε, λέει, να πιάσουμε τις γραμμές που κρατούσανε ως τότε οι Αρτινοί, από Χειμάρρα ως Τεπελένι. Λόγω που εκείνοι πολεμούσανε απ' την πρώτη μέρα, συνέχεια, κι είχαν μείνει σκεδόν οι μισοί και δεν αντέχανε άλλο. [...]

Κι ότι ήμασταν σιμά πολύ στα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες, μήτε αρρώστους και γερούς, μήτε φτωχούς και πλούσιους, το καταλαβαίναμε. Γιατί κι ο βρόντος πέρα, κάτι σαν καταιγίδα πίσω απ' τα βουνά, δυνάμωνε ολοένα, τόσο που καθαρά στο τέλος να διαβάζουμε το αργό και το βαρύ των κανονιών, το ξερό και το γρήγορο των πολυβόλων. Ύστερα και γιατί, ολοένα πιο συχνά, τύχαινε τώρα ν' απαντούμε, απ' τ' άλλο μέρος να 'ρχονται, οι αργές οι συνοδείες με τους λαβωμένους. Όπου απιθώνανε χάμου τα φορεία οι νοσοκόμοι, με τον κόκκινο σταυρό στο περιβραχιόνιο, φτύνοντας μέσα στις παλάμες, και το μάτι τους άγριο για τσιγάρο. Κι όπου κατόπι σαν ακούγανε για πού τραβούσαμε, κουνούσαν το κεφάλι, αρχινώντας ιστορίες για σημεία και τέρατα. Όμως εμείς το μόνο που προσέχαμε ήταν εκείνες οι φωνές μέσα στα σκοτεινά, που ανέβαιναν, καυτές ακόμη από την πίσσα του βυθού ή το θειάφι. «Όι όι, μάνα μου», «όι όι, μάνα μου», και κάποτε, πιο σπάνια, ένα πνιχτό μουσούνισμα, ίδιο ροχαλητό, που 'λεγαν, όσοι ξέρανε, είναι αυτός ο ρόγχος του θανάτου. [...]

Οδυσσέας Ελύτης, *Άξιον εστί*, Ανάγνωσμα πρώτο, εκδ. Ίκαρος, 1999

Ακούω και μιλώ

1. Διηγηθείτε στην τάξη δικά σας βιώματα από τις γιορτές των Φώτων και του Αϊ-Γιαννιού. • Πόσο διαφέρει ο τρόπος που ζείτε εσείς τις γιορτές αυτές από αυτόν που παρουσιάζει ο ποιητής στο κείμενό του;
2. Τι εξήγηση μπορείτε να δώσετε στο γεγονός ότι ο Οδυσσέας Ελύτης τοποθετεί χρονικά την αφήγησή του σε μια μέρα γιορτής;
3. Βρείτε και υπογραμμίστε τις λέξεις του κειμένου 8 που φέρνουν στο μυαλό σας τον πόλεμο. • Στη συνέχεια αντικαταστήστε τες με άλλες δικές σας ή προσθέστε λέξεις-κλειδιά για τον πόλεμο που θα σκεφτείτε εσείς.

Ομόηχες και **παρώνυμες** λέξεις

Ακούω και μιλώ

1. Στο κείμενο 6 βρείτε τις λέξεις: *Ίσως, πιο, γενιά, φανεί, μάτια, χάνει, με, ότι.* • Μέσα σ' αυτό το κείμενο καθεμιά από τις λέξεις αυτές έχει μια συγκεκριμένη σημασία. • Αν ακούσετε τις λέξεις αυτές μόνες τους, έξω από κείμενο, τι άλλο μπορεί να σημαίνουν;
2. Στο κείμενο 8 βρείτε λέξεις:
   - που μπορεί να έχουν και κάποια άλλη σημασία εκτός από αυτήν που έχουν στο συγκεκριμένο κείμενο
   - που, αν τους αλλάξουμε την ορθογραφία, παίρνουν άλλη σημασία
   - που, αν τις τονίσουμε αλλιώς, παίρνουν άλλη σημασία.
3. Με τις λέξεις που βρήκατε στην προηγούμενη δραστηριότητα φτιάξτε δικές σας φράσεις, όπου να φαίνονται οι διαφορετικές σημασίες.

Διαπιστώνω ότι:

- Δύο λέξεις (με διαφορετική σημασία) μπορεί να **έχουν την ίδια προφορά.** Αυτές οι λέξεις λέγονται **ομόηχες** ή **ομώνυμες**.
  ΠΡΟΣΟΧΗ: Συχνά οι λέξεις αυτές έχουν και διαφορετική ορθογραφία.
  Π.χ. *Έχουμε στην τάξη 25 παιδιά. Μας χρειάζεται* **ίσος** *αριθμός βιβλίων.* **Ίσως** *αυτά που έχουμε στην αποθήκη να μη φτάνουν.*
  Ζήτησε τη χείρα της χήρας.
- Υπάρχουν και λέξεις **που μοιάζουν πολύ στην προφορά** αλλά έχουν διαφορετικές σημασίες και συνήθως διαφορετική ορθογραφία. Αυτές τις λέξεις τις λέμε **παρώνυμες**.
  Π.χ. *σφήκα - σφίγγα, φτηνός - φτενός*
- Μερικές παρώνυμες λέξεις διαφέρουν μόνο ως προς τον τόνο. Αυτές τις λέμε **τονικά παρώνυμα**.
  Π.χ. *ξέρω, ξερό* (κείμενο 8)

  ΕΠΟΜΕΝΩΣ: Για να γράψω σωστά μια λέξη, πρέπει να φέρω στον νου μου τη σημασία της.

Διαβάζω και γράφω

1. Τις λέξεις που σας δίνονται στη δραστηριότητα 1 του *Ακούω και μιλώ* γράψτε τες με διαφορετική ορθογραφία, όπου χρειάζεται. • Στη συνέχεια διαλέξτε τρεις από τις λέξεις αυτές και φτιάξτε δικές σας προτάσεις, στις οποίες να φαίνονται οι διαφορετικές σημασίες τους. Εργαστείτε ανά ζεύγη.
2. Στις φράσεις που ακολουθούν, συμπληρώστε τα κενά διαλέγοντας μία από τις ομόηχες ή ομώνυμες λέξεις που βρίσκονται στην πλαϊνή στήλη:

- Ξέχασα ..... έχω βάλει το βιβλίο ..... δανείστηκα από τη βιβλιοθήκη.	*που - πού*
- ..... είναι το ..... ψηλό βουνό της Ελλάδας;	*πιο - ποιο*
- Μια ..... γυναίκα. - Μια ..... κλωστή.	*ψιλή - ψηλή*
- Είναι ο καιρός να κλαδέψω το ..... . - Η Ελλάδα έχει εύκρατο	*κλίμα - κλήμα*
- ..... το παράθυρο. - Ο Γιώργος ..... προς τα θεωρητικά μαθήματα.	*κλείνει - κλίνει*
- Τα ..... της πορτοκαλιάς. - Η ισότητα ανάμεσα στα δύο	*φύλλα - φύλα*
- ..... μαλλιά. - ..... φαγητά.	*λιτά - λυτά*

3. Κάντε το ίδιο με τα παρώνυμα που ακολουθούν. Πείτε ποια από αυτά είναι τονικά παρώνυμα.

- Ο Γιάννης .....και με .....κάθε πρωί για το σχολείο.	*περνά - παίρνει*
- Μόλις αντίκρισα το τοπίο .....από την ομορφιά του. - Τα βουνά της Ηπείρου είναι στ' αλήθεια	*μαγεύτηκα - μαγευτικά*
- Θα γίνει .....ψηφοφορία για να εκλεγεί ο νέος πρόεδρος. - Στη γραμματική μιλήσαμε για την .....φράση.	*ονοματική - ονομαστική*
- Είναι μικρός ακόμα και δεν πάει ..... . - Δεν έκαναν κανένα .....για τα αποτελέσματα των εκλογών.	*σχόλιο - σχολείο*
- Τα .....ήταν οι αγώνες που γίνονταν στην	*Ολυμπία - Ολύμπια*
- Ακόμη ψάχνουν να βρουν σε ποιο .....μπορούν να κάνουν τον ετήσιο .....της τάξης τους.	*χώρο - χορό*

4. Σκεφτείτε για τις λέξεις *πόλεμος* και *ειρήνη* παράγωγες και σύνθετες λέξεις και κατατάξτε τες σε έναν πίνακα σαν τον παρακάτω:

Πόλεμος		*Ειρήνη*	
Παράγωγα	**Σύνθετα**	**Παράγωγα**	**Σύνθετα**
πολεμικός	φιλοπόλεμος	ειρηνιστής	ειρηνοποιός

Ακούω και μιλώ

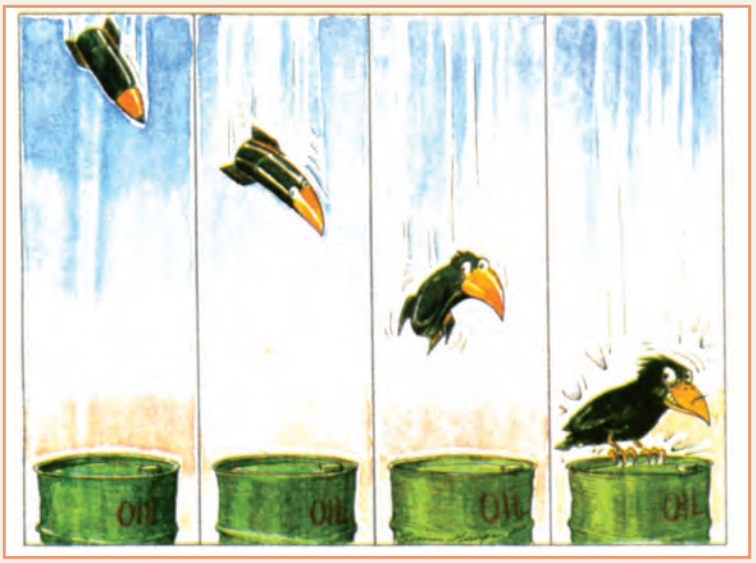

Ηλίας Μακρής,
εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2004

1. Συζητήστε στην τάξη: Τι βλέπετε στο σκίτσο; • Τι συμβολίζει καθετί που εικονίζεται σ' αυτό; • Τι υπαινίσσεται ο σκιτσογράφος; • Αξιολογήστε το σκίτσο αιτιολογώντας τη γνώμη σας.

2. Κάντε στην τάξη σας μια δίλεπτη παρουσίαση ενός ηλεκτρονικού παιχνιδιού με πολεμικό περιεχόμενο. Στην παρουσίασή σας να περιλάβετε αναλυτική περιγραφή (σενάριο, γραφικά, κίνηση, σκοπός παιχνιδιού κ.λπ.) και σύντομες προσωπικές κρίσεις για την ποιότητα του παιχνιδιού.

3. Συχνά, ψυχολόγοι και παιδαγωγοί ασκούν αυστηρή κριτική στα πολεμικά ηλεκτρονικά παιχνίδια, υποστηρίζοντας ότι εξοικειώνουν τα παιδιά με τη βία και καλλιεργούν τις φιλοπόλεμες διαθέσεις. Από την άλλη, υπάρχουν πολλοί που υποστηρίζουν ότι τα παιδιά έχουν την ικανότητα να ξεχωρίζουν το παιχνίδι από την πραγματικότητα και χρησιμοποιούν τα παιχνίδια αυτά απλώς για ψυχαγωγία και εκτόνωση. • Οργανώστε στην τάξη σας έναν αγώνα λόγου πάνω σ' αυτό το θέμα.

Οι κανόνες του παιχνιδιού:

- Χωριστείτε σε τρεις ομάδες.
- Η ομάδα Α θα υποστηρίξει την πρώτη θέση, η ομάδα Β τη δεύτερη και η ομάδα Γ θα παίξει τον ρόλο του ακροατηρίου και θα κρίνει τον νικητή. Πριν από την έναρξη της αναμέτρησης, οι ομάδες Α και Β έχουν το δικαίωμα να συσκεφτούν για πέντε λεπτά, για να ετοιμάσουν τα επιχειρήματά τους και να καταστρώσουν τη στρατηγική τους.
- Αρχίζει ο ομιλητής νούμερο 1 της ομάδας Α μιλώντας ένα λεπτό και ο ομιλητής νούμερο 1 της ομάδας Β αναλαμβάνει να του απαντήσει σε ίσο χρόνο. Στη συνέχεια παίρνει τον λόγο ο ομιλητής νούμερο 2 της ομάδας Β και του απαντά ο ομιλητής νούμερο 2 της ομάδας Α κ.ο.κ.

- Τα μέλη της ομάδας Γ, αν χρειαστεί, μπορούν να διακόψουν τους ομιλητές, για να υποβάλουν ερωτήσεις (μία φορά το πολύ για τον κάθε ομιλητή). Τα μέλη των ομάδων Α και Β δεν επιτρέπεται να κάνουν καμιά διακοπή.
- Τα μέλη της ομάδας Γ σημειώνουν αναλυτικά τις βαθμολογίες που δίνουν σε κάθε ομιλητή και τα στοιχεία εκείνα που αιτιολογούν τη βαθμολογία του καθενός. Στο τέλος αθροίζουν όλες τις βαθμολογίες για την ομάδα Α και όλες τις βαθμολογίες για τη Β και ανακηρύσσουν νικήτρια όποια ομάδα συγκέντρωσε συνολικά τη μεγαλύτερη βαθμολογία.

Διαβάζω και γράφω

1. Στο μάθημα της Ιστορίας έχετε διδαχτεί πολλούς πολέμους που έχουν γίνει από τα αρχαία χρόνια ως τις μέρες μας. Επιλέξτε έναν από τους πολέμους αυτούς και γράψτε μια ιστορική αφήγηση με έκταση περίπου μιας σελίδας, όπου θα αναφέρετε συνοπτικά τις αιτίες, τις αφορμές, τα κυριότερα γεγονότα και τις συνέπειες του πολέμου αυτού.
2. Αναζητήστε εικονογραφικό υλικό από εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, το Διαδίκτυο κ.λπ. που θεωρείτε κατάλληλο για να οπτικοποιήσετε τις έννοιες της ειρήνης και του πολέμου. • Γράψτε ένα σύνθημα (σλόγκαν) σχετικό. • Συνθέστε με αυτά μια αφίσα που να εκφράζει την προσωπική σας αντίληψη και στάση απέναντι στο θέμα ειρήνη - πόλεμος. • Παρουσιάστε τα έργα σας στην τάξη και κάντε μια συζήτηση κριτικής πάνω σε αυτά.
3. Υποστηρίζεται ότι η εκπαίδευση μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην υπόθεση της ειρήνης. • Με ποιους συγκεκριμένους τρόπους νομίζετε ότι μπορεί να επιτευχθεί κάτι τέτοιο; • Η εκπαίδευση, όπως τη γνωρίζετε, κάνει ό,τι είναι δυνατό για να ενισχύσει το πνεύμα της ειρήνης; • Τι άλλο θα μπορούσε να κάνει; • Γράψτε ένα κείμενο 250-300 λέξεων που να αποτελέσει αφορμή για προβληματισμό και συζήτηση με τους καθηγητές και τους συμμαθητές σας.

   Χρησιμοποιήστε, ατομικά ή χωρισμένοι σε ομάδες, τα παρακάτω κριτήρια αξιολόγησης για να κρίνετε αν τα κείμενα που γράψατε οι ίδιοι ή και οι συμμαθητές σας:
   - προβάλλουν συγκεκριμένες ιδέες και προτάσεις,
   - οι ιδέες και οι προτάσεις αιτιολογούνται,
   - αξιοποιείται ο εκφραστικός πλούτος της γλώσσας στην απόδοση των σημασιών της αιτίας και του σκοπού,
   - αξιοποιείται το λεξιλόγιο το σχετικό με την ειρήνη και τον πόλεμο.
4. Αν από τη συζήτηση που προκλήθηκε στην τάξη μέσα από τα κείμενα που γράψατε προκύπτουν κοινές, συγκεκριμένες και καινοτόμες προτάσεις, συντάξτε μια ανοιχτή επιστολή προς τον Υπουργό Παιδείας, καλώντας τον να τις μελετήσει και, πιθανόν, να τις εφαρμόσει στο εκπαιδευτικό μας σύστημα.

Διαθεματική εργασία

1. Θα θέλατε να γνωρίσετε την ιστορία του όπλου; Διερευνήστε το θέμα: «Από το ακόντιο στα σύγχρονα όπλα μαζικής καταστροφής».

   Χωριστείτε σε ομάδες:
   - Η **πρώτη ομάδα** θα ψάξει στα βιβλία της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας ή σε άλλα που διδάσκεστε στο Γυμνάσιο (ιδιαίτερα στην *Ιλιάδα*) για περιγραφές όπλων στην ελληνική αρχαιότητα μέχρι τα κλασικά χρόνια.
   - Η **δεύτερη ομάδα** θα ψάξει σε βιβλία Ιστορίας για να βρει στοιχεία για τα όπλα από την προϊστορία ως και τον 19ο αιώνα. Χρήσιμη μπορεί να είναι η βοήθεια του καθηγητή Τεχνολογίας του σχολείου, που μπορεί να δώσει στοιχεία για τις τεχνικές κατασκευής των όπλων κάθε εποχής.
   - Η **τρίτη ομάδα** θα διερευνήσει την εξέλιξη των όπλων τον 20ό αιώνα και θα συλλέξει στοιχεία για τα όπλα που χρησιμοποιήθηκαν στους πολέμους που έγιναν κατά τη διάρκειά του. Στοιχεία μπορεί να αντλήσει η ομάδα αυτή από βιβλία Ιστορίας, Λογοτεχνίας, το Διαδίκτυο, το Πολεμικό Μουσείο της Αθήνας, από τα αρχεία εφημερίδων και περιοδικών.

- Η **τέταρτη ομάδα** θα συνεργαστεί με τον καθηγητή της Χημείας ή της Βιολογίας και θα διερευνήσει τα σύγχρονα βιολογικά και βιοχημικά όπλα και τις συνέπειες της χρήσης τους για τον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον.

Όταν κάθε ομάδα ολοκληρώσει την εργασία της, συνεργαστείτε όλοι μαζί και συνθέστε ένα φυλλάδιο-άλμπουμ που να αποδίδει με σύντομα κείμενα και πλούσιο εικονογραφικό υλικό την εξέλιξη του όπλου από την αρχαιότητα ως σήμερα.

Στο τέλος προσθέστε ένα κείμενο με τον προβληματισμό σας ως επίλογο.

Εναλλακτικά

2. Στην Αθήνα, όπως και σε άλλες πόλεις του κόσμου, υπάρχει ένα Πολεμικό Μουσείο. Φανταστείτε ποια θα μπορούσαν να είναι τα εκθέματα ενός «Αντιπολεμικού Μουσείου».

- Χωριστείτε σε ομάδες και συλλέξτε υλικό: π.χ. φωτογραφίες, λογοτεχνικά κείμενα, τραγούδια, πίνακες ζωγραφικής ή άλλα έργα τέχνης κ.λπ. με αντιπολεμικά μηνύματα.
- Φτιάξτε το Μουσείο σας.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Δευτερεύουσες τελικές προτάσεις	**Δευτερεύουσες αιτιολογικές προτάσεις**
❑ **Ονοματικές**	❑ **Ονοματικές**
❑ **Επιρρηματικές**	❑ **Επιρρηματικές**

(βάλτε ένα ✔ στο σωστό)

Δηλώνουν.....	Δηλώνουν.....
.....	.....
Εισάγονται με τους συνδέσμους	Εισάγονται με τους συνδέσμους.....
.....	.....

- Κατανοούμε ένα κείμενο καλύτερα, αν το αναλύσουμε στα συστατικά του, δηλαδή αν βρούμε ..... του κειμένου.
- Οι λέξεις *πιο* και *ποιο* λέγονται ..... . Γιατί;
- Οι λέξεις *σχόλιο* και *σχολείο* λέγονται ..... . Γιατί;

6η ενότητα

ΕΝΕΡΓΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ

Σ' αυτή την ενότητα:

Θα μελετήσουμε τις **δευτερεύουσες χρονικές προτάσεις** και θα δούμε τις **χρονικές σχέσεις** μεταξύ των γεγονότων και πώς αυτές εκφράζονται στον λόγο μας.

Θα μελετήσουμε τους **υποθετικούς λόγους** και θα μάθουμε να τους χρησιμοποιούμε κατάλληλα για να δηλώσουμε τις προϋποθέσεις για την εκπλήρωση μιας ενέργειας.

Θα συνειδητοποιήσουμε ότι **οι σημασίες** μερικών λέξεων **περιλαμβάνονται** στη σημασία μιας άλλης λέξης και αποτελούν εξειδικεύσεις της.

Θα μάθουμε **να ορίζουμε** διάφορες έννοιες με την ακρίβεια και τη σαφήνεια που απαιτούνται σε κάθε περίσταση.

Θα μιλήσουμε για τη φτώχεια, την αδικία, την καταπίεση και τα άλλα **βάσανα του κόσμου** μας και θα δούμε **κριτικά** και **αυτοκριτικά** τη **στάση** μας απέναντι σ' αυτά.

Θα μιλήσουμε για την αξία **της αλληλεγγύης** και θα σκεφτούμε με ποιες μορφές μπορεί αυτή να εκδηλωθεί σήμερα.

Κείμενο 1 [Αν δώσεις...]

Αν δώσεις ένα ψάρι σ' έναν άνθρωπο,
θα φάει μια φορά.
Αν τον μάθεις να ψαρεύει,
θα τρώει σ' όλη του τη ζωή.

Αν τα σχέδιά σου είναι για έναν χρόνο, σπείρε σπόρους.
Αν είναι για δέκα χρόνια, φύτεψε δέντρο.
Αν είναι για εκατό χρόνια, μόρφωσε τον λαό.
Σπέρνοντας μια φορά σπόρους, σοδιάζεις μια φορά.
Φυτεύοντας ένα δέντρο, σοδιάζεις δέκα φορές.
Μορφώνοντας τον λαό, σοδιάζεις εκατό φορές.

Κουάνγκ-Τσέου, 4ος-3ος αι. π.Χ., Κίνα

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια είναι η καλύτερη βοήθεια που μπορεί κάποιος να προσφέρει στους συνανθρώπους του σύμφωνα με τον Κινέζο ποιητή;
2. Πιστεύετε ότι η πρότασή του έχει αξία σήμερα; • Με ποιους τρόπους θα μπορούσε να εφαρμοστεί στον σύγχρονο κόσμο;

Κείμενο 2

Quino, *Μαφάλντα*, εκδ. Παρά πέντε, 1991

Ερώτηση κατανόησης

- Ποιες μορφές «αλληλεγγύης» σατιρίζει το κόμικς;

Κείμενο 3 Πώς ξεκινά μια αποστολή;

Μόλις ξεσπάσει μια κρίση, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα στέλνουν μια έμπειρη ομάδα για διερευνητική αποστολή στην εν λόγω περιοχή. Η ομάδα αυτή θα εκτιμήσει τις ιατρικές και υγειονομικές ανάγκες, την τεχνική υποδομή, τις δυνατότητες μεταφοράς και αποθήκευσης του ιατροφαρμακευτικού υλικού, θα καταγράψει τους φυσικούς παράγοντες (πολιτικούς, γεωγραφικούς, κλιματολογικούς κ.λπ.) και θα καθορίσει τους στόχους και τις προτεραιότητες της επικείμενης αποστολής στη χώρα.

Αμέσως μετά τη διερευνητική αποστολή, η ομάδα θα ενημερώσει τα κεντρικά γραφεία σχετικά με τα αποτελέσματα και τις εκτιμήσεις που προέκυψαν από την επίσκεψη στην περιοχή. Αν παρθεί απόφαση να ξεκινήσει εκεί μια νέα αποστολή, μια συντονιστική ομάδα θα καθορίσει τον προϋπολογισμό που θα δαπανηθεί στην αποστολή, τον αριθμό των εθελοντών που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα καθώς και τις ειδικότητές τους, τις προτεραιότητες τόσο στον ιατρικό όσο και στον τεχνικό τομέα και το είδος και την ποσότητα του εξοπλισμού που θα χρειαστούν οι ομάδες για τη λειτουργία του προγράμματος.

Ενημερωτικό φυλλάδιο της οργάνωσης *Γιατροί Χωρίς Σύνορα*, 2003

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Έχοντας υπόψη τις πληροφορίες του κειμένου, ποια γνώμη σχηματίζετε; • Για να γιατρευτούν οι πληγές του κόσμου φτάνουν οι καλές προθέσεις; • Τι άλλο χρειάζεται;
2. Ποιο είναι το μήνυμα του σκίτσου που συνοδεύει το κείμενο;

B1

Χρονικές προτάσεις

Κείμενο 4 Unicef

Έχετε σκεφτεί πως κάθε φορά που «βάζετε» τις ευχές στα αγαπημένα σας πρόσωπα να ταξιδέψουν πάνω σε μια κάρτα της Unicef, δίνετε ταυτόχρονα ένα γερό χτύπημα στις ασθένειες, στην πείνα, την αμάθεια και την παιδική εργασία; Ίσως το συνειδητοποιήσετε, αφού πρώτα μάθετε τι ακριβώς είναι και τι κάνει η Unicef. Για όσους από εσάς δεν το ξέρουν, πρόκειται για έναν οργανισμό που ίδρυσαν στις 11 Δεκεμβρίου 1946 τα Ηνωμένα Έθνη, ώστε να κάνουν κάτι για τις αμέτρητες στρατιές των παιδιών που υπήρξαν θύματα του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Στις μέρες μας η Unicef έχει πια παραρτήματα σε όλο τον κόσμο, που ασχολούνται με τη βελτίωση των συνθηκών ζωής των παιδιών στις υπό ανάπτυξη χώρες. Ένα από τα 145 αυτά παραρτήματα βρίσκεται στην Ελλάδα. Η Unicef έκανε την εμφάνισή της στη χώρα μας το 1947, λίγο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, όταν οι ελλείψεις σε τρόφιμα ήταν τεράστιες. Οι άνθρωποί της μοίραζαν γάλα στα μικρά Ελληνόπουλα, ενώ το 1950, όταν η χώρα υπέφερε από τους μεγάλους σεισμούς, η Unicef ήταν πάλι εκεί για να στηρίξει τα παιδιά με είδη πρώτης ανάγκης. Αργότερα, όταν η Ελλάδα βγήκε από τη λίστα των υπό ανάπτυξη χωρών αυτού του είδους, η βοήθεια σταμάτησε. Το 1977, ωστόσο, ιδρύθηκε η Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας (σήμερα Ελληνική Εθνική Επιτροπή Unicef), με στόχο πλέον να ευαισθητοποιήσει τους Έλληνες στα προβλήματα των παιδιών άλλων λαών και να συνεισφέρει στα προγράμματα εκπαίδευσης, παροχής καθαρού νερού, εμβολιασμών, προστασίας των παιδιών του πολέμου και άλλα.

«Unicef, Η δράση της Unicef στην Ελλάδα - Πώς μπορώ να βοηθήσω;», περ. «Ερευνητές», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 1999 (διασκευή)

Ακούω και μιλώ

1. Βρείτε στα κείμενα τα ακόλουθα αποσπάσματα:
   α. «όταν η χώρα υπέφερε από τους μεγάλους σεισμούς, η Unicef ήταν πάλι εκεί» (κείμενο 4)
   β. «Το 1977, ωστόσο, ιδρύθηκε η Ελληνική Επιτροπή Συνεργασίας» (κείμενο 4)
   γ. «Αργότερα, όταν η Ελλάδα βγήκε από τη λίστα των υπό ανάπτυξη χωρών αυτού του είδους, η βοήθεια σταμάτησε» (κείμενο 4)

   Υπογραμμίστε το μέρος κάθε αποσπάσματος που δηλώνει την έννοια του χρόνου. • Τα μέρη που υπογραμμίσατε ανήκουν σε πολλές διαφορετικές συντακτικές κατηγορίες (προθετικές φράσεις, επιρρήματα, πλάγιες πτώσεις ως προσδιορισμοί κ.λπ.). • Ποια από αυτά είναι δευτερεύουσες προτάσεις;
2. Προσπαθήστε να ξαναδιατυπώσετε τα παραπάνω αποσπάσματα αλλάζοντας το υπογραμμισμένο μέρος τους. • Για να δηλώσετε την έννοια του χρόνου, χρησιμοποιήστε λέξεις/φράσεις που να ανήκουν σε διαφορετική συντακτική κατηγορία από αυτήν του κάθε παραδείγματος.

Διαπιστώνω ότι:

- Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να τοποθετήσουμε ένα γεγονός στον άξονα του **χρόνου**. Ένας από τους τρόπους αυτούς είναι οι δευτερεύουσες χρονικές προτάσεις, με τις οποίες δηλώνεται η χρονική σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα γεγονότα.
- Οι δευτερεύουσες **χρονικές** προτάσεις είναι **επιρρηματικές**.

3. Βρείτε τις χρονικές προτάσεις του κειμένου 2. • Προσπαθήστε να δηλώσετε τη χρονική σχέση με άλλους τρόπους.

4. Βρείτε στο κείμενο 4 τα αποσπάσματα που ακολουθούν.

α. «κάθε φορά που... παιδική εργασία;»

β. «Ίσως το συνειδητοποιήσετε, αφού πρώτα μάθετε τι ακριβώς είναι και τι κάνει η Unicef».

• Ποιες είναι οι δύο ενέργειες που δηλώνονται σε καθένα από αυτά; • Ποια χρονική σχέση τις συνδέει; • Ποια ενέργεια προηγείται και ποια ακολουθεί;

5. Επαναδιατυπώστε το απόσπασμα β της παραπάνω δραστηριότητας χρησιμοποιώντας τις λέξεις: *πριν να* αντί για τις λέξεις: *αφού πρώτα.* • Μη διστάσετε να κάνετε όσες αλλαγές χρειάζονται. Προσέξτε όμως να μην αλλάξετε το νόημα του αποσπάσματος. • Τι διαπιστώνετε;

Μαθαίνω ότι:

- Το γεγονός που δηλώνεται με τη δευτερεύουσα χρονική πρόταση μπορεί να συμβαίνει **ταυτόχρονα** ή **πριν** (προτερόχρονο) ή **μετά** (υστερόχρονο) από εκείνο που δηλώνεται με την κύρια πρόταση.
- Για να δηλώσουμε τη διαφορετική χρονική σχέση, χρησιμοποιούμε διαφορετικούς χρονικούς συνδέσμους.

Ταυτόχρονο: *εκεί που, ενώ, ενόσω, καθώς, όσο, όποτε, όταν, σαν*
Προτερόχρονο: *άμα, αφού, αφότου, μόλις, μετά που, όποτε, όταν, σαν*
Υστερόχρονο: *μέχρι να / που, όσο να / που, πριν (να), προτού (να), ωσότου (να), ώσπου (να), όποτε, όταν*

Κείμενο 5 [Γράμμα από τη Σομαλία]

Ας πούμε ότι σιγά σιγά μπαίνουμε σε μια ρουτίνα! Όχι ότι οι γκαντεμιές σταμάτησαν, απλά η κατάσταση φαίνεται πιο σταθερή.

Για να μη λες όμως ότι μόνο γκρίνια ακούς από μένα (στο κάτω κάτω, τι φταίω εγώ αν βρέθηκα, ψαρούκλα όντας, στο μάτι του κυκλώνα, πρώτη αποστολή στη Σομαλία), υπάρχουν και καλά νέα...

Κατ' αρχάς, η ομάδα που απέμεινε είναι καινούρια και επίσης αναμένονται και νέες αφίξεις, όπερ σημαίνει νέο αίμα και ενέργεια. Αρκετά πια με την κούραση των προηγουμένων και τους συνεχείς αποχαιρετισμούς!

Έπειτα, (που είναι και το σπουδαιότερο) το πρόγραμμα βαδίζει καλά και τα παιδάκια στρογγυλεύουν και χαμογελάνε: Ζουμπουρλούδικα ζουμπουρλούδικα, αρχίζουν και κάνουν μαγουλάκια και όταν δεν κουβαλάω το στηθοσκόπιο και το ωτοσκόπιο, ξεθαρρεύουν και δεν κλαίνε, παρά το ότι είμαι ένας άσχημος μουζούνγκου (δηλ. λευκός) με γυαλιά και ξασπρισμένο δέρμα.

Ύστερα, έχουμε και χρόνο για μια μπίρα στο ποτάμι χαζεύοντας τους κροκόδειλους και τους ιπποπόταμους και τις Κυριακές πάμε στην αγορά για μάνγκο και παπάγια και λαχανικά και κάνουμε παζάρια. [...]

Παρά το γεγονός ότι μου τη σπάνε οι σοβινισμοί υπάρχουν κάποια πράγματα που μου λείπουν απ' την Ελλάδα: η ΘΑΛΑΣΣΑ, το ελαιόλαδο, η φέτα, το ξενύχτι και τα ελληνικά ως γλώσσα και ως ήχος (μπούχτισα τα ισπανικά μέρα νύχτα, αν και τώρα τα ψιλοκαταλαβαίνω).

Πολλούς χαιρετισμούς σε όλους εκεί, κι αυτούς που ξέρω και αυτούς που δεν ξέρω.

Φιλάκια, Πέτρος

Πέτρος Ισαακίδης, γιατρός, μέλος της αποστολής των *Γιατρών Χωρίς Σύνορα* στη Σομαλία, ενημερωτικό φυλλάδιο της οργάνωσης, 2003

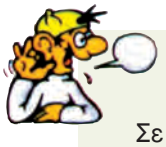

Ακούω και μιλώ

Σε ποιον νομίζετε ότι απευθύνει το γράμμα του ο γιατρός; • Με ποιο σκοπό το έγραψε; • Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

Διαβάζω και γράφω

1. Υποθέστε ότι ο γιατρός του κειμένου 5 γράφει μια επιστολή

α. προς τους υπευθύνους του ελληνικού γραφείου των «Γιατρών Χωρίς Σύνορα» για να τους ενημερώσει σχετικά με την αποστολή και

β. προς μια ελληνική εφημερίδα για την ενημέρωση των αναγνωστών της.

• Πώς θα ήταν οι επιστολές αυτές; • Επιλέξτε έναν από τους δύο τύπους επιστολής και γράψτε ένα σύντομο κείμενο (200-250 λέξεις). • Διαβάστε τα κείμενά σας στην τάξη. • Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στους τρεις τύπους της επιστολής, τους δύο που γράψατε και τον τρίτο του κειμένου 5; • Εξηγήστε τις διαφοροποιήσεις που επιφέρατε στο αρχικό κείμενο γράφοντας το δικό σας.

2. Ένα από τα χιλιάδες παιδιά της Λιβερίας που παγιδεύτηκαν και εξαναγκάστηκαν να πάρουν μέρος στην εμφύλια αιματοχυσία που συγκλόνισε αυτή την αφρικανική χώρα στις αρχές της δεκαετίας του 2000 αφηγείται την ιστορία του. Παρακάτω σας δίνεται η αφήγησή του, από την οποία έχουν αφαιρεθεί όλες οι ενδείξεις του χρόνου. • Αφού τη διαβάσετε, προσπαθήστε να την αποκαταστήσετε βάζοντας τις χρονικές ενδείξεις που σας δίνονται ανακατεμένες στη β΄ στήλη, στη σωστή τους θέση.

Αφήγηση	Χρονικές ενδείξεις
Ένας φίλος μού πρότεινε να πάμε μια βόλτα. Συναντήσαμε ένα φορτηγό φορτωμένο με μια οπλισμένη ομάδα κυβερνητικών στρατιωτών που πήγαιναν στο μέτωπο. Ο φίλος μου πρότεινε να μπούμε στο φορτηγό και μπήκαμε. Νόμιζα πως θα πάμε βόλτα. Κατάλαβα πόσο δύσκολο ήταν να αποδράσω, αφού ήμουν περιτριγυρισμένος από ένοπλους άντρες. Ο διοικητής μάς είπε να σκοτώνουμε όποιον μας φαινόταν ότι κάνει πλιάτσικο. Σκοτώσαμε ή τραυματίσαμε τους περισσότερους φίλους μας. Βγήκα από αυτή τη φοβερή κατάσταση. Θέλω να πω στους φίλους μου που κρατάνε ακόμη όπλα να τα αφήσουν και να πάνε στο σχολείο. Robert Smith, 14 ετών από τη Λιβερία, περ. *ActionAid Ελλάς*, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2003 (διασκευή)	- Σήμερα - Όταν συνάντησα τους ανθρώπους της ActionAid - Ένα πρωί που ήμουν σπίτι μου - Εκεί που περπατούσαμε - Σιγά σιγά - Στην αρχή - Τότε - Όταν φτάσαμε στο μέτωπο του πολέμου - Τις φοβερές εκείνες μέρες

• Αξιολογήστε τις δύο εκδοχές της αφήγησης. • Ποια σας φαίνεται καλύτερη και γιατί;

Διαπιστώνω ότι:

Όταν θέλουμε να αφηγηθούμε κάτι (γραπτά ή προφορικά), **οι προσδιορισμοί του χρόνου και οι δευτερεύουσες χρονικές προτάσεις** μάς είναι πολύ χρήσιμες στην οργάνωση του λόγου μας και βοηθούν τον αναγνώστη / ακροατή να παρακολουθεί τη **ροή της αφήγησης** και να κατανοεί τις **σχέσεις ανάμεσα στα γεγονότα**.

B2 **Υποθετικές** προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Στους τέσσερις πρώτους στίχους του κειμένου 1 υπάρχουν δύο ζεύγη προτάσεων. • Ποια σχέση βλέπετε να συνδέει τις προτάσεις του κάθε ζευγαριού;
2. Βρείτε ζευγάρια προτάσεων με την ίδια σχέση στη δεύτερη στροφή του ίδιου κειμένου.
3. Υπογραμμίστε τα ρήματα των προτάσεων που εντοπίσατε στις δύο παραπάνω δραστηριότητες και αναγνωρίστε τον χρόνο και την έγκλιση στην οποία βρίσκεται το καθένα.
4. Στο δεύτερο ζευγάρι προτάσεων της πρώτης στροφής αλλάξτε τους χρόνους των ρημάτων. • Χρησιμοποιήστε τύπους του παρατατικού και του υπερσυντέλικου. • Ξαναδιαβάστε ολόκληρη τη στροφή. • Ποια διαφορά προκύπτει στη σημασία;

Μαθαίνω ότι:

- Ένα ζευγάρι προτάσεων, στο οποίο η μία πρόταση αποτελεί όρο για να ισχύσει η άλλη, είναι ένας **υποθετικός λόγος**. Η πρόταση η οποία περιέχει τον όρο που πρέπει να ισχύει για να γίνει αυτό που δηλώνει η άλλη ονομάζεται **υπόθεση**. Η πρόταση που προσδιορίζεται από αυτήν λέγεται **απόδοση**.

Αν δώσεις ένα ψάρι...		θα φάει μια φορά		
Υπόθεση	+	απόδοση	=	υποθετικός λόγος

- Οι **υποθετικές** προτάσεις είναι δευτερεύουσες **επιρρηματικές** προτάσεις και εισάγονται συνήθως με τον σύνδεσμο **αν**. Σε μερικές περιπτώσεις μπορεί να εισάγονται και με άλλες λέξεις, όπως: *άμα, έτσι και, σε περίπτωση που.*
- Υπάρχουν δύο είδη υποθετικών λόγων:

α. αυτοί που εκφράζουν **το πραγματικό**, δηλαδή αν αληθεύει η υπόθεση, τότε αληθεύει και η απόδοση

β. αυτοί που εκφράζουν **το αντίθετο του πραγματικού**, δηλαδή καταστάσεις στις οποίες η υπόθεση δεν έχει πραγματοποιηθεί στο παρελθόν (ή πιθανότατα δε θα πραγματοποιηθεί ούτε στο μέλλον) και κατά συνέπεια το περιεχόμενο της απόδοσης είναι επίσης απραγματοποίητο (ή ελάχιστα πιθανό να πραγματοποιηθεί).

Παραδείγματα: **α.** *Αν δώσεις ένα ψάρι..., θα φάει...* (πραγματικό)
β. *Αν είχες δώσει ένα ψάρι... θα είχε φάει...* (αντίθετο του πραγματικού).

5. Δύο ομιλητές κάνουν παρόμοιες διαπιστώσεις:

Ο Α λέει: «Αν ο αναπτυγμένος κόσμος διέθετε ελάχιστο μέρος του πλούτου του για να βοηθήσει στην ανάπτυξη της Αφρικής, το πρόβλημα θα λυνόταν».

Ο Β λέει: «Αν ο αναπτυγμένος κόσμος είχε διαθέσει ελάχιστο μέρος του πλούτου του για να βοηθήσει στην ανάπτυξη της Αφρικής, το πρόβλημα θα είχε λυθεί».

Και οι δύο ομιλητές χρησιμοποιούν υποθετικούς λόγους αντίθετους του πραγματικού. Βρίσκετε όμως κάποια διαφορά στο νόημα των διαπιστώσεών τους; • Ποιος άραγε από τους δύο ομιλητές σάς φαίνεται πιο αισιόδοξος; • Τι συμπέρασμα βγάζετε;

Διαβάζω και γράφω

1. Μετατρέψτε τον υποθετικό λόγο που βρήκατε στην προηγούμενη δραστηριότητα σε υποθετικό λόγο του άλλου είδους.
2. Στο κείμενο 1 μετατρέψτε τους τρεις τελευταίους στίχους σε υποθετικούς λόγους διατηρώντας το νόημά τους. • Σε ποια λέξη του κειμένου 1 αντιστοιχεί καθεμιά από τις υποθετικές προτάσεις που σχηματίσατε; • Τι συμπέρασμα μπορείτε να βγάλετε από την αντιστοίχιση που κάνατε;

Κείμενο 6 [Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ) στο Διαδίκτυο]

Όπως όλοι οι οργανισμοί έτσι και οι Μη Κυβερνητικοί έχουν αναπτύξει τα τελευταία χρόνια μια έντονη δικτυακή παρουσία. Μπορείτε να βρείτε άφθονες ιστοσελίδες για ανθρωπιστικά θέματα και θέματα ανθρώπινων δικαιωμάτων που έχουν δημιουργηθεί είτε από απλούς πολίτες είτε από ΜΚΟ είτε από θεσμικούς οργανισμούς.

Οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα δε θα μπορούσαν να λείπουν από αυτό το παγκόσμιο χωριό. Οι σελίδες του ελληνικού τμήματος «κατοικούν» στη διεύθυνση www.msf.gr όπου μπορείτε να βρείτε τις τελευταίες πληροφορίες από τις αποστολές της οργάνωσης, τα τελευταία νέα τους από όλο τον κόσμο, διευθύνσεις ιστοσελίδων άλλων τμημάτων της οργάνωσης, άρθρα, δελτία τύπου κ.λπ. Υπάρχει και ειδικά αφιερωμένη σελίδα στα σχολεία και το εκπαιδευτικό πρόγραμμα! Περιμένουμε λοιπόν τα μηνύματά σας για να επικοινωνούμε... ηλεκτρονικά! [...]

Το ACTIONAID (http://www.actionaid.org) είναι μια από τις μεγαλύτερες οργανώσεις αρωγής στη Μεγάλη Βρετανία. Αν μείνουμε στη Γηραιά Αλβιώνα, θα βρούμε το site της Oxfam (http://www.oxfam.org) που είναι μια ένωση 11 αυτόνομων ΜΚΟ που αγωνίζονται για την εξάλειψη της φτώχειας και της αδικίας από τον πλανήτη.

Στον τομέα των ανθρώπινων δικαιωμάτων θα βρούμε το site της Διεθνούς Αμνηστίας Amnesty International (AI) (http://www.amnesty.org) με πολύ σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την καταπάτηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, τις εξαφανίσεις πολιτικών προσώπων, τους βασανισμούς και τις κακοποιήσεις και το site του Human Rights Watch (http://www.hrw.org), του γνωστού δικτύου παρακολούθησης της κατάστασης των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε διάφορες χώρες. [...]

Και βέβαια, αν κάποιος αναζητά περισσότερες πληροφορίες για το ίδιο θέμα, θα βρει ένα πλούσιο ευρετήριο με σελίδες οργανισμών αλλά και απλών πολιτών για τα ανθρώπινα δικαιώματα Indexes of human rights Internet sites (http://diana.law.yale.edu/diana/links/indexes.shtml).

Αν θέλετε επίσης να λαμβάνετε τακτικά νέα από το χώρο αυτό, η εγγραφή σας στην παρακάτω Mailing List θα σας αποζημιώσει: Human Rights Lists (http://liszt.com/select/Politics/Human_Rights/). [...]

Αν βρίσκετε τα παραπάνω ενδιαφέροντα και θέλετε να λαμβάνετε στο ηλεκτρονικό σας ταχυδρομείο συχνά πληροφορίες, στις διευθύνσεις http://www.liszt.com και http://www.onelist.com θα βρείτε ό,τι είδους λίστα θεμάτων θέλετε. Απλά ψάξτε!

Ηλίας Παυλόπουλος, Network Administrator,
ενημερωτικό φυλλάδιο της οργάνωσης *Γιατροί Χωρίς Σύνορα*, 2003

Ακούω και μιλώ

1. Ποιοι από τους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (ΜΚΟ) που αναφέρονται στο κείμενο σας ήταν γνωστοί και ποιους τους ακούσατε τώρα για πρώτη φορά; • Μιλήστε στην τάξη γι' αυτούς που γνωρίζετε καλύτερα.
2. Βρείτε και υπογραμμίστε όλους τους υποθετικούς λόγους του κειμένου 6. • Σε ποιο είδος ανήκουν;

Διαβάζω και γράφω

1. Ένας φίλος σας ισχυρίζεται ότι δε συμμετέχει σε καμία οργάνωση για την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, επειδή δεν ξέρει αρκετά πράγματα γι' αυτές. Ο ισχυρισμός του δε σας πείθει. • Απαντήστε του χρησιμοποιώντας τους υποθετικούς λόγους που εντοπίσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα, αφού τους μετασχηματίσετε κατάλληλα.
2. Μελετήστε προσεκτικά τις υποθετικές προτάσεις που ακολουθούν και σκεφτείτε τι άλλο υποδηλώνουν. • Κάντε τις σωστές αντιστοιχίσεις.

1. Αν υπάρχουν στον κόσμο πολλοί πρόσφυγες, είναι επειδή παραβιάζονται σε πολλές περιοχές τα ανθρώπινα δικαιώματα.	α. έντονη αντίθεση
2. Αν οι δυσκολίες φαίνονταν ανυπέρβλητες, οι εθελοντές γιατροί ήταν μαχητές.	β. απειλή
3. Αν ο Robert Smith πάει σήμερα στο σχολείο, το χρωστάει στην ActionAid.	γ. ευγένεια
4. Έτσι και αδιαφορήσουμε για τα προβλήματα του Τρίτου Κόσμου, το μέλλον του πλανήτη μας κινδυνεύει.	δ. αποτέλεσμα
5. Αν δεν σου κάνει κόπο, στείλε μου τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των ΜΚΟ.	ε. επεξήγηση

Διαπιστώνω ότι:

- Κάποτε οι **υποθετικές προτάσεις** μπορεί να υποδηλώνουν και κάτι άλλο πέρα από υπόθεση, όπως: *έντονη αντίθεση, απειλή, αποτέλεσμα, επεξήγηση, αναλογία-παρομοίωση, αιτία* κ.λπ.

Ακούω και μιλώ

1. Τι είδους δευτερεύουσες προτάσεις είναι υπογραμμισμένες στα παραδείγματα που ακολουθούν:
   α. Όταν όλοι οι άνθρωποι του κόσμου εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους, τότε μόνο υπάρχει ελπίδα για την ειρήνη.
   β. Όταν ξεσπάσει μια κρίση, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα στέλνουν μια έμπειρη ομάδα για διερευνητική αποστολή.
2. Οι παραπάνω υπογραμμισμένες προτάσεις δηλώνουν προτερόχρονο, υστερόχρονο ή ταυτόχρονο;
3. Αντικαταστήστε τον σύνδεσμο *όταν* με μια από τις λέξεις που εισάγουν υποθετικές προτάσεις. • Νομίζετε ότι το νόημα ανατρέπεται ή μένει περίπου ίδιο; • Τι συμπέρασμα βγάζετε;

Συμπεραίνω ότι:

- Οι χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το προτερόχρονο πολύ συχνά δηλώνουν και κάποια προϋπόθεση. Είναι δηλαδή **χρονικοϋποθετικές**.

Γ1 Υπώνυμα

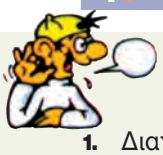

Ακούω και μιλώ

1. Διαγράψτε το στοιχείο που δεν ταιριάζει με τα υπόλοιπα:
   Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Διεθνής Αμνηστία, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ερυθρός Σταυρός
   • Βρείτε έναν όρο που περιέχει όλα τα στοιχεία που απέμειναν.
2. Αντιστοιχίστε κάθε στοιχείο σε έναν κύκλο.

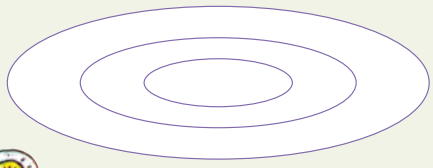

ActionAid

Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ActionAid Ελλάς

Μαθαίνω ότι:

- Υπάρχουν λέξεις ή φράσεις των οποίων η σημασία συμπεριλαμβάνεται μέσα στην έννοια μιας άλλης λέξης ή φράσης. Αυτές οι λέξεις λέγονται **υπώνυμά** της.

  Π.χ. *γιατρός - παιδίατρος.*

3. Βέβαια, μία λέξη μπορεί να έχει πολλά υπώνυμα. Βρείτε υπώνυμα της λέξης *έγχορδα.*

Διαβάζω και γράφω

1. Στο κείμενο 4 βρήκαμε τις λέξεις: *τρόφιμα, ασθένειες, λαών.* Γράψτε όσα περισσότερα υπώνυμα αυτών των λέξεων μπορείτε.
2. Στο ίδιο κείμενο βρήκαμε τις λέξεις: *ασθένειες, πείνα, αμάθεια, παιδική εργασία.* Ποιας λέξης υπώνυμα μπορείτε να τις θεωρήσετε όλες αυτές;

Γ2 Ορισμός

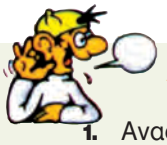

Ακούω και μιλώ

1. Αναφέρετε και γράψτε στον πίνακα όλες τις περιπτώσεις εθελοντικής δράσης που γνωρίζετε στην Ελλάδα και στον κόσμο.
2. Συζητήστε ποια είναι τα κοινά γνωρίσματα όλων αυτών των εθελοντών και των δράσεων που αναπτύσσουν.
3. Διαβάστε παρακάτω πώς ορίζει το λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γιώργου Μπαμπινιώτη τη λέξη *εθελοντισμός* και σκεφτείτε: όλες οι δράσεις που αναφέρατε προηγουμένως μπορούν να περιληφθούν στην περιγραφή της έννοιας που δίνει το λεξικό και γιατί; • Ποιες προϋποθέσεις εκπληρώνουν;

   εθελοντισμός (ο) η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος.

4. Έχοντας υπόψη σας τον ορισμό της λέξης *εθελοντισμός* που διαβάσατε προηγουμένως, σκεφτείτε αν οι παρακάτω περιπτώσεις μπορούν να ενταχθούν στην έννοιά του.
   α. Ένας νεαρός βοηθάει έναν ηλικιωμένο που δυσκολεύεται να επιβιβαστεί στο λεωφορείο.
   β. Μια ομάδα συγχωριανών έρχεται να μας βοηθήσει στον τρύγο. Την άλλη βδομάδα θα πάμε εμείς στα δικά τους αμπέλια.

γ. Ένας διάσημος γιατρός εργάζεται στο νοσοκομείο της πόλης μας και έχει θεραπεύσει εκατοντάδες ασθενείς.

5. Ποιες από τις προϋποθέσεις που θέτει ο ορισμός δεν εκπληρώνονται σε καθεμία από τις παραπάνω περιπτώσεις;

Μαθαίνω ότι:

- Ο **ορισμός** μιας λέξης-έννοιας είναι η ακριβής και σαφής περιγραφή της σημασίας ή των σημασιών της, έτσι ώστε να ξεχωρίζει από κάθε άλλη λέξη-έννοια.
- Ορίζοντας μια έννοια, δεν την ξεχωρίζουμε μόνο, αλλά ταυτόχρονα τη συνδέουμε και με κάποιες άλλες έννοιες, π.χ. Για να οριστεί ο *εθελοντισμός*:
  - **α.** χρησιμοποιήθηκε η έννοια/λέξη *υπηρεσία*, της οποίας ο *εθελοντισμός* είναι υπώνυμη και
  - **β.** χρειάστηκε να προσθέσουμε τη φράση «χωρίς απαίτηση ανταλλάγματος», για να την ξεχωρίσουμε από άλλα είδη υπηρεσιών και για να συμπληρωθεί ο ορισμός.
- Ο ορισμός μάς βοηθάει:
  - **α.** **να ταξινομήσουμε**, να συσχετίσουμε μια λέξη με άλλες λέξεις,
  - **β.** **να συνειδητοποιήσουμε** το σύνολο των πραγμάτων που περιλαμβάνονται στην έννοια της λέξης,
  - **γ.** **να χρησιμοποιήσουμε** σωστά τη λέξη.

Κείμενο 7 [Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις]

Κατηγορούμε συχνά την ανθρωπότητα πως, ενώ τον τελευταίο αιώνα έχει επιτελέσει τεράστια επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο, στον τομέα της ηθικής έχει μείνει πίσω.

Υπάρχει κάτι που αντικρούει αυτή την άποψη: η δημιουργία και παρουσία, στο δεύτερο του αιώνα μας, των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (NGOs – Non Government Organizations). Πίσω από αυτά τα αρχικά κρύβονται πασίγνωστες κινήσεις όπως η Γκρην Πις, η Διεθνής Αμνηστία, οι Γιατροί χωρίς Σύνορα και οι Γιατροί του Κόσμου, το Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι, η Ομάδα για την Προστασία των Μειονοτήτων κ.ά. [...]

Οι οργανώσεις αυτές λέγονται μη κυβερνητικές, γιατί δεν εξαρτώνται από κυβερνήσεις (ευτυχώς – η ανεξαρτησία είναι προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία τους). Οι πόροι είναι από εισφορές μελών, δωρεές, ιδρύματα και διεθνείς οργανώσεις. Η συνολική προσφορά τους είναι εντυπωσιακή: έχουν σώσει εκατομμύρια ζωές, έχουν προστατέψει πολλές χιλιάδες ανθρώπων από βασανιστήρια και καταπίεση, έχουν βελτιώσει σημαντικά την ποιότητα ζωής.

Εδώ στην Ελλάδα τις αντιμετωπίζουμε περίεργα: Όταν η Διεθνής Αμνηστία και το Παρατηρητήριο του Ελσίνκι καταγγέλλουν παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων στην Τουρκία, γράφουμε την είδηση στην πρώτη σελίδα. Όταν οι ίδιες οργανώσεις διαμαρτύρονται για καταπίεση των Μαρτύρων του Ιεχωβά, των Σλαβόφωνων ή των Μουσουλμάνων στην Ελλάδα, είναι ανθελληνικές και πληρωμένες από ξένα κέντρα. Ουσιαστικά μας ενοχλεί η ανεξαρτησία τους: θα τις θέλαμε με το μέρος μας (όπως και όλες τις άλλες εξουσίες) και ξεχνάμε ότι αυτό θα καταργούσε αυτόματα το διεθνές τους κύρος.

Είμαι υπερήφανος που ανήκω στις περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις. Πιστεύω πως ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, ενιαία και αδιαπραγμάτευτα, είναι η μόνη ιδεολογία που μας απέμεινε – αλλά και η μόνη που μας χρειάζεται.

Φιλικά, Νίκος Δήμου

www. ndimou.gr

Διαβάζω και γράφω

1. Από τις παρακάτω ομάδες διαγράψτε το στοιχείο που δεν ταιριάζει:

   τρένο, αεροπλάνο, καράβι, ταξίδι

   φόβος, χαρά, δικαιώματα, θυμός

   Δώστε έναν τίτλο σε κάθε ομάδα λέξεων. • Προσπαθήστε να ορίσετε με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια καθεμιά από τις λέξεις της κάθε ομάδας. • Στους ορισμούς των λέξεων της κάθε ομάδας υπάρχει κάποια κοινή λέξη; • Ποια είναι και γιατί;
2. Αντλώντας στοιχεία από το κείμενο 7 γράψτε έναν ορισμό για τις ΜΚΟ που θα μπορούσε να περιληφθεί σε ένα ερμηνευτικό λεξικό.
3. Ο συγγραφέας του κειμένου 7 αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα. Προσπαθήστε να γράψετε έναν ορισμό για την έννοια αυτή. • Χρησιμοποιήστε τις σχετικές σας γνώσεις από τα μαθήματα της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Κείμενο 8 [Δεν τη βλέπεις...]

Ενημερωτικό φυλλάδιο της Actionaid Ελλάς, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2003

Ακούω και μιλώ

1. Τι είδους κείμενο είναι το 8 και ποιος είναι ο σκοπός του;
2. Υπάρχουν στο κείμενο 8 φράσεις που φαίνονται εκ πρώτης όψεως σαν ορισμοί; Ποιες;
3. Γιατί δεν αποτελούν ορισμούς οι φράσεις αυτές; • Ποιες προδιαγραφές των ορισμών δεν εκπληρώνουν;

Διαβάζω και γράφω

1. Προσπαθήστε να γράψετε έναν ορισμό για τη λέξη *φτώχεια*. Ο ορισμός σας να περιλαμβάνει όλα τα αναγκαία στοιχεία για να περιγραφεί η σημασία της λέξης και μόνο αυτή.
2. Βρείτε από τρία διαφορετικά μαθήματα που διδάσκεστε ορισμούς λέξεων και γράψτε τους στο τετράδιό σας.
3. Μελετήστε τους ορισμούς αυτούς και αναζητήστε:
   α. τη γενικότερη έννοια στην οποία εντάσσεται η κάθε λέξη που ορίζεται
   β. με τη βοήθεια ποιων άλλων εννοιών ορίζεται σε κάθε περίπτωση το ζητούμενο.

Δ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΛΟΓΟΥ

Ακούω και μιλώ

1. Πώς θα ερμηνεύατε το διπλανό σκίτσο; • Συζητήστε το μήνυμά του με τους συμμαθητές σας. • Ύστερα από τη συζήτηση τι λεζάντα θα βάζατε στο σκίτσο;

Σκίτσο από το βιβλίο *Σχολείο χωρίς σύνορα. Μαθητικά γυμνάσματα στα ανθρώπινα δικαιώματα*, Παύλος Χαραμής (επιμ.), Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕΜΕΤΕ) της ΟΛΜΕ, ΟΕΔΒ, 2000

Διαφημιστική καταχώριση στον Τύπο, 2004

2. Λίγες μέρες πριν από τον Αντικαρκινικό Έρανο βρήκαμε στον Τύπο αυτή τη δημοσίευση. Πώς κρίνετε τον συνδυασμό λόγου εικόνας που επιχειρείται στη δημοσίευση; • Εξυπηρετεί αποτελεσματικά τον σκοπό της; • Πώς θα σχεδιάζατε εσείς την αφίσα του εράνου για την ερχόμενη χρονιά; Συζητήστε στην τάξη τις ιδέες σας.

3. Η Ελληνική Αντικαρκινική Εταιρεία θα κάνει τον ετήσιο αντικαρκινικό έρανο. Για τον λόγο αυτό έστειλε στους διαχειριστές των πολυκατοικιών μια επιστολή με την οποία τους παρακαλεί να ενημερώσουν όλους τους ενοίκους της πολυκατοικίας τους για τον έρανο. • Αν ήσασταν εσείς στη θέση του διαχειριστή, πώς θα απευθυνόσασταν στους γείτονές σας και με ποια λόγια θα προσπαθούσατε να τους πείσετε ότι αξίζει να προσφέρουν όσο περισσότερα χρήματα μπορούν; • Αναπαραστήστε στην τάξη τη σκηνή αυτή.

4. «Δυο πεποιθήσεις από έντονη βίωση ρίχνουν τον ίσκιο τους στην ύπαρξή μου. Η πρώτη, πως ο κόσμος είναι ένα ανεξήγητο μυστήριο γεμάτο πόνο, η δεύτερη, πως γεννήθηκα σε μιαν εποχή πνευματικής παρακμής. Τις ξεπέρασα όμως και τις δυο αυτές πεποιθήσεις, με το συλλογισμό, που μ' οδήγησε ως την ηθική επιβεβαίωση του κόσμου και της ζωής, τη βασισμένη στο σεβασμό της ζωής. Χάρη σ' αυτή την επιβεβαίωση η ζωή μου απέκτησε θεμέλιο και σκοπό».

Τάσος Αθανασιάδης, *Αλβέρτος Σβάιτσερ, Ο ποιητής της χριστιανικής δράσης*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1998

α. Από ποιες απαισιόδοξες σκέψεις ξεκινάει ο συγγραφέας;
β. Πώς αποκτάει τελικά η ζωή του «θεμέλιο και σκοπό»;
γ. Συζητήστε στην τάξη αν συμμερίζεστε τις αρχικές απαισιόδοξες σκέψεις του.
δ. Η διέξοδος που προτείνει στο τέλος ο συγγραφέας πώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί σήμερα στην καθημερινή ζωή;

Διαβάζω και γράφω

1. Δείτε παρακάτω πώς εκφράζουν δύο ποιητές την ιδέα της αλληλεγγύης και της συνεργασίας στον κόσμο. • Μπορείτε να γράψετε κι εσείς μερικούς στίχους πάνω στο ίδιο θέμα;

Μισό μήλο εμείς,
άλλο μισό ο απέραντος κόσμος.
Μισό μήλο εμείς,
άλλο μισό οι άνθρωποι.
Μισό μήλο εσύ,
άλλο μισό εγώ
εμείς...

Ναζίμ Χικμέτ

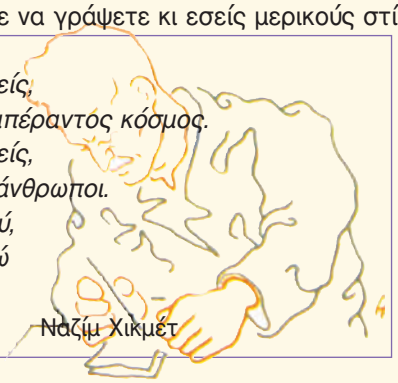

«Όταν κι ένας από μας απουσιάζει
αργεί ένα χρόνο ο κόσμος...»

Γιάννης Ρίτσος

2. Προσδιορίστε ένα κοινωνικό ή περιβαλλοντικό πρόβλημα που θεωρείτε σημαντικό για την περιοχή σας και για το οποίο θα άξιζε να αναπτύξετε εθελοντική δράση. • Αναζητήστε στο Διαδίκτυο με λέξεις-κλειδιά ή σε άλλες πηγές τους φορείς εκείνους που δραστηριοποιούνται στο θέμα που σας ενδιαφέρει. Επιλέξτε έναν φορέα και απευθυνθείτε σ' αυτόν. • Περιγράψτε το πρόβλημα που σας απασχολεί και ζητήστε τη συνεργασία του για την αντιμετώπισή του.

Για να αξιολογήσετε τα κείμενά σας, ελέγξτε αν:
- η επιλογή του προβλήματος είναι αιτιολογημένη,
- η περιγραφή είναι σαφής και ακριβής και αποφεύγει τις υπερβολές και τους υψηλούς συναισθηματικούς τόνους,
- χρησιμοποιείται σωστά ο υποταγμένος λόγος,
- τα κείμενα έχουν ύφος και μορφή αντίστοιχα προς το είδος της επιστολής που ζητιέται.

3. Χωριστείτε σε ομάδες και αναζητήστε στα βιβλία άλλων μαθημάτων (π.χ. Ιστορίας, Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Κειμένων Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας) ή αντλήστε από την προσωπική σας εμπειρία ή από το Διαδίκτυο (π.χ. στη διεύθυνση www.anthropos.gr) περιπτώσεις συμπαράστασης και

αλληλεγγύης ανάμεσα σε λαούς, κοινωνικές ομάδες ή άτομα. Αφού παρουσιάσει η κάθε ομάδα συνοπτικά μια περίπτωση ανθρώπινης αλληλεγγύης, να εξηγήσει πώς αυτή επηρέασε την εξέλιξη της κατάστασης. Τέλος, με υποθετικούς συλλογισμούς (αν... τότε...) να περιγράψει πώς θα μπορούσαν να είχαν εξελιχτεί τα πράγματα, αν έλειπε η δράση αυτή. Μπορείτε να δημοσιεύσετε τα κείμενά σας στην ιστοσελίδα του σχολείου σας.

Διαθεματική εργασία

- Σε συνεργασία με τον σύμβουλο Επαγγελματικού Προσανατολισμού και τον καθηγητή Πληροφορικής σχεδιάστε μια έρευνα για να διαπιστώσετε κατά πόσο οι νέοι της ηλικίας σας διαλέγουν το μελλοντικό τους επάγγελμα λαμβάνοντας υπόψη το κριτήριο της κοινωνικής προσφοράς. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε οποιαδήποτε μέθοδο έρευνας (π.χ. ερωτηματολόγιο, συνεντεύξεις). Επεξεργαστείτε στη συνέχεια με τη βοήθεια του Μαθηματικού σας τα στοιχεία που θα έχετε συγκεντρώσει και απεικονίστε τα με διαγράμματα. Σχολιάστε τα ευρήματά σας σε ένα σύντομο κείμενο. Αναρτήστε το αποτέλεσμα της εργασίας σας στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου σας.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

- Οι φράσεις που περιέχουν χρονικές ενδείξεις είναι απαραίτητες σε πολλά είδη κειμένων και ιδιαίτερα στα αφηγηματικά.
- Ένας τρόπος για να δείξουμε τον χρόνο είναι οι ..... προτάσεις.
- Σύνδεσμοι που χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε

  το ταυτόχρονο:.....

  το προτερόχρονο:.....

  το υστερόχρονο:.....

- Ένα ζευγάρι προτάσεων, στο οποίο η μία πρόταση αποτελεί όρο για να ισχύσει η άλλη, είναι ένας ..... .
- Στους παρακάτω υποθετικούς λόγους βάζω ✔ στο σωστό:

	ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ	ΑΝΤΙΘΕΤΟ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
- Αν έρθεις, θα περάσουμε καλά.	❑	❑
- Αν είχες έρθει, θα περνούσαμε καλά.	❑	❑

- Η λέξη ..... είναι υπώνυμο της λέξης *ζώο*. Γιατί;
- Για να ορίσουμε μια λέξη:

  α. πρέπει να την εντάξουμε .....

  β. πρέπει να προσθέσουμε κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της που την .... από τις άλλες λέξεις που εντάσσονται στην ίδια γενικότερη έννοια.

7η ενότητα

ΤΕΧΝΗ: ΜΙΑ ΓΛΩΣΣΑ ΓΙΑ ΟΛΟΥΣ, ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΕΠΟΧΕΣ

Σ' αυτή την ενότητα:

Θα μελετήσουμε τους τρόπους με τους οποίους δηλώνουμε τα **αποτελέσματα** ενός γεγονότος ή την **αντίθεση** ανάμεσα σε δύο γεγονότα.

Θα ασκηθούμε στη χρήση των **αποτελεσματικών** και των **εναντιωματικών** δευτερευουσών προτάσεων.

Θα μιλήσουμε για ένα σχήμα λόγου, τη **μετωνυμία**.

Θα συζητήσουμε για την **Τέχνη** και τους **καλλιτέχνες**, αλλά και για τον ρόλο που παίζει η Τέχνη **στη ζωή κάθε ανθρώπου**.

Θα κρίνουμε από **αισθητική** άποψη όσα συνθέτουν το **περιβάλλον** μας και **θα εκφραστούμε** καλλιτεχνικά με διάφορα μέσα.

Κείμενο 1 Για το τραγούδι

Το τραγούδι είναι μια μαγική στιγμή κι εγώ ένας πανηγυριώτης μάγος εκπρόσωπός σας –αφού γεννήθηκα τον ίδιο καιρό με σας και μες στον ίδιο χώρο–, που θα φωτίσω τις κρυφές κι αθέατες γωνιές σας, θα σας εκπλήξω, θα σας γεμίσω ερωτήματα και μελωδίες που ίσως γενούν δικές σας και θα μεταφερθούν στο σπίτι σας, έτσι που να κοπεί ο ύπνος σας και να χαθεί για πάντα –αν είναι δυνατόν– ο εφησυχασμός σας. Κι ας μην μπορείτε να με τραγουδήσετε. Μήπως τάχα μπορείτε να εξαφανίσετε ένα πουλί ή να το φανερώσετε μέσ' απ' το φόρεμα ή από το μαντήλι σας; Κι όμως δεν το ξεχάσατε κι ούτε θα το ξεχάσετε σ' όλη σας τη ζωή. Και θα το λέτε στα παιδιά σας έτσι όπως το πρωτοείδατε κάποια φορά από ένα μάγο σ' ένα πανηγύρι – καθώς και το τραγούδι μου. [...]

Το τραγούδι μου είναι μια μυστική πηγή, μια στάση πρέπουσα και ηθική απέναντι στα ψεύδη του καιρού μας, ένα παιχνίδι ευφάνταστο μ' απρόβλεπτους κανόνες, μια μελωδία απρόσμενη που γίνεται δική σας, δεμένη αδιάσπαστα με άφθαρτες λέξεις ποιητικές και ξαναγεννημένες. Και μην ξεχάσετε. Σαν φύγετε από δω, δεν σας ανήκει παρά μονάχα το αίσθημα, η σκέψη και τα ερωτήματα, που ολόκληρο το βράδυ σας μετέδωσα μέσ' απ' τη μουσική μου. Σε μένα απομένει το τραγούδι, η μαγική στιγμή μου, που είναι μια εξαίσια απάντηση αρκεί να με ρωτήστε. Ρωτήστε με λοιπόν. Κι ύστερα σας παρακαλώ σωπάστε! Γιατί θα τραγουδήσω!

Μάνος Χατζιδάκις, *Ο καθρέφτης και το μαχαίρι*, εκδ. Ίκαρος, 1995

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι κοινό έχει ο καλλιτέχνης με τον «πανηγυριώτη μάγο»;
2. Ποιο «κέρδος» αποκομίζει ο ακροατής της μουσικής, σύμφωνα με τον καλλιτέχνη - συγγραφέα του κειμένου;

Κείμενο 2 [Οι τέχνες]

Αν και υπάρχουν πολλές και διάφορες διαιρέσεις της τέχνης που έχουν γίνει από φιλοσόφους και αισθητικούς, η πιο συνηθισμένη διαίρεση της καλλιτεχνικής δραστηριότητας, αυτή που όλοι ξέρουμε, ξεχωρίζει τις τέχνες ανάλογα με τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούν: Λογοτεχνία – Θέατρο – Μουσική – Χορός – Ζωγραφική – Γλυπτική – Αρχιτεκτονική – Κινηματογράφος.

Πάνος Πετρίτης, *Αλφαβητάριο αισθητικής για μεγάλους, Εισαγωγή στις βασικές αρχές της αισθητικής και της τέχνης*, εκδ. Σύγχρονη εποχή, 1992 (διασκευή)

Ερώτηση κατανόησης

- Ποιο ή ποια εκφραστικά μέσα χρησιμοποιεί καθεμιά από τις τέχνες που αναφέρονται στο κείμενο;

Κείμενο 3 [Τέχνες και τεχνάσματα]

Ο νους όμως για να υλοποιήσει τη σκέψη του και τις ιδέες του αναγκάζεται να μεταχειρίζεται τεχνάσματα ώστε να υπερπηδήσει τα εμπόδια της ύλης, να της δώσει μορφή και να εκφραστεί. Με τέχνασμα ο τροχός υπερνικά την τριβή, με τέχνασμα ο στρατηγικός ελιγμός υπερνικά την αντίσταση του εχθρού, με τέχνασμα μιμητικό παριστάνει η ζωγραφική τα φαινόμενα, η γλυπτική ανδριάντες. Με τέχνασμα έκλεψε ο Προμηθέας τη φωτιά από τους θεούς για να σώσει τους ανθρώπους.

Η τέχνη λοιπόν του ανθρώπου, όσο και αν αποβλέπει στο απόλυτο, αναπτύσσεται στο πεδίο του δυνατού. Γι' αυτό το έργο της δεν είναι μόνον προϊόν της φαντασίας αλλά και της τεχνικής εμπειρίας. Ο Παρθενών συντίθεται ως ναός της θεάς αλλά, για να ανεγερθεί και να κατανικήσει τη βαρύτητα, χρειάζεται τεχνάσματα στατικά και οπτικά. Αφότου όμως το πέτυχε, εκφράζει αξίες και θέλγει τους ανθρώπους. Ίδια και η ποίηση, για να εκφράσει το άφατο, χρειάζεται τεχνάσματα, μύθους, εικόνες, ποιητικές μεταφορές, μέτρα και ρυθμούς που θα αποτινάξουν τη λήθη και τη νοητική δυσκαμψία των λέξεων έτσι ώστε να τις καταστήσουν ορχούμενες, ζωντανές φωνές συμβολικές. Ο καλλιτέχνης δεν μπορεί να κάμει τίποτε περισσότερο, διότι δεν είναι ο δημιουργός του κόσμου. Είναι δημιουργός «κόσμων εν κόσμω», αλλά αυτό είναι χάρισμα μεγάλο και θαυμαστό.

Π. Α. Μιχελής, *Αισθητικά θεωρήματα*, τόμ. Ι, Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, 1989

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες είναι –σύμφωνα με τον συγγραφέα– οι δύο προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός έργου τέχνης;
2. Ποιο ρόλο παίζουν τα τεχνάσματα στην τέχνη; • Μπορείτε να αναγνωρίσετε τεχνάσματα πίσω από τις εντυπωσιακές σκηνές ταινιών που έχετε δει στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση; • Ποιο αισθητικό αποτέλεσμα έχουν και ποια συναισθήματα γεννούν σε σας ως θεατές;

Κείμενο 4 [Συζητώντας για... την τέχνη]

Κώστας Μητρόπουλος, «Άγρια μωρά», εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 2004

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι είναι ένας χορηγός; Αναζητήστε τις σημασίες των λέξεων *χορηγός* και *σπόνσορας* και συζητήστε τον ρόλο που μπορούν να παίξουν τα πρόσωπα αυτά στην υπόθεση της τέχνης.
2. Τα λόγια του πιτσιρίκου στο σκίτσο φανερώνουν μια παρανόηση. Ποια είναι αυτή;

B1 Αποτελεσματικές προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. «Ο νους όμως για να υλοποιήσει τη σκέψη του... και να εκφραστεί»: Βρείτε το απόσπασμα στο κείμενο 3. • Ποιο είναι το αποτέλεσμα της χρησιμοποίησης τεχνασμάτων; • Βρείτε και υπογραμμίστε το τμήμα του κειμένου που δηλώνει ακριβώς αυτό το αποτέλεσμα.
2. Αναζητήστε στο ίδιο κείμενο άλλο απόσπασμα, το οποίο περιέχει δύο στοιχεία που συνδέονται με σχέση αιτίας-αποτελέσματος.
3. Ποια λέξη χρησιμοποιείται για να συνδεθούν το αίτιο και το αποτέλεσμα στα αποσπάσματα των δύο προηγούμενων δραστηριοτήτων;
4. «θα σας γεμίσω ερωτήματα... ο εφησυχασμός σας»: Βρείτε το απόσπασμα στο κείμενο 1. Σ' αυτό υπάρχουν δύο *που*. • Ποιο από τα δύο σας φαίνεται να λειτουργεί όπως το αναφορικό *που*, το οποίο μελετήσαμε στην 4η ενότητα; • Σε ποια λέξη αναφέρεται αυτό το αναφορικό *που*; • Το άλλο *που* του αποσπάσματος αναφέρεται σε κάποια συγκεκριμένη λέξη; • Τι νομίζετε ότι εκφράζει; • Δοκιμάστε να το αντικαταστήσετε με κάποια άλλη λέξη, χωρίς να αλλάξετε το νόημα.

Μαθαίνω ότι:

- Ένας τρόπος για να δηλώσουμε τις **συνέπειες** ή τα **αποτελέσματα** ενός γεγονότος είναι οι **δευτερεύουσες αποτελεσματικές προτάσεις**.
- Οι **δευτερεύουσες αποτελεσματικές προτάσεις** εισάγονται με τους συνδέσμους *ώστε, που,* και *ώστε να*, και είναι **επιρρηματικές**.

Κείμενο 5 Σειρήνες — Οδυσσέας

Γιάννης Γαΐτης, *Σειρήνες – Οδυσσέας* (1980), στο *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια, Τέσσερις αιώνες ελληνικής ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2001

Κείμενο 6 Ποιητής και μούσα

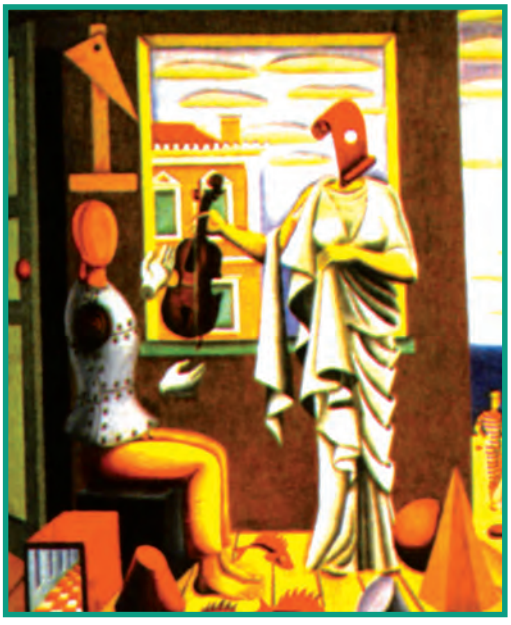

Νίκος Εγγονόπουλος, *Ποιητής και μούσα* (1938), στο *Εθνική Πινακοθήκη, 100 χρόνια, Τέσσερις αιώνες ελληνικής ζωγραφικής*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα 2001

Διαβάζω και γράφω

1. Μελετήστε τα κείμενα 5 και 6 και αντιστοιχίστε τις αιτίες με τα αποτελέσματα στον παρακάτω πίνακα:

Αιτίες		Αποτελέσματα	
α.	Ο Οδυσσέας είναι δεμένος στο κατάρτι.	1.	Η εποχή είναι απροσδιόριστη.
β.	Οι ναύτες κωπηλατούν με όλη τους τη δύναμη.	2.	Δεν υποκύπτει στη γοητεία των Σειρήνων.
γ.	Ο ζωγράφος ανακατεύει στην εικόνα στοιχεία αρχαία και σύγχρονα.	3.	Απομακρύνονται γρήγορα.
δ.	Τα πρόσωπα λείπουν.	4.	Η εικόνα παραξενεύει τον θεατή.
ε.	Ο χώρος είναι γεμάτος με όργανα και γεωμετρικά σχήματα.	5.	Θυμίζει εργαστήρι ζωγράφου.

2. Συνδέστε τις ίδιες προτάσεις με τέτοιο τρόπο, ώστε η έμφαση να δίνεται στο αποτέλεσμα.
3. Συνδέστε τις ίδιες προτάσεις με άλλο τρόπο, ώστε η έμφαση να δίνεται στην αιτία. • Κάντε και όλες τις απαραίτητες αλλαγές.
4. Παρατηρήστε προσεκτικά τους δύο πίνακες (κείμενα 5 και 6) και διατυπώστε τις κρίσεις σας με τρόπους ανάλογους με αυτούς που χρησιμοποιήσατε στις δύο προηγούμενες δραστηριότητες.

Διαπιστώνω ότι:

- Σε μια **σχέση αιτίου-αποτελέσματος** ο κάθε ομιλητής μπορεί να δώσει έμφαση στο ένα ή στο άλλο (στην αιτία ή στο αποτέλεσμα) επιλέγοντας τον κατάλληλο τρόπο διατύπωσης (δηλαδή την κατάλληλη δευτερεύουσα πρόταση)

  π.χ. *Μερικές ταινίες στον κινηματογράφο με έχουν γοητεύσει τόσο, που δε θα τις ξεχάσω ποτέ.*
  Μερικές κινηματογραφικές ταινίες δε θα τις ξεχάσω ποτέ, επειδή με έχουν γοητεύσει.

B2 Εναντιωματικές προτάσεις

Κείμενο 7 Ελληνικό Θέατρο Σκιών: Φιγούρες από φως και ιστορία

Θυμόσοφος, σκωπτικός, αιχμηρός, εγωιστής, ανατρεπτικός, μηδενιστής, κατατρεγμένος, παράδοξα αξιοπρεπής μολονότι θεόφτωχος, όλα μαζί σε ένα κωμικό πλαίσιο είναι ο Καραγκιόζης που εξακολουθεί και σήμερα να συγκινεί και να ασκεί και στις νεότερες γενιές τη μυστήρια και πάντα ισχυρή γοητεία του.

Αν και για τους καραγκιοζοπαίχτες ο λόγος είναι το κυρίαρχο στοιχείο, οι φιγούρες δεν παύουν να αποτελούν το σημαντικότερο συστατικό του εποπτικού μέρους της παράστασης. Οι πρώτες φιγούρες φτιάχτηκαν από χαρτόνι. Το κατάλληλο κόψιμο και κοπίδιασμα δημιουργούσε κενά περιγραφικά των ανατομικών και ενδυματολογικών χαρακτηριστικών. Με την παρεμπόδιση του φωτός από το χαρτόνι και το πέρασμά του από τα κενά προβαλλόταν η σκιά της φιγούρας στο λευκό πανί. Αργότερα τοποθετήθηκαν χρωματισμένα διαφανή χαρτιά στα κενά του κοπιδιάσματος, που διευρύνθηκαν, ώστε να προσφέρουν τη ζωντάνια των χρωμάτων.

Οι φιγούρες είναι αρθρωτές, ώστε να εξυπηρετείται η κίνηση, με συνήθεις αρθρώσεις στη μέση και στα πόδια και ορισμένες φορές με πολλαπλές αρθρώσεις στο ένα χέρι, σταθερό χαρακτηριστικό της φιγούρας

του Καραγκιόζη. Από τα ίδια υλικά και με ανάλογη τεχνική κατασκευάζονταν και τα σκηνικά του θεάτρου σκιών. Παρίσταναν, συνήθως, αριστερά της οθόνης την καλύβα του Καραγκιόζη και δεξιά το Σεράι, αν και αργότερα παρουσίασαν μεγαλύτερη ποικιλία και απεικόνιζαν και πολυτελή σπίτια, κάστρα, εκκλησίες, βουνά κ.ά.

Η απήχηση του Καραγκιόζη στο ευρύ κοινό, τα πρώτα 20 χρόνια του εικοστού αιώνα, ήταν τέτοια, ώστε πολλοί εκδότες να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και στον τομέα του θεάτρου σκιών, είτε γιατί κάποιοι ήθελαν να διαβάσουν ένα έργο που τους εντυπωσίασε, είτε γιατί, ιδίως τα παιδιά, ήθελαν να το παραστήσουν. Τα φυλλάδια που κυκλοφόρησαν είχαν τη μορφή γραπτού σεναρίου με τα πρόσωπα του έργου, την περιγραφή της σκηνής και τους διαλόγους και αποτέλεσαν σημαντικό συστατικό της λαϊκής κουλτούρας.

Ελληνικό θέατρο Σκιών, Φιγούρες από φως και ιστορία,
ενημερωτικό φυλλάδιο του Ε.Λ.Ι.Α., 2004 (διασκευή)

Ακούω και μιλώ

1. Το θέατρο σκιών ανήκει στις λεγόμενες παραστατικές τέχνες (θέατρο, κινηματογράφος, χορός). Βρείτε στο κείμενο 7 όλες τις λέξεις που προσιδιάζουν στο πεδίο αυτών των τεχνών.
2. Στην πρώτη παράγραφο του κειμένου 7 ο Καραγκιόζης χαρακτηρίζεται «παράδοξα αξιοπρεπής». Σε τι οφείλεται αυτή η παραδοξότητα; • Ποια λέξη του κειμένου την ερμηνεύει/την αιτιολογεί; • Υπογραμμίστε τη λέξη που συνδέει τα δύο χαρακτηριστικά του Καραγκιόζη που παρουσιάζονται ως αταίριαστα.
3. Στην αρχή της δεύτερης παραγράφου του κειμένου 7 διατυπώνεται η άποψη ότι «οι φιγούρες δεν παύουν να αποτελούν το σημαντικότερο συστατικό του εποπτικού μέρους της παράστασης». Διατυπώνεται κάποια επιφύλαξη ή αντίθεση στην άποψη αυτή; • Με ποια πρόταση; • Υπογραμμίστε τις λέξεις με τις οποίες εισάγεται αυτή η πρόταση.
4. Με τις ίδιες λέξεις που υπογραμμίσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα εισάγεται μια πρόταση στο κείμενο 2. Εντοπίστε την και συζητήστε ποια λογική σχέση συνδέει το περιεχόμενό της με αυτό της κύριας πρότασης του κειμένου.
5. Αντικαταστήστε το «Αν και», με το οποίο εισάγεται η πρώτη πρόταση του κειμένου 2, με όποιες άλλες λέξεις νομίζετε ότι μπορούν να αποδώσουν το ίδιο νόημα και να διατηρήσουν την ίδια σχέση με την κύρια πρόταση του κειμένου.

Μαθαίνω ότι:

- Ένας τρόπος για να εκφραστεί **αντίθεση** ή **εναντίωση** προς ένα γεγονός ή ένα ενδεχόμενο είναι οι **δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις**.
- Οι **δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις** εισάγονται με τους συνδέσμους: *ενώ, μολονότι, αν και, και ας, παρόλο που* κ.λπ., και είναι **επιρρηματικές**.

Διαβάζω και γράφω

Με αφορμή το κείμενο 7, σας δίνονται παρακάτω ορισμένες διαπιστώσεις, οι οποίες μπορούν να συνδεθούν αντιθετικά:

α.	Ο κινηματογράφος και η τηλεόραση κυριαρχούν στη ζωή του σύγχρονου ανθρώπου.	**1.**	Το θέατρο σκιών επιβιώνει.
β.	Η ζωή του Καραγκιόζη είναι πάντα δύσκολη.	**2.**	Οι παραστάσεις προκαλούν το γέλιο του θεατή.
γ.	Στις μέρες μας το Θέατρο Σκιών δε βρίσκεται στην ακμή του.	**3.**	Πάντα εμφανίζονται νέοι δημιουργοί-καραγκιοζοπαίχτες.
δ.	Πρόκειται για θέατρο που βασίζεται στο φως και τη σκιά.	**4.**	Σήμερα η σκηνή του Καραγκιόζη είναι γεμάτη χρώματα.
ε.	Ο Καραγκιόζης δεν ήταν γιατρός.	**5.**	Κατάφερε να γιατρέψει τη Βεζυροπούλα.

α. Συνδέστε τες με διάφορους εναντιωματικούς συνδέσμους.
β. Αντιστρέψτε τις περιόδους που μόλις σχηματίσατε, κάνοντας τη δευτερεύουσα πρόταση κύρια και το αντίστροφο.
γ. Τι παρατηρείτε;

ΜΕΤΩΝΥΜΙΑ Γ

Κείμενο 8 [Λαός και Κολωνάκι]

Ηλίας Μακρής,
περ. «Κ», εφημ. *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 2004

Ακούω και μιλώ

1. Σε τι διαφέρει το κόκκινο αυτοκίνητο και ο οδηγός του από τα άλλα αυτοκίνητα και τους οδηγούς τους;
2. Ποιο είναι το κοινό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν όλοι οι οδηγοί στο σκίτσο;
3. Γιατί ο οδηγός του κόκκινου αυτοκινήτου επιλέγει να ακούσει δυνατά το τραγούδι αυτό; • Ποιο μήνυμα στέλνει στους άλλους οδηγούς;
4. Με ποια σημασία χρησιμοποιείται η λέξη *Κολωνάκι* στους στίχους του τραγουδιού; • Ποια είναι η κύρια σημασία της λέξης *Κολωνάκι*;

Μαθαίνω ότι:

- **Μετωνυμία** λέμε το σχήμα λόγου κατά το οποίο χρησιμοποιούμε:
  - **το όνομα του δημιουργού** για να δηλώσουμε το δημιούργημα (π.χ. *Στην Εθνική Πινακοθήκη εκτίθεται ένας Θεοτοκόπουλος* = Ένας πίνακας του Θεοτοκόπουλου)
  - **αυτό που περιέχει κάτι**, για να δηλώσουμε το περιεχόμενο (π.χ. *Έλα να πιούμε ένα ποτηράκι* = *κρασί*)
  - **το αφηρημένο** αντί για το συγκεκριμένο (π.χ. *Τόπο στα νιάτα!* =τόπο στους νέους!).

5. Το κείμενο 8 περιέχει κάποια μετωνυμία. • Ποια είναι αυτή και πώς εκφέρεται;

Διαβάζω και γράφω

1. Βρείτε τις μετωνυμίες στα παραπάνω σκίτσα.
2. Διατυπώστε τα ίδια νοήματα χωρίς να χρησιμοποιήσετε τις μετωνυμίες.
3. Σκεφτείτε και γράψτε τρία δικά σας παραδείγματα χρήσης μετωνυμιών.

Ακούω και μιλώ

Κατερίνα Χριστοδούλου,
Πες το με σπρέυ,
εκδ. Γράμματα, 1991

Κυριάκος Ιωσηφίδης,
Το graffiti στην Ελλάδα,
εκδ. Οξύ, 1997

1. **α.** Ποιες σκέψεις σάς δημιουργεί η παράλληλη παράθεση των δύο εικόνων;
β. Ποια είναι κατά τη γνώμη σας τα κίνητρα των νεαρών ατόμων ή νεανικών ομάδων που γεμίζουν με χρώματα και σχέδια τους τοίχους των πόλεων;
γ. Πού θα τοποθετούσατε τον εαυτό σας στην παρακάτω κλίμακα;

1	2	3	4	5
τα γκράφιτι με εξοργίζουν	τα γκράφιτι με αφήνουν αδιάφορο	μερικά έχουν γούστο	οι δημιουργοί τους (writers) είναι αληθινοί καλλιτέχνες που ζωντανεύουν την πόλη	προσπαθώ και εγώ να εκφραστώ μέσα από τα γκράφιτι

• Σχηματίστε ομάδες ανάλογα με τις τοποθετήσεις σας (ομάδα 1, 2, 3, 4, 5). Κάθε ομάδα ας προετοιμάσει την επιχειρηματολογία της υποστηρίζοντας την τοποθέτησή της. • Στο τέλος, διοργανώστε ανοικτή συζήτηση στην τάξη.

2. Βλέπετε τρεις παλιές διαφημίσεις, ηλικίας περίπου εκατό χρόνων.

Ενημερωτικό φυλλάδιο του Ε.Λ.Ι.Α.

α. Τι ακριβώς διαφημίζουν και σε ποιο κοινό απευθύνονται;
β. Γιατί αυτές οι διαφημίσεις περιέχουν και αγγλικό κείμενο;
γ. Ποια καλλιτεχνικά στοιχεία διακρίνετε σ' αυτές και ποιο νομίζετε ότι είναι το αποτέλεσμα που επιδιώκει ο καλλιτέχνης που τις σχεδίασε;
δ. Παρατηρήστε σύγχρονες έντυπες διαφημίσεις. • Διαλέξτε και φέρτε στην τάξη αυτές που σας φαίνονται πιο καλλιτεχνικές. • Κάντε συγκρίσεις ανάμεσα στις σύγχρονες και τις παλιές διαφημίσεις.

3. Αναζητήστε σε βιβλία, στον Τύπο, στο Διαδίκτυο, σε μουσικά cd, σε κινηματογραφικές ταινίες και αλλού, πώς έχουν αποδώσει διάφοροι καλλιτέχνες (ζωγράφοι, λογοτέχνες, μουσικοί, φωτογράφοι κ.λπ.) απ' όλο τον κόσμο ένα θέμα που θεωρείτε ενδιαφέρον (π.χ. ο *πόλεμος, η αγάπη, η φύση*). • Συγκεντρώστε όσο το δυνατό περισσότερα έργα πάνω στο θέμα αυτό και συζητήστε στην τάξη σας: **α.** ομοιότητες και διαφορές στις απόψεις των δημιουργών, **β.** τις πιθανές προθέσεις των δημιουργών αυτών.

Διαβάζω και γράφω

1. Ο Ολλανδός ιμπρεσιονιστής Βίνσεντ Βαν Γκογκ θεωρείται σήμερα σε όλο τον κόσμο ένας από τους μεγαλύτερους ζωγράφους όλων των εποχών. Οι πίνακές του κοσμούν τα σπουδαιότερα μουσεία και έχουν αμύθητη αξία.

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι ο Βαν Γκογκ στη διάρκεια της ζωής του δεν κατάφερε να πουλήσει ούτε έναν πίνακά του. Έζησε και ζωγράφιζε μέσα στην πιο σκληρή ανέχεια, βιώνοντας την απόρριψη.

- Πώς μπορείτε να εξηγήσετε αυτό το παράδοξο;
- Ποια σχέση βλέπετε να υπάρχει ανάμεσα στην καλλιτεχνική αξία ενός έργου και στην τιμή του στην αγορά έργων τέχνης; Οι παράγοντες που ορίζουν την αξία του είναι ίδιοι μ' αυτούς που καθορίζουν την τιμή του;
- Συνδυάζοντας τις παραπάνω πληροφορίες με το μήνυμα του κειμένου 4, γράψτε τις σκέψεις σας για το φαινόμενο της εμπορευματοποίησης της τέχνης.
- Τέλος, διαβάστε τα κείμενά σας στην τάξη και μοιραστείτε τον προβληματισμό σας με τους συμμαθητές σας.

Βίνσεντ Βαν Γκογκ, *Αυτοπροσωπογραφία*, στο Ingo F. Walther, *Βίνσεντ Βαν Γκογκ*, μτφρ. Σοφία Σουλιώτη, εκδ. TASCHEN/ΓΝΩΣΗ, 2004

2. Εμπνευστείτε από τη σχολική σας ζωή. • Διαλέξτε έναν γνωστό ή έναν πρωτότυπο μουσικό ρυθμό. • Πάνω σ' αυτόν γράψτε στίχους που να αφηγούνται γεγονότα ή που να εκφράζουν τα συναισθήματά σας από τη ζωή σας στο σχολείο.

3. Περιηγηθείτε μόνοι σας ή σε μικρές συντροφιές στη γειτονιά του σχολείου σας. • Παρατηρήστε προσεκτικά δρόμους, κτίρια, τα μαγαζιά, τους κοινόχρηστους χώρους (πλατείες, πάρκα) και αξιολογήστε την αισθητική τους. • Προσπαθήστε να σκεφτείτε συγκεκριμένες παρεμβάσεις που θα βελτίωναν αισθητικά τον χώρο. Στη συνέχεια συντάξτε μια επιστολή προς τον δήμο ή άλλον αρμόδιο φορέα που να περιλαμβάνει τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις σας για παρεμβάσεις και αλλαγές στον χώρο.

Στη συνέχεια αξιολογήστε τα κείμενά σας, ελέγχοντας αν:

- οι παρατηρήσεις είναι οργανωμένες σε κατηγορίες,
- οι παρατηρήσεις είναι εύστοχες και η περιγραφή βοηθάει τον αναγνώστη να κατανοήσει το πρόβλημα,
- οι προτάσεις αντιστοιχούν στο πρόβλημα ή τα προβλήματα που επισημάνθηκαν και είναι συγκεκριμένες και εφικτές,
- αξιοποιείται το λεξιλόγιο που προέκυψε από τη διδασκαλία της ενότητας σχετικά με την τέχνη,
- έχουν μορφή και ύφος κατάλληλα για επίσημη επιστολή.

Διαθεματική εργασία

- Ανάμεσα στα τραγούδια που μας συντροφεύουν καθημερινά υπάρχουν κάποια που έχουν φτωχούς στίχους και μερικές φορές ακόμα και ανόητους. Υπάρχουν όμως και άλλα με λόγια που μπορούν να μας κάνουν να συγκινηθούμε, να ονειρευτούμε, να γελάσουμε, να ταξιδέψουμε νοερά, έχουν, δηλαδή, αληθινή ποιητική αξία.
- Φτιάξτε μια ανθολογία με στίχους τραγουδιών που σας αρέσουν και σας συγκινούν, η οποία να απευθύνεται σε συνομηλίκους σας.
- Θυμηθείτε ότι κάθε ανθολογία είναι μια επιλογή και ταυτόχρονα μια πρόταση. Ο ανθολόγος επιδιώκει να μοιραστεί το βίωμά του και μέσα από αυτό να επικοινωνήσει με τους άλλους.
- Μπορείτε να χωριστείτε σε ομάδες ανάλογα με το θέμα των τραγουδιών (π.χ. αγάπη, χωρισμός, νοσταλγία, τόπος κ.λπ.) ή με το είδος της μουσικής (π.χ. λαϊκά, δημοτικά, ποπ, ροκ, ραπ κ.λπ.). Ο καθένας να προτείνει δυο τρία τραγούδια των οποίων θα έχει καταγράψει τους στίχους. Η τελική επιλογή θα γίνει από την ομάδα έπειτα από διαπραγμάτευση.
- Οι επιλογές όλων των ομάδων στο τέλος θα συγκεντρωθούν σε ένα βιβλιαράκι που μπορεί και να εικονογραφηθεί. Επίσης, με τη βοήθεια του καθηγητή της μουσικής μπορούν να αναζητηθούν και οι αντίστοιχες παρτιτούρες και να ενσωματωθούν στο βιβλίο. Τέλος, αν υπάρχει η τεχνική δυνατότητα, θα μπορούσε να ηχογραφηθεί ένα cd που να συνοδεύει την ανθολογία.
- Αν είστε ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα της εργασίας σας, μπορείτε να οργανώσετε μια εκδήλωση, την οποία θα παρουσιάσετε στο σχολείο ή στην κοινότητα.
- Η εκδήλωση μπορεί να περιλαμβάνει απαγγελίες, αλλά και τραγούδια από τη χορωδία, καθώς και άλλες δικές σας χορογραφικές ή θεατρικές ή και εικαστικές δημιουργίες.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

Δευτερεύουσες αποτελεσματικές προτάσεις	Δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις
Δηλώνουν	Δηλώνουν.....
.....	.....
Εισάγονται με:.....	Εισάγονται με:.....
.....	.....

- Όταν λέμε: «Στην Εθνική Πινακοθήκη εκτίθεται ένας Θεοτοκόπουλος» εννοούμε ότι .....
  .....
- Το σχήμα λόγου που χρησιμοποιήσαμε στην περίπτωση αυτή ονομάζεται .....

8η ενότητα

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Σ' αυτή την ενότητα:

Θα γνωρίσουμε τα **μόρια**, τις άκλιτες λεξούλες που χρωματίζουν τον λόγο μας.

Θα ανακεφαλαιώσουμε και θα συστηματοποιήσουμε όσα γνωρίζουμε για τα **σημεία της στίξης**.

Θα μιλήσουμε για τις δυνατότητες που έχουμε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις με **άλλες σημασίες**, ανάλογα με τις επικοινωνιακές και εκφραστικές μας ανάγκες και θα αναφερθούμε σε μερικά **σχήματα λόγου**.

Θα ασκηθούμε στην **περιληπτική** απόδοση κειμένων.

Θα έχουμε την ευκαιρία να εκφράσουμε τα **όνειρα** και τις **προσδοκίες,** αλλά και τους **φόβους** και τις **αγωνίες** που νιώθουμε όλοι μπροστά στο **άγνωστο** που αντιπροσωπεύει το **μέλλον**.

Θα σκεφτούμε τους τρόπους που διαθέτουμε για να **ορίσουμε** το μέλλον μας, τόσο ως **άτομα**, όσο και ως **κοινωνία**.

Κείμενο 1 [Η εργασία στο μέλλον]

Βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη μεταβατική περίοδο όπου η ταχεία ανάπτυξη της τεχνολογίας, των επικοινωνιών και της πληροφορικής προκαλεί μια πραγματική επανάσταση με τεράστιες και απρόβλεπτες συνέπειες στην οικονομία, την παραγωγή, την αγορά εργασίας και την εκπαίδευση. Για τα ζητήματα αυτά τίποτα δεν μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια και οι ειδικοί κινούνται στον τρίπτυχο άξονα: Τάσεις – Προβλέψεις – Προοπτικές.

Ο Τόφλερ, το 1982, υποστηρίζει ότι με τον σημερινό ρυθμό ανάπτυξης της γνώσης, όταν ένα παιδί που έχει γεννηθεί σήμερα θα αποφοιτήσει αργότερα από το Πανεπιστήμιο, τότε η ποσότητα γνώσεων στον κόσμο θα είναι τέσσερις φορές μεγαλύτερη. Όταν το ίδιο παιδί θα είναι τριάντα ετών, το 97% των γνώσεων που θα έχει αποκτήσει ο κόσμος, θα έχουν μαθευτεί από τη χρονολογία γέννησής του και μετά.

Στο οικονομικό και εργασιακό περιβάλλον, την ίδια στιγμή που καταρρέουν επιχειρήσεις με παραδοσιακά επαγγέλματα και παρωχημένη τεχνογνωσία, εμφανίζονται νέα επαγγέλματα στον τομέα των υπολογιστών, της γενετικής, της επικοινωνίας, της πληροφόρησης, της οικολογίας, της ιατρικής κ.λπ.

Ε. Ρέππα, Τ. Φωτιάδου-Ζαχαρίου, «Το μέλλον της εργασίας και της εκπαίδευσης στη νέα κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και Προσανατολισμού ΕΛΕΣΥΠ*, τεύχ. 40-41, 1997 (διασκευή)

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί είναι πρακτικά αδύνατη η ακριβής πρόγνωση των μελλοντικών όρων της εργασίας και της παραγωγής;
2. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών οδηγεί στην αύξηση της ανεργίας. Το κείμενο που διαβάσατε επιβεβαιώνει την άποψη αυτή;

Κείμενο 2 Οικοδομώντας το μέλλον

Κάποια φορά, στη διάρκεια της δεκαετίας του ’50, καθώς επέστρεφα με πλοίο από τη Βραζιλία, μείναμε για μια μέρα στο Τρινιντάντ κι εγώ αποφάσισα να ρίξω μια ματιά στη σημαντικότερη πόλη, το Πορτ οφ Σπαίην.

Την εποχή εκείνη, όταν επισκεπτόμουν μια πόλη, ενδιαφερόμουν να γνωρίσω τις πιο φτωχές περιοχές της – να δω πώς είναι εκεί η ζωή. Έτσι χάζεψα κάμποσο στους λόφους, στη νέγρικη συνοικία της πόλης, τριγυρνώντας με τα πόδια. Είχα πάρει το δρόμο της επιστροφής, όταν σταμάτησε πλάι μου ένα ταξί κι ο οδηγός του μου είπε: «Έι, κύριε! Θέλεις να δεις την πόλη; Θα σου κοστίσει μόνο πέντε μπίβι».

«Εντάξει», του είπα και μπήκα μέσα.

Ο οδηγός έστριψε προς τα πάνω, να με πάει να δω κάποιο ανάκτορο, λέγοντας: «Θα σου δείξω όλα τα ωραία μέρη».

«Όχι, ευχαριστώ», απάντησα. «Τέτοια βρίσκω παντού, είναι ίδια σε όλες τις πόλεις. Εγώ θέλω να δω το πιο υποβαθμισμένο μέρος της πόλης, εκεί όπου ζουν οι πολύ φτωχοί. Εξάλλου μόλις πριν ήμουν εκεί πάνω, στους λόφους».

«Α! ώστε έτσι;», έκανε εντυπωσιασμένος. «Εντάξει, θα σου δείξω αυτό που θες. Μετά, όταν θα έχουμε τελειώσει, θα σου κάνω και μια ερώτηση, γι' αυτό θέλω να κοιτάς το καθετί προσεχτικά».

Με οδήγησε λοιπόν σε μια γειτονιά Ινδών –είχαν κάνει εκεί κάποιο στεγαστικό πρόγραμμα– και σταμάτησε μπροστά σε κάποιο σπίτι που ήταν κατασκευασμένο με τσιμεντόλιθους. Μέσα δεν υπήρχε σχεδόν τίποτε. Στα μπροστινά σκαλιά καθόταν ένας άντρας. «Τον βλέπεις αυτόν;», ρώτησε ο οδηγός. «Ο γιος του σπουδάζει Ιατρική στο Μαίρυλαντ».

Μετά με γύρισε στη γειτονιά, κι έτσι μπόρεσα να δω καλύτερα πώς ήταν εκεί. Βρήκαμε και μια γυναίκα που τα δόντια της είχαν ολωσδιόλου σαπίσει. Λίγο παρακάτω σταματήσαμε κι ο οδηγός με σύστησε σε δύο γυναίκες που τις θαύμαζε. «Μάζεψαν κι οι δύο τα λεφτά τους κι αγόρασαν μια ραπτομηχανή. Τώρα όλη η γειτονιά ράβεται σ' αυτές», είπε με περηφάνια. [...]

Είδαμε πολλά ακόμη και τελικά ο οδηγός του ταξί γύρισε και μου είπε: «Και τώρα, καθηγητά μου, να και η ερώτηση. Είδες ότι οι Ινδοί είναι τόσο φτωχοί όσο κι οι Νέγροι, μερικές φορές και πιο φτωχοί, όμως κάπως, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, προοδεύουν – να, εκείνος ο άντρας έχει στείλει το γιο του στο κολέγιο, εκείνες οι γυναίκες δημιούργησαν μόνες τους ένα ραφτάδικο. Όμως οι άνθρωποι της φυλής μου δεν πάνε μπροστά. Γιατί;»

Του απάντησα ότι δεν ήξερα –αυτή την απάντηση έδινα σχεδόν σε κάθε ερώτηση–, όμως αυτός δε δέχτηκε τέτοιου είδους απάντηση από έναν καθηγητή. Προσπάθησα λοιπόν να βρω κάποια λογική αιτία. «Στην Ινδία, του είπα, υπάρχει μια μακρόχρονη παράδοση, η οποία πηγάζει από μια θρησκεία και μια φιλοσοφία χιλιάδων χρόνων. Έτσι οι άνθρωποι αυτοί, αν και δε ζουν στην Ινδία, είναι φορείς αυτής της παράδοσης για το τι είναι σημαντικό στη ζωή και προσπαθούν να οικοδομήσουν για το μέλλον και να βοηθήσουν τα παιδιά τους στις προσπάθειές τους – κάτι που έφτασε ως αυτούς μέσα απ' τους αιώνες».

Και συνέχισα λέγοντας: «Νομίζω ότι στους ανθρώπους της φυλής σου, δυστυχώς, δεν είχε δοθεί ποτέ η ευκαιρία να δημιουργήσουν μια τόσο μακρόχρονη παράδοση, ή, κι αν ακόμη είχε γίνει κάποτε αυτό, την έχασαν κατά τη διάρκεια της κατάκτησης και της σκλαβιάς τους». Δεν ξέρω αν ήταν αλήθεια αυτό, ήταν όμως η καλύτερη εξήγηση που διέθετα τη στιγμή εκείνη.

Ο οδηγός ένιωσε ότι αυτό που είπα ήταν μια καλή παρατήρηση, κι είπε ότι κι αυτός σχεδίαζε να οικοδομήσει για το μέλλον. Μάλιστα γι' αυτό το σκοπό έπαιζε στον ιππόδρομο κι αν κέρδιζε θα μπορούσε να αγοράσει ένα δικό του ταξί και να πάει πραγματικά μπροστά.

Ένιωσα πολύ λυπημένος. Του είπα ότι το να ζητάει να χτίσει το μέλλον του περιμένοντας να κερδίσει στον ιππόδρομο ήταν κακή επιλογή, εκείνος όμως επέμενε ότι αυτός ήταν ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να το κάνει. Ο άνθρωπος είχε τόσο καλές προθέσεις, η μέθοδος όμως που διάλεξε για να τις υλοποιήσει ήταν να επικαλείται την τύχη.

Richard P. Feynman, *Τι σε νοιάζει εσένα τι σκέφτονται οι άλλοι;*
μτφρ. Νίκος Κοτρίδης, εκδ. Τροχαλία, 1993

Ερώτηση κατανόησης

- Ποιες είναι οι δύο φυλετικές κοινότητες στις οποίες αναφέρεται το κείμενο και ποια διαφορά υπάρχει μεταξύ τους στον τρόπο που αντιμετωπίζουν το μέλλον;

Κείμενο 3 [Η μάντισσα]

[...] Με τούτην την ύστερην λέξιν επάγωσε η Φροσύνη. Πώς τάχα εγνώριζε αυτό το απόκρυφο η γραία, ξένη γυναίκα; Τότε πλέον εσυμπέρανεν ότι με το προνοητικό που είχε θα της έλεγε καθαρά την μοίραν της και ετρόμαξε η δύστυχη κόρη μη της προφητεύσει άλλα δυστυχήματα και άλλες αμαρτίες, όμοιες με όλες εκείνες τες προγονικές συμφορές ή και χειρότερες. Εσηκώθηκε, επήγε κι έκοψε ένα μεγάλο φελί μπαρμπαρέλα*, επήρε και μια χούφτα ελιές, τα έδωκε της γύφτισσας και της είπε:

- Γριά μου, πήγαινε τώρα με την ευχήν του Θεού. Δεν θέλω ν' ακούσω τίποτε άλλο. Μου φανερώσεις ή δεν μου φανερώσεις την μοίραν μου, αυτή δεν αλλάζει. Την περιμένω και εγώ όπως θα μου την στείλει ο Παντοδύναμος.

- Άγια ομιλείς, κοπέλα μου, αλλ' αφουγκράσου με! Έχεις καλήν μοίραν, αν κάμεις ό,τι σου ειπώ, μα τούτο το ψωμί. Διαφορετικά θα στραβώσει.

Η γύφτισσα την εκοίταξε με κάτι μάτια που την εγήτεψαν.

- Κάμε γρήγορα! Μίλησε! της είπε η Φροσύνη.

- Για άνοιξέ μου πάλιν το χεράκι σου. Εδώ μεγάλη πολιτεία. Ω! πολυκοσμία, ωσάν τα μαλλιά της κεφαλής σου, και σ' όλους ανάμεσα ένας νέος, μα τι νέος! Λιανοκάμωτος, λεβέντικος, ξανθομάλλης, απαράλλακτος με εκείνον τον Καβαλάρη, που κρέμεται στο προσκέφαλό σου. Εδώ πέρα το χρυσάφι. Έλα, παλικάρι και ομορφονιέ, και από μεγάλο γένος, έλα πάρε πρώτα το μάλαμα, πάρε και τη νύφη, οπού είναι καλύτερη από το μάλαμα· εδώ παρέκει η εκκλησία...

Εις εκείνην την στιγμήν σύγνεφο μαύρο, ωσάν πίσσα, εσκέπασε τον ήλιον και το πρόσωπο της γραίας εκατήφιασε.

- Κάτι αλλότριο βλέπεις, της είπε η Φροσύνη.

- Τίποτε, κοπέλα μου· είναι γραμμένο· θα έχεις καλήν μοίραν. Πολλοί γαμπροί σε ζήτησαν έως τώρα και πολύ περισσότεροι θα σε ζητήσουν ακόμη. Συ μην πάρεις κανέναν, όσο να έλθει ο σταλμένος από πέρα, από την μεγάλην πολιτείαν. Μοναχά να καλόχεις εκείνον τον Καβαλάρη, και αυτός με το σπαθί του θα σας φυλάξει.

Καθώς ετέλειωσε τον λόγον, ο ήλιος έσχισε το σύγνεφο, και η γραία με νεανικό τίναγμα επετάχθη από χάμου, τα μάγουλά της εξεζάρωσαν, άστραφτε η θωριά της, ένα αέρινο στεφάνι εκύκλωσε τα μαλλιά της, απλωμένα, χρυσόξανθες πλεξίδες, το λερό κουρελιασμένο φουστάνι της έλαμψε, ωσάν βασιλική πορφύρα – κι εχάθη.

Από εκείνην την ημέραν η Φροσύνη άλλο δεν είχε εις τον νουν της παρά τον ερχόμενον γαμπρόν. Ημέρα και νύκτα εθεωρούσε με πόθον αμίλητον την εικόνα του Ταξιάρχη, οπού με τον λόγον εκείνης της θείας γυναικός ήταν το προεικόνισμα του ανθρώπου, οπού έμελλε να γίνει ταίρι της.

Ιάκωβος Πολυλάς, «Τα τρία φλωριά», *Αλλόκοτα, Παράξενα*,
Μαίρη Γιόση, Άννα Χρυσογέλου-Κατσή, Μαρία Λαϊνά (επιλογή - επιμέλεια), εκδ. του Εικοστού Πρώτου, 1995

* **φελί μπαρμπαρέλα**: κομμάτι από άζυμο ψωμί καλαμποκιού

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια είναι τα συναισθήματα της Φροσύνης, καθώς ακούει τις προφητείες της μάντισσας; • Ποιες αντιδράσεις της τα φανερώνουν;
2. «Κάτι αλλότριο βλέπεις»: Βρείτε τη σημασία της λέξης «αλλότριο» στο Λεξικό. • Με ποια σημασία τη χρησιμοποιεί η Φροσύνη; • Από ποια στοιχεία του κειμένου το συμπεραίνετε;
3. Σε ποια εποχή και σε ποιο κοινωνικό πλαίσιο νομίζετε ότι διαδραματίζεται η σκηνή που διαβάσατε; • Ποιο νομίζετε ότι είναι το κοινωνικό και το μορφωτικό επίπεδο των προσώπων που συνομιλούν; (Προσπαθήστε να στηρίξετε τις υποθέσεις σας στα στοιχεία του κειμένου.)

Κείμενο 4 Η νέα γενιά

[...] Για τη σημερινή νέα γενιά λέγεται ότι πρόκειται για μάζα καθοδηγούμενη, χωρίς όνειρα –εκτός από αυτά ενός κινητού κι ενός αυτοκινήτου–, που ζει με Ρουβά και «Big Brother» και άλλα πολλά που τα γνωρίζετε.

Φυσικά και υπάρχει αυτή η κατηγορία παιδιών, όπως πάντα υπήρχαν τα αντίστοιχα σε κάθε γενιά. Η διαφορά της «υπόλοιπης» σημερινής από τις προηγούμενες είναι ότι καθώς μεγαλώνει σε μια τραγική εποχή –που σημειωτέον, δημιούργησαν οι μεγαλύτεροί τους που φέρουν και την ευθύνη– έχει εξαρχής, και μάλιστα βίαια, δοσμένη «όλη την πληροφορία». Πρόκειται για μια γενιά που δεν προλαβαίνει να αφουγκραστεί και να επεξεργαστεί, αλλά αναγκαστικά οφείλει να αποδεχτεί και να διαχειριστεί άμεσα.

Εκεί, ο κάθε χαρακτήρας αντιδρά αλλιώς. Γι' αυτό νομίζω ότι είμαστε μπροστά σε μία πλουραλιστική νέα κοινωνία, αρκετά ανεκτική και ανοικτή, και ταυτόχρονα πολύ ψυλλιασμένη, επιφυλακτική και σε διαρκή αμφισβήτηση. Άλλωστε ακόμα και η απάθεια είναι συχνά μια μορφή αντίδρασης. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι νέοι σήμερα φορούν τα πάντα και δεν ακολουθούν μία μόδα, ότι ακούνε διάφορες μουσικές και όχι μόνο ένα είδος, ότι ψηφίζουν διαφορετικά κόμματα σε κοινές παρέες, ότι γεμίζουν μικρά θέατρα και σινεφίλ αίθουσες, ότι κατέβηκαν στους δρόμους, ότι δεν παραμυθιάζονται με ήρωες και ινδάλματα ή στρέφονται σε εκείνους του παρελθόντος, όπως ο Τσε ή ο Μάρλεϊ.

Ας κοιτάξουμε λίγο περισσότερη ώρα στα μάτια αυτούς τους πιτσιρικάδες, που έγιναν απότομα έφηβοι. Είναι εκείνοι που μεγαλώνουν και αρκετά μόνοι –αφού πια αμφότεροι οι γονείς δουλεύουν–, είναι εκείνοι που κάνουν παρτ τάιμ δουλειές, για να μη ζητάνε συνέχεια χαρτζιλίκι, είναι εκείνοι που μάλλον δε θα κληρονομήσουν ένα διαμερισματάκι, γιατί τα λεφτά λιγοστεύουν. Κι αν τους κατηγορούμε ότι «μπαίνουν από νωρίς στο λούκι» και δεν ασχολούνται με άλλα πράγματα, ας σκεφτούμε αν έχουν στ' αλήθεια εναλλακτική λύση στην κοινωνία που τους υποδέχτηκε.

Μία Κόλλια, εφημ. *CITY PRESS*, 2003 (διασκευή)

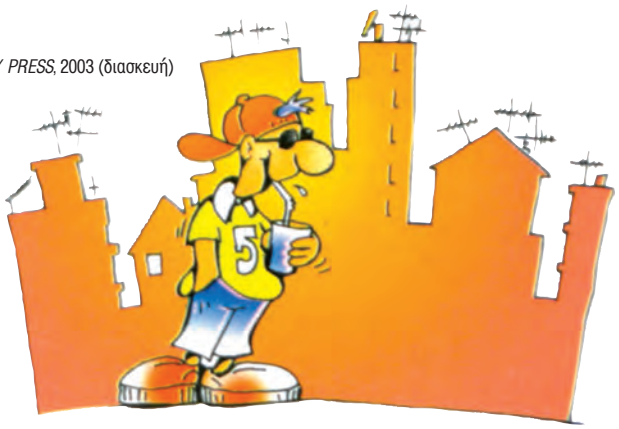

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια επίδραση ασκεί στους νέους η υπερπροσφορά «πληροφορίας» στην εποχή μας;
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας που θα διαμορφώσει στο άμεσο μέλλον η σημερινή νέα γενιά, σύμφωνα με τη συγγραφέα του χρονογραφήματος;

Ακούω και μιλώ

1. «Έχεις καλήν μοίραν»: Η φράση περιέχεται δύο φορές στο κείμενο 3. Εντοπίστε τις δύο φράσεις. • Ποια μικρή διαφορά βλέπετε μεταξύ τους; • Ποιος είναι ο γραμματικός χρόνος κάθε πρότασης;
2. «Κοιτάζουμε λίγο περισσότερη ώρα στα μάτια αυτούς τους πιτσιρικάδες, που έγιναν απότομα έφηβοι» (κείμενο 4).
   «Καλόχεις εκείνον τον Καβαλάρη» (κείμενο 3)
   Οι παραπάνω φράσεις είναι παραλλαγμένες φράσεις των κειμένων 3 και 4. Εντοπίστε μέσα στα κείμενα τις αυθεντικές και βρείτε τις λεξούλες που έχουν παραλειφθεί. • Τι αφαιρέθηκε από το νόημα των φράσεων με την παράλειψή τους; • Με ποια λέξη της κάθε φράσης έχει πιο στενή σχέση η λέξη που παραλείφθηκε;
3. «Μοναχά να καλόχεις εκείνον τον Καβαλάρη» (κείμενο 3).
   «να, εκείνος ο άντρας έχει στείλει τον γιο του στο κολέγιο» (κείμενο 2).
   Συγκρίνετε τις σημασίες που έχει το *να* στα δύο αυτά αποσπάσματα.
4. «Για τα ζητήματα αυτά τίποτα δεν μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια» (κείμενο 1).
   «Για άνοιξέ μου πάλιν το χεράκι σου» (κείμενο 3).
   Συγκρίνετε τις σημασίες που έχει το *για* στα δύο αποσπάσματα. • Σε ποιο από τα δύο αποσπάσματα το *για* συνδέεται στενά με ένα ουσιαστικό και δημιουργεί προθετικό σύνολο; • Με τι μέρος του λόγου συνδέεται στενά το *για* στο άλλο απόσπασμα και ποια σημασία του προσθέτει;

Μαθαίνω ότι:

- **Μόρια** ονομάζουμε τις λέξεις *να* και *θα* που χρησιμοποιούμε για να σχηματίσουμε την υποτακτική έγκλιση και τους μελλοντικούς χρόνους.
- Επίσης **μόρια** θεωρούμε όλες γενικά τις **άκλιτες λέξεις**, όταν τις χρησιμοποιούμε με σημασίες που δε μας επιτρέπουν να τις κατατάξουμε σε κάποιο από τα άλλα άκλιτα μέρη του λόγου (επιρρήματα, προθέσεις, συνδέσμους, επιφωνήματα).
- Τα μόρια (εκτός από τα *θα*, *να*) **χρωματίζουν** συναισθηματικά τον λόγο. Εμπλουτίζουν τις σημασίες και τους δίνουν **εκφραστικότητα**. Γι' αυτό τα μόρια τα συναντάμε συχνότερα διάσπαρτα στον καθημερινό λόγο και στη λογοτεχνία.
- Ενώ ως φυσικοί ομιλητές τα χρησιμοποιούμε με άνεση, τα μόρια είναι πιθανό να δυσκολέψουν όσους διδάσκονται την ελληνική ως ξένη γλώσσα, επειδή οι σημασιολογικές τους αποχρώσεις δεν προβλέπονται συνήθως από τους κανόνες και συχνά αλλάζουν ρόλο μέσα στον λόγο (π.χ. προθέσεις που χρησιμοποιούνται ως επιρρήματα, επιρρήματα που γίνονται σύνδεσμοι κ.λπ.).

Διαβάζω και γράφω

1. «Έχεις καλήν μοίραν,... μα τούτο το ψωμί» (κείμενο 3).
   «ένας νέος, μα τι νέος!» (κείμενο 3).
   Σκεφτείτε ποιες είναι οι διαφορετικές σημασίες του *μα* στα δύο αποσπάσματα. • Γράψτε και εσείς δύο προτάσεις, στις οποίες να φαίνονται οι διαφορετικές σημασίες του *μα*.
2. Σε όλα τα παρακάτω σκίτσα το *θα* συνοδεύει διάφορους ρηματικούς τύπους. Σε ποια περίπτωση δηλώνεται:
   α. αυτό που πρόκειται να γίνει
   β. αυτό που θα μπορούσε να γίνει
   γ. αυτό που είναι πιθανό να συμβαίνει.

• Γράψτε και εσείς τρεις προτάσεις ή κάντε τρία σκίτσα που να περιέχουν φράσεις με *θα* και να δηλώνουν τις τρεις αυτές διαφορετικές σημασίες.

3. Μελετήστε τις φράσεις που ακολουθούν και πείτε τες φωναχτά:
- Σαν να δρόσισε λιγάκι!
- Δεν αλλάζω γνώμη, που να με χρυσώσεις!
- Ας κρατούσε για πάντα το όνειρο αυτό!
- Μπας και σου περισσεύει κάνα ευρώ;
- Θα 'ρθεις αύριο; – Αμέ!
- Έτσι μου 'ρχεται να τα παρατήσω κι ό,τι θέλει ας γίνει.
- Τον ξέρω εδώ και είκοσι χρόνια!
- Να μην πάω, θα του κακοφανεί!
- Δε γύρισε καν να με κοιτάξει!

α. Εντοπίστε και υπογραμμίστε όσες λέξεις θεωρείτε μόρια στις παραπάνω φράσεις, σύμφωνα με τη θεωρία που προηγήθηκε.
β. Μετασχηματίστε τις φράσεις αυτές. Κάντε όσες αλλαγές χρειάζονται, για να αποδώσετε μεγαλύτερη τυπικότητα και επισημότητα στον λόγο.
γ. Τι συνέβη με τα μόρια στις δικές σας φράσεις;
δ. Ποια εκδοχή από τις δύο σας φαίνεται ότι εκφράζει εντονότερα τα συναισθήματα των ομιλητών;

Ακούω και μιλώ

1. «Με τούτην την ύστερην λέξιν... θα στραβώσει» και «Εις εκείνην την στιγμήν... καλήν μοίραν» (κείμενο 3): Εντοπίστε όλα τα σημεία στίξης στα αποσπάσματα. • Συζητήστε στην τάξη ποιο σκοπό εξυπηρετεί η χρήση καθενός από αυτά.
2. «Κάμε γρήγορα! Μίλησε!» (κείμενο 3): Τι δείχνει η στίξη που υπάρχει στη φράση του κειμένου; • Σε τι είδους εκφώνηση σας οδηγεί;
3. Μπορείτε να φανταστείτε τη φράση «Μίλησε» ειπωμένη σε διαφορετικές περιστάσεις επικοινωνίας; • Πώς θα μπορούσε να εκφωνηθεί; • Με ποια σημεία στίξης θα έπρεπε να αποδοθεί στον γραπτό λόγο η κάθε διαφορετική εκφώνηση;

Διαπιστώνω ότι:

- **Στον προφορικό λόγο** αποδίδουμε το νόημα όσων θέλουμε να πούμε ή και τα συναισθήματά μας χρησιμοποιώντας μικρές ή μεγαλύτερες **παύσεις**, **ανεβοκατεβάσματα** και **χρωματισμούς** της φωνής μας (επιτονισμός).
- Επειδή **στον γραπτό λόγο** δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τέτοια μέσα, αντί γι' αυτά χρησιμοποιούμε τα **σημεία της στίξης**.
- Επίσης, με τα σημεία στίξης μερικές φορές φανερώνουμε τις **συντακτικές σχέσεις** μεταξύ των στοιχείων μιας περιόδου λόγου.

Διαβάζω και γράφω

1. Πολλοί νέοι...: Συνεχίστε την περίοδο προσθέτοντας μία ή περισσότερες από τις παρακάτω φράσεις με διάφορους συνδυασμούς:
   - αν και διαθέτουν πολλά εφόδια
   - αντιμετωπίζουν το μέλλον τους με ανησυχία
   - νιώθουν άγχος αγωνία και φόβο
   - επειδή δεν ξέρουν αν θα βρουν δουλειά
   - ακόμα και αυτοί που έχουν πτυχία Ανωτάτων Σχολών.

   Στις περιόδους που θα φτιάξετε, βάλτε κόμματα όπου νομίζετε ότι είναι απαραίτητα. • Παρατηρήστε σε ποιες περιπτώσεις βάλατε κόμμα.
2. Προσπαθήστε να συνοψίσετε σε έναν κανόνα τα συμπεράσματά σας.
3. Ανατρέξτε στις προηγούμενες ενότητες, όπου διδαχτήκατε τις δευτερεύουσες προτάσεις και βρείτε ποιες από αυτές χωρίζονται με κόμμα από τις κύριες προτάσεις και ποιες δε χωρίζονται. • Συμπληρώστε τον κανόνα που ακολουθεί.

Διαπιστώνω ότι:

- Οι ....., ..., ..., ... δευτερεύουσες προτάσεις δε χωρίζονται με κόμμα από την κύρια πρόταση.
- Οι ....., ..., ..., ..., ..., ... δευτερεύουσες προτάσεις συνήθως χωρίζονται με κόμμα.

4. Συμπληρώστε τα κενά στο επόμενο πλαίσιο τοποθετώντας τις λέξεις *ονοματικές*, *επιρρηματικές*, όπου ταιριάζει η καθεμιά.

Κατά κανόνα οι ..... δευτερεύουσες δε χωρίζονται με κόμμα από την κύρια πρόταση, ενώ οι ..... χωρίζονται.

Ακούω και μιλώ

1. Αναζητήστε στο κείμενο 3 τις άνω τελείες και τις παύλες. • Εξηγήστε τον ρόλο αυτών των σημείων στίξης.

2. Αναζητήστε στα βιβλία σας άλλα κείμενα που περιέχουν παύλες και παρουσιάστε τα στην τάξη. • Μπορείτε να διατυπώσετε έναν κανόνα για το πότε χρησιμοποιούνται οι παύλες;

Κείμενο 5 [Οι θετικές επιστήμες μάς απειλούν;]

[...] Πολλοί έξυπνοι και ικανοί άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι υπάρχει μια πραγματική απειλή [από τις θετικές επιστήμες]. Για παράδειγμα, ο Πάπας Ιωάννης Παύλος ο 2ος, σε ομιλία του προς την UNESCO, διατύπωσε την εξής άποψη:

«Το μέλλον του ανθρώπου και της ανθρωπότητας απειλείται, απειλείται σοβαρά, παρά τις πολύ ευγενικές προθέσεις των ανθρώπων που ασχολούνται με τις θετικές επιστήμες. Οι ανακαλύψεις τους έγιναν και εξακολουθούν να γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης –εις βάρος των ηθικών κανόνων– για σκοπούς καταστροφής και θανάτου σε βαθμό που ποτέ μέχρι σήμερα δεν είχε επιτευχθεί. Προκαλούνται έτσι τρομακτικές καταστροφές. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί και στον τομέα των γενετικών μετατροπών και βιολογικών πειραμάτων και στους τομείς των χημικών, βακτηριολογικών και πυρηνικών εξοπλισμών.»

G. J. V. Nossal, Ross L. Coppel, *Αναμορφώνοντας τη ζωή. Η επανάσταση της γενετικής τεχνολογίας*, μτφρ. Γιώργος Παπαδόπουλος, εκδ. Κάτοπτρο, 1991

Ακούω και μιλώ

1. Στο κείμενο 5 αναζητήστε τα ακόλουθα σημεία στίξης: εισαγωγικά, παύλες, άνω κάτω τελεία. • Εξηγήστε τον ρόλο τους.

2. Αναζητήστε στα βιβλία σας άλλα κείμενα τα οποία περιέχουν άνω κάτω τελεία και εισαγωγικά και παρουσιάστε τα στην τάξη. • Μπορείτε να διατυπώσετε έναν κανόνα για το πότε χρησιμοποιούνται αυτά τα σημεία στίξης;

3. Ποια είναι η απειλή για το μέλλον του ανθρώπου και της ανθρωπότητας, στην οποία αναφέρεται ο Πάπας στο κείμενο 5; • Έχετε ακούσει ή διαβάσει άλλες τέτοιες παρόμοιες απόψεις;

4. Ποιες από τις σύγχρονες επιστημονικές/τεχνολογικές εξελίξεις νομίζετε ότι προκαλούν τις μεγαλύτερες φοβίες στους ανθρώπους; • Εσείς τις συμμερίζεστε;

Κείμενο 6 Απολογία

[...] Παρά τα γεγονότα δεν άλλαξα πεποιθήσεις
παραμένω ο αυτός με τις ίδιες ιδέες
που τρυπούν σαν αγκάθια το μυαλό μου. Είναι
τα πράγματα που αλλάζουν γύρω
το ύψος των οικοδομών οι τιμές των αυτοκινήτων
οι απόψεις των φίλων. Παραμένω ο αυτός
με ιδέες που μ' έχουν για καλά σημαδέψει
με ιδέες που περπατούν στο κρανίο μου σα μυρμήγκια. [...]

Νάσος Βαγενάς, *Νεότερη Ελληνική Ποίηση 1965-1980*,
εισαγωγή: Αλέξης Ζήρας, εκδ. Γραφή, 1979

Ακούω και μιλώ

Τι παρατηρείτε σε ό,τι αφορά τη στίξη στο κείμενο 6; • Αν ο ποιητής ακολουθούσε τους τυπικούς κανόνες της γραμματικής, πού και ποια σημεία στίξης θα έπρεπε να προσθέσει; • Γιατί, κατά τη γνώμη σας, δεν το έκανε;

Διαπιστώνω ότι:

- Συχνά στη **σύγχρονη ποίηση** παραλείπονται ολότελα ή χρησιμοποιούνται **ελάχιστα σημεία στίξης**.

Δ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Ακούω και μιλώ

1. Στο κείμενο 6 υπάρχουν οι λέξεις *αγκάθια* και *μυρμήγκια*. Γιατί χρησιμοποιούνται από τον ποιητή; • Η σχέση τους με το θέμα του ποιήματος είναι έμμεση ή άμεση;
2. Ο πολιτικός στο σκίτσο της σελ. 139 αναφέρει το λεκτικό σύνολο «χρυσά κουτάλια». Νομίζετε ότι εννοεί κυριολεκτικά κουτάλια από χρυσάφι; • Ποιο σχήμα λόγου αναγνωρίζετε;
3. Στο κείμενο 4 η αρθρογράφος κάνει λόγο για νέους που «μπαίνουν από νωρίς στο λούκι». Ποια είναι η κύρια/αρχική σημασία της λέξης *λούκι*; • Με ποια σημασία χρησιμοποιείται εδώ; • Ποιο σχήμα λόγου αναγνωρίζετε;

Μαθαίνω ότι:

- Στον καθημερινό λόγο ελάχιστες λέξεις χρησιμοποιούνται **αποκλειστικά με μία σημασία**. Οι περισσότερες έχουν ή παίρνουν και άλλες σημασίες. Από όλες τις σημασίες μιας λέξης μία λέγεται **αρχική** ή **κύρια** και οι άλλες **δευτερεύουσες**.
- Οι αποκλίσεις από την κύρια σημασία και οι διάφορες ιδιόρρυθμες χρήσεις των λέξεων ή φράσεων μέσα σε ένα ορισμένο περιβάλλον επικοινωνίας λέγονται **σχήματα λόγου**.

- Σε ποια σχήματα λόγου έχουμε ήδη αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες του βιβλίου; (βλ. ενότητες 3 και 7)

Μαθαίνω μερικά ακόμα σχήματα λόγου:

- Όταν, για να τονίσουμε μια ιδιότητα ενός προσώπου ή ενός πράγματος ή μιας ιδέας, το συσχετίζουμε με κάτι άλλο πολύ γνωστό, που έχει αυτή την ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό, τότε έχουμε **παρομοίωση**. Στην παρομοίωση χρησιμοποιούμε υποχρεωτικά το *σαν* ή το *όπως*.
- Όταν, για να προκαλέσουμε ισχυρή εντύπωση, λέμε κάτι που ξεπερνά το πραγματικό ή το συνηθισμένο, τότε έχουμε **υπερβολή**.
- Όταν, αντί για μια λέξη ή φράση, χρησιμοποιούμε την αντίθετή της μαζί με άρνηση, τότε έχουμε **σχήμα λιτότητας**.
- Όταν χρησιμοποιούμε με προσποίηση λέξεις ή φράσεις για να δείξουμε το εντελώς αντίθετο από αυτό που λέμε, τότε έχουμε **ειρωνεία**.
- Όταν χρησιμοποιούμε το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο και αντίστροφα, την ύλη αντί για το πράγμα που γίνεται από αυτήν ή εκείνο που παράγει αντί για εκείνο που παράγεται από αυτό, τότε έχουμε **συνεκδοχή**.

4. Ποια σχήματα λόγου αναγνωρίζετε στα παραδείγματα των προηγούμενων δραστηριοτήτων 1 και 2;

5. Ποια σχήματα λόγου αναγνωρίζετε στα παρακάτω παραδείγματα;

α. «το λερό κουρελιασμένο φουστάνι της έλαμψε, ωσάν βασιλική πορφύρα», «σύγνεφο μαύρο, ωσάν πίσσα» (κείμενο 3)

β. «τη νύφη, οπού είναι καλύτερη από το μάλαμα» (κείμενο 3)

γ.

Κείμενο 7 [Δεν είναι η επιστήμη αυτή που προκαλεί καταστροφές]

Δεν είναι λίγες οι επικρίσεις που δέχονται οι επιστήμονες τα τελευταία χρόνια. Τους κατηγορούμε ότι δεν έχουν καρδιά και συνείδηση και δε νοιάζονται για την υπόλοιπη ανθρωπότητα. Τους καταμαρτυρούμε πως είναι επικίνδυνα άτομα που δε διστάζουν να ανακαλύπτουν και να χρησιμοποιούν μεθόδους φοβερών καταστροφών και καταναγκασμών. Είναι σαν να τους κάνουμε μεγάλη τιμή. Η αναλογία ηλιθίων και κακοποιών έχει σταθερή τιμή που τη βρίσκουμε σε όλα τα δείγματα ενός πληθυσμού, στους επιστήμονες αλλά και στους ασφαλιστικούς υπαλλήλους, στους συγγραφείς αλλά και στους χωρικούς, στους ιερείς αλλά και στους πολιτικούς. Και παρά τον Δρ. Φρανκεστάιν και τον Δρ. Φολαμούρ, οι ιστορικές καταστροφές οφείλονται λιγότερο στους επιστήμονες απ' ό,τι στους ιερείς ή στους πολιτικούς.

Οι άνθρωποι δεν αλληλοσκοτώνονται μόνο για το συμφέρον αλλά και εξαιτίας του δογματισμού. Τίποτε δεν είναι πιο επικίνδυνο από τη βεβαιότητα κάποιου ότι έχει δίκιο. Τίποτε δεν προκαλεί τόση καταστροφή όση η έμμονη ιδέα μιας αλήθειας που θεωρείται απόλυτη. Όλα τα εγκλήματα στην ιστορία είναι απόρροια κάποιου φανατισμού. Όλες οι σφαγές έγιναν από αρετή, στο όνομα της αληθινής θρησκείας, του νόμιμου εθνικισμού, της καλής πολιτικής, της σωστής ιδεολογίας· και τέλος, στο όνομα του αγώνα εναντίον της αλήθειας του άλλου, του αγώνα εναντίον του σατανά. Η ψυχρότητα και η αντικειμενικότητα, που τόσο συχνά αποδίδουμε στους επιστήμονες, ίσως είναι προτιμότερες από τον πυρετό και την υποκειμενικότητα στην αντιμετώπιση ορισμένων ανθρώπινων υποθέσεων. Τα πάθη δεν τα γεννούν οι ιδέες της επιστήμης. Αντίθετα, τα πάθη χρησιμοποιούν την επιστήμη για να υποστηρίξουν τους σκοπούς τους. Η επιστήμη δεν οδηγεί στον ρατσισμό και το μίσος, αλλά το μίσος προσφεύγει στην επιστήμη για να δικαιολογήσει τον ρατσισμό του. Μπορούμε να επιπλήττουμε την ορμή και τον ενθουσιασμό που εκδηλώνουν μερικές φορές ορισμένοι επιστήμονες όταν υπερασπίζουν τις ιδέες τους. Αλλά ως τώρα ουδεμία γενοκτονία διαπράχθηκε για τον θρίαμβο κάποιας επιστημονικής θεωρίας.

François Jacob, *Το παιχνίδι της εξέλιξης*, μτφρ. Νίκος Λιανέρης, εκδ. Τροχαλία, 1989 (διασκευή)

Ακούω και μιλώ

1. Εντοπίστε ένα σχήμα συνεκδοχής στην πρώτη παράγραφο του κειμένου 7.
2. Αναζητήστε το σχήμα λιτότητας στην αρχή του ίδιου κειμένου.
3. Σε ποιο από τα προηγούμενα κείμενα της ενότητας μπορεί να αποτελεί νοητή απάντηση το κείμενο 7; • Γιατί;

Διαβάζω και γράφω

1. Ποια θέση θα παίρνατε εσείς ανάμεσα στις απόψεις που παρουσιάζονται στο κείμενο 7 και σε εκείνο που εντοπίσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα (*Ακούω και μιλώ* 3); • Υποστηρίξτε την άποψή σας σε μια παράγραφο.
2. Μετασχηματίστε την πρώτη παράγραφο του κειμένου 7, απαλείφοντας τα σχήματα λόγου. • Τι παρατηρήσεις κάνετε;
3. Μιλήστε για τα συναισθήματα που σας γεννά η προοπτική της αποφοίτησης από το Γυμνάσιο και η επιλογή νέων δρόμων για το μέλλον σας. • Γράψτε μια παράγραφο χρησιμοποιώντας όσο περισσότερα σχήματα λόγου μπορείτε.

Κείμενο 8 Γυρίστε το γαλαξία με ωτο-στοπ

Ο γήινος Άρθουρ Ντεντ, από μια εντελώς απίθανη άθροιση απιθανοτήτων, βρέθηκε να ταξιδεύει στο διάστημα μαζί με το φίλο του Φορντ Έσκορτ, Μπετελγεζιανό που 'χε ξεμείνει στη Γη. Βέβαια, η Γη έχει ήδη κατεδαφιστεί από το Βογγονικό Οικοδομικό Στόλο (με εντολή της Γαλαξιακής Πολεοδομίας), για ν' ανοίξει μια γαλαξιακή λεωφόρος υπερταχείας κυκλοφορίας. Κάτω από εντελώς απίθανες συνθήκες, ο Άρθουρ βρέθηκε πάνω στη «Χρυσή Καρδιά», διαστημόπλοιο Άπειρης Απιθανότητας, που μόλις είχε κλέψει ο Ζάφορντ Μπλήμπλιμπροξ, πρόεδρος του Γαλαξία και ξάδερφος του Φορντ Έσκορτ και τον οποίο συνοδεύει η Τρίλιαν, ένα κορίτσι που είχε αφήσει ανικανοποίητα αισθήματα στον Άρθουρ, μια νύχτα σ' ένα πάρτι στο Λονδίνο. Όλοι μαζί (να μην ξεχάσουμε και το Μάρβιν, το ψυχοπαθές ρομπότ) κατευθύνονται στο μυθικό πλανήτη Μαγραθέα...

Ως ραδιοφωνική εκπομπή καθήλωνε εβδομαδιαία τα αγγλικά πλήθη.

Ως τηλεοπτικό σίριαλ στάθηκε απ' τις πιο διασκεδαστικές ώρες του BBC.

Ως βιβλίο είναι μια πανέξυπνη σάτιρα για το ανθρώπινο είδος, τις καταβολές και το μέλλον του.

Το κρατάτε στα χέρια σας.

Douglas Adams, *Γυρίστε το γαλαξία με ωτο-στοπ* (κείμενο οπισθοφύλλου), μτφρ. Δημήτρης Αρβανίτης, εκδ. Παρά πέντε, 1999

Ακούω και μιλώ

1. Το κείμενο 8 αποτελεί το οπισθόφυλλο ενός βιβλίου. Τα οπισθόφυλλα συνήθως περιλαμβάνουν μια σύντομη περίληψη του περιεχομένου του βιβλίου ή μερικά αξιολογικά σχόλια για το βιβλίο ή και τα δύο. • Σε ποια από τις παραπάνω περιπτώσεις ανήκει το συγκεκριμένο κείμενο;
2. Μέχρι ποιο σημείο του κειμένου φτάνει η περίληψη και από ποιο σημείο αρχίζουν τα σχόλια;
3. Ποιο πρακτικό σκοπό εξυπηρετούν τα οπισθόφυλλα των βιβλίων κατά τη γνώμη σας;
4. Με βάση τις πληροφορίες που δίνει το κείμενο 8 σε ποια περίπτωση θα διαλέγατε να διαβάσετε αυτό το βιβλίο;
   α. Αν θέλατε να εμπλουτίσετε τις γνώσεις σας για τον γαλαξία μας.
   β. Αν αγαπάτε τα μυστήρια.
   γ. Αν προτιμάτε τις ρομαντικές ιστορίες.
   δ. Αν σας αρέσει η επιστημονική φαντασία.

θυμάμαι ότι:

- Οι **περιλήψεις** είναι **σύντομα κείμενα** που προκύπτουν από άλλα εκτενέστερα, διατηρώντας μόνο τα **βασικά τους στοιχεία** και **παραλείποντας τις λεπτομέρειες**.
- Οι περιλήψεις είναι εξαιρετικά χρήσιμες και έχουν πολλές εφαρμογές στην καθημερινή ζωή (π.χ. σύντομες ειδήσεις, οπισθόφυλλα βιβλίων).

• Σε ποιες περιπτώσεις στην καθημερινή μας ζωή ακούμε ή διαβάζουμε περιληπτικά κείμενα;

Θυμάμαι επίσης ότι:

- Για να κάνω την **περίληψη** ενός κειμένου πρέπει:
  - **α.** να κατανοήσω το αρχικό κείμενο
  - **β.** να μελετήσω τη δομή του
  - **γ.** να εντοπίσω τα βασικά στοιχεία κάθε ενότητας (π.χ. παραγράφων, κεφαλαίων κ.λπ. ανάλογα με το είδος του κειμένου)
  - **δ.** να τα αποδώσω σε ένα νέο κείμενο που να εξυπηρετεί τον σκοπό για τον οποίο παράγεται.
- Βοηθητικό ρόλο στη συγγραφή της περίληψης μπορούν να παίξουν **οι πλαγιότιτλοι** που θα έχουμε βρει για κάθε παράγραφο του αρχικού κειμένου.
- Στην περίληψη δεν είναι απαραίτητο να μιμούμαστε το ύφος του αρχικού κειμένου.
- Η χρήση αυτούσιων λέξεων ή φράσεων του αρχικού κειμένου καλό είναι να αποφεύγεται.

Κείμενο 9 Το μέλλον θα είναι άλλο

Το μέλλον είναι ήδη -ή θα είναι- άλλο. Με αυτήν τη βασική πρόταση, υπονοείται ότι το μέλλον δε θα ακολουθήσει όσα υποθέτουν οι αναλυτές. Δε θα αντιστοιχεί σε εκείνα που τεκμηριώνουν οι τεχνοκράτες, μήτε σε όσα φοβούνται ή ελπίζουν οι άνθρωποι. Κοντολογίς, το μέλλον δε θα μοιάζει με ό,τι προβλέπουν οι σημερινοί.

Το μέλλον μας, λοιπόν, θα είναι άλλο. Η γενική αυτή θέση, που αρνείται κάθε πρόβλεψη, ενισχύεται από το κύριο, νομίζω, συμπέρασμα των τελευταίων δεκαετιών: Ότι δηλαδή τα μεγάλα ιστορικά ή κοινωνικά φαινόμενα περίπου αιφνιδίασαν, ακολουθώντας δρόμους μη αναμενόμενους. Και όταν κινήθηκαν με κάποια υποτιθέμενη συνέπεια, απέχουν πολύ από το να αποκαλύπτουν μια λογική της Ιστορίας. Σε μεγάλο βαθμό, η πορεία προς το μέλλον έχει λοιπόν χαοτική υφή. [...]

Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί την εκρηκτική ανάπτυξη του Διαδικτύου· πολύ περισσότερο, τις προεκτάσεις που αυτή η ανάπτυξη έχει στην οικονομία ή τη διάδοση της γνώσεως - ποιας γνώσεως, όμως; Στο χώρο άλλωστε των ιδεών, ο θρίαμβος της επιστήμης κατά τον εικοστό αιώνα συνοδεύτηκε από ένα αναπάντεχο κύμα θρησκευτικών εξάρσεων, μυστικισμού και επανακάμψεως της μαγείας.

Είναι ωστόσο ενδιαφέρον ότι το απρόβλεπτο της Ιστορίας δε χαρακτηρίζει μόνο το μακρόκοσμό της: τον κόσμο δηλαδή της κοινωνίας ή των εθνών, της οικονομίας και των ιδεολογιών. Φαίνεται να ισχύει και στη μικροκλίμακα της ανθρώπινης ζωής, σε ό,τι συνιστά την καθημερινότητα και τις προσδοκίες μας. Δεν πάνε πολλά χρόνια που η θεαματική διάδοση της τηλεοράσεως είχε οδηγήσει, ειδικούς και μη, σε θρήνους για το τέλος του κινηματογράφου. Σήμερα, ωστόσο, ο κινηματογράφος παρουσιάζει σπάνια άνθιση, τόσο σε ποιότητα ταινιών όσο και σε ανανεωμένες αίθουσες. Είναι χρήσιμο να δούμε αν την ίδια τύχη θα έχει και η πρόβλεψη που θέλει το ηλεκτρονικό βιβλίο να αντικαθιστά τις σελίδες του χαρτιού με το χαρακτη-

ριστικό τους άρωμα και τη φθορά του χρόνου. Όσο για την κινητή τηλεφωνία, είναι γεγονός ότι εισέβαλε στην καθημερινότητα, ανοίγοντας νέους δρόμους αλλά και ήθη στην επικοινωνία. Η διαπίστωση όμως ότι η πραγματική επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους βρίσκεται πάντοτε σε κρίση δεν απέχει πολύ από την αλήθεια. Σχηματικά λοιπόν, στην πορεία προς το μέλλον δύο άξονες εμφανίζονται διακριτοί: Ο πρώτος είναι η τρομακτική επιτάχυνση των εξελίξεων, τόσο στο μακρόκοσμο της Ιστορίας όσο και στο μικρόκοσμο τον ανθρώπινο ή της καθημερινότητας. Η επιτάχυνση αυτή, ενώ ως κινητήρια δύναμη έχει κυρίως την τεχνολογία, δε φαίνεται να απηχεί την κλασική έννοια της προόδου. Είναι συχνά ανεξέλεγκτη, κάποτε αντιφατική, και πάντως χωρίς να είναι ορατά τα επόμενά της βήματα.

Από την άλλη –ο άλλος άξονας– είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Μοιάζει αμήχανος ή υποτάσσεται στις εξελίξεις, που είναι συχνά ευεργετικές. Αλλού ανθίσταται. Δε φαίνεται όμως, προς ώρας τουλάχιστον, να έχει αλλοιωθεί η βαθύτερή του φύση. Παραμένει νοσταλγός του ονείρου και μιας άλλης ζωής, αναζητεί αξίες και πρότυπα, προσπαθεί να ισορροπήσει – ενώ η περιδίνηση των πάντων χαρακτηρίζει την εποχή μας. Ο μετέωρος άνθρωπος: Γνώστης της κοσμικής του ασημαντότητας συνεχίζει ωστόσο να αισθάνεται τα ρίγη της υπάρξεως και της ιστορίας του. Με δυο λόγια, να δημιουργεί πολιτισμό. [...]

Στη χαοτική πορεία του ανθρώπου προς το μέλλον, οι εξωγενείς παράγοντες, που σήμερα εκφράζονται κυρίως από την ανεξέλεγκτη τεχνολογία και ένα στυγνό οικονομισμό, υπάρχει πιθανότητα να ισοπεδώσουν τις εκφράσεις του πολιτισμού του, αλλά και τους εσωτερικούς του κραδασμούς. Ο μετα-άνθρωπος, που θα δημιουργηθεί, δεν μπορεί να περιγραφεί, μήτε η κοινωνία η τότε. Θα είναι ίσως ένα μείγμα εικονικής πραγματικότητας και αθέατης εξουσίας των ισχυρών.

Αν όμως υποτεθεί ότι το τοπίο της ψυχής πάντοτε θα αναζητεί τις αξίες της αλληλεγγύης και του πολιτισμού, της δικαιοσύνης ή του έρωτα, τότε ο σημερινός κύκλος –κύκλος βαρβαρότητας– κάποτε θα κλείσει. Ένας καινούριος ασφαλώς θα ανοίξει. Ο καινούριος αυτός κύκλος δε θα θυμίζει εκείνους του παρελθόντος, όπως θα επιθυμούσαν μερικοί ουτοπιστές. Με τον έναν ή τον άλλο όμως τρόπο, θα επαναφέρει στο κέντρο του το ανθρώπινο πρόσωπο.

Γιώργος Γραμματικάκης, ένθετο «Βιβλιοθήκη», εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, 2000

Διαβάζω και γράφω

1. Αφού μελετήσετε προσεκτικά το κείμενο 9, προσπαθήστε:
- **α.** να το χωρίσετε σε ενότητες
- **β.** να κάνετε το σχεδιάγραμμά του
- **γ.** να γράψετε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφό του.

2. Συντάξτε τώρα μια περίληψη του κειμένου 9, που θα δημοσιευτεί στη μαθητική εφημερίδα του σχολείου σας, με σκοπό να συμβάλει στη διεύρυνση του προβληματισμού των συμμαθητών σας. Το κείμενό σας δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 200 λέξεις, γιατί δεν υπάρχει περισσότερος διαθέσιμος χώρος στην εφημερίδα.

Ακούω και μιλώ

1. Πολλοί άνθρωποι αρχίζουν να ξεφυλλίζουν την εφημερίδα ή το περιοδικό τους από τη σελίδα που περιέχει τα ζώδια (τα ωροσκόπια). Εσείς έχετε αυτή τη συνήθεια; • Συζητήστε στην τάξη και επιχειρήστε να εξηγήσετε αυτή τη συμπεριφορά. • Πιστεύετε ότι η ανάγνωση του ωροσκοπίου μπορεί να βοηθήσει κάποιον να πάρει τις σωστές αποφάσεις, για να αποφύγει κινδύνους και να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες της ζωής; • Ναι; • Όχι; • Γιατί;

Κείμενο 10

Don't worry be happy

Άμα ξυπνήσεις και έχεις βγάλει ουρά,
αν κοιταχτείς και έχεις βγάλει βυζιά...
Don't worry be happy
Άμα η κόρη σου σε λέει μπαμπά ενώ ο γιος σου
σε φωνάζει μαμά...
Don't worry be happy

Δεν είναι αυτό για να σ' ανησυχεί,
είναι μια ψιλομετάλλαξη...
Don't worry be happy
Και τι με νοιάζει εμένα δηλαδή,
εγώ θα γίνω σταρ του MTV
Don't worry be happy

Στίχοι: Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας,
Μουσική: Bobby McFerrin,
στον δίσκο *Η μοναξιά του σχοινοβάτη*, Ακτή, 1992

Κείμενο 11

Save the humans

http://www.greenpeace.gr

2. Συζητήστε το μήνυμα των κειμένων 10 και 11. • Ποια σχέση εντοπίζετε μεταξύ τους ως προς το θέμα που θέτουν και τον τρόπο που το προσεγγίζουν; • Θεωρείτε υπαρκτό τον κίνδυνο που επισημαίνουν τα δύο κείμενα; Από πού πιστεύετε ότι προέρχεται;

3. Οργανώστε στην τάξη σας έναν αγώνα λόγου (ντιμπέιτ) με τους κανόνες που περιγράφονται αναλυτικά στην ενότητα 5, σελ. 102. • Η ομάδα Α αναλαμβάνει να υποστηρίξει την άποψη ότι η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνολογίας αποτελεί απειλή για το μέλλον της ανθρωπότητας. • Η ομάδα Β, αντίθετα, θα υποστηρίξει ότι οι κίνδυνοι δεν προέρχονται από την ανάπτυξη της επιστήμης αλλά από την κακή της χρήση και επιπλέον ότι η επιστήμη παρέχει τη μόνη ελπίδα για την αντιμετώπιση των ζωτικών προβλημάτων της ανθρωπότητας. • Για να προετοιμάσετε τα επιχειρήματά σας, ανατρέξτε στα κείμενα 1, 5, 7 και 9 αυτής της ενότητας. • Επίσης, σκεφτείτε παραδείγματα από την ιστορία και την επικαιρότητα.

Κείμενο 12 [Δύσκολες αποφάσεις...]

Ο Ζαν-Μαρκ δεν υποτιμούσε ποτέ τη μαγεία που αντιπροσωπεύει για έναν άνθρωπο η στιγμή κατά την οποία επιλέγει το επάγγελμά του. Ήξερε καλά πως η ζωή είναι σύντομη και η επιλογή του δεν πρέπει να είναι ανεπανόρθωτη, γι' αυτό και τον κατέλαβε αγωνία, όταν διαπίστωσε ότι κανένα επάγγελμα δεν τον τραβούσε αυθόρμητα. Εξέτασε με σκεπτικισμό όλο το φάσμα των δυνατοτήτων που προσφέρονταν. Οι εισαγγελείς που αφιερώνουν όλη τους τη ζωή στη δίωξη των άλλων, οι δάσκαλοι, τα κορόιδα των κακομαθημένων παιδιών, οι τεχνικοί κλάδοι, που η πρόοδός τους αποφέρει μικρό όφελος με τεράστια ζημιά, η επιτηδευμένη και κενή φλυαρία των ανθρωπιστικών επιστημών, η αρχιτεκτονική εσωτερικών χώρων (αυτή τον τραβούσε επειδή θυμόταν τον παππού του που ήταν μαραγκός), υποδουλωμένη πλήρως στις μόδες τις οποίες σιχαινόταν, οι καημένοι οι φαρμακοποιοί, που κατάντησε να πουλάνε κουτιά και μπουκαλάκια. Όταν αναρωτιόταν: τι επάγγελμα να διαλέξω για όλη μου τη ζωή, βαθιά μέσα του αισθανόταν την πιο αμήχανη σιωπή. Τελικά κατέληξε στην ιατρική, υπακούοντας όχι σε κάποια κρυφή έλξη, αλλά σ' έναν αλτρουιστικό ιδεαλισμό. Πίστευε πως η ιατρική είναι η μόνη αναμφισβήτητα χρήσιμη στον άνθρωπο απασχόληση που η τεχνολογική πρόοδός της έχει ελάχιστες αρνητικές συνέπειες.

Μίλαν Κούντερα, *Η Ταυτότητα*, μτφρ. Γιάννης Η. Χάρης, εκδ. Εστία, 1999

Διαβάζω και γράφω

1. Διαβάστε το κείμενο 12. • Εσείς έχετε βρεθεί σε θέση ανάλογη με αυτήν του ήρωα του κειμένου; • Αποτυπώστε σε μία παράγραφο τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σας δημιουργεί η επιλογή μιας επαγγελματικής προοπτικής.

2. Ανατρέξτε στο κείμενο 2. • Θυμηθείτε τα δύο πρόσωπα και την αντίληψη του καθενός απέναντι στην οικοδόμηση του μέλλοντος. Αν ο καθηγητής είχε διάθεση να απαντήσει σε όσα του λέει ο ταξιτζής στο τέλος της συνομιλίας τους, με σκοπό να του αποδείξει ότι κάνει λάθος, τι θα του έλεγε; • Συνεχίστε τον διάλογο. • Στο κείμενό σας προσπαθήστε να περιλάβετε όσο μπορείτε περισσότερες από τις παρακάτω λέξεις ή κάποιες συγγενικές προς αυτές: *μοιρολατρία, αγωνιστικότητα, πρωτοβουλία, αισιοδοξία, ανάπτυξη, προσδοκία, ελπίδα, ανασφάλεια, πεπρωμένο.*

3. Από την ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.visto.gr/guide/242.html στο Διαδίκτυο, επιλέξτε το ΤΕΕ που νομίζετε ότι παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για σας. • Γράψτε μια επιστολή ή στείλτε ένα ηλεκτρονικό μήνυμα (e-mail) στη διεύθυνση του σχολείου, ζητώντας όσες πληροφορίες θέλετε να μάθετε σχετικά:

α. με τις προϋποθέσεις εγγραφής,
β. το πρόγραμμα σπουδών και
γ. τις προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης ή οτιδήποτε άλλο θεωρείτε χρήσιμο να ξέρετε, για να πάρετε τις αποφάσεις σας.

Στη συνέχεια μπορείτε να αξιολογήσετε τα κείμενά σας, ελέγχοντας αν:

- ακολουθούν την τυπική μορφή της επιστολής,
- διαθέτουν το κατάλληλο ύφος,
- έχουν χρησιμοποιηθεί σωστά τα σημεία στίξης,
- διατυπώνονται σαφείς ερωτήσεις που ζητούν πραγματικά χρήσιμες, νέες πληροφορίες.

Διαθεματική εργασία

Οι προγνώσεις στη διάρκεια των αιώνων και σε ποικίλους τομείς της ανθρώπινης δράσης

Είναι γνωστό ότι οι άνθρωποι σε όλες τις εποχές και σε όλους τους τόπους έχουν σφοδρή επιθυμία να μαντέψουν τι τους επιφυλάσσει το μέλλον, ιδιαίτερα όποτε βρίσκονται μπροστά σε κρίσιμες αποφάσεις.

- Χωριστείτε σε ομάδες και μελετήστε τις διάφορες πτυχές του φαινομένου των προγνώσεων. Κάθε ομάδα μπορεί να επιλέξει έναν από τους παρακάτω τομείς ή κάποιον άλλον που θεωρεί ότι παρουσιάζει ενδιαφέρον:

  α. μαντεία και χρησμοί στην Αρχαία Ελλάδα
  β. οι προφήτες και τα προφητικά κείμενα του Χριστιανισμού
  γ. οι πρακτικές πρόγνωσης του μέλλοντος στους αρχαίους ανατολικούς λαούς
  δ. λαϊκές δοξασίες και σημερινές διαδεδομένες πρακτικές μαντείας
  ε. οι επιστημονικές προγνώσεις και η σημασία τους (μετεωρολογία, σεισμολογία, οικονομία, ιατρική, βιολογία)
  στ. μαθηματικά μοντέλα για τις προγνώσεις.

- Η κάθε ομάδα ας συνθέσει μια παρουσίαση των ευρημάτων και των συμπερασμάτων της και ας την ανακοινώσει στην τάξη. Στη συνέχεια μπορεί να γίνει μια συζήτηση σχετικά με όσα παρουσιάστηκαν.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

- Σημειώστε ένα ✔ στο σωστό:

  α. Τα μόρια είναι
  ☐ κλιτά μέρη του λόγου
  ☐ άκλιτα μέρη του λόγου

  β. Η σημασία τους
  ☐ είναι σταθερή
  ☐ εξαρτάται από τα συμφραζόμενα

- Για παράδειγμα, *μόρια* είναι οι λέξεις .....

  .....

- Αντιστοιχίστε:

Προφορικός λόγος	Σημεία στίξης
Γραπτός λόγος	Επιτονισμός

- Όταν στον λόγο χρησιμοποιούμε τις λέξεις/φράσεις όχι με την κύρια σημασία τους αλλά με κάποια διαφορετική, τότε χρησιμοποιούμε σχήματα λόγου.

  Έτσι για παράδειγμα, όταν λέμε σε κάποιον: «Τι έξυπνος που είσαι!», μπορεί είτε να μιλάμε κυριολεκτικά είτε να χρησιμοποιούμε την ..... . Τι από τα δύο συμβαίνει, εξαρτάται από

  .....

- Για να κάνω την περίληψη ενός κειμένου, πρέπει να:

  α. .....
  β. .....
  γ. .....
  δ. .....

Α. ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

- **εκφώνημα:** η μέγιστη ενότητα γλωσσικών δεδομένων που συνδέονται με συγκεκριμένους ομιλητές σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Ένα εκφώνημα μπορεί να αποτελείται από μια μόνο λέξη, από μια φράση, μια «ελλιπή πρόταση» κ.λπ.
- **εκφώνηση:** μεγαλόφωνη εκφορά λόγου.
- **επιτονισμός:** τρόποι εκφραστικής διακύμανσης της φωνής στην προφορική ομιλία.
- **δομή κειμένου:** η εσωτερική οργάνωση ενός κειμένου, δηλαδή η ιδιότητά του να έχει διακριτά μέρη, συγκεκριμένη πορεία από την αρχή προς το τέλος και τα μέρη του να συνδέονται μεταξύ τους με λογική αλληλουχία.
- **κειμενικά είδη ή είδη λόγου:** συμβατικές μορφές κειμένων που περιέχουν ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά ως προς τη δομή, τη μορφή και το περιεχόμενο. Τα χαρακτηριστικά αυτά αντικατοπτρίζουν στοιχεία και ιδιότητες των κοινωνικών περιστάσεων μέσα στα οποία παρήχθησαν. Έτσι μια συνέντευξη είναι ένα κειμενικό είδος με ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία αντικατοπτρίζουν και αντιπροσωπεύουν την κοινωνική περίσταση της συνέντευξης, τη συζήτηση δηλαδή δύο ανθρώπων κατά την οποία ο ένας ρωτάει και ο άλλος απαντάει με σκοπό αυτή η συζήτηση (συνέντευξη) να δημοσιοποιηθεί σε τρίτα πρόσωπα. Μια διαφήμιση είναι ένα κειμενικό είδος που έχει ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά και στη δομή και στη μορφή και στο περιεχόμενο (σύντομο κείμενο, περιεκτικό, ελκυστικό κ.λπ.) που αντικατοπτρίζει την κοινωνική περίσταση της διαφήμισης.
- **λεκτικό σύνολο:** ομάδα λέξεων συντακτικά οργανωμένων που αποτελούν μια ενότητα. Ένα λεκτικό σύνολο μπορεί να αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
- **λεξικά στοιχεία:** στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία μιας λέξης (π.χ. προθήματα / ρίζες / επιθήματα).
- **περιστάσεις επικοινωνίας:** πού, πότε, πώς, ανάμεσα σε ποιους και με ποιο σκοπό γίνεται η ανταλλαγή μηνυμάτων.
- **συμφραζόμενα:** αυτά που εμφανίζονται πριν ή έπειτα από μια λέξη, μια φράση ή ένα εκφώνημα. Τα συμφραζόμενα μας βοηθούν συχνά να καταλάβουμε τη συγκεκριμένη σημασία μια λέξης, φράσης κ.λπ.
- **συντακτική κατηγορία:** όταν οι λέξεις παρουσιάζουν όμοια συμπεριφορά μέσα στην πρόταση, έχουν όμοια μορφολογικά χαρακτηριστικά και τοποθετούνται σε όμοια σημεία μέσα στη δομή της φράσης και της πρότασης λέμε ότι ανήκουν στην ίδια συντακτική κατηγορία. Συντακτικές κατηγορίες είναι, για παράδειγμα, το ρήμα, το επίθετο, το άρθρο, η πρόθεση, το επίρρημα κ.λπ.
- **ύφος (κειμένου):** τα στοιχεία που συνιστούν την ιδιαιτερότητα της δομής ενός κειμένου και γενικότερα την ίδια την υφή του / η ιδιαιτερότητα της γλωσσικής μορφής του κειμένου (εν αναφορά πάντα προς το περιεχόμενό του) / διαφοροποίηση του λόγου σε συγκεκριμένες μορφές επικοινωνίας, επιλογή ορισμένων δομικών σχημάτων και / ή ως απόκλιση από τα καθιερωμένα σχήματα μιας γλώσσας / συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές που κάνει κάποιος συγγραφέας οι οποίες προσδίδουν ιδιαιτερότητα στον ίδιο και στο έργο του.

Β. ΞΕΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

- **γκράφιτι:** επιγραφή ή παράσταση σε τοίχο που συνήθως περιλαμβάνει έντονα χρώματα, αφηρημένα σχέδια και γράμματα και αποτελεί μια σύγχρονη μορφή νεανικής έκφρασης.
- **κολάζ:** τεχνική ζωγραφικής κατά την οποία, στην κατασκευή πινάκων, χρησιμοποιούνται ετερογενή υλικά, όπως χρώματα, φωτογραφίες, έντυπα, υφάσματα κ.λπ.
- **κόμικ(ς):** σειρά από ασπρόμαυρα ή έγχρωμα σχέδια που αφηγούνται ποικίλου περιεχομένου ιστορίες και δημοσιεύονται είτε σε συνέχειες σε εφημερίδες και περιοδικά είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις.
- **λεζάντα**: σύντομη επεξήγηση κάτω από εικόνα, φωτογραφία, σχέδιο κ.λπ.
- **προφίλ:** η πλάγια όψη του προσώπου – μτφ.: σύνολο χαρακτηριστικών, τρόπος συμπεριφοράς ατόμου, ομάδας ή πολιτικού κόμματος κ.λπ. που προσδιορίζει τη δημόσια εικόνα του.
- **ρεπορτάζ:** συλλογή ειδήσεων / πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα από δημοσιογράφο – ρεπόρτερ για δημοσίευση στον τύπο ή για μετάδοση από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, ειδησεολογία.
- **σλόγκαν:** λέξη ή σύντομη και περιεκτική φράση που επαναλαμβάνεται σε πολιτική ή εμπορική διαφήμιση, σύνθημα.

Για τους ορισμούς των όρων βασιστήκαμε στα παρακάτω βιβλία:

Ελληνικό Λεξικό. Τεγόπουλος – Φυτράκης (1993), Αθήνα.

Lyons, J. (2002). *Εισαγωγή στη Θεωρητική Γλωσσολογία.* Μτφρ. Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ζωή Γαβριηλίδου, Αγγελική Ευθυμίου. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1984). *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία. Από την τεχνική στην τέχνη του λόγου.* Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1986). *Θεωρητική Γλωσσολογία. Εισαγωγή στη Σύγχρονη Γλωσσολογία.* Αθήνα.

Richards, J.C., Platt, J. και H., Platt, (1996). *Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics.* Essex: Longman.

Φιλιππάκη-Warburton, Ε. (1992). *Εισαγωγή στη Θεωρητική Γλωσσολογία.* Αθήνα: Νεφέλη.

Χατζησαββίδης, Σ. (2005). «Από την παιδαγωγική του γραμματισμού στους πολυγραμματισμούς: Νέες τάσεις, διαστάσεις και προοπτικές στη διδασκαλία της γλώσσας» στο Μπαλάσκας, Κ. και Κ., Αγγελάκος, (επιμ.). *Γλώσσα και Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.* Αθήνα: Μεταίχμιο.

- **αισθητική** 121-122, 130
- **αιτία** 33-34, 87, 95, 103, 114, 124-125
- **αιτιολογημένες κρίσεις** 41-44
- **αναφορά** 25, 34, 56
- **ανθρώπινα δικαιώματα** 54-55, 113-114, 116-117
- **αντίθεση** 98, 114, 121, 126
- **αντίθετα** 81-83, 86
- **αποτέλεσμα** 114, 124-125
- **ασύνδετο σχήμα** 16
- **γλώσσα** 11, 29-38, 40-42, 44, 46-47, 52, 57-59, 63-64, 68, 75, 78-82, 86-87, 103, 106, 110, 115, 138
- **διακρίσεις** 48, 55-56, 61
- **δομή** του κειμένου 87, 146
- **εθελοντισμός** 115-116
- **ειρήνη** 71, 87-89, 91-92, 98, 101, 103, 114
- **έκφραση** 29, 43, 52, 57, 64-65, 76
- **Ελλάδα,** Έλληνες, ελληνισμός 9-15, 21, 23-27, 31, 36, 42, 44, 50, 52-55, 65, 72-73, 83, 109-110, 115-117, 150
- **εναντίωση** 126
- **επικοινωνία** 29-30, 41-42, 59, 66, 134, 140, 143, 147
- **επιστήμες** 40, 78, 141
- **εργασία, επάγγελμα** 48, 120, 134, 149
- **ερευνητική εργασία** 9, 21-23, 27-28
- **Ευρώπη (Ενωμένη),** Ευρωπαϊκή Ένωση 63-66, 68-69, 72-75, 84-85
- **καλλιτέχνης** 25, 93, 121-123, 129
- Μη **Κυβερνητικές Οργανώσεις**, Μη **Κυβερνητικοί Οργανισμοί** 113-117
- **κυριολεξία** 45, 57-59
- **λόγος**

  ευθύς 45, 49-56, 62

  πλάγιος 45, 49-56, 62

  προφορικός 20, 45, 49, 68, 76, 140, 150

  υποθετικός 105, 112-114, 120
- **μέλλον** 133-135, 137, 141, 146-148, 150
- **μετανάστες** 11, 53-54, 72-74
- **μεταφορά** 45, 57-59
- **μετωνυμία** 121, 127-128
- **μόρια** 16, 35, 52, 133, 138-139, 150
- **ομόηχες** λέξεις 100
- **ορισμός** 56, 115-118
- **παρώνυμα, παρώνυμες** λέξεις 100-101
- **περίληψη** 145-147, 150
- **πόλεμος** 10, 53, 87-93, 95, 97-99, 101, 103, 109, 111, 130
- **πολιτισμός** 10-11, 29, 59, 65-66, 72, 79, 147
- **πολυσημία** 37-38, 44
- **προκατάληψη** 45, 48, 50, 56, 58, 61
- **προτάσεις**

  δευτερεύουσες 16-17, 29, 32-37, 43-44, 51-52, 54-55, 67, 71, 87, 92, 94-96, 98, 104-105, 109-112, 114, 121, 124-127, 132, 140-141

  επιρρηματικές 29, 32, 34, 67, 71, 92, 95, 109, 112, 124, 126

  αιτιολογικές 87, 92-96, 104

  αναφορικές 63, 67-73, 75-76, 86

  αποτελεσματικές 121, 124-127, 132

  εναντιωματικές 121, 124-127, 132

  τελικές 87, 92-96, 104

  υποθετικές 112-114

  χρονικές 105, 109-114

  ονοματικές 29, 33-37, 52, 67-68, 71, 92

  αναφορικές 63, 67-73, 75-76, 86

βουλητικές 29, 35-36, 44

ειδικές 29, 34-35, 43-44

ενδοιαστικές 29, 36-37, 44

πλάγιες ερωτηματικές 45, 49-55, 62

κύριες 16-17, 33-34, 50, 68, 98, 110, 126-127, 140-141

- **προϋπόθεση** 30, 33-34, 105, 114-116, 123, 149
- **ρατσισμός** 46-47, 50-51, 55-57, 144
- **σημασία** της λέξης 9, 23-25, 29, 34-41, 57, 63, 71, 81-83, 100, 105, 112, 115-116, 118, 123, 128, 133, 137-139, 142, 150
- **σκοπός** 33-34, 92, 94, 102
- **στερεότυπο** 45, 55-56, 58, 61
- **στίξη** 133, 140-142, 149
- **σύνδεση** προτάσεων 9, 12, 15, 17-19, 27-28
- **σύνδεση** παρατακτική προτάσεων 9, 12-20
- **σύνδεση** υποτακτική προτάσεων 9, 12-20
- **σύνδεσμοι** 28, 35-36, 44, 71, 96, 112, 114, 120, 138
- **συνδετική** λέξη 16, 18-20
- **συνώνυμα, συνώνυμες λέξεις** 23, 36, 51, 81-83, 86
- **συστατικά** του κειμένου 87, 97-99, 104
- **σχήμα λόγου** 57, 64, 121, 128, 142-144
- **τέχνη** 10, 15, 65, 85, 104, 121-123, 126, 130-131
- **υπώνυμα, υπώνυμες λέξεις** 117-118, 120
- **χρόνος** 33

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

ΑΝΑΘΕΩΡΗΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ 21-0216

Κωδικός Βιβλίου: 0-21-0216
ISBN 978-960-06-2771-8

(01) 000000 0 21 0216 0

ΙΤΥΕ "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ"
ινστιτουτο τεχνολογιας υπολογιστων & εκδοσεων